

PRADEDANČIOJO VADOVAS APIE VYSTOMĄJĮ BENDRADARBIAVIMĄ

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos komisijos finansuojamą projektą „Baltijos valstybių sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“. Projektas yra bendrai finansuojamas Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų, įgyvendinant projektą „Sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“.

Šiame leidinyje išreikštas požiūris atspindi tik autorių nuomonę bei nebūtinai atitinka oficialią Europos Sąjungos ar Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos poziciją.

Turinio redaktorė: Marta Čubajevaitė

Kalbos redaktorė: Jūratė Žeimantienė

Dizaineris: Dalius Naginevičius

Fotografė: Simona Žemaitytė

Viršelio nuotraukoje: Punam Patel, besidarbuojanti vietiniame cukraus fabrikėlyje, šalia Gorakhpur esančio kaimo (Uttar Pradesh, Indija).

© Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma, 2012

PRADEDANČIOJO VADOVAS APIE VYSTOMĄJĮ BENDRADARBIAVIMĄ

Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma

Vilnius, 2012

PRATARMĖ

2004 metais Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir šalimi - donore, atsirado būtinybė dalyvauti tarptautinėje vystomojo bendradarbiavimo (toliau – VB) politikoje, kurios vienas iš pagrindinių tikslų – mažinti skurdą pasaulyje bei užtikrinti tvarią plėtrą Tūkstantmečio vystymosi tikslų (TVT) kontekste. Sėkmingam VB politikos įgyvendinimui didelės reikšmės turi pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) įsitraukimas. 2010 metų sausio 20 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepciją“, kurioje valstybės institucijos yra raginamos glaudžiau ir efektyviau bendradarbiauti su NVO sektoriumi, t.y. rengiant ir derinant strateginius dokumentus, įtraukiant NVO į sprendimų priėmimo procesą bei užtikrinant NVO dalyvavimą visuose politikos įgyvendinimo etapuose.

NVO savo ruožtu turi būti pasirengusios tinkamai atstovauti pilietinės visuomenės interesus, todėl turi nuolat rūpintis savo kompetencija, kaupti žinias bei stiprinti savo gebėjimus. Šiuo tikslu vystomojo bendradarbiavimo srityje veikiančios NVO 2007 metais susibūrė į skėtinę struktūrą – Nacionalinę nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platformą (toliau – NVVO Platforma), kuri šiuo metu vienija 17 narių.

Nuo 2010 metų NVVO Platforma kartu su partneriais iš Estijos ir Latvijos vykdo trijų metų trukmės projektą „Sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“, kurį finansuoja Europos Sąjunga ir LR Užsienio reikalų ministerija iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų. Projekto tikslas – didinti VB veikėjų suvokimą apie Baltijos ir Europos Sąjungos šalyse vykdomą VB politiką, įgyvendinant Tūkstantmečio vystymosi tikslus, mažinant neigiamą globalizacijos poveikį visuomenių saugumui, didinant geresnį globalių socialinių dimensijų suvokimą VB kontekste. Vykdant projektą paaiškėjo, kad Lietuvos NVO, jau veikiančioms arba norinčioms pradėti veikti VB srityje, trūksta atrinktos ir susistemintos informacijos apie pagrindinius VB principus, aktualiausias VB politikos tendencijas bei NVO rolę VB procesuose.

Taigi, prieš Jus – „Pradedančiojo vadovas apie vystomąjį bendradarbiavimą“, į kurį surinkome aktualią informaciją apie paramą vystymuisi, TVT pakeisiančią darbotvarkę bei NVVO ateities perspektyvas ir iššūkius.

Diskusijoje apie paramą vystymuisi, parengtoje kolegų iš Airijos, apžvelgiamas paramos vystymuisi aktualumas, skirtingi požiūriai, bei kodėl parama vystymuisi yra teiktina. Leidinyje rasite ne tik oficialiosios paramos vystymuisi istoriją, argumentus paramos teikimo klausimais, bet ir priešininkų stovyklą atstovaujančių autorių poziciją. Nors, išverstas leidinys pristato Airijos, teikiančios vystomojo bendradarbiavimo paramą jau kelis dešimtmečius, situaciją, klausimai už ir prieš paramos vystymuisi teikimą yra labai aktualūs ir Lietuvai, žengiančiai pirmuosius žingsnius diskusijose dėl paramos vystymuisi. Tikimės, kad šis, atspindintis skirtingas pozicijas bei siūlantis platų papildomos literatūros sąrašą, leidinys skatins diskutuoti ir kritiškai vertinti paramą vystymuisi.

Užjūrio šalių vystymosi instituto (angl. Overseas Development Institute) parengtoje studijoje kviečiame skaityti apie po 2015 metų TVT pakeisiančią darbotvarkę, tampančia vis aktualesne tiek tarp VB srityje dirbančių NVO, tiek politiniu lygmeniu. Dar 2012 m. prasidėjusiuose aukšto lygmens susitikimuose, viešų konsultacijų metu, ir pilietinių visuomenės iniciatyvų pagalba siekiama suformuluoti ir suderinti skirtingų vystomojo bendradarbiavimo veikėjų pozicijas, kaip po 2015 metų turėtų atrodyti susitarimas pasauliniu lygmeniu. Jūsų dėmesiui pateikiame studiją apie šią darbotvarkę, TVT kritiką, galimas ateities darbotvarkės alternatyvas bei svarbiausius aspektus, į kuriuos , tikėkimės, bus atsižvelgta pasauliniame susitarime po 2015-ųjų. Tikimės, kad šis leidinys NVO praktikams suteiks minčių ir užtikrins svaresnę poziciją, ginant pilietinės visuomenės nuomonę bei stengiantis, kad jos balsas atsispindėtų po 2015 metų TVT pakeisiančioje darbotvarkėje, taip, siekiant išvengti TVT klaidų.

Trečioje leidinio dalyje – „Pažanga 2020-iesiems. Kritiškos mintys apie vystomojo bendradarbiavimo perspektyvas“ pristatomos būsimos tendencijos, kurios formuos vystomojo bendradarbiavimo politiką, ir ypač VB NVO vaidmenį, per ateinantį dešimtmetį. Prie šių tendencijų formulavimo savo įžvalgomis prisidėjo 87 iškiliausi VB ekspertai iš viso pasaulio.

Vadovas suteikia galimybę susipažinti su besikeičiančiu VB politikos diskursu pasaulyje, todėl nuoširdžiai tikimės, kad jis bus naudingas tiek šios srities naujokams, tiek ir senbuviams. Tikimės, kad jis suteiks minčių Jūsų jau vykdomoms veikloms bei paskatins jas plėsti ir į kitas sritis. Nacionalinės nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platformos vardu noriu padėkoti 80:20 Švietimas ir veikla geresnio pasaulio labui (angl. 80:20 Educating and Acting for a Better World), Trocaire bei Užjūrio šalių vystymosi institutui (angl. Overseas Development Institute) už leidimus versti jų parengtus leidinius į lietuvių kalbą ir platinti Lietuvoje, o taip pat visiems prisidėjusiems prie to, kad „Pradedančiojo vadovas apie vystomąjį bendradarbiavimą“ išvystų dienos šviesą.

Lietuvos nevyriausybinių vystomojo
bendradarbiavimo
organizacijų platformos valdybos
pirmininkė Virginija Klimukienė

Nuotraukoje psl 4: Beauty prekiaujanti Kitwės turguje (Zambija)

Nuotraukoje psl 7: ašuonmetis Naved Sind pakeliui į Puškarą (Indija), švęsti religinių švenčių

DISKUSIJA APIE

PARAMĄ

VYSTYMUISI

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos komisijos finansuojamą projektą „Baltijos valstybių sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“. Projektas yra bendrai finansuojamas Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų, įgyvendinant projektą „Sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“.

Šiame leidinyje išreikštas požiūris atspindi tik autorių nuomonę bei nebūtinai atitinka oficialią Europos Sąjungos ar Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos poziciją.

Turinio redaktorė: Marta Čubajevaitė

Kalbos redaktorė: Jūratė Žeimantienė

Dizaineris: Dalius Naginevičius

Fotografė: Simona Žemaitytė

Viršelio nuotraukoje: Punam Patel, besidarbuojanti vietiniame cukraus fabrikėlyje, šalia Gorakhpur esančio kaimo (Uttar Pradesh, Indija).

Nuotraukoje psl 11: Patience, Chilese, Princess atliekančios nuotakos išlydėtuvių ceremoniją

Versta iš:
80:20 Educating and Acting for a Better World
Bertrand Borg, Maryrose Costello, Colm Regan
Debating Aid
Ireland, 2010

© 80:20 Educating and Acting for a Better World, 2010
© Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma, 2012

TURINYS

Parama vystymuisi: pasirinkimas ar pareiga? 12

Parama vystymuisi: istorija 18

Parama vystymuisi ir jos šalininkai 24

Parama vystymuisi ir jos kritikai 28

1. PARAMA VYSTYMUISI: PASIRINKIMAS AR PAREIGA?

PROBLEMATIKA

Šiandien jau tapo įprasta kalbėti apie plataus masto prekybos ir investicijų, kelionių ir literatūros, migracijos ir meno, kalbos ir religijos, politinius ir medijų bei kitokius ryšius tarp Airijos ir daugelio kitų pasaulio regionų. Regis, mūsų vietinė kaimynystė tapo išties globalia. Kai kurie apžvalgininkai teigia, jog šiandieniniame pasaulyje yra likę tik keli „nekaimyniški“ regionai. Tačiau jeigu mūsų kaimynai dabar yra globalūs, ar klasikinė „pareiga kaimynui“ taip pat yra globali? Ar teisingumas (ir (arba) neteisingumas) yra panašiai suvokiamas pasauliniu mastu, ar jis apima ir kitas globalias dimensijas? **Ar reikia įtikinėti, kad parama vystymuisi yra teisingumo išraiška bei, kad ją galima kokiu nors būdu apibrėžti kaip dalį mūsų pareigų likusiam pasauliui?** Šis skyrius nagrinėja pagrindinius šio klausimo aspektus.

KELETAS PRADINIŲ KLAUSIMŲ:

- Mažai kas prieštarautų, jeigu pareikalautume Airijoje įtvirtinti kiekvieno „žmogaus teisę“ būti apsaugotam nuo mirties iš bado turtingoje šalyje. Tačiau ar šią teisę (ir kiekvieno iš mūsų pareigą ginti bei remti šią teisę) reikia atitinkamai taikyti visiems asmenims, gyvenantiems pasiturinčiame pasaulyje, ir kokios yra mūsų visų atsakomybės tokiu atveju?
- Nepaisant laikmečio bei konteksto skirtumų, ir anksčiau, ir dabar šie klausimai – tikras iššūkis daugeliui mąstytojų bei apžvalgininkų tarptautiniu lygmeniu. Jie taip pat atsispindėjo viso pasaulio radikalių žmogaus (ir moterų) teisių aktyvistų reikalavimuose: nuo kovos prieš vergovę judėjimo iki radikalaus feminizmo ir išsilaisvinimo kovų Afrikoje (bei kituose regionuose).
- Šie klausimai taip pat sudaro didžiausių pasaulio religijų suformuotų etikos sistemų pamatą.
- Pastaruoju metu jie atsidūrė įstatymų leidybos dėmesio centre, pavyzdžiui, Prancūzijoje, kur *„baudžiamoji atsakomybė už neveikimą“* įtvirtinta įstatymu, ir Airijoje, kur pripažįstama *„baudžiamoji atsakomybė už aplaidumą“*.

Regis, neginčijame, jog turime pareigų kitiems, taip pat ir tiems, kurių galbūt niekada nebuvome sutikę, apie kuriuose apskritai nieko nežinome. Tačiau ar pagalbos ir paramos teikimas tiems, kuriems to reikia, yra „teisingumo“, „pareigos“ ir „prievolės“ klausimas? O gal asmeninės arba kolektyvinės labdaros bei geros valios klausimas? Kokiais argumentais galėtume remtis?

KELETAS BENDRŲ TEMŲ AR IDĖJŲ DISKUSIJAI

- **Mes visi esame didelio pasaulio dalis**, mus sieja nenusakoma ryšių gausa. Šie ryšiai turi ir teigiamų, ir neigiamų pasekmių, nuo kurių nejmanoma atsiriboti (net jeigu norėtume) ar apsisaugoti. Dėl to atsiranda tam tikrų pareigų kitų asmenų atžvilgiu, net ir tų, apie kuriuos nieko nežinome ar kurių niekada nesame sutikę, pavyzdžiui, pareiga pripažinti, jog mūsų veiksmai (ekonominiai, aplinkosaugos, kariniai ir kitokie) nuolat daro poveikį kitiems, tad neturime teisės nepaisyti šio poveikio.
- Mes visi turime tai, kas dažnai apibrėžiama kaip **pareigos neveikti arba veikti** – pareiga neveikti – vadinasi, užtikrinti, jog tai, ką darome, nekenktų kitiems (ypač neturtingiesiems bei silpniesiems), o jeigu žala jau padaryta, iškyla pareiga veikti, t. y. likviduoti jos padarinius. Atsižvelgiant į esamą tarptautinę ekonominę, politinę ir socialinę sanklodą, kuri akivaizdžiai ir dėsningai naudinga turtingajai pasaulio daliai, jau dabar visi esame labai susiję moraliniais bei priežastiniais ryšiais. Teigiama, jog ilgą neteisybės laikotarpį turi pakeisti tiek pat truksantis teisingumo tarpsnis.
- **Nebūna teisių be pareigų**. Reikalaudami tam tikrų **teisių**, turime prisiimti ir atitinkamus įsipareigojimus, pavyzdžiui, laikytis principo, kad tos pačios teisės būtų vienodai taikomos visiems ir kiekvienam. Todėl mums tenka pareiga ginti bei skatinti visų teises; arba teisės turi būti vienodai suteikiamos visiems, arba pati teisių koncepcija yra beprasmė.
- **Asmeninis suinteresuotumas.** Kai kurie apžvalgininkai teigia, jog tradicinį Biblijos teiginį **„Mylėk savo artimą kaip save patį“** reikia suprasti tiesiogiai. Esą žmogaus mąstymas, racionalumas ir emocijos peržengia paprasčiausią „individualumą“, apima „universalius“ elementus. Įskaitant ir tai, kad į kitų interesus bei poreikius turime atsižvelgti kaip į savus. Nepaisant to, jog „asmeninis suinteresuotumas“ yra pagrindinis motyvuojantis ir etinis individo gyvenimo principas, jo nepakanka, nes kiekvienas iš mūsų pripažįsta turintis nesavanaudiškų interesų bei poreikių.
- **Protingi individai turi veikti protingai**. Viena iš žmogaus savybių, įkūnijanti buvimo žmogumi esmę, – gebėjimas protauti ir veikti „protingai“, nuolatos siekti išsiaiškinti ir iš naujo įvertinti, ką reiškia tas „protingai“ tam tikrame tarpsnyje ar kontekste. Ši esminė savybė suteikia mums įpareigojimų kitų atžvilgiu – pareigą „eiti taip toli, kiek leidžia protas“.

KOKIOS MŪSŲ PAREIGOS PASAULYJE?

PAGRINDINIŲ ARGUMENTŲ SANTRUMPA

Kai kurių filosofų teigimu, mums ne tik tenka pareiga padėti tiems, kuriems reikia pagalbos, tačiau daryti tai „besąlygiškai“, nes buvimas žmogumi neatsiejamas nuo įsipareigojimo gyventi pagal tam tikrą moralinį kodeksą. Anot jų, parama vystymuisi yra būdas pasipriešinti tarptautinei neteisybei (taip pat kaip ir pasiturinčių šalių siekis įveikti neteisingumą savo pačių viduje). Šie „kategoriški pagalbos šalininkai“ remiasi Imanueliu Kantu, kuris daugiau nei prieš 300 metų teigė, jog žmonijos moralinių pasirinkimų pagrindą turi sudaryti vadinamieji „kategoriškieji imperatyvai“ – **besąlyginiai ir universalūs moralės standartai, kuriais privalo vadovautis žmogus**. I. Kanto nuomone, labdara neturi nieko bendro su geranoriškumu, o yra daugiau pareigos klausimas. Kodėl? Nes universalūs moralės principai reikalauja, kad imtumėmės veiksmų teisingumui atkurti – net ir tuo atveju, jeigu nesame prisidėję prie neteisybės. Kitaip tariant, priežastis, kodėl vargšai yra vargšai, neturi daryti įtakos turtingųjų polinkiui aukoti – skurdas reikalauja veikti, nepaisant jo priežasčių.

Šis požiūris leidžia daryti kelias svarbias išvadas – jeigu labdara yra pareiga, tuomet parama vargšams nebėra geros valios padiktuotas savanoriškas poelgis, o greičiau socialinio teisingumo aktas. O jeigu apie teisingumą sprendžia bei jį vykdyti verčia valdžia, iš to seka, kad valdžia turi vaidinti pagrindinį vaidmenį teikiant paramą vystymuisi. Tokiame pasaulyje turtinga vyriausybė, kuri sąmoningai nesiima jokių priemonių, kad sumažintų skurdą (ne tik savo šalyje, bet ir visame pasaulyje), yra moraliai nusikaltusi.

Tačiau kai kurie asmenys kvestionuoja Airijos (ar bet kurios kitos turtingos valstybės) pareigą skirti lėšų skurdo mažinimui trečiojo pasaulio šalyse, kol pačioje Airijoje vis dar yra skurdžiai gyvenančių asmenų. Vienas iš argumentų – šių šalių skurdo mastas ir įtaka gerokai pranoksta kada nors buvusius turtingose šalyse, reikalauja skubaus įsikišimo. Asmenų, gyvenančių visiškame skurde, padėtis čia tokia bloga, kad būtini neatidėliotini veiksmai. Kito požiūrio šalininkai teigia, jog jeigu mes nuoširdžiai tikime turintys pareigą padėti vargšams, prioritetą reikėtų teikti atsižvelgiant ne į tautybę, bet į poreikius.

Esama ir utilitarinio[1] pagalbos suvokimo – didžioji dalis žmonių tikriausiai sutiktų, jog geografinis atstumas (ar tautybė) neturi jokios įtakos situacijos moralumui. Mirštantis mažylis kitame pasaulio krašte nėra mažiau svarbus nei vaikas, mirštantis gatvėje, kurioje gyvename.

Šio pagalbą ginančio požiūrio esmė paprasta – **jeigu mūsų galioje užkirsti kelią blogiui mažomis sąnaudomis, mūsų moralinė pareiga tai padaryti**. Mąstytojai Piteris Zingeris (Peter Singer) ir Piteris Ungeris (Peter Unger) seniai laikosi nuomonės, jog šis teiginys apima ir paramą vystymuisi – kai patiriamos sąnaudos yra mažos, mes negalime pateisinti atsisakymo padėti tiems, kuriems reikia tiek daug. Argumentai dėl paramos vystymuisi efektyvumo ir korupcijos, nors ir reikšmingi, tačiau nesumenkina pradinės teiginio esmės. Teigti, kad parama vystymuisi yra nenaudinga, remiantis neigiamais paramos vystymuisi teikimo pavyzdžiais, yra tas pats, kaip išjuokti visą muziką, pasitelkus prastus muzikantus.

O kaipgi kita barikadų pusė, ar esama racionalių argumentaių, kodėl nereikėtų teikti paramos vystymuisi? Dauguma paramos vystymuisi teikimo oponentų priklauso reliatyvizmo[2] mokyklai – jų teigimu, „labdara prasideda namuose“. Reliatyvistai netiki kategoriškuoju imperatyvu ar universalia morale, jiems moralė tėra bendru susitarimu priimtų taisyklių rinkinys, kuriuo bendrabūviaudami vadovaujasi individai. Reliatyvistai moralę kildina iš konvencijos ir laiko socialinio susitarimo funkcija: **reliatyvistai pripažįsta, jog žmonės turi moralinių prievolių vienas kito atžvilgiu, tačiau nelaiko jų besąlygiškomis ar universaliomis.**

Libertarai įsitikinę, kad moralė ir parama vystymuisi neturi nieko bendro, nes parama ir kita labdaringa veikla yra individo (ar vyriausybės) pasirinkimas. **Libertarų[3] požiūriu, teikti labdarą nėra moralinė pareiga, nes asmuo ar vyriausybė turi teisę disponuoti savo nuosavybe (ir pinigais) kaip jiems atrodo tinkama.**

Libertarai teigia, jog net jeigu parama vargšams yra moraliai teisinga, tai neturėtų būti prievolė. Įsivaizduokite, kad eidami gatve pamatote, kaip susmunka senas žmogus, ir ramiai jį peržengę žingsniuojate toliau, nekreipdami dėmesio į sunkią jo būklę. **Libertarų požiūriu, netgi jeigu Jūsų abejingumas yra moraliai smerktinas, Jūs neprivalote padėti ar būti baudžiami, kad nesuteikėte pagalbos.** Nors primesta moralė nėra tikroji moralė, vis dėlto galima pateikti kontrargumentą – jeigu žmonės neturi moralinių įsipareigojimų vienas kitam, vadinasi, ir vyriausybės neturi įsipareigojimų piliečiams.

[1] *Filosofinė mokykla, teigianti, jog veiksmo vertė yra apibrėžiama per jo sąnaudų ir rezultatų pusiausvyrą. Geriausiai jos esmę apibūdina teiginys: „Daugiausiai gėrio didžiausiam skaičiui žmonių“.*

[2] *Teorija, pagal kurią moralė ir etika priklauso nuo kultūros, istorinio konteksto, geografinės vietos ar bet kurio kito kintamojo (t. y. moralė nėra universali).*

[3] *Politinė ar filosofinė teorija, teigianti, kad asmens minčių ir veiksmų laisvė yra svarbiausia. Libertarai ieško būdų minimizuoti valstybės vaidmenį, taip pat tiki, jog individo poreikiai ir teisės turi būti svarbesni už grupių ar valstybės.*

RELIGIJA, TIKĖJIMAS IR MORALĖ

Visos pagrindinės pasaulio religijos (neskaitant vos kelių išimčių) glaustai apibrėžia pagrindinius etinius principus ir tikėjimo sistemas, susijusias ne tik su individo veiksmais pasaulyje, bet ir su kolektyviniais veiksmais vietiniu bei tarptautiniu lygmenimis. Štai keletas paprastų pasaulio religijų „pamokymų“:

- ***Konfucianizmas:*** „Tse-kung paklausė: „Ar yra vienas žodis, kuris galėtų būti kelrodžiu gyvenimui?“ Konfucijus atsakė: „Šis žodis yra „shu“ – abipusiškumas. Nedaryk kitiems to, ko tu nenori, kad darytų tau“. ***Doktrina 13.3***
- ***Budizmas:*** „Nedaryk kitiems to, ką pats laikai blogiu“ ***Udana Varga 5:1.***
- ***Krikščionybė:*** „Elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad kiti su tavimi elgtųsi“ ***Evangelija pagal Luką 6:31.***
- ***Induizmas:*** „Nedaryk kitiems to, kas įskaudintų tave patį“ ***Muhabharata 5:1517.***
- ***Islamas:*** „Niekas iš Jūsų (nuoširdžiai) netiki, kol netrokšta savo broliui to, ko trokšta sau pačiam“ ***13 Imamas, Al-Nawawi's Forty Hadith.***

Labai aiškus tikėjimu paremto požiūrio pavyzdys yra *Caritas in Veritate* – Popiežiaus Benedikto XVI enciklika, nagrinėjanti katalikų pareigą, susijusią su „pagrindine varomąja kiekvieno asmens ir visos žmonijos tikrojo vystymosi jėga“. Toliau pateikiamos kelios šios enciklikos ištraukos *(oficialus vertimas į lietuvių kalbą)*.

„...Žinau, kad meilė (*angl. charity*) būdavo ir yra iškreipiama bei nuprasminama, neapsaugota nuo pavojus, kad bus nederamai suprasta. Socialinėje, teisinėje, kultūrinėje, politinėje ir ekonominėje srityje... lengvai atmetama kaip nesvarbi moralinei atsakomybei aiškinti bei ugdyti.“

„Teisingumas ne tik nesvetimas meilei (*angl. charity*), ne tik nėra alternatyvus ar greta meilės (*angl. charity*) einantis kelias: teisingumas neatskiriamai susijęs su meile, yra jos esminis elementas...“

„...Daugelis žmonių šiandien linksta manyti, jog niekam nieko nėra skolingi, išskyrus save pačius. Jie įsitikinę turį tik teises, ir jiems neretai labai sunku ugdyti atsakomybę už savo ir kitų visapusišką vystymąsi. Todėl svarbu paskatinti iš naujo apmąstyti tai, kad teisės suponuoja pareigas, be kurių jos virsta savivale...“

„...individualiosios teisės, atsietos nuo jas įprasminančios pareigų aplinkos, iškrinka ir sukelia praktiškai beribę bei jokių kriterijų neturinčią pretenzijų spiralę...“

SANTRAUKA IR IŠVADOS

Galbūt negalime sutarti, kokie yra mūsų moraliniai įsipareigojimai bei jų apimtis, bet mums neturėtų būti pernelyg sunku rasti protingą susitarimą dėl paramos vystymuisi ir asmeninės labdaros. Daugumai iš mūsų nepriimtinas moralini kodeksas, skatinantis rūpintis vien tik savimi, tačiau siūlymas laikytis universalių moralės normų, kurios nepaliktų individualių sprendimų priėmimo laisvės, taip pat nėra patrauklus. Kosmopolitiškesnis požiūris teigia:

Mes privalome kiek galėdami padėti kitiems, tuo pačiu pakankamai gerai rūpindamiesi savo ir savo mylimų žmonių gyvenimu.

Gyvenant pagal šį principą gali tekti permąstyti savo prioritetus, tačiau tai taip pat suteiks tam tikrą moralinę laisvę.

- Dėl pasaulio, kuriame šiandien gyvename, esame tarpusavyje susiję labiau nei kada nors – mūsų gyvenimui ir pragyvenimo šaltiniams nuolat daro įtaką už tūkstančių kilometrų priimami sprendimai bei vykstantys įvykiai. „Bendruomenės“ daugiau nebėra apibrėžiamos vien tik pagal fizines ribas. Tai suteikia ne tik tam tikrų privalumų (kuriuos esame pasirengę priimti), bet ir atsakomybę (kurią turime būti pasirengę priimti).
- Visi moraliniai kodeksai – nuo religinių iki šviečiamojo amžiaus idėjų ir etikos – pripažįsta mūsų bendruomeninius ryšius kaip neatsiejamą dalį to, kas daro mus žmonėmis. Visi jie vienareikšmiškai sutinka, jog gailestingumas, labdarybė ir empatija yra naudingi ne tik gyvenantiesiems prasčiausiai, bet ir visiems žmonėms.
- **Mūsų supratimas apie žmogaus moralę labai pasikeitė per pastaruosius šimtmečius.** Šiandien pripažįstame, jog neveikimas kartais gali būti toks pats moraliai smerktinas kaip ir sprendimas veikti neteisingai, ir vadiname jį nusikalstamu neveikimu. Jeigu jau sutinkame, kad mums tenka pareiga rūpintis vargingiausiai gyvenančiais savo šalies žmonėmis, pasitelkus socialinio aprūpinimo sistemą, – tos pačios pareigos pripažinimas tarptautiniu mastu nėra toks jau didelis žingsnis.

Papildoma informacija:

- *Popiežius Benediktas XVI. Caritas in Veritatae (Liberia Editrice Vaticana, 2009).*
- *Lomansky, L. “Justice to Charity” in Wellman, C. Rights and Duties: Welfare Rights and Duties of Charity (Routledge, 2002).*
- *Popiežius PauliusVI. Populorum Progresio (Liberia Editrice Vaticana, 1967).*
- *Singer, P. A Companion to Ethics (Blackwell, 1993).*
- *Unger P. Lining High and Leeting Die: Our Illlusion of Innocence. (Oxford University Press. 1996).*

2. PARAMA VYSTYMUISI: ISTORIJA

OFFICIALIOS PARAMOS VYSTYMUISI (ARBA OFICIALIOS PARAMOS) APIBRĖŽIMAS

Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *The Organisation for Economic Cooperation and Development*, OECD) oficialią paramą vystymuisi apibrėžia kaip „dotacijas ar paskolas šalims ir teritorijoms“, įtrauktoms į Paramos vystymuisi komiteto (PVK) šalių gavėjų sąrašą, ir daugiašalėms vystymosi institucijoms, kurioms būdinga:

- priklausymas oficialiajam (valstybės arba tarptautinės organizacijos) sektoriui;
- pagrindinis veiklos tikslas – skatinti ekonominį vystymąsi ir gerovę;
- lengvatinės finansinės sąlygos (jeigu teikiama parama vystymuisi yra paskola, ne mažiau 25 proc. jos vertės turi būti suteikiama neatlygintinai);
- kartu su finansiniais srautais į pagalbą įtraukiama ir techninė parama;
- dotacijos, paskolos bei kreditai kariniams tikslams nėra įtraukiami;
- mokėjimai privatiems individams (pavyzdžiui: pensijos, reparacijos, draudimo išmokos) nėra įskaitomi.

1945–1960 METAI: NAUJA PRADŽIA

Nors prieš Antrąjį pasaulinį karą parama vargingoms šalims buvo teikiama įvairiomis formomis – daugiausia per religines ir savanoriškas organizacijas – **tik penktojo dešimtmečio pabaigoje paramos vystymuisi teikimas tapo nuolatine vyriausybių politika**. Po karo Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) suteikė paramą Europai pagal programą, žinomą „Maršalo plano“ pavadinimu, siekdamos padėti atstatyti Europą ir užsitikrinti, jog ji liks JAV sąjungininkė.

Šeštajame dešimtmetyje beveik pusę visų paramos vystymuisi programų finansavo JAV. Pagal paramos vystymuisi dydį toliau sekė Prancūzija (30 proc.) ir Didžioji Britanija (10 proc.). Tuo metu buvo įkurta daug tarptautinių organizacijų, kurios rūpinosi, jog parama vystymuisi taptų svarbiausia besiplėtojančių tarptautinių santykių dimensija.

1960–1970 METAI: VYSTYMOSI DEŠIMTMETIS

Jungtinės Tautos septintąjį dešimtmetį pavadino „vystymosi dešimtmečiu“, kuris taip pat apibūdinamas kaip pagalbos vystymuisi šlovės metas; parama vystymuisi gavo stiprų palaikymą, augo paramai vystymuisi skiriamos lėšos. Kad parama vystymuisi išties veiksminga, buvo patvirtinta įrodymais – pačių skurdžiausių šalių, įskaitant Užsacharės Afriką, ekonomikos augimu. Oficiali parama ir toliau didėjo, o 1969 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja nusprendė, kad tarptautinė parama vystymuisi turi siekti 0,7 proc. šalies donorės bendrojo nacionalinio produkto (BNP).

1970–1980 METAI: PARAMOS VYSTYMUISI MAŽĖJIMAS

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje oficialūs įsipareigojimai paramos vystymuisi ir jos apimtys nustojo augti ir pradėjo mažėti. Lyginant su septintuoju dešimtmečiu parama vystymuisi sumažėjo ir pagal BNP dydį Padėtį sunkino tarptautinė recesija bei naftos krizė. Dėmesys nuo augimo tempų nukrypo į diskusijas apie skurdo mažinimą ir pagrindinius besivystančių šalių poreikius. 1983–1984 m. dėmesio centre atsidūrė Užsacharės Afrika, ypač vargingiausių šio regiono šalių poreikiai.

Oficiali parama vėl pradėjo augti dešimtmečio pabaigoje ir 1980 m. siekė 27 mlrd. JAV dolerių, nes tai lėmė mėginimas kompensuoti 1973 m. naftos krizės padarinius bei parama, kurią pradėjo teikti pagrindinės naftą eksportuojančios šalys. Tačiau šis skaičiais išreikštas augimas nukreipė dėmesį nuo to, kad sutartas skirti paramos vystymuisi 0,7 proc. BNP sumažėjo perpus. Aštuntajame dešimtmetyje taip pat stiprėjo nevyriausybinės organizacijos – didėjo jos pačios, augo jų įtaka.

1980–1990 METAI: PRARASTAS VYSTYMOSI EŠIMTMETIS

Devintojo dešimtmečio pradžia sutapo su pasauliniu ekonomikos nuosmukiu ir dėl to sumažėjusia parama vystymuisi. JAV, Italija, Australija, Didžioji Britanija, Arabų šalys ir Airija įšaldė bei pradėjo po truputį mažinti paramos vystymuisi lygį. Tik Norvegija, Švedija, Suomija, Danija ir Ispanija sudarė išimtį, nes visos padidino paramą vystymuisi.

Dėmesys paramos vystymuisi plėtrai ir ekonominiam augimui tapo pagrindine šio dešimtmečio tema. **Nepaisant rekomendacijų nekelti sąlygų skiriamai paramai vystymuisi (*angl. conditionality*), paramos teikimo sąlygų daugėjo.** Neoliberali ekonominė politika[4] lėmė struktūrinių pertvarkymo programų atsiradimą, dėl kurių tapo svarbesnis laisvosios rinkos vaidmuo, buvo apkarpytos socialinės išlaidos. Besivystančiose šalyse tokia politika darė tiesioginę įtaką sveikatos priežiūros ir švietimo išlaidų mažinimui, o tai turėjo neigiamų padarinių skurdžiausioms gyventojų grupėms.

[4] *Neoliberali ekonomika – ekonomikos mokykla, teigianti, jog laisva rinka yra pats geriausias ir efektyviausias būdas ekonominiam augimui. Neoliberalios ekonomikos politika siekia ekonomikos kontrolę perkelti iš viešojo į privatų sektorių. Vystymosi srityje neoliberali ekonomika buvo „įkūnyta“ vadinamajame Vašingtono sutarime (10-ies politikos pasiūlymų sąraše), kurį dešimtajame dešimtmetyje adaptavo Tarptautinis valiutos fondas bei Pasaulio bankas.*

Devintojo dešimtmečio pabaigoje oficiali parama vystymuisi vėl pradėjo augti.

Nuo 1980 m. iki 1990 m. oficiali parama vystymuisi padidėjo beveik trečdaliu. NVO įtaka bei svarba ir toliau augo.

1990–2000 METAI: DISKUSIJOS DĖL NEPRIKLAUSOMYBĖS

Šaltojo karo pabaiga sąlygojo paramos vystymuisi nukreipimą nuo vargingiausių šalių į buvusias Sovietų Sąjungos šalis. Diskusijų dėl „priklausomybės nuo paramos vystymuisi“ svarba augo iki 1992 m. Ši diskusija sutapo su visų laikų mažiausiu BVP procentu, skiriamu oficialiai paramai vystymuisi. 1990 m. oficiali parama vystymuisi sudarė vidutiniškai 0,33 proc., tačiau dešimtmečio pabaigoje sumažėjo iki 0,22 proc. Minėta aplinkybė ir blogėjanti skurdžiausių pasaulio gyventojų padėtis sąlygojo diskusijų dėl paramos vystymuisi nukreipimą nuo ekonominio augimo skatinimo prie tiesioginio skurdo mažinimo.

NUO 2000 METŲ IKI ŠIOL: PAGALBOS ATGIMIMAS?

Naujasis tūkstantmetis prasidėjo teigiamai – didžiausiu istorijoje valstybių vadovų susitikimu, kurio metu šalys įsipareigojo pasiekti aštuonis Tūkstantmečio vystymosi tikslus (angl. *Millennium Development Goals*, MDGs). Be to, buvo prisiimti įsipareigojimai didinti BNP procentą, skiriamą oficialiai paramai vystymuisi, tačiau tik po rugsėjo 11-osios išpuolių Niujorke ji pradėjo akivaizdžiai didėti, o nuo 2001 metų pastebimas ilgiausiai trunkantis oficialios paramos vystymuisi augimas.

Diskusijas „ar parama vystymuisi veiksminga“ pakeitė debatai, kaip padidinti paramos vystymuisi efektyvumą. Taip pat buvo pereinama prie labiau į pagalbos gavėjus orientuotų vystymosi strategijų, kuriomis siekiama paramą vystymuisi gaunančioms šalims suteikti daugiau galimybių kontroliuoti vystymosi bei skurdo panaikinimo strategijas.

2008 m. PVK parama buvo didžiausia per visą laiką ir sudarė 199,7 mlrd. JAV dolerių. Pagrindinės donorės buvo Jungtinės Amerikos Valstijos, Didžioji Britanija, Prancūzija ir Japonija, o dar 5 šalys (Danija, Liuksemburgas, Nyderlandų Karalystė, Norvegija ir Švedija) viršijo Jungtinių Tautų išsikeltą 0,7 proc. BNP ribą.

Pastaraisiais metais smarkiai pablogėjusi ekonominė situacija vėl lėmė paramai vystymuisi skiriamų lėšų mažėjimą.

PARAMA VYSTYMUISI: ESAMA PADĖTIS

Pastarąjį dešimtmetį PVK skiriamą oficialią paramą vystymuisi didino Australija, Kanada, Danija, Prancūzija, Vokietija, Japonija, Norvegija, Portugalija, Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Airija ir Europos Sąjunga. Taip pat didėjo ir kitų šalių donorių, tokių kaip Kinija ir Arabų valstybės, skiriama parama vystymuisi.

Airija padidino skiriamą paramą vystymuisi iki 6,4 proc. BNP 2008 m., tačiau 2009 m. buvo planuojama paramai vystymuisi skiriamą biudžetą mažinti 28 proc.

2008 m. parama vystymuisi, gauta ne iš PVK šalių narių, sumažėjo 0,4 proc. Čekijos Respublikoje bei 9 proc. Lenkijoje ir padidėjo 7,4 proc. Vengrijoje, 31 proc. Korėjoje bei 14,4 proc. Slovakijoje.

Arabų valstybės skiriamą paramą vystymuisi padidino nuo 610 mln. JAV dolerių 2000 m. iki 2,6 mlrd. JAV dolerių 2007 m. Nors nuo 1974 m. iki 1994 m. Arabų šalių teikiama oficiali parama vystymuisi buvo labai nepastovi, tačiau sudarė vidutiniškai 1,5 proc. BNP, o tai viršijo JT nustatytą 0,7 proc. ribą. **Dažnai pasitelkiamas argumentas, jog Arabų valstybių teikiama parama vystymuisi skiriasi nuo kitų šalių, nes jai didelę įtaką turi religiniu pagrindu skiriamas dėmesys islamo šalims.** Trys didžiausi Arabų šalių donorai – Saudo Arabija, Kuveitas ir Jungtiniai Arabų Emyratai – didžiausią paramos vystymuisi dalį (apie 85 proc.) skiria dvišalei pagalbai, dažniausiai paskolų forma, be to, bent pusę jos – Arabų valstybėms. Šalys, gaunančios didžiausią paramą vystymuisi, yra Egiptas, Sirija ir Jordanija, tačiau vis didesnė parama vystymuisi skiriama ir Pietų Azijai (ypač Pakistanui bei Bangladešui), taip pat Rytų Azijai.

Kinija sparčiai tampa pagrindine paramos vystymuisi teikėja Azijoje, Lotynų Amerikoje ir Afrikoje. **Kinijos teikiamos paramos vystymuisi skaičiavimai skiriasi**. Nors tikslių duomenų nėra, tačiau manoma, kad ši šalis skiria apie 1–2 mlrd. JAV dolerių paramos vystymuisi, beveik pusė kurios atitenka Afrikos žemynui. Priešingai nei daugumos Vakarų valstybių, Kinijos teikiama parama vystymuisi neva neturi jokių politinių ir ekonominių sąlygų, tačiau dėl mažo skaidrumo bei atskaitomybės **kelia susirūpinimą žmogaus teisių, korupcijos ir aplinkosauginės atsakomybės aspektais.**

Tokia parama vystymuisi „neužduodant klausimų“ daro Kinijos teikiamą paramą labai patrauklia šalims, turinčioms nestabilias ar nedemokratines vyriausybes, o tuo pačiu kelia daug įtarimų Vakarų šalių apžvalgininkams. Kinija nesigėdija savanaudiškų su paramos vystymuisi teikimu susijusių interesų. Afrikos žemynas, tu-

rintis daugiau nei 50 šalių, atstovauja daugiau nei vienai ketvirtajai Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos, o tai – reikšmingas blokas kalbant apie balsavimą. Tad kai kurių apžvalgininkų teigimu, galios tarptautiniu lygiu įgijimas yra pagrindinė Kinijos pastaruoju metu teikiamos didesnės paramos vystymuisi Afrikos žemynui priežastis. Dar viena – natūraliųjų išteklių poreikis Kinijos ekonominei plėtrai. Net 30 proc. Kinijos energijos yra importuojama iš Afrikos, o tai patenkina 5 proc. Kinijos energijos poreikio ir leidžia konkuruoti su Vidurio Rytais.

Kinija taip pat įžvelgia potencialią rinką savo gaminamoms prekėms Afrikos žemyne. 2006 m. Kinijos ir Afrikos prekyba buvo vertinama 56 mlrd. JAV dolerių bei atnešė taip reikalingą pelną kai kurioms neturtingiausioms pasaulio šalims. Siekdama užsitikrinti ekonominį augimą, Kinija ir toliau plėtoja naujas rinkas; šiuo metu Afrikos žemyno šalyse veiklą vykdo daugiau nei 800 Kinijos kompanijų. Pigios prekės iš Kinijos reguliariai tvindo Afrikos rinką ir dažniausiai vietinių Afrikos gamintojų sąskaita. Kaltos dėl to ir Vakarų šalys. **Kinijos parama vystymuisi taip pat dažnai siejama su Kinijos darbo jėgos panaudojimu, o tai lemia nuolatinį susirūpinimą dėl darbo standartų bei sąlygų.**

Pasaulinė finansinė krizė daro labai neigiamą įtaką besivystančioms mažų pajamų šalims. Pasaulinė prekyba pasiekė žemiausią lygį nuo 1929 m., tiesioginės užsienio investicijos bei kiti privačių lėšų srautai taip pat sumažėjo. Daugelio besivystančių šalių biudžetai smarkiai kenčia dėl kylančių maisto ir naftos kainų.

Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos teigimu, paramos vystymuisi mažinimas šiuo laikotarpiu sąlygotų papildomą naštą besivystančioms šalims, kurios ir taip susiduria su sunkumais dėl ribotų pajamų šaltinių bei didėjančio skurdo. Jei parama vystymuisi ir toliau bus smarkiai mažinama, nebeliks didžiosios dalies progreso, pasiekto įgyvendinant Tūkstantmečio vystymosi tikslus.

Daugiau informacijos:

- *Riddel, R. Does Foreign Aid Really Work? (Oxford University Press, 2008).*
- *OECD, Development Cooperation Report Twenty-five Years of Development Cooperation: A Review (OECD, 1985).*
- *Smilie, I. The Charity of Nations: Humanitarian Action in a Calculating World (Kumarian Press, 2004).*
- *UNDP Human Development Report (Oxford University Press, 2005).*

3. PARAMA VYSTYMUISI IR JOS ŠALININKAI

„...paramai vystymuisi tenka svarbus vaidmuo padedant užtikrinti pagrindinius skurstančių žmonių poreikius. Be to, pateikiami duomenys patvirtina, jog parama vystymuisi yra sėkminga (nuo 75 iki 90 proc.) tenkinant trumpalaikius poreikius, t. y. tiesiogiai aprūpinant skurdžiai gyvenančius asmenis būtiniausiais daiktais – vaistais, lovų tinklais nuo uodų, sėklomis ir vandens tiekimą gerinančiais įrenginiais, siekiant užkirsti kelią cholerai.“ (Rodžeris Ridelas (Roger Riddell), 2007)

„Tarptautinė parama vystymuisi yra sąlyčio taškas, kuriame susiduria moralinės vertybės ir įsisąmonintas asmeninis suinteresuotumas.“ (Žmogaus socialinės raidos ataskaita: 2005)

Per pastaruosius 30 metų buvo atlikta daugybė tyrimų siekiant nustatyti paramos vystymuisi poveikį, bet tai pasirodė sudėtinga padaryti. Oficialios paramos vystymuisi poveikį (arba jo nebuvimą) ekonomikos augimui, žmogaus socialinei raidai bei lygybei sudėtinga atskirti nuo įvairių kitų veiksnių, darančių įtaką šiems dalykams, tokių kaip vyriausybės politika, investavimas, prekyba, skolos, vietinė politinė padėtis ir pan. **Parama vystymuisi nėra atskirta nuo kitų veiksnių ir procesų, darančių įtaką vystymuisi, tad išmatuoti vien tik paramos vystymuisi poveikį yra beveik neįmanoma.** Tarptautinė ekonominė ir finansinė sistema yra iš esmės „priešiška“ trečiojo pasaulio šalių poreikiams bei interesams, o parama vystymuisi teikiama šiame visapusiškame kontekste.

Penki svarbiausi argumentai

- Parama vystymuisi yra būtina esant krizinėms situacijoms, tačiau humanitarinės pagalbos teikimas galėtų būti gerinamas.
- Dauguma atskirų paramos vystymuisi projektų turi poveikį ir skatina svarbiausius žmogaus socialinės raidos aspektus.
- Paramos vystymuisi teikimas sąlygojo suvokimą apie paties vystymosi proceso sudėtingumą ir prieštaravimus.
- Parama vystymuisi pati savaime nėra pakankama sąlyga vystymosi skatinimui – akivaizdus, tačiau nepaisant to svarbus pastebėjimas.
- Ekonominis vystymasis, jau nekalbant apie žmogaus socialinę raidą, nėra lygus atskirų paramos vystymuisi skirtų projektų ar jų dalių sumai, kad ir kaip sėkmingai jie būtų parengti bei valdomi. Vien tik paramos vystymuisi negalima kaltinti dėl vystymosi nesėkmių.

Vieną iš visapusiškiausių ir labiausiai pripažintų paramos vystymosi poveikio vertinimų atliko Rodžeris Ridelas (Roger Riddell) – Oksfordo universiteto Politikos valdymo nepriklausomos grupės vyriausiasis tyrėjas bei analitikas. Toliau pateikiami argumentai remiasi jo knyga „Ar užsienio šalių parama vystymuisi išties veiksminga?“ (angl. *„Does Foreign Aid Really Work?“*). R. Ridelas, peržiūrėjęs sėkmingų ir nesėkmingų paramos vystymuisi projektų (skirtų tokioms specifinėms sritims kaip sveikatos priežiūra, švietimas, vandens tiekimas ir atliekų tvarkymas) duomenis, priėjo išvados, jog nepaisant to, jog projektai turėjo ir teigiamą, ir neigiamą poveikį, labai mažai tėra patikimų duomenų, leidžiančių nustatyti, ar ši konkreti parama vystymuisi pasižymėjo platesnio masto poveikiu ekonomikos vystymuisi ir žmogaus socialinei raidai.

Dar R. Ridelas analizavo, ar didesnės šalių donorių koordinuojamos paramos vystymuisi programos (orientuotos į visą sektorių, pavyzdžiui: švietimo ar sveikatos apsaugos, ir dažniausiai disponuojančios įspūdingomis valstybės valstybei skirtomis lėšomis kaip parama vystymuisi) duoda geresnių rezultatų. Šiuo atveju duomenys apie poveikį taip pat pasirodė riboti ir negalutiniai, nes tokio poveikio matavimo laikotarpis tiesiog per trumpas.

Apibendrindamas visokeriopą teigiamą oficialios paramos vystymuisi poveikį, **R. Ridelas teigia, jog yra gausybė įrodymų, patvirtinančių pozityvų poveikį įgūdžių vystymui, paslaugų, infrastruktūros, gamybos gerinimui, gaunamoms pajamoms bei gerovei, taip pat tokioms specifinėms sritims kaip švietimas ar sveikatos apsauga (mokyklos, skiepai, pagrindiniai vaistai ir kt.). Be to, gauta duomenų apie padidėjusį efektyvumą ir veiksmingumą tokiose srityse kaip žemės ūkis, sveikatos apsauga bei švietimas, taip pat gerinant vargingiausių šalių išteklių bazę ir didinant finansavimą svarbiausių paslaugų teikimui.**

Tačiau tai tik viena medalio pusė, nes:

- parama vystymuisi dažniausiai būna trumpalaikė;
- parama vystymuisi suteikia „papildomų“ išteklių, tačiau negali pakeisti svarbiausio finansavimo vystymuisi;
- parama vystymuisi gali tik užkamšyti išaiškintas „spragas“;
- paramos vystymuisi poveikiui didelę įtaką turi kiti veiksniai (konfliktai, tarptautiniai pavyzdžiai bei tendencijos ir kt.);
- paramai vystymuisi skiriamas lėšų kiekis yra nepastovus ir todėl jos poveikis taip pat yra „nepastovus“.

Be to, R. Ridelas pateikia reikšmingą, nors dažnai nepaisomą argumentą apie visą „paramos vystymuisi“ iniciatyvą:

„Vienas iš būdų suvokti paramos vystymuisi svarbą – laikyti ją „būtina vystymuisi“, kitaip tariant, manyti, kad be paramos vystymuisi nebūtų ir paties vystymosi. Nešališkai peržiūrėjus visus įrodymus, prieinama prie pagrindinės išvados – tai yra netiesa. Vystymasis, augimas bei skurdo mažinimas vyksta ir negavus paramos vystymuisi.“

Vis dėlto šis svarbus pastebėjimas neveda R. Ridelo prie išvados, kad parama vystymuisi yra nereikalinga arba kad ji neturėjo svarbaus poveikio. Jis teigia, kad:

„...turimais duomenimis, parama vystymuisi yra sėkminga (nuo 75 iki 90 proc.), kai ji nukreipiama į trumpalaikių poreikių tenkinimą, suteikiant skurdžiai gyvenantiems asmenims būtiniausių daiktų – vaistų, lovų tinklų nuo uodų, sėklų, vandens tiekimą gerinančių įrenginių, kad būtų užkirstas kelias cholerai.“

Vis dėlto neaišku, ar ši trumpalaikė praktinė parama vystymuisi prisideda prie ilgalaikio darnaus vystymosi.

Įrodymai apie netiesioginių ar ne tokių betarpiškų paramos vystymuisi formų svarbą bei efektyvumą yra ne tokie aiškūs, ypač jeigu darome prielaidą, kad vietinių gebėjimų stiprinimas, infrastruktūros ir institucijų veiklos gerinimas prisideda prie visapusiško vystymosi. R. Ridelo nuomone, atsakymas į šį klausimą labiau susijęs su etika, nes apima moralinius vertinimus.

„Tai remiasi požiūriu į žmogaus gyvenimo vertę ir tai, ko reikia jo klestėjimui. Tai susiję su tuo, kaip vertinamas siekis užtikrinti žmogaus teises kuo platesniam žmonių ratui.“

Taigi **R. Ridelui svarbiausias klausimas ne „Ar parama vystymuisi veiksminga?“, o „Kaip skurdžiausioms pasaulio šalims teikiama parama vystymuisi galėtų būti dar efektyvesnė?** Norint paramą vystymuisi padaryti efektyvesne reikia plėsti jos mastus, tobulinti skyrimą, labiau numatyti rezultatus, geriau koordinuoti veiksmus ir stiprinti partnerystę tarp paramos vystymuisi teikėjų ir gavėjų.

Baigdamas R. Ridelas teigia:

„Parama vystymuisi turėjo poveikį, tačiau jis galėjo būti ir gerokai didesnis... Visada buvo ir iki šiol išlieka akivaizdus atotrūkis tarp to, kokį poveikį parama vystymuisi gali daryti, ir vis dar didelių su ja siejamų lūkesčių siekiant sumažinti žmonių kančias bei skurdą, ir tarp to, kas vyksta tikrovėje.“

Panašų į teigiamą ir paramą vystymuisi remiantį R. Ridelo požiūrį išreiškė ir kiti, net ir tie, kurie šį klausimą nagrinėjo iš kitos perspektyvos. Ekonomistas Džefris Seičsas (Jeffrey Sachs), kuris gilinosi į įvairių formų (praktinės) paramos vystymuisi teigiamą poveikį, skatina dabartinę kartą laikytis duotų pažadų pagal galimybes ir poreikius (dėl globalaus saugumo) per nuolatinį įsipareigojimą paramai vystymuisi (2005). Filosofas Tomas Podžis (Thomas Poggee) pasisako už „pasaulio išteklių dividendus“ kaip praktinį ir moralinį atsaką į esamas neteisybes.

Nors ir nuolat kritikuodamas paramą vystymuisi, Stefanas Braunis (Stephen Browne) teigia, jog parama vystymuisi ne tik turi poveikį, bet ir yra pragmatiškai reikalinga siekiant padidinti „globalių viešųjų gėrybių“ teikimą (terminas „viešosios“ šiuo atveju vartojamas siekiant atskirti jas nuo „privačių gėrybių“, tokių kaip švari aplinka, išsilavinimas, dauguma pagrindinių viešųjų paslaugų ir kt.). Profesorius Polis Kolieris (Paul Collier) padėties apžvalgą pateikia knygoje „Dugno milijardas“ (angl. *Bottom billion*), kurioje pasakojama apie 50-ies neturtingiausių žlugusių valstybių piliečius. Šio autoriaus teigimu, parama vystymuisi turėjo teigiamą poveikį kaip pasaulio skurdžiausiųjų „palaikymo operacija“ ir lėmė ne didelį nuosmukį, o veikiau stagnaciją.

Jungtinių Tautų vystymosi programa (JTVP) 2005 m. Žmogaus socialinės raidos ataskaitoje pagrindinį dėmesį skyrė paramos vystymuisi klausimams ir pateikė paramą vystymuisi ginančius argumentus. Ataskaitos autoriai teigia, kad šiandien turtingosios šalys apie vieną ketvirtį savo turto išleidžia „socialinėms išmokoms“. Šios išmokos suvokiamos kaip investicijos siekiant išvengti ar sumažinti atliekų susidarymą ir socialinės išlaidos, susijusios su nepritekliumi bei skurdu. JTVP teigimu, pasaulinis skurdas rodo masinį žmogaus potencialo eikvojimą ir sudaro kliūtis „bendrai gerovei“. Prekybos bei investicijų ryšiais susijusiame pasaulyje vienos šalies ar žemyno skurdas mažina kitų gerovę. Nepaisant to, pasauliui trūksta efektyvaus „socialinio draudimo mechanizmo“ – tai spraga, kurią galėtų užpildyti parama vystymuisi.

Ataskaitoje taip pat pasisakoma už su saugumu susijusį paramos vystymuisi racionalumą – argumentą, paremtą „įsisąmonintu asmeniniu suinteresuotumu“. Pats skurdas dar nelemia terorizmo ar konflikto, tačiau mūsų nesugebėjimas pripažinti, kad esama didžiausią nepriteklių klestinčiame pasaulyje įtvirtinančių neteisybių, kelia grėsmę saugumui.

Daugiau informacijos:

- Collier, P. The Bottom Billion (Oxford University Press, 2007).
- Pogge, T. World Poverty & Human Rights (Polity Press, 2008).
- Riddell, R. Does Foreign Aid Really Work? (Oxford University Press, 2008).
- Sachs, J. The End of Poverty: How We Can Make it Happen in Our Time (Penguin, 2005).
- *Human Development Report ‘International Cooperation at a crossroadsL aidm, trade and security in an unequal world (UNDP, 2005).*

4. PARAMA VYSTYMUISI IR JOS KRITIKAI

„Labdaros rinkodaros reklama gali ją atkakliai romantizuoti, tačiau užsienio šalių parama vystymuisi daugiau „nebesėdi išdidžiai ant balto žirgo“. Bet ji tebėra viena iš galimų (nedidelės svarbos) veiksnių tarp kitų (didelės svarbos) instrumentų. Taigi kol kas jos negalima nurašyti kaip pasenusios geopolitinio repertuaro priemonės.“ (Deividas Sogė (David Sogge), 2002)

„Kuo mažiau paramos vystymuisi gaunate, tuo geriau jums sekasi? Paramos vystymuisi lobistai tvirtina priešingai ir primygtinai ragina dvigubinti bei trigubinti paramą vystymuisi. Tačiau jeigu parama vystymuisi bus teikiama ankstesnėmis sąlygomis, ji nelems pažangos. Teigiant, jog pasaulis yra turtingesnis nei kada nors anksčiau, ir suponuojant, kad vystymasis gali būti tiesiog nupirktas, panaudojant daugiau tų pačių išteklių, yra didžiulė apgaulė. Taip nepaisoma pirmapradžio šalių poreikio skatinti savo pačių vystymosi gebėjimus.“ (Stefanas Braunis (Stephen Browne), 2006)

Aukščiau pateiktos citatos atspindi paramos vystymuisi (kokia ji yra šiandien) kritikų, skeptikų ar visiškai jos nepripažįstančiųjų pagrindinius argumentus. Paramos vystymuisi kritikų yra gyva galybė: jų nestinga ir besivystančiose, ir Vakarų valstybėse, ir tarptautinėje paramos vystymuisi sistemoje, ir už jos ribų, ir nevyriausybinėse organizacijose bei akademiniuose sluoksniuose, ir privačiame sektoriuje, ir tarptautinėse bendrovėse, ir vietos bendruomenėse. Parama vystymuisi kritikuojama iš techninės, ekonominės, politinės bei kultūrinės perspektyvų. Be to, yra manančiųjų, kad paramą vystymuisi galima reformuoti taip, jog būtų pasiekti jai keliami tikslai, bet yra ir tuo netikinčiųjų.

Du pirminiai svarbūs teiginiai:

- **Didžioji dalis kritikų pasisako ne prieš VISAS paramos vystymuisi formas**. Tik nedaugelis kritikuoja humanitarinę pagalbą stichinės nelaimės atveju – beveik visi sutinka, kad mums tenka pareiga padėti tiems, kuriems labai reikia pagalbos esant kritiškai padėčiai.
- **Didžioji dauguma kritikos yra nukreipta prieš oficialią ir vyriausybių teikiamą paramą vystymuisi.** Nors nemažai kritikų pasisako ir prieš nevyriausybinių organizacijų paramą vystymuisi, tačiau ši kritika skiriasi savo mastu bei pobūdžiu.

KETURI PAGRINDINIAI KRITIKŲ TEIGINIAI

1. Parama vystymuisi yra neveiksminga dėl neefektyvaus planavimo arba netinkamo nukreipim; ji nepasiekia tų, kuriems jos labiausiai reikia, be to, jai kenkia nuolatos pasitaikantys korupcijos atvejai.

Ne kartą minėtas S. Braunis (beje, buvęs JTVP darbuotojas) pateikia penkis paramą vystymuisi kritikuojančius teiginius:

- **Parama vystymuisi nėra tiesiogiai susijusi su žmogaus socialinės raidos poreikiais** – skirstant paramą vystymuisi nesivadovaujama logika – ji nepasiekia tų, kuriems jos labiausiai reikia (pavyzdžiui: mažiausiai išsivysčiusių arba užimančių žemiausias vietas pagal žmogaus socialinės raidos indeksą šalių).
- **Parama vystymuisi nesusijusi su pajamų lygiu šalyse gavėjose** – 75 proc. skurstančių žmonių gyvena žemo pajamų lygio šalyse, tačiau šios šalys gauna tik 40 proc. visos paramos vystymuisi.
- **Parama vystymuisi yra labai nepastovi** – oficiali parama vystymuisi nuolat kinta, tai didėja, tai mažėja. Ji priklauso nuo besikeičiančių bendrų tendencijų, modelių bei politinių prioritetų (pavyzdžiui, 1990 m. paramos vystymuisi prioritetu vietoje Afrikos žemyno tapo Rytų Europa; parama mažėja ekonominio nuosmukio metais).
- **Parama vystymuisi yra paremta poreikių bei galimybių vertinimu, kurį atlieka šalys donorės** – šalys donorės yra atsakingos už paramos vystymuisi „poreikio“ bei „galimybių“, kurias lemia jų vidiniai interesai bei prioritetai, sudarymą.
- **Parama vystymuisi dažnai yra orientuota į su vystymusi nesusijusius tikslus** – parama vystymuisi neretai naudojama siekiant įgyvendinti komercinius, geopolitinius, strateginius ar saugumo bei kultūrinius šalies donorės interesus.

S. Braunis prieina išvadą:

„Suvokiant, jog šalių donorų tikslai nėra vien tik (ar iš principo) susiję su vystymusi, paramos vystymuisi efektyvumo vertinimas yra betikslis. Išties tuo atveju, kai parama vystymuisi yra skiriama „netinkamais“ tikslais, galbūt geriausia yra tikėtis nesėkmės.“

Dauguma apžvalgininkų kritikuoja paramą (bent jau oficialią) vystymuisi dėl korupcijos galimybių. Net Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija ir ypač Paramos vystymuisi komitetas (PVK)[5] pripažįsta problemos rimtumą. PVK išskyrė priežastis, dėl kurių **parama vystymuisi skatina (ir remia) korupciją**:

- Nesėkmingi politiniai sprendimai, kurie veikia prieš paramos vystymuisi teikiamą naudą.
- Negebėjimas suvokti vietos aplinkybių bei sistemų.

[5] *Šiuo metu PVK priklauso 24 šalys narės (viena jų – Europos Komisija). Didžiausią pasaulio oficialią paramą vystymuisi skiriančios šalys donorės yra PVK narės, o PVK yra laikomas išskirtiniu politikos paramos vystymuisi diskusiniu forumu.*

- Besivystančių šalių elito protekcionizmas ir galia.
- Nenoras kištis į vietinių klausimų sprendimus.
- Nenoras pripažinti nesėkmių.
- Atskaitomybės bei skaidrumo ir politinės valios spręsti problemas stoka (PVK, 2003).

2. Parama vystymuisi negali pasiekti jai keliamų tikslų, nes yra neigiama iš esmės.

„Vienas iš liūdniausių visos paramos vystymuisi fiasko aspektų – kad donorai, politikos formuotojai, šalių vyriausybės, akademikai, ekonomistai bei vystymosi srities specialistai giliai širdyje žino, jog parama vystymuisi nebuvo, nėra ir nebus veiksminga... užuot turėję aktyvią Afriką, kuriai vadovauja Afrikos žmonės ir kuri veikia Afrikos gyventojų labui, turime žemyną, kuriame pašaliečiai bando lemti regiono likimą bei priima sprendimus...“ (Zambijos apžvalgininkė Dambisa Moyo, 2009)

Viena iš populiariausių pastarųjų metų paramos vystymuisi kritikių – Dambisa Moyo iš Zambijos – teigia, jog parama vystymuisi ne tik neatnešė teigiamų rezultatų, tačiau tik pablogino padėtį – per pastaruosius 60 metų Afrikos žemynui skirta parama vystymuisi sudarė 1 trilijoną JAV dolerių, tačiau skurdas šiame žemyne padidėjo nuo 11 proc. 1970 m. iki 66 proc. 1998 m.

D. Moyo nuomone, parama vystymuisi nėra problemos sprendimas – „parama vystymuisi yra problema“, kurią Afrikos žemyno valstybės turėtų spręsti plėtodamos prekybą, skatinančią vystymąsi, leisdamos obligacijas tarptautiniu mastu (siekiant padidinti vystymuisi skirtą kapitalą), skatinti užsienio šalių (ypač Kinijos) investicijas bei asmenų, dirbančių užsienio šalyse, piniginius pervedimus į „namus“. Pritardama Piterio Bauerio (Peter Bauer) argumentams, D. Moyo teigia, jog nė viena šalis neįstengs vystytis kitų teikiamos paramos sąskaita, o parama vystymuisi skatina priklausomybę ir besivystančių pasaulio valstybių nenorą siekti pokyčių, būtinų vietinės plėtros skatinimui.

Dar vienas paramos vystymuisi kritikas Viljamas Isterlėjus (William Easterley) kelia klausimą, labai panašų į D. Moyo teiginius, – kodėl Vakarų šalių labdaringa veikla atnešė „tiek daug blogio ir tiek mažai gėrio“.

Jis teigia, kad būna dviejų tipų vystymosi „geradariai“: „planuotojai“, kurie siekia įpiršti sprendimą iš viršaus žemyn, ir „ieškotojai“, kurie prisitaiko prie užsienio šalių „realaus gyvenimo ir kultūros“ bei skatina augimą ir vystymąsi iš apačios į viršų. V. Isterlėjaus teigimu, „planuotojai“ tiki „dideliu vystymosi postūmiu“, pasitelkus užsienio šalių paramą vystymuisi ir ekonominius patarimus. Ši grupė, jo manymu, beveik visada klysta, nes nepaiso kultūrinių, politinių ir biurokratinių barjerų, kurie sunkina realios paramos teikimą skurstantiesiems.

Anot V. Isterlėjaus, parama vystymuisi pasirodo neveiksminga, nes:

- ją teikiant nesigilinama į ekonominio atsilikimo (*angl. underdevelopment*) priežastis;
- yra per daug orientuota į vyriausybės interesus ir institucijas;
- nepakankamai tenkina skurstančių asmenų poreikius;
- atstovauja pačiai sau tarnaujančiai tarptautinei „paramos vystymuisi darbotvarkei“, įskaitant visas jos struktūras bei palaikymą (2006).

3. Parama vystymuisi negali įveikti neteisingos tarptautinės ekonomikos sistemos.

Dauguma paramos vystymuisi kritikų, ypač nevyriausybinių organizacijų sektoriaus atstovai iš besivystančių ir Vakarų valstybių, pabrėžia tarptautinės ekonominės ir finansinės sistemos realijas, kurios sistemingai veikia ne skurstančių asmenų, o turtingųjų naudai ir kurių nepajėgs pakeisti net ir didžiausios paramai vystymuisi skirtos lėšos, kad ir kaip gerai būtų suplanuotas jų skirstymas bei panaudojimas. Anot šių kritikų, diskusija apie paramą vystymuisi dažniausiai tėra temos nukreipimas, kai išties pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas radikaliam tarptautinės politinės ir ekonominės sistemos reformavimui.

Tokie kritikai kaip S. Braunis pažymi, jog dviejų galingiausių tarptautinių organizacijų – Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo – veiklą iš esmės kontroliuoja Vakarų valstybės, mažai atsižvelgdamos į besivystančių šalių poreikius ir galimybes (taip pat skirtingas aplinkybes ir kontekstą), ypač kalbant apie skolinimąsi bei įsiskolinimų padengimo sąlygas. Anot minėto kritiko, šis „vienodas visiems“ finansinio reguliavimo modelis nuolat lemia, kad besivystančios šalys patiria nuostolius ir tuo pačiu turtina Vakarų valstybes. S. Braunis kalba apie nuolatinius besivystančių šalių įsiskolinimus ir tai, jog įsiskolinimų panaikinimas (angl. *debt relief*) tapo skolos grąžinimų ateityje sumažinimu, o ne realiu skolos panaikinimu, kas savo ruožtu lemia „paramos vystymuisi“ gavėjų „nesėkmę“. **Tarptautinė prekybos sistema taip pat sistemingai veikia prieš skurdžiausias pasaulio valstybes**, nes žemės ūkio subsidijos, besivystančių šalių eksportui taikomi muitų tarifai ir rinkos apribojimai sėkmingai užkerta kelią besivystančių šalių strategijoms per prekybą skatinti vystymąsi.

Džonatas Glenis (Johnathan Glennie) knygoje „Paramos vystymuisi problemos: kodėl mažiau galėtų reikšti daugiau Afrikai“ (angl. *The trouble with aid: why less could mean more for Africa“*) apibendrina šią paramos vystymuisi kritiką. Dž. Glenis teigia:

„Net jeigu nesutinkame, kad parama vystymuisi yra žalinga, faktai skatina manyti, jog yra daugybė svarbesnių klausimų, į kuriuos turėtume sutelkti dėmesį. Kalbėdami apie paramą vystymuisi, turėtume išimtinai orientuotis ne į paramos vystymuisi didinimą, bet į jos poveikio gerinimą.“

Anot šio autoriaus, turtingosios šalys negali būti laikomos skatinančiomis vystymąsi, nes:

- tuo pat metu vengia spręsti klausimus, susijusius su neteisėtais lėšų pervedimais iš Afrikos žemyno į „mokesčių rojų“ Vakaruose;
- verčia besivystančias šalis pasirašyti joms nenaudingus susitarimus dėl intelektinės nuosavybės teisių;
- nesėkmingai sprendžia klimato kaitos, įsiskolinimų, prekybos ginklais bei „protų nutekėjimo“ klausimus;
- ir toliau remia korumpuotus režimus ir diktatūras visame pasaulyje.

Tokiomis aplinkybėmis orientavimasis į paramos vystymuisi teikimą yra daugiau nei dėmesio nukreipimas – taip apgalvotai siekiama išvengti besivystančių šalių patiriamos neteisybės iškėlimo į viešumą.

4. Parama vystymuisi neveikia, nes ji niekada nebuvo tam sukurta

„Parama vystymuisi bloga ne dėl to, kad kartais yra netinkamai panaudojama, korumpuota ar kvaila; tiksliau būtų pasakyti, jog ji bloga iš esmės, bloga iki kaulų smegenų ir visiškai nesusijusi su reformomis.“ (Didžiosios Britanijos analitikas Grehemas Hankokas (Graham Hancock), 1989 m.)

Dauguma kritikų suvokia paramą vystymuisi kaip Vakarų šalių darbotvarkės trečiojo pasaulio šalyse dalį. Taip teigiama politinės veikėjos Teresos Heiter (Teresa Hayter) knygoje „Parama vystymuisi kaip imperializmas“ (angl. *Aid as Imperialism*) ir žurnale „Naujas internacionalistas“ (angl. *„New Internationalist“*) šia tema pradėtoje diskusijoje. T. Heiter nuomone, požiūris, kad oficiali užsienio šalių parama vystymuisi yra skirta skurdo panaikinimui trečiojo pasaulio šalyse, yra visiškai atgyvenusi:

„Tikrasis Vakarų vyriausybių, jų institucijų, Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo paramos vystymuisi tikslas – subsidijuoti privačių kompanijų bei Vakarų bankų operacijas. Tai ne sąmokslo teorija. Tai išvada, prie kurios po daugelio metų tyrinėjimo prieita skausmingai ir lėtai.“

„Kai kurie paramos vystymuisi projektai patys savaime galbūt yra naudingi. Kiti galbūt problematiški... tačiau svarbiausia, jog politika, kurią turi perimti paramą vystymuisi gaunančios šalys, yra labai žalinga skurstantiesiems. Todėl aš tikiu, kad oficiali parama vystymuisi daro daugiau žalos nei naudos trečiojo pasaulio šalyse vargingiausiems žmonėms“ (2009 m.).

Tokiu kritikų kaip T. Heiter požiūriu, parama vystymuisi, kaip imperializmo strategija, efektyviai pradėjo veikti po II Pasaulinio karo įgyvendinant „Maršalo planą“. Planą, kurio tikslas – sustiprinti JAV galią tarptautiniu lygmeniu. Šis planas apėmė paramos vystymuisi, kaip įrankio, padedančio užtikrinti Amerikos įtaką skirtingoms šalims Šaltojo karo su Sovietų Sąjunga metu, panaudojimą. Nors Šaltasis karas baigėsi, jau daugiau nei penkis dešimtmečius JAV paramos vystymuisi tikslas ir toliau išlieka tas pats.

Nepaisant skirtingų išvadų, S. Braunis palaiko didžiąją dalį T. Heiter pateiktų argumentų ir išskiria šešias svarbiausias JAV paramos vystymuisi varomąsias jėgas – karinę galią, komercinius interesus, apsirūpinimą nafta, laisvę ir demokratiją, politinę įtaką ir vienašališkumą.

Panašiai kritikuoja paramą vystymuisi, kaip kliūtį pačiam vystymuisi, San Francisko Maisto ir vystymosi politikos instituto bendradarbiai Frensė Mura Lapė (Frances Motore Lappé), Džosefas Kolinsas (Joseph Collins) bei Deividas Kinlis (David Kinley), teigdami, jog parama vystymuisi yra iš esmės ydinga, nes ją teikiant vadovaujamasi prielaida:

„parama vystymuisi gali pasiekti neturinčiuosius galios, nors ji teikiama galingųjų“.

Anot šių autorių, vyriausybių parama vystymuisi – netinkama žmogaus socialinės raidos priemonė, nes yra paremta keletu klaidingų prielaidų: jog skurdžiai gyvenantys asmenys yra neturtingi, nes buvo „palikti likimo valiai“; nes jiems trūksta svarbiausių išteklių, kurie neprieinami vietiniu lygmeniu; nes jiems stinga paskatų produktyvumui didinti ir pan. Minėti autoriai meta iššūkį šioms prielaidoms, bei teigdami, jog paramos vystymuisi plėtra yra netinkama strategija, nes:

„...tai tiesiog dar viena klaidingos teorijos versija, kad skurstančius asmenis galima pasiekti, plėtojant procesus, kuriuos kontroliuoja turtingieji.“

Daugiau informacijos:

- Browne, S. Aid and Influence: Do Donors Help or Hinder? (Earthscan, 2006).
- Easterly, W. The White Man’s Burden (Oxford University Press, 2007).
- Glennie, J. The Trouble with Aid: Why Less Could Mean More for Africa (Zed Books, 2008).
- Hayter, T. Aid as Imperialism (Penguin, 1971).
- *Moyo, D. Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There Is Another Way for Africa (Allen Lane, 2009).*

DARBOTVARKĖ PO 2015:

KONTEKSTAS, POLITIKA IR PROCESAI, SIEKIANT VISUOTINIO VYSTYMOSI SUSITARIMO PERSPEKTYVAS

LIETUVOS VYSTOMASIS BENDRADARBIAVIMAS

URM
LIETUVOS RESPUBLIKOS UŽSIENIO REIKALŲ MINISTERIJA

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos komisijos finansuojamą projektą „Baltijos valstybių sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“. Projektas yra bendrai finansuojamas Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų, įgyvendinant projektą „Sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“.

Šiame leidinyje išreikštas požiūris atspindi tik autorių nuomonę bei nebūtinai atitinka oficialią Europos Sąjungos ar Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos poziciją.

Turinio redaktorė: Marta Čubajevaitė

Kalbos redaktorė: Jūratė Žeimantienė

Dizaineris: Dalius Naginevičius

Fotografė: Simona Žemaitytė

Viršelio nuotraukoje: Punam Patel, besidarbuojanti vietiniame cukraus fabrikėlyje, šalia Gorakhpur esančio kaimo (Uttar Pradesh, Indija).

Nuotraukoje psl 37: Ravinder Kaur, ilsisi po darbo Jaipuro viešbutyje (Indija)

Versta iš:
Overseas Development Institute (ODI)
Claire Melamed
After 2015: contexts, politics and processes for a post-2015 global agreement on development
United Kindgom, 2012

© Overseas Development Institute, 2012

Nacionalinė Nevyriausybinių Vystomojo Bendradarbiavimo Organizacijų Platforma

© Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma, 2012

TURINYS

Santrumpos 39
Santrauka 40
1. Nuo ko viskas prasidėjo? Trumpa TVT istorija 42
1.1. TVT struktūros privalumai ir trūkumai 46
2. Kokia problemos esmė? Skurdas 2015 metais 54
2.1 Pažangos siekiant pagrindinių TVT 1990–2015 metais santrauka 54
2.2. TVT 1: Kas slypi po pasauliniais pajamų rodikliais 58
2.3. Antrasis ir septintasis TVT: kas slypi po pasauliniais sveikatos, mitybos, švietimo ir higienos rodikliais 60
2.4. TVT pasiekimų netolygumai 63
2.5. Aštuntasis TVT: pažanga siekiant pasaulinės vystomojo bendradarbiavimo partnerystės link 66
2.6. Naujosios skurdo problemos nuo dešimtojo dešimtmečio 68
2.7. Kaip skurdas atrodys 2015-aisiais? 79
2.8. Skurdo permąstymas po dešimtojo dešimtmečio 80
3. Besikeičiantis daugiašališkumo veidas 86
3.1. Ekonominiai sukrėtimai 86
3.2. Klimato ir išteklių sukrėtimai 87
3.3. Pasaulinės politikos kaita 89
3.4. Nacionalinės ir regioninės politikos kaita 91
3.5. Kintantis tarptautinės pagalbos ir vystomojo bendradarbiavimo veidas 92
3.6. Visuomenių kaita 94
4. Kelias į 2015 metus 96
4.1 Laikotarpio po 2015 metų modeliai 96
4.2 Veiksmų planas iki 2015 metų 100
4.3 Dabartiniai politiniai procesai besiruošiant laikotarpiui po 2015 m. 102
4.4 Galimi 2015 metų susitarimo variantai 106
5. Išvados 108
6. Priedai 112
6.1 Kelio į 2015 metus scenarijai 112
6.2 TVT 118
Nuorodos 121

Sunku vertinti Tūkstantmečio Vystymosi Tikslų (TVT) poveikį be faktais paremtų pavyzdžių. Tačiau esama pagrindo manyti, kad jiems pavyko sutelkti pagalbos teikimo fondus, taip pat nukreipti tarptautinę paramą vystymuisi į konkrečius sektorius, tokius kaip pradinis išsilavinimas. Jais naudotasi ir keliant į viešumą įvairius visuomeninės svarbos klausimus ir pasaulio, ir šalių lygmenimis. TVT sulaukė ir kritikos: dėl nepakankamos dalyvių aprėpties juos formuluojant, turtingų šalių konkrečių įsipareigojimų stokos ir itin svarbių vystymuisi sričių ignoravimo.

Variantų, koks susitarimas galėtų atsirasti po 2015 metų, yra įvairių – mažiau ar daugiau ambicingų. Norint nustatyti, kokios galimybės būtų naudingiausios, prireiks ir tyrimų, ir atkaklaus darbo politiniu lygmeniu. Tyrimai prasideda jau dabar, bet politinis procesas vargiai pajudės anksčiau nei 2013 metais. Iki to laiko reikėtų pasirengti mąstymo ir alternatyvų išryškinimo lygmenimis, remiantis TVT pamokomis, analizuojant esamas problemas, kurias turėtų spręsti naujasis susitarimas, nagrinėjant kitų pasaulinių susitarimų patirtį bei realiai įvertinant, su kokiais politiniais interesais ir procesais teks susidurti.

SANTRUMPOS

BNP	Bendrosios nacionalinės pajamos
BVP	Bendrasis vidaus produktas
ES	Europos Sąjunga
G8	Didysis aštuonetas
G20	Didysis dvidešimtukas
JT	Jungtinės Tautos (angl. UN)
JTAAP	Jungtinių Tautų Aplinkosaugos programa (angl. UNEP)
JTBKKK	Jungtinių Tautų Bendroji klimato kaitos konvencija (angl. UNFCCC)
JTAEK	Jungtinių Tautų Afrikos ekonomikos komisija (angl. UNECA)
JTIVP	Jungtinių Tautų industrinio vystymosi programa (angl. UNIDO)
JTESRD	Jungtinių Tautų ekonominių ir socialinių reikalų departamentas (angl. UNDESA)
JTVP	Jungtinių Tautų vystymosi programa (angl. UNDP)
MIŠ	Mažiausiai išsivysčiusios šalys (angl. LDC)
MPŠ	Mažų pajamų šalis
NAVP	Naujoji Afrikos vystymosi partnerystė (angl. NEPAD)
NKPV	Nestabilios konfliktų paveiktos valstybės (angl. FCAS)
NVO	Nevyriausybinė organizacija
OPV	Oficialioji parama vystymuisi
PPO	Pasaulio prekybos organizacija (angl. WTO)
PVK	Paramos vystymuisi komitetas
SĮSŠ	Smarkiai įsiskolinusi skurdi šalis (angl. HIPC)
TaprTV	Tarptautiniai vystymosi tikslai
TEBIPO	Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. OECD)
TFI	Tarptautinės finansų institucijos
TKKK	Tarpvyriausybinė klimato kaitos komisija (angl. IPCC)
TVF	Tarptautinis valiutos fondas (angl. IMF)
TVT	Tūkstantmečio vystymosi tikslai (ang. MDGs)
TvVT	Tvaraus vystymosi tikslai (angl. SDGs)
UVI	Užjūrio vystymosi institutas (angl. ODI)
VPŠ	Vidutinių pajamų šalis
ŽSRI	Žmogaus socialinės raidos indeksas

SANTRAUKA

Vos po ketverių metų, 2015-aisiais, baigiasi Tūkstantmečio vystymosi tikslų (TVT) įgyvendinimo terminas. Jau prasideda diskusijos, koks pasaulinis susitarimas plėtros skatinimo ir skurdo mažinimo klausimais galėtų užimti jų vietą. Šiuo darbu siekiama apibrėžti prasidedančių diskusijų kontekstą ir atskirus klausimus, kuriuos reikės spręsti, kad naujasis susitarimas būtų ir veiksmingas, ir politiškai priimtinas.

Pirmajame skirsnyje apžvelgsime TVT istoriją, kad suvoktume kai kuriuos susitarimo kūrimą ir priėmimą lėmusius veiksnius. Procesui susitelktai vadovavo centrinė asmenų ir šalių grupė, o tarptautinės agentūros teikė techninę pagalbą ir veikė kaip konsensuso kūrėjos.

Sunku vertinti TVT poveikį be faktais paremtų pavyzdžių. Tačiau esama pagrindo manyti, kad minėtai komandai pavyko sutelkti pagalbos teikimo fondus, taip pat nukreipti tarptautinę paramą vystymuisi į konkrečius sektorius, tokius kaip pradinis išsilavinimas. Jais naudotasi ir keliant į viešumą įvairius visuomeninės svarbos klausimus ir pasaulio, ir šalių lygmenimis. TVT sulaukė ir kritikos: dėl nepakankamos dalyvių aprėpties juos formuluojant, turtingų šalių konkrečių įsipareigojimų stokos ir itin svarbių vystymuisi sričių ignoravimo.

Nepaisant esamų TVT privalumų ir trūkumų, naująjį susitarimą lydės ir panašios, ir kitokios aplinkybės skurdo bei vystymosi srityse, lyginant su XX amžiaus dešimtuoju dešimtmečiu, kai buvo kuriami TVT. Nuo 2000 metų, vertinant TVT tikslinius rodiklius tarptautiniu lygmeniu, pastebėta neabejotina pažanga, tačiau Afrikoje ir Pietų Azijoje ji pagal visus rodiklius buvo lėčiausia. Atskirose šalyse po optimistiškais bendraisiais rodikliais kartais slypėjo didėjanti nelygybė, tokioms grupėms kaip tautinės mažumos ar labiausiai nutolusių regionų gyventojams apskritai pasiliekant pažangos užribyje. Šios ilgalaikės tendencijos liks naujajam susitarimui kaip paveldas.

Jį rengiant teks iš naujo apibrėžti ir skurdą, įskaitant kai kuriuos naujus požymius – ten, kur pažangai didžiausią grėsmę kelia klimato kaita ir kiti sukrėtimai, kur dėl urbanizacijos, migracijos ir demografinių pokyčių kyla ir naujų galimybių, ir naujų pavojų, kur daugelyje regionų augimas vis mažiau padeda mažinti skurdą, taip pat ir vidutinių pajamų valstybėse, kuriose dabar gyvena skurstančių žmonių dauguma. Šiame kontekste, kitaip suprantant skurdą, plečiasi ir mūsų suvokimas, kaip patys skurstantieji apibrėžia savo padėtį, o mūsų pastangos nagrinėti skurdo klausimus, keisti situaciją ir mažinti skurdą reikalauja gerokai sudėtingesnio, kompleksinio požiūrio.

2015 metais politinė pasaulio aplinka tikriausiai labai skirsis nuo XX a. dešimtojo dešimtmečio. Dėl ekonominių ir klimato sukrėtimų išaugo pasaulinės grėsmės, nesaugumas, dar padidėjo bendradarbiavimo svarba. Tačiau šalių lygmeniu sukrėtimų poveikis dažniausiai pasirodė priešingas, nei buvo galima tikėtis – politikai sutelkė didžiausią dėmesį į vidaus klausimus, mažindami galimybes eiti į kompromisą, kuris yra būtinas norint tarptautinėje arenoje veikti išvien. Yra ir išimčių – paramai vystymuisi skiriamų lėšų apimtis kol kas neblogai atlaikė išmėginimus. Kita vertus, patį daugiašalio bendradarbiavimo supratimą gerokai pakeitė naujų ekonomikų iškilimas – joms iš dalies pavyko atimti galios koncentraciją iš mažų grupelių, tokių kaip Didysis aštuonetas (G8) ar Didysis dvidešimtukas (G20), ir priversti atsižvelgti į savo balsą, derantis dėl prekybos ar klimato kaitos. Vis svarbesnį vaidmenį jos vaidina ir kaip mažų pajamų šalių donorės.

Variantų, koks susitarimas galėtų atsirasti po 2015 metų, yra įvairių – mažiau ar daugiau ambicingų. Norint nustatyti, kokios galimybės būtų naudingiausios, prireiks ir tyrimų, ir atkaklaus darbo politiniu lygmeniu. Tyrimai prasideda jau dabar, bet politinis procesas vargiai pajudės anksčiau nei 2013 metais. Iki to laiko reikėtų pasirengti mąstymo ir alternatyvų išryškinimo lygmenimis, remiantis TVT pamokomis, analizuojant esamas problemas, kurias turėtų spręsti naujasis susitarimas, nagrinėjant kitų pasaulinių susitarimų patirtį bei realiai įvertinant, su kokiais politiniais interesais ir procesais teks susidurti.

1. NUO KO VISKAS PRASIDĖJO? TRUMPA TVT ISTORIJA

Prieš vertinant, kas gali būti po 2015 metų, naudinga pažiūrėti, kokiomis sąlygomis atsirado patys Tūkstantmečio vystymosi tikslai (TVT), kokie yra jų, kaip pasaulinių tikslų, privalumai ir trūkumai.

TVT ištakų reikėtų ieškoti daugybėje XX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje vykusių tarptautinių konferencijų ir iniciatyvų, skirtų vystymuisi. Pirmoji iš jų – Pasaulio viršūnių susitikimas dėl vaikų (angl. *World Summit for Children*) 1990 metais, kuriame buvo nustatyti konkretūs tikslai, be kita ko, sumažinti kūdikių, vaikų iki 5 metų ir gimdyvių mirtingumą, pagerinti prastą mitybą, siekti visuotinio pradinio išsilavinimo, švaraus vandens bei higienos prieinamumo. Tais pačiais metais svarbiausi renginiai buvo Pasaulinė konferencija dėl švietimo visiems (angl. *World Conference on Education for All*) ir Jungtinių Tautų (JT) Prekybos ir plėtros konferencijos (angl. *United Nations Conference on Trade and Development*, UNCTAD) renginys mažiausiai išsivysčiusių šalių klausimais, taip pat pasirodė JT Žmogaus socialinės raidos ataskaita (angl. *Human Development Report*) ir 1990 metų Pasaulio raidos ataskaita (angl. *World Development Report*), kuri, vieno stebėtojo žodžiais tariant, pasižymėjo tuo, kad „reabilitavo“ Pasaulio banko akyse skurdo sąvoką[1]. Per artimiausius penkerius metus vyko ir daugybė kitų konferencijų – aplinkosaugos ir vystymosi, žmogaus teisių, demografinėmis, socialinės raidos, moterų temomis[2].

Iki 1995 metų renginių tvarkaraštis buvo nuolat perpildytas, tačiau paskui pasijuto nuovargis. Vietoje konferencijų apie tikslų nustatymą pradėta kalbėtis mažesniuose susitikimuose, kuriuos daugiausia rengė Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (TEBIPO) Paramos vystymuisi komitetas (PVK, angl. *OECD's Development Assistance Committee*). 1995 metais JAV atstovo šiame komitete Kolino Bradfordo (Colin Bradford) ir kitų narių iniciatyva PVK įkūrė refleksijų grupę (pranc. *Groupe de Refléxion*"), remdamasis Europos Sąjungos (ES) siūlymu tokiai grupei „peržiūrėti vystymosi pagalbos ateitį ir PVK vaidmenį“[3]. Į grupę jėjo veikiau politinio, nei ekspertinio lygio nariai, tačiau jie naudojosi PVK sekretoriato parama. Viena iš sekretoriato užduočių tapo „sudaryti JT viršūnių susitikimuose pasiektų deklaracijų sąrašą ir pažiūrėti, ar būtų galima jas sujungti į nuoseklią visumą“[4].

1996 metų gegužę minėta grupė paskelbė darbą, pavadintą „Formuojant XXI amžių: vystomojo bendradarbiavimo indėlis“ (angl. *Shaping the 21st Century: the Contribution of Development Cooperation)*[5]. Visų TEBIPO narių vizuotame 20-ies puslapių dokumente buvo siūlomi „Tarptautiniai vystymosi tikslai“ (TarptVT, angl. *International Development Goals*) – kurie iš esmės sudarė būsimųjų TVT pagrindą (jau apėmė šešis iš jų). Tikslai daugiausia buvo surinkti iš įvairių JT viršūnių susitikimų deklaracijų. Nustatant tikslinius rodiklius remtasi pastarųjų 25 metų tendencijų (tose srityse, kur buvo duomenų) projekcija į ateinančius 25 metus[6]. Išimtimi tapo tikslas dėl skurdo mažinimo, kuris buvo pasiūlytas PVK minėtame dokumente[7]. Tarp siūlytų tikslų – visuotinis reprodukcinės sveikatos paslaugų prieinamumas iki 2015 metų, remiantis JT viršūnių susitikimų (vykusių Kaire ir Pekine) dėl demografinių problemų ir dėl moterų teisių išvadomis.

Tačiau TarptVT stigo rimto veiksmų plano, o jų pagrindinės šalininkės buvo pažangios, bet nepakankamai įtakingos donorės – daugiausia Danija, Nyderlandai, Norvegija ir Švedija. Stambesnės šalys donorės, tokios kaip JAV, Didžioji Britanija, Japonija, Prancūzija, atrodė mažiau susidomėjusios, ir buvo besusidaraą įspūdis, kad TarptVT gali taip ir likti dar vienu tarptautinės retorikos pavyzdžiu.

Vis dėlto iki 1998 metų TarptVT rengimas gerokai įsibėgėjo, pradėta planuoti Tūkstantmečio viršūnių susitikimą (angl. *Millennium Summit*), kuris turėjo paskelbti apibendrintus Tūkstantmečio vystymosi tikslus. Iš dalies šį postūmį lėmė po 1997 m. rinkimų į procesą daug labiau įsitraukusi galingesnė šalis donorė – Didžioji Britanija, kur po leiboristų pergalės įsteigto Tarptautinio vystymosi departamento valstybės sekretore tapo Klerė Šort (Clare Short). Be to, prisidėjo ir kiti veiksniai, įskaitant visuomenės paramos vystymuisi augimą, išsiplėtusią Utsteino šalių sąjungą (kurią sudarė Didžioji Britanija, Vokietija, Norvegija ir Nyderlandai; tuo metu visų šių šalių vystymosi ministrės buvo moterys), tinkamų politinių gairių parengimą JT Vystymo programai ir politinį spaudimą JT Generaliniam sekretoriui surengti sėkmingą Tūkstantmečio viršūnių susitikimą, kuris vainikuotų visas asamblėjas po nenusisekusio viršūnių susitikimo 2007 metais JT 50-mečiui paminėti.

Tinkamu laiku sulaukus Kofio Anano (Kofi Annan) sprendimo dėl paskyrimo, vadovauti šio susitikimo deklaracijos, pavadintos „Mes, Tautos“[8] (angl. *We the Peoples*), rengimo procesui pradėjo Džonas Ragis (John Ruggie). Ji buvo daug ilgesnė už deklaraciją „Formuojant XXI amžių“ (ne 20-ies, o 80-ties puslapių), apėmė daug daugiau klausimų ir nukreipė skurdo mažinimo tikslus kiek kitokia linkme (kaip manoma, lyčių ir sveikatos klausimų sąskaita, nes, pvz.; nebeliko reprodukcinės sveikatos tikslo dėl besivystančių šalių G77 grupės pasipriešinimo ir daugiau dėmesio buvo skiriama ekonomikos augimui, technologijoms, aplinkosaugai, Afrikai ir veiklai išsivysčiusiose valstybėse).

Netrukus pasirodė dar vienas svarbus dokumentas – „Geresnis pasaulis visiems“ (angl. *A Better World for All)*, kurį išleido Tarptautinis valiutos fondas (TVF), TEBIPO, JT ir Pasaulio ban-

kas. Dokumentas, turėjęs pademonstruoti šių keturių institucijų „precedento neturintį solidarumą“, labiau atspindėjo TEBIPO TarptVT darbotvarkę, o ne deklaracijos „Mes, Tautos“ pasirinktą požiūrį[9].

Visi minėti dokumentai suformavo pasaulio „galutinį požiūrį“ artėjant Tūkstantmečio viršūnių susitikimui. Per visą šį laikotarpį vyko aktyvios diskusijos tarp TEBIPO šalių, tarptautinių finansų institucijų (kurios norėjo išlaikyti TarptVT tokius, kokie buvo) ir kitų veikėjų – TEBIPO nepriklausančių valstybių, nevyriausybinių organizacijų, verslo subjektų, socialinių judėjimų ir t. t. atstovų – kurie norėjo juos pataisyti, įterpti kitų prioritetų ir pan.

Tūkstantmečio deklaracija, dėl kurios buvo susitarta 2000 metų rugsėjo 8 dieną, nustatė ilgą įsipareigojimų sąrašą, tačiau joje skelbti Tūkstantmečio tikslai (tada dar nevadinti *Tūkstantmečio vystymosi* tikslais) gerokai skyrėsi nuo TarptVT, kuriems TEBIPO valstybės vis dar norėjo teikti pirmenybę, mat jie buvo pranašesni daugeliu požiūrių: jų buvo mažiau, jie buvo konkretūs, pasiekiami, tinkami stebėsenai[10]. Reprodukcinė sveikata kaip tikslas buvo išvis paaukota dėl besivystančių šalių G77 grupės pasipriešinimo ir nepakankamo moterų teisių ar sveikatos organizacijų lobizmo[11]. Todėl iškilo klausimas – pavyks suderinti du požiūrius ar bus ir toliau laikomasi „dviejų bėgių kelių“ modelio.

Kaip pavyko sujungti du bėgių kelius ir kaip atsirado mums šiandien žinomi TVT, pasakoja Ričardas Maningas (Richard Manning) (2009):„JT (sekretoriato, fondų, programų, kai kurių specializuotų agentūrų), TEBIPO, TVF, Pasaulio banko darbuotojų grupė vėl rinkosi 2001 metų birželį ir liepą pirmininkaujant Maikui Doiliui (Michael Doyle) iš JT Generalinio sekretoriaus biuro. Grupės nariai turėjo susitarti dėl apibendrintų tikslų, kurie išryškintų pagrindinius Tūkstantmečio deklaracijoje iškeltus įsipareigojimus ir galėtų būti išmatuojami skaičiais pagal konkrečius rodiklius, paremtus realiais duomenimis. (...) Šis darbas davė vaisių – buvo suformuluoti 8 tikslai, 18 užduočių ir 48 rodikliai, kurie buvo pridėti prie 2001 metų Generalinio sekretoriaus plano. Šis sąrašas tapo svarbiu dokumentu TVT kontekste, nors taip jau nutiko, kad niekada taip ir nebuvo patvirtintas Generalinėje Asamblėjoje (...)“

Oficialiai TVT buvo patvirtinti Monterėjuje, JT Tarptautinio vystymosi finansavimo konferencijoje 2002 metais. Ten pat buvo prisiimti pirmieji finansiniai įsipareigojimai TVT pagrindu.

Kai šiandien kalbame apie „TVT“, iš esmės dažniausiai turime omenyje 2000 metais iš pradinės Tūkstantmečio deklaracijos išsirutuliojusį tikslų ir užduočių rinkinį. Deklaracijoje iškelta daugiau ir aukščiau taikančių siekių, kurių nederėtų painioti su labai konkrečiais ir apibrėžtam laikotarpiui nustatytais rodikliais, kurie sudaro 8 TVT ir 21 užduotį – jų pagrindu galima matuoti šios deklaracijos siekių pažangą.

Suformulavus TVT, jų įgyvendinimas įsibėgėjo ne iš karto. Europos valstybės greičiau integravo TVT į savo dvišales programas nei partneriai iš kitų TEBIPO šalių ir (kas dar svarbiau) daugelis besivystančių šalių. Dar 2005 metais, artėjant Pasaulio viršūnių susitikimui, Jungtinių Amerikos Valstijų vyriausybės atstovai pageidavo iš baigiamojo susitikimo dokumento juodraščio pašalinti nuorodą į TVT, remiantis tuo, kad dėl jų niekad nebuvo susitarta (galiausiai vis dėlto pavyko juos įtikinti išlaikyti šią nuorodą). Galutinės 2005 metų Pasaulio viršūnių susitikimo baigiamojo dokumento versijos pirmajame puslapyje buvo iš naujo įtvirtinta JT Tūkstantmečio deklaracija, o TVT pripažinti 17-ame punkte (nors ir nenoriai)[12].

Iš pradžių pilietinės visuomenės grupės (ir Šiaurėje, ir ypač Pietuose) taip pat gana abejingai sutiko TVT. Ypatingai susirūpinta dėl to, kaip šie tikslai atitiks atskirų šalių vystymosi prioritetus, taip pat dėl supaprastinto užduočių pobūdžio (ir kokias paskatas bei elgesio modelius tai gali sukurti), didesnio dėmesio socialinei bei žmogaus raidai (su įdarbinimu ir infrastruktūra susijusių ekonominių aspektų sąskaita), susitelkimo į skurdo požymius, o ne priežastis ir silpnesnės aštuntojo tikslo, kuris turėjo nustatyti pasaulinės bendruomenės indėlį į tikslų pasiekimą, struktūros. Daugelio manymu, nepakankamai aiškiai buvo suformuluota pasaulinės vystomosios partnerystės idėja, būta per mažai ir nepakankamai įpareigojančių skaičiais išmatuojamų užduočių, o rodiklių neužteko vystomojo bendradarbiavimo partnerių pastangoms išmatuoti.

Laikui bėgant globaliosios Šiaurės šalių visuomeninės organizacijos įžvelgė vis daugiau TVT teikiamų politinių galimybių, tačiau pasaulio Pietuose vis dar jausta, kad jie nepakankamai atspindi „vystomojo bendravimo“ sąvokoje glūdinčią subalansuotą pertvarkos pokyčio prasmę. Nors daug kur tas pojūtis išlieka aktualus, pastaruoju metu vis daugiau grupių jungiasi prie TVT teikiamų politinių galimybių[13].

1 INTARPAS.
ESMINIAI TVT KŪRIMO PROCESO BRUOŽAI

- Pasibaigus Šaltajam karui, TEBIPO šalyse stojus pakilimo laikotarpiui, visuomenei ir žiniasklaidai skiriant daug dėmesio ekonominės globalizacijos klausimams, sunku įsivaizduoti tinkamesnę politinę terpę tarptautiniams vystymosi tikslams nustatyti.
- TVT atsirado stiprėjant daugiašališkumo tendencijoms, tačiau tuo pat metu pasijutus „viršūnių susitikimų nuovargiui“, kai pagrindinis vaidmuo TEBIPO viduje atiteko mažesnės grupės dinamikai.

- TVT buvo brandinami labai ilgai – daugiau nei dešimtmetį, skaičiuojant nuo Pasaulio viršūnių susitikimo dėl vaikų 1990 metais.
- Didelis indėlį nustatant ir „atkovojant“ darbotvarkę teko atskiroms stiprioms valstybėms, tokioms kaip Didžioji Britanija ir JAV. Šiose šalyse pagrindinio vaidmens ėmėsi pavieniai autoritetingi asmenys: atitinkamai Klerė Šort (Clare Short) ir Kolinas Bradfordas (Colin Bradford).
- Akivaizdžiai būta „virvės tempimo“ tarp išsivysčiusių šalių bei tarptautinių finansų institucijų iš vienos pusės ir JT bei jų institucijų iš kitos.
- JT procesai ir institucijos atvėrė kelią besivystančių šalių ir pilietinės visuomenės įtakai, tačiau šios galimybės liko santykinai silpnos – daugiausia apsiribojo atskirų tikslų „stūmimu“, o ne visos darbotvarkės nustatymu.

1.1 TVT STRUKTŪROS PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Neįmanoma atsakyti, ar iš esmės TVT yra geri ar blogi, nes neįmanoma sužinoti, kas būtų nutikę, jei dėl jų nebūtų susitarta. Tačiau kaip ir bet kuris kitas susitarimas TVT turi ir šalininkų, ir priešininkų. Toliau pateiksime kai kuriuos šios diskusijos argumentus.

PRIVALUMAI

Glaustumas. Daugelis komentuotojų sutinka, kad TVT poveikį didžia dalimi lėmė tai, jog tikslų ir užduočių buvo ne per daug[14]. Šiais tikslais nebandoma aprėpti visko, kas susiję su vystymusi ar skurdu, – apsiribojama keliais, sulaukusiais visuotinio pritarimo ir kurie turi potencialo mobilizuoti visuomenės palaikymą bei politinį veiksmą. Rengiant kiekvieną naują susitarimą teks ieškoti vidurio tarp glaustumo ir visapusiškumo.

Nemaža dalimi dėl glaustumo TVT ir pavyko padaryti įtaką pasaulinei diskusijai. TVT, be abejo, pasauliniu lygmeniu pakeitė retoriką, skirtą vystymosi problemoms, – šiuo metu kiekviename oficialiame pasaulio lyderių pranešime paminima TVT pasiekimo svarba, jie tapo kampanijų ir viešojo lobizmo pagrindu ir Šiaurėje, ir Pietuose[15]. Jie pakeitė ir akademinių bei viešųjų diskusijų terminiją: „Google“ duomenų bazės publikacijų paieška anglų kalba rodo, kad nuo 2000 metų sąvoka „Tūkstantmečio vystymosi tikslai“ pagal nuorodų skaičių aplenkė raktažodį „Žmogaus socialinės raidos indeksas“ (angl. *Human development index*) ir vejasi „BVP vienam gyventojui“ (angl. *GDP per capita*).

1 diagrama. Raktažodžių „GDP per capita“, „Human Development Index“ ir „Millennium Development Goals“ paminėjimų 1980–2006 metais išleistose knygose skaičius, pagal „Google Books“ paiešką.

Šaltinis: Kenny and Sumner, 2011[16].

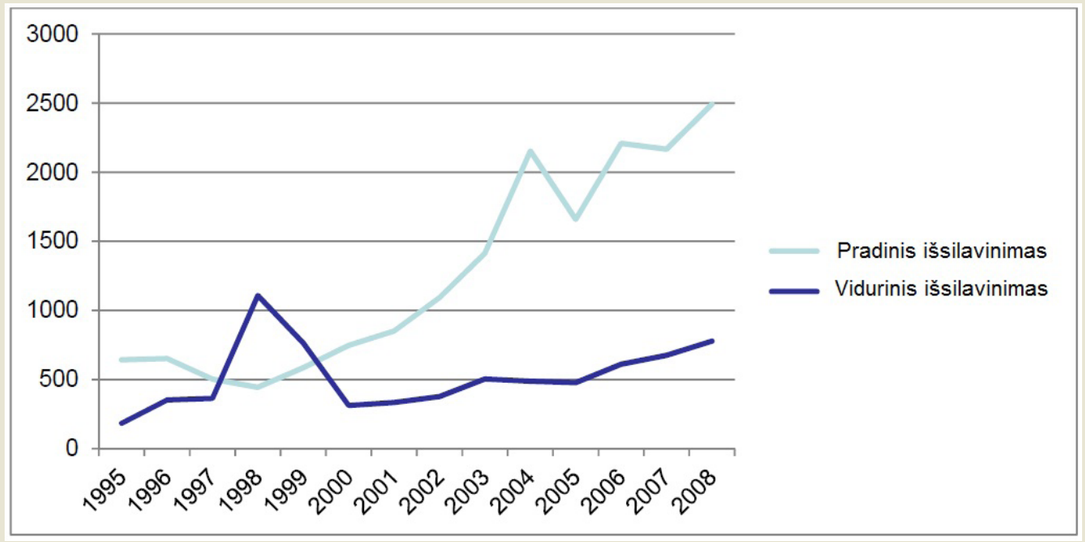
Pagalbos apimties didėjimas. TVT susiję su padidėjusia daugelio donorų pagalbos apimtimi 2000–2005 metais. Tai veikiau koreliacija nei priežastinis ryšys – paramai vystymuisi teikiamos lėšos didėjo dar prieš susitariant dėl TVT, o ir pačias derybas dėl TVT nemaža dalimi pastūmėjo į priekį būtent tai, kad susiklostė palankios politinės ir ekonominės aplinkybės pagalbos biudžetams didinti. Kita vertus, 2005 metais didysis pagalbos pažadų augimas rėmėsi TVT pasiekimui reikalingų pinigų sumų vertinimais. Džefrio Seičso (Jeffrey Sachs) skaičiavimais, norint pasiekti TVT donorams reikėtų iki 2015 metų savo išlaidas paramai vystymuisi padidinti 50 mlrd. JAV dolerių per metus (nuo maždaug 100 mlrd. dolerių 2005 metais)[17]. Tokį tikslą 2005 metais Tonis Bleiras (Tony Blair) iškėlė savo Didžiojo aštuoneto kolegoms Gleneaglese. Tad koks bebūtų tikslus TVT ir paramai vystymuisi skiriamų lėšų didėjimo santykis, galima teigti, kad TVT tapo patogiu argumentu pastarojo didėjimo advokatams.

• **Pagalbos racionalizavimas.** Nors ir su tomis pačiomis išlygomis dėl priežastingumo nu-

statymo sunkumų, esama pagrindo manyti, kad TVT prisidėjo prie lėšų sutelkimo į socialinius sektorius plačiąja prasme ir į kai kurias konkrečias sritis, tokias kaip pradinis išsilavinimas ir vaikų sveikata[18]. 2000–2008 metų laikotarpiu bendra lėšų paramai vystymuisi apimtis socialiniams sektoriams padvigubėjo[19]. Nors vėlgi tai gali būti sutapimas, o ne priežastinis ryšys, tačiau bendra tendencija pasireiškė būtent pagalbos teikimu TVT nustatytoms sritims, pvz., švietimui; daugiausia naujų išteklių buvo skiriama pagrindiniam išsilavinimui įgyti.

2-oje diagramoje parodyta visų TEBIPO donorų pagalbos apimtis pradiniam ir viduriniam išsilavinimui įgyti. Per 2000–2008 metus parama vystymuisi pradiniam išsilavinimui įgyti išaugo daugiau nei keturgubai, o viduriniam išsilavinimui – keitėsi labai nežymiai.

2 diagrama. TEBIPO parama švietimo sektoriui 1995–2008 metais (JAV doleriais, mln.).

Šaltinis: TEBIPO PVK.

Donorų dėmesio pokyčiai buvo akivaizdžiausi tose srityse, kur TVT sutapo su jau kintančiais donorų prioritetais. Iš diagramos matyti, kad parama vystymuisi pradiniam išsilavinimui įgyti didėjo ir prieš atsirandant TVT. Panašiai ir didesnis dėmesys infekcinėms ligoms gali būti ne tik atsakas į TVT, bet ir į kitus veiksnius, tokius kaip stipraus aljanso susiformavimas Jungtinėse Amerikos Valstijose ŽIV klausimu[20]. Tose srityse, kur TVT nesutapo su donorams rūpimais klausimais, pvz., dėl įdarbinimo tikslinio rodiklio, racionalaus ar skatinamojo poveikio jie neturėjo. **Atskaitomybė nacionaliniu lygmeniu.** Nors TVT buvo kritikuojami dėl dėmesio procesams ir sąlygoms atskirose šalyse trūkumo, jie pasirodė esą naudingu įrankiu kai kurioms pilietinės visuomenės organizacijoms reikalaujant iš savo vyriausybių atskaitomybės už šį labai viešą pažadą. Didžiosios Britanijos tarptautinės pagalbos agentūra CAFOD apklausė 100 žmonių jų veiklos šalyse ir išsiaiškino, kad šalies lygmens lobizmui, kampanijoms ir rezultatams TVT poveikis paramai vystymuisi nacionaliniu lygmeniu ir jos rezultatams vertinamas teigiamai[21]. **Geresnis duomenų rinkimas.** Tyrinėtojai ir politikos formuotojai dažnai skundžiasi duomenų trūkumu, tačiau yra pagrindo manyti, kad TVT ir jiems skirtas politinis dėmesys paskatino geresnį duomenų rinkimą pažangai vertinti. TVT stebėsenai skirtų duomenų rinkimui gerinti sulaukta atskirų iniciatyvų. Dalis šalių, turinčių bent po du duomenų rodiklius, tinkamus TVT grupei, 2006–2008 metais padidėjo nuo 56 iki 71 proc[22]. Koks susitarimas ateityje bepakeistų TVT, jeigu jį rengiant bus nuspręsta plėsti stebimų rodiklių skalę, keisti tikslų struktūrą ar skatinti intensyvesnį duomenų rinkimą, būtina kruopščiai įvertinti, ar šių pokyčių nauda atsvers riziką sužlugdyti pagal šiuo metu naudojamus rodiklius duomenų rinkimo srityje padarytą pažangą.

TRŪKUMAI

Nepakankamas dalyvavimas formuluojant TVT. Kaip aiškėja iš to, kas buvo pasakyta anksčiau, nustatant konkrečius TVT tikslus ir užduotis bei rodiklius jiems išmatuoti dažnai dalyvaudavo maža donorų grupelė, o besivystančių pasaulio šalių vyriausybės teprisidėjo minimaliai. Daugelis besivystančių šalių tuo iki šiol piktinasi. Nėra aišku, kokią įtaką tai padarė konkretiems sutartiems tikslams, tačiau nekyla abejonių, kad toks būdas toli gražu nėra tobulas rengti pasaulinį kovos prieš skurdą susitarimą.

Neproporcingas dėmesys prioritetams. Visa TVT esmė – neproporcingai pasirinkti prioritetai, dėmesį sutelkiant tik į kelis tikslus ir užduotis. Tačiau svarbu, kad toks netolygumas galiausiai pagerintų vystymosi rezultatus. Esama nuomonės, kad kadangi TVT orientuoti į socialines sritis,

donorai, teikdami pagalbą, nepakankamai dėmesio skyrė infrastruktūrai, žemės ūkiui, pramonės plėtrai, tad tai galėjo pražūtingai paveikti ekonominį augimą ir darbo vietų kūrimą, o žvelgiant į tolesnę perspektyvą – ir bendrą padėtį kovos su skurdu fronte[23].

Nelygybės slėpimas. Kritikos TVT sulaukia ir dėl to, kad jie formuluojami pagal pasaulio ir šalių vidurkius, o tai kuria pažangos įspūdį net ir tais atvejais, kai didėja nelygybė ir skurdžiausieji patiria dar didesnę atskirtį. Pvz., vaikų iki 5 metų mirtingumo rodikliai gali pagerėti, net jeigu vargingiausiai gyvenančių vaikų mirtingumas nesikeitė[24] (žr. tolesnę diskusiją)[25].

Turtingų šalių nenoras įsipareigoti. TVT dažnai kritikuojami dar ir dėl to, kad turtingos šalys neprisiėmė konkrečių įsipareigojimų. Aštuntasis TVT, kuriuo siekta „plėtoti pasaulinę partnerystę vystymosi labui“, numato tikslinius rodiklius prekybos reformų, skolų nurašymo, naujųjų technologijų ir pagrindinių vaistų prieinamumo srityse. Tačiau jie neparemti konkrečiais išmatuojamais rodikliais ar terminais ir kai kuriais atvejais neužtikrino, kad už jų vykdymą atsakingos šalys ar kompanijos imtųsi reikšmingesnių veiksmų.

5 Atskirų klausimų ignoravimas. Esama nuomonės, kad rengiant TVT buvo nutylėti tam tikri esminiai vystymosi aspektai, pvz.: klimato kaita, konfliktai, saugumas, negalia[26]. Iš dalies tai atspindi politinių kompromisų būtinybę, derantis dėl TVT priėmimo (kaip ir reprodukcinės sveikatos neįtraukimas). Be to, rodo anuometinį požiūrį į tai, kokios sritys laikytos išties svarbiomis, o ir tokį prozišką dalyką kaip duomenų turėjimas (juk prioritetą galima rinktis tik tokį, kurio pažangą įmanoma išmatuoti, o tam reikia duomenų ar bent jau aiškios tikimybės rasti stebėsenai tinkamų duomenų).

6 Pasaulinių tendencijų ir tikslų perkėlimas į šalių politiką. TVT nustatyti kaip pasauliniai tikslai pasaulinių tendencijų pagrindu. Kai kurie jų autoriai atkakliai teigia, kad niekada ir neketinta pasiekti jų kiekvienoje šalyje, nes pasaulyje esama per daug prieštaringų tendencijų[27]. Tačiau kadangi politika formuojama nacionaliniu lygmeniu, neišvengiamai pradėta taikyti tikslus atskirose šalyse, pvz., sumažinti naujagimių mirtingumą dviem trečdaliais. Toks tikslas nepriimtinas nei šalims, kuriose kūdikių mirtingumas labai aukštas, ir kurioms norint to pasiekti tektų įveikti ankstesnes vidaus tendencijas, nei šalims, kuriose kūdikių mirtingumas labai žemas ir kurioms tokių rodiklių pasiekti tiesiog neįmanoma arba tektų dėl to neefektyviai naudoti sveikatos apsaugai skiriamas lėšas. Formuojant būsimąjį susitarimą reikės pasirūpinti, kad pasauliniai tikslai būtų geriau pritaikomi šalių lygmeniu.

TVT POVEIKIS IR PAMOKOS

Visi ištekliai ir veiksmai vyriausybių lygmeniu tėra priemonės tikslui pasiekti. Svarbiausias klausimas – ar TVT išties ką nors pagerino skurstančių žmonių gyvenime. O tai įvertinti sunkiausia, nes netgi jeigu TVT daug ką pakeitė, jie tebuvo vienas iš pažangą skatinančių veiksnių[28]. Iki galo nepatikimi ir bandymai apskaičiuoti, ar TVT rodiklių pažanga nuo 2000 metų buvo spartesnė nei prieš tai – juk rezultatai labai priklauso nuo pasirinkto metodo[29]. Nėra būdo tiksliai nustatyti, ar TVT prisidėjo prie spartesnės rodikliais matuojamos pažangos konkrečiu atveju, ar tam tikrose srityse padėjo užkirsti kelią augimo tempų lėtėjimui.

Iš to, kas pasakyta, gali pasirodyti, kad empirinė bazė imantis naujų derybų dėl pasaulinio susitarimo skurdui mažinti ir vystymuisi skatinti yra nepatenkinama bei silpna. Tam tikra prasme taip ir yra. Tačiau galima įžvelgti naudingų pamokų, kurios pravers nustatant tikslus ateičiai. Regis, pagrindinė išvada – kad nors TVT ir paveikė paramos vystymuisi lygį bei skirstymą, tačiau visiškai neaišku, ar iš tikrųjų kiek reikšmingiau prisidėjo prie realaus vystymosi. Būsimajam susitarimui (ir apskritai pagalbos teikimo veiklai) tai svarbu daugeliu požiūrių:

- Jei po 2015 metų atsirasiančio susitarimo pagrindinis siekis bus sutelkti vystymuisi skirtus išteklius, reikėtų itin dėmesingai išsiaiškinti, kaip efektyviausiai juos paskirstyti. Kai kurių tikslų pasiekimą būtų galima paspartinti skiriant daugiau išteklių, o poveikis būna jaučiamas iškart (pvz., vaikų skiepų rodikliai), tačiau kitiems tai neturėtų tiesioginio poveikio (pvz., užimtumo rodikliai).
- Būsimaisiais ištekliais vystymuisi pasirūpins ir pačios besivystančios šalys (skirdamos vidinį finansavimą vystymuisi), ir donorai. Tad naujasis susitarimas turi tenkinti ir donorus, ir besivystančių šalių vyriausybes.
- Jeigu naujasis susitarimas bus nukreiptas kitokia linkme – sutelkti ilgalaikiam vystymusi skirtus veiksmus pasauliniu lygmeniu, pagrindinį dėmesį reikėtų skirti klausimui, kaip išteklių srautus susieti su politinėmis poveikio priemonėmis, tokiomis kaip prekybos politika, ir kaip susitarimas galėtų efektyviausiai suderinti skirtingas politikos formuotojų iniciatyvas, skirtas pašalinti opiausius pasaulinius vystymosi trukdžius. Tai iš esmės skirtųsi nuo dabartinio TVT požiūrio. Naujasis požiūris labiau atitiktų Seule Didžiojo dvidešimtuko pasiekto „konsensuso dėl vystymosi“ logiką, daugiausia dėmesio skiriant prekybai ir kitiems ekonominės politikos svertams, o ne tradiciniam pagalbos teikimui pagal Didžiojo aštuoneto supratimą.

- Siekiant užtikrinti visuomenės pasitikėjimą keliamais tikslais ir galimybę pasauliniu lygmeniu kovoti su skurdu, reikėtų skirti daugiau dėmesio rinkimui pradinių duomenų, kuriais remiantis būtų galima vykdyti tolesnę susitarimo poveikio stebėseną ir aiškiau apibrėžti, kokių rezultatų tikimasi (nors būtina atsižvelgti ir į vystymosi procesų kompleksiškumą bei prognozavimo sunkumus – žr. tolesnį aptarimą).

IŠVADOS

Nors galiausiai TVT buvo priimti JT lygiu ir atspindėjo daugybėje JT konferencijų pasiektų ir parengtų susitarimų visumą, to tikriausiai nebūtų pasiekta be TEBIPO PVK suteikto postūmio ir mažos, bet politiškai svarios šalių ir institucijų grupės, skatinusios procesą JT lygmeniu. Būtent šioje grupėje įgavo ištakas tai, kas laikoma TVT privalumu, – inicijuoti donorų jie turėjo didžiausią poveikį ir donorams, ir pagalbos teikimo mechanizmams, taip pat tai, kas laikoma jų trūkumu, – dėl menko besivystančių šalių vyriausybių dalyvavimo jie nebūtinai atspindi pagrindinius Pietų valstybių ar tautų prioritetus.

Rengiant naują susitarimą iš to reikėtų pasimokyti. Norint susitarti, vėl reikės politinio postūmio ir ryžto. Bet geriausia, jeigu susitarimą įkvėptų sąmoningas suvokimas, kad jis turėtų būti priimamas ir vykdomas nacionaliniu lygmeniu, sulaukti ne priešpriešos, bet pritarimo, tapti užuomazga procesų, kurie galiausiai nulems vystymosi likimą ir skurdo sumažėjimą.

2. KOKIA PROBLEMOS ESMĖ? SKURDAS 2015 METAIS

TVT skirti konkrečiai pasaulinei problemai spręsti – ką daryti su pasaulyje išliekančiu skurdu. Norint, kad naujasis susitarimas po 2015 metų būtų veiksmingas, jis turėtų remtis geru supratimu, kokia šiuo metu yra problemos esmė ir kokios dabarties tendencijos lemia globalios atskirties mastą ir pobūdį.

TVT atsirado pasaulyje, kuriame didžiausias daugelio regionų skurdas buvo įprastas dalykas. 1990 metais Azijoje ir Užsacharės Afrikoje daugiau nei pusė gyventojų pragyveno iš mažiau nei 1,25 JAV dolerio per dieną. Per mažą svorį turėjo nuo ketvirtadalio ir pusės visų minėtų dviejų regionų vaikų. Afrikoje tik kas antras vaikas lankė mokyklą.

2011 metais situacija pasikeitė į gerą pusę. Nors iš atskirų regionų, ypač Afrikos, kraštutinis skurdas traukėsi lėtai, Azijoje jis sumažėjo daugiau nei perpus. Socialiniai rodikliai gerėjo sparčiau. Dabar jau tik nuo vieno iki dviejų penktadalių vaikų yra per mažo svorio. Afrikoje trys ketvirtadaliai vaikų lanko mokyklą, o daugumoje Azijos valstybių – daugiau nei 90 proc. Žinoma, didžiulį skurdą tebekenčia nepateisinamai daug žmonių, tačiau laimėjimai yra įstabūs.

Bet esama ir ne tokių gerų žinių. Ne toks kraštutinis, bet vis dėlto itin didelis skurdas traukėsi lėčiau. Nors iš 1,25 dolerio per dieną besiverčiančių žmonių dalis 1990–2005 metais sumažėjo 40 proc., iš 2 dolerių gyvenančiųjų – tik 25 proc. Tolesniame skirsnyje apie kai kurias minėtas tendencijas pakalbėsime išsamiau, taip pat aptarsime, kaip galvosenos ir skurdo analizės pokyčiais naudojamasi tyrinėjimo ir politikos formavimo tikslais.

2.1 PAŽANGOS SIEKIANT PAGRINDINIŲ TVT 1990–2015 METAIS SANTRAUKA

Nuo 1990 metų pasiekta labai daug. Pasauliniu lygmeniu pažangos sulaukta vykdant visus septynis TVT (mažinant skurdą dėl nedidelių pajamų, užtikrinant visuotinį pradinį išsilavinimą, vyrų ir moterų lygybę siekiant išsilavinimo, visavertę mitybą, mažinant vaikų mirtingumą, gimdyvių mirtingumą ir aprūpinant vandeniu). Trijų tikslų (skurdo dėl nedidelių pajamų mažinimo, vyrų ir moterų lygybės siekiant pradinio išsilavinimo užtikrinimo ir aprūpinimo vandeniu) atveju pažanga buvo pakankama, kad pasauliniu lygmeniu jie būtų pasiekti. Dar trys (dėl visavertės mitybos, visuotinio pradinio išsilavinimo ir vaikų mirtingumo mažinimo) bus beveik pasiekti ir tik vienas (gimdyvių mirtingumo mažinimas) juda į priekį gerokai per lėtai[30]. Lyginant su praeitu dešimtmečiu, nuo 2000 metų pažanga dar pagreitėjo ir tai rodo, kad bent jau negresia jos lėtėjimo problema dėl likusių grupių pasiekiamumo.

TVT buvo priimti pasauliniu lygmeniu ir kai kurie iš jų sumanytojų tikina, kad juos perkelti į šalies lygmenį yra žalinga klaida[31]. Bet juos imta taikyti nacionaliniu lygmeniu ir tai tikriausiai buvo neišvengiama, tačiau kol kas toks yra aukščiausias atskaitomybės lygmuo. Vertinant šalis atskirai, pajamų, išsilavinimo, vyrų bei moterų lygių teisių ir aprūpinimo vandeniu tikslus įgyvendins pusė valstybių, o visavertės mitybos, vaikų ir gimdyvių mirtingumo mažinimo – nuo ketvirtadalio ir trečdalio.

Svarbu pažymėti, kad šie gerėjantys rodikliai atskleidžia šalių vidurkius, bet po jais gali slypėti jose klestinti nelygybė32. Kartais visa nauda atskirose šalyse atitenka gyventojams, kurie ir taip neblogai gyvena. Kaip rodo organizacijos „Gelbėkite vaikus“ atlikti tyrimai, kai kuriose šalyse bendrieji vaikų mirtingumo rodikliai pagerėjo nepaisant to, kad skurdžiausių gyventojų rodikliai liko nepakitę arba net (kaip Burkino Faso atveju) pablogėjo[33].

AR TVT BUVO NESĄŽININGI AFRIKOS ATŽVILGIU?

TVT pažanga skaičiuojama santykiniais rodikliais, o kiekviena šalis startuoja iš savo pradinio taško. Pvz., vykdant vaikų mirtingumo mažinimo tikslą buvo siekiama 1990–2015 metais sumažinti pasaulinį vaikų mirtingumą dviem trečdaliais. Nors ir būta ginčų, kokiu būdu šį tikslą reikėtų perkelti į šalių lygį, vyriausybės, donorai ir nevyriausybinių organizacijų atstovai jį priėmė ir nacionaliniu lygmeniu, taigi buvo daroma prielaida, kad kiekviena šalis turi siekti per minėtą laikotarpį sumažinti vaikų mirtingumą dviem trečdaliais. Tačiau priklausomai nuo, kokia buvo pradinė padėtis, šis rodiklis reiškė visiškai skirtingus dalykus. Pvz., Vietname 1990 metais vaikų mirtingumas buvo lygus 56 vienam tūkstančiui pagimdytų gyvų vaikų; šį rodiklį pavykus sumažinti iki 15, šalis pasiekė vieną iš TVT nacionaliniu lygmeniu. O Malavyje paskutiniame praeito amžiaus dešimtmetyje vaikų mirtingumas, siek 209 tūkstančiui gyvų naujagimių, 2007-aisiais sumažėjo iki 111. Atrodytų, nacionaliniu lygmeniu Malaviui nepavyko įgyvendinti TVT, tačiau vertinant absoliučiais skaičiais jam pavyko pasiekti daugiau nei Vietnamui (Vietname pasibaigus šiam laikotarpiui iš tūkstančio mirė 41 vaiku mažiau, o Malavyje – 98).

TVT suformuluoti tokiu būdu, kad pažanga matuojama santykiniais rodikliais. Tačiau išrikiavus šalis pagal absoliučius laimėjimus, didžiausią pažangą nacionaliniu lygmeniu padariusių šalių sąrašas atrodo visai kitaip.

1 lentelė. **Dešimties šalių absoliučios ir santykinės pažangos siekiant TVT pažangos palyginimas.**

Absoliuti pažanga	Santykinė pažanga
Beninas	Ekvadoras
Malis	Kinija
Etiopija	Tailandas
Gambija	Brazilija
Malavis	Egiptas
Vietnamas	Vietnamas
Uganda	Hondūras
Nepalas	Belizas
Indija	Nikaragva
Kambodža	Armėnija

Šaltinis: Užjūrio vystymosi institutas (angl. Overseas Development Institute, 2010). Tūkstantmečio vystymosi tikslų ataskaita: šalių pažangos įvertinimas.

2 lentelė. **Pažangos TVT pasauliniu ir nacionaliniu lygmenimis suvestinė.**

	Pagerėjimas nuo 1990 metų?	„Nueitas atstumas iki pasaulinio tikslo“ (100 % = tikslas pasiektas)	Normali pažanga	Spartesnė pažanga 1990–2000 m. / 2000–2008 m.	Lenkiami ankstesni vystymosi tempai?
Pažanga pasauliniu lygmeniu					
Skurdo mažinimas	**T**	**80**	**T**	**T**	
Visavertė mitybos užtikrinimas	**N**	**77**	**N**	N	
Pradinis išsilavinimas	**T**	**90**	**N**	**T**	**N**
Lyčių lygybė	**Y**	**96**	**T**	**N**	**N**
Vaikų mirtingumo mažinimas	**T**	**69**	**N**	**T**	**T**
Gimdyvių mirtingumo mažinimas	**T**	**57**	**N**	**T**	**T**
Aprūpinimas geriamuoju vandeniu	**T**	**88**	**T**	**N**	
Pažanga nacionaliniu lygmeniu	**% pažangą darančių šalių**	**% normalią pažangą darančių šalių**	**% spartesnę pažangą nei iki TVT darančių šalių**	**% lenkiančių ankstesnį vystymosi tempą šalių***	
Skurdo mažinimas	**63**	47	51		
Visavertės mitybos užtikrinimas	**55**	**25**			
Pradinis švietimas	**75**	**55**	**35**	**68**	
Lyčių lygybė*	**61**	**89/82****	**46**	**56**	
Vaikų mirtingumo mažinimas	95	36	32	51	
Gimdyvių mirtingumo mažinimas	**83**	**30**		33	
Aprūpinimas geriamuoju vandeniu	**73**	**66**	**34**		

*Šaltiniai: Kenny and Sumner[34] (2011), remiantis Fukuda-Parr and Greenstein (2010), Leo and Barmester (2010), Pasaulio banko (2011) ir pačių autorių skaičiavimais, pagrįstais Pasaulio vystymosi rodikliais bei Hogan ir benraautorių (2010) duomenimis. Pastabos: *Procentas skaičiuojamas tik nuo tų besivystančių šalių, iš kurių turima tinkamų duomenų ** Lyčių lygybė įgyjant atitinkamai pradinį ir vidurinį išsilavinimą.*

2.2 TVT 1: KAS SLYPI PO PASAULINIAIS PAJAMŲ RODIKLIAIS

Kad ir kokie optimistiški atrodytų bendrieji pajamų skurdo mažėjimo rodikliai pasauliniu lygmeniu, jie slepia reikšmingus skirtumus tarp šalių ir regionų. Pajamų skurdo tendencijos matuojamos ir pagal skurdo paplitimą (% nuo visų gyventojų), ir pagal absoliutų skurdžiai gyvenančių žmonių skaičių.

Optimistiškiausi yra skurdo paplitimo rodikliai. Nuo 1990 iki 2005 metų procentinė dalis pasaulio gyventojų, gyvenančių iš mažiau nei 1,25 JAV dolerio per dieną, sumažėjo nuo 42 iki 25 proc. Prognozuojama, kad 2015 metais ji sumažės iki 14 proc.[35]. Absoliučiais skaičiais šis rodiklis sudarytų 1,8 mlrd. skurstančiųjų 1990 metais, 1,4 mlrd. 2005 metais ir prognozuojamus 0,9 mlrd. 2015 metais.

Tačiau labai didelę sėkmės kovojant su pajamų skurdu dalį lemia Kinija, kuri dėl savo dydžio daro reikšmingą įtaką pasaulio vidurkiui. Kai kuriuose kituose regionuose visiško skurdo skaičiai nėra tokie pozityvūs. Pietų Azijoje absoliutus skurdžių gyventojų skaičius 1990–2005 metais netgi šiek tiek padidėjo (nors ir prognozuojama, kad iki 2015 metų jis gerokai smuks), o Užsacharės Afrikoje vargšų padaugėjo nuo 300 mln. 1990 metais iki 400 mln. 2005 metais. Prognozuojama, kad 2015 metais Afrikoje iš mažiau nei 1,25 dolerio per dieną gyvens 350 mln. žmonių.

Reikšmingiausi skurdo mažinimo rodikliai 1990–2005 metų laikotarpiu pasiekti Rytų Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione. Šiuose regionuose 1,25 dolerio per dieną besitenkinančių gyventojų skaičius sumažėjo maždaug 70 proc., 2 doleriais per dieną – daugiau nei perpus. Tikimasi, kad šios teigiamos tendencijos tęsis iki 2015 metų, kai (kaip prognozuojama) bendras žemiau 1,25 dolerio per dieną skurdo ribos gyvenančių žmonių skaičius Rytų Azijoje ir Ramiojo vandenyno regione sudarys 119 mln. arba tik 13 proc. nuo 1990 metų rodiklio.

3 lentelė. **Apskaičiuojami skurdo rodikliai pasauliniu lygmeniu 1990-–2015 metais.**

	Skurdžių žmonių (procentais)			Skurdžių žmonių (milijonais)		
	1990	**2005**	**2015**	**1990**	**2005**	**2015**
Skurdo riba – 1,25 JAV dolerio						
Rytų Azija ir Ramiojo vandenyno regionas	54,7	16,8	5,9	873,3	316,2	119
Kinija	60,2	15,9	4,8	683,2	207,7	66,1
Europa ir Vidurio Azija	2	3,7	1,2	9,1	17,3	5,8
Lotynų Amerika ir Karibai	11,3	8,2	4,7	49,6	45,1	29,1
Artimieji Rytai ir Šiaurės Afrika	4,3	3,6	1,3	9,7	11	4,8
Pietų Azija	51,7	40,3	22,4	579,2	595,6	379,3
Indija	51,3	41,6	22,4	435,5	455,8	276,8
Užsacharės Afrika	57,6	50,9	35,8	295,7	388,4	344,7
IŠ VISO	41,7	25,2	14,4	1 816,6	1 373,5	882,7
IŠ VISO (atėmus Kiniją)				1 133,4	1 165,8	816,6
Skurdo riba – 2 JAV doleriai						
Rytų Azija ir Ramiojo vandenyno regionas	79,8	38,7	19,7	1,273,7	728,7	399,4
Kinija	84,6	36,3	15,4	960,8	473,7	213,4
Europa ir Vidurio Azija	6,9	8,9	4,5	31,9	41,9	21,4
Lotynų Amerika ir Karibai	19,7	16,6	10,7	86,3	91,3	66,3
Artimieji Rytai ir Šiaurės Afrika	19,7	16,9	7,2	44,4	51,5	26,2
Pietų Azija	82,7	73,9	57,1	926	1 091,5	967,2
Indija	82,6	75,6	56,9	701,6	827,7	702
Užsacharės Afrika	76,2	73	57,7	391,2	556,7	555,6
IŠ VISO	63,2	47	33,1	2 753,5	2 561,5	2 036,1
IŠ VISO (atėmus Kiniją)				1 792,7	2 087,8	1 822,7

Šaltinis: Pasaulio bako duomenys (2011, p. 11).

Skurdo mažėjimo procesų prognozės negali nesiremti prielaidomis, ar sparčiai augs ekonomikos ir kaip augimas bus paskirstomas. Priklausomai nuo prielaidų, skiriasi ir lūkesčiai. Pasaulio banko prognozė, kad 2015-aisiais iš mažiau nei 1,25 JAV dolerių per dieną gyvens 0,9 mlrd. žmonių, remiasi tam tikromis nelygybės pokyčių, demografinėmis, užimtumo ir ekonominio augimo pobūdžio prognozėmis. Kitais rodikliais grįstos prognozės gali pateikti kitokių rezultatų, pvz., optimistiškesnį 0,6 mlrd. rodiklį, kurį prognozuoja „Brookings“ ekonomistai Lorensas Čendis (Laurence Chandy) ir Džefris Gercas (Geoffrey Gertz)[36].

2.3 ANTRASIS IR SEPTINTASIS TVT: KAS SLYPI PO PASAULINIAIS SVEIKATOS, MITYBOS, ŠVIETIMO IR HIGIENOS RODIKLIAIS

Kaip ir skurdo dėl žemų pajamų atveju, kitokios skurdo apraiškos traukiasi iš visų regionų ne vienodai. Per mažo svorio vaikų iki penkerių metų amžiaus dalis nuo dešimtojo dešimtmečio sumažėjo visuose pasaulio regionuose. Vidutiniškai visose besivystančiose šalyse šis rodiklis smuko 23 proc.[37]. Tačiau pažanga Pietų Azijoje ir Užsacharės Afrikoje nesiekė vidurkio – ten minėtas rodiklis sumažėjo mažiau nei 20 proc., o Lotynų Amerikoje ir Rytų Azijoje padėtis buvo geresnė už vidurkį (60 proc.).

Panašūs duomenys taip pat rodo, kad šiems dviem regionams 1990–2009 metų laikotarpiu pavyko 60 proc. sumažinti kūdikių mirtingumą. Užsacharės Afrikoje naujagimių mirtingumas lieka didesnis nei vienas iš 10, tad jis yra apie 20 kartų didesnis nei išsivysčiusiose šalyse. Pietų Azijoje kūdikių mirtingumas per pastaruosius du dešimtmečius sumažėjo nuo 120 iš 1000 gyvų pagimdytų iki mažiau nei 70. Išskyrus paminėtus du regionus ir Okeaniją, visur kitur kūdikių mirtingumas mažėjo daugiau nei perpus, kas liudija apie žymų mažų vaikų mitybos ir kitų sveikatos rodiklių gerėjimą.

Daugelyje besivystančių pasaulio regionų jau pasiektas 90–95 proc. pradinių mokyklų lankymo lygis. Tačiau vidutinis pradinės mokyklos lankymo rodiklis visuose besivystančiuose regionuose lieka žemesnis, nes nors Užsacharės Afrikoje per dešimtmetį iki 2008–2009 mokslo metų ir buvo pasiektas didėjimas 30 proc., bendras pradinio švietimo aprėpties rodiklis tebėra tik 76 proc.

Pažanga vandens ir higienos prieinamumo srityje skirtinguose regionuose buvo labai nevienoda. Daugumoje regionų švaraus geriamojo vandens negauna mažiau nei 15 proc. gyventojų, o tai daug geresnė padėtis nei 1990-aisiais. Tačiau Užsacharėje nešvarų vandenį tebenaudoja 40 proc. gyventojų. Higienos srityje tendencijos panašios. Visuose regionuose, išskyrus Pietų Aziją ir Užsacharės Afriką, daugiau nei pusė gyventojų turi kanalizaciją. Užsacharėje ši dalis siekia tik 31 proc., Pietų Azijoje – 36 proc.

Žinoma, ir tai yra sėkmė, bet vykstant pažanga šiose srityse atnešė ir naujų problemų, ypač švietimo ir sveikatos apsaugos sektoriuose. TVT daugiausia dėmesio skiria vaikų mokyklos lankymo problemai – tačiau tai pasiekus, aiškėja didžiulės švietimo kokybės spragos ir nelygybė. Pietų ir Rytų Afrikos konsorciumo švietimo kokybės stebėsenai (angl. *Southern and Eastern Africa Consortium for Monitoring Education Quality*, SACMEQ) tyrimo duomenimis, stebėtose šalyse išlieka didelė nelygybė įgyjamo išsilavinimo srityje, o matematikos ir skaitymo mokymo lygio gerėjimas 2000–2007 metais nustatytas tik septyniose iš penkiolikos šalių[38]. Sveikatos apsaugos srityje pavykus nemaža dalimi „pažaboti“ infekcines ligas (dėl didžiulio skiepų, ŽIV prevencijos ir kitų programų aktyvėjimo), besivystančiose šalyse sulaukta lėtinių ligų, tokių kaip diabetas, ir širdies susirgimai, protrūkio. Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO) skaičiavimais, 2030-aisiais Afrikoje lėtinės ligos pasiglemš daugiau žmonių gyvybių nei gimdyvių mirtingumas ir infekcinės ligos kartu sudėjus[39].

***4 lentelė*. Ne į pajamas orientuoti TVT 1990–2009 metais.**

	1990	2000	2009
Per mažo svorio vaikų iki 5 metų dalis (%)			
Besivystantys regionai	30		23
Pietų Azija	52		43
Užsacharės Afrika	27		22
Pietryčių Azija	30		18
Vakarų Azija	11		7
Rytų Azija	15		6
Lotynų Amerika ir Karibų salos	10		4
Patikslintas pradinę mokyklą lankančių vaikų skaičius (%)			
Besivystantys regionai		82	89
Pietų Azija		79	91
Užsacharės Afrika		58	76
Pietryčių Azija		93	94
Vakarų Azija		83	88
Rytų Azija		95	96
Lotynų Amerika ir Karibų salos		93	95
Vaikų iki 5 metų mirtingumas (iš 1000 gyvų pagimdytų)			
Besivystantys regionai	99		66
Pietų Azija	122		69
Užsacharės Afrika	180		129
Pietryčių Azija	73		36
Vakarų Azija	68		32
Rytų Azija	45		19
Lotynų Amerika ir Karibų salos	52		23
Neapdorotais ištekliais besinaudojančių gyventojų skaičius (%)			
Besivystantys regionai	28		16
Pietų Azija	25		13
Užsacharės Afrika	51		40
Pietryčių Azija	28		14
Vakarų Azija	14		10
Rytų Azija	31		11
Lotynų Amerika ir Karibų salos	15		7
Kanalizaciją turinčių gyventojų skaičius (%)			
Besivystantys regionai	42		53
Pietų Azija	25		36
Užsacharės Afrika	28		31
Pietryčių Azija	46		69
Vakarų Azija	79		85
Rytų Azija	43		56
Lotynų Amerika ir Karibų salos	69		80

Šaltinis: JT (2011, p. 13, 16, 24). Pastaba: Pradinio švietimo aprėptis 1998–1999 ir 2008–2009 mokslo metais; vanduo ir higiena (2008 metų duomenys).

2.4 TVT PASIEKIMŲ NETOLYGUMAI

TVT buvo priimti pasauliniu lygmeniu, sumanytojai neketino jų taikyti nacionaliniu lygmeniu. Vis dėlto informacija apie šalių ir ypač atskirų gyventojų grupių tendencijas, siekiant TVT yra naudinga norint suprasti pažangą ir jai iškilusias kliūtis. Dėl kliovimosi vidurkiais TVT kritikuojami seniai – teigiama, kad tokiu būdu skatinama rimta ir sisteminė šalių diskriminacija.

Miesto ir kaimo žmonių gyvenimas gerėja toli gražu ne vienodu tempu, dar labiau skiriasi kai kurių etninių ar religinių grupių gaunama nauda. Nuo 2000 metų daugelyje šalių šios nelygybės apraiškos stiprėjo, o dėl to lėtėjo ir pažanga kovojant su skurdu. Visame pasaulyje 1981–2005 metų laikotarpiu dėl ekonominio augimo galimybę išsivaduoti iš skurdo turėjo šimtai milijonų gyventojų, tačiau dėl augančios nelygybės 600 mln. žmonių, kurie būtų išbridę iš skurdo, jeigu nelygybė nebūtų kitusi, tokio šanso negavo[40].

Naudos iš pirmų septynių TVT negavę žmonės nėra šiaip atsitiktiniai savo šalių gyventojai – tarp jų daugiau tautinių mažumų atstovų, atokių rajonų gyventojų, diskriminuojamų religinių bendruomenių narių. Dar vienas ir dažnai pamirštamas diskriminacijos pagrindas yra negalia: UNESCO duomenimis, trečdalis iš maždaug 75 mln. mokyklos nelankančių vaikų kenčia nuo įvairios negalios[41]. Atstumtų grupių moterims ir mergaitėms dažnai sekasi blogiau nei vyrams bei berniukams.

Visuose regionuose jaučiama tendencija, kad TVT siekimo rodikliai yra prastesni mažiau galimybių turinčiose grupėse[42]:

Lotynų Amerika

- **Peru** šalies jaunų suaugusiųjų mokyklą lankytų metų rodiklis lygus kiek mažiau nei 10 metų. Autochtonų (čiabuvių) gyventojų grupėje šis rodiklis siekia 7 metus, o čiabuvių moterų iš skurdžių šeimų – 5 metus.
- **Brazilijoje** iš mažiausias pajamas gaunančio dešimtadalio namų ūkių 74 proc. yra afrikiečių palikuonys.

Azija

- **Kinijos** turtingesnėse Rytų provincijose per mažo svorio vaikų dalis (5,8 proc.) yra daugiau nei perpus mažesnė nei skurdesnėse Vakarų provincijose (12,5 proc.).
- Iš kraštutiniame skurde gyvenančių **Kinijos** piliečių 2003 metais 46 proc. sudarė tautinių mažumų atstovai.
- **Nepalo** neliečiamųjų bendruomenėse vaikų iki 5 metų mirtingumas (90 iš 1000 gyvų pagimdytų) daugiau nei dvigubai didesnis nei nevarų kastos (43 iš 1000).
- **Vietname** tik 7 proc. tautinių mažumų atstovų namų ūkių turi kanalizaciją, o vyraujančių tautinių grupių (kinhų ir kinų) 43 proc.

Afrika

- **Nigerijos** Pietvakarių regione vaikų mirtingumas sudaro 32 iš 1000, o Šiaurės Vakarų – 139 iš 1000.
- **Pietų Afrikoje** juodaodžiai afrikiečiai uždirba maždaug 13 proc. baltaodžių pajamų lygio.
- **Kenijoje** iš gimdančių midžikendų / svahilių etninės grupės moterų 27 proc. gauna profesionalią pagalbą, o iš kikujų – 71 proc.

Nors šalių nelygybės apraiškos skiriasi priklausomai nuo tautinės ir religinės sudėties ar regioninio pasiskirstymo, bendrai paėmus beveik visuose regionuose ryškėja sisteminė nelygybė tarp kaimo ir miesto gyventojų bei tarp skurdžiausių ir likusių gyventojų grupių. Šią padėtį, be abejo, lemia su ką tik pateiktais pavyzdžiais susijęs nelygybės pobūdis. Beje, moterys kaip grupė nebūtinai patiria sisteminę diskriminaciją, bet iš pavyzdžių matyti, kad skriaudžiamose grupėse būtent moterų padėtis paprastai yra blogesnė nei vyrų.

5 lentelė. **Pasirinktų TVT šalių vidurkių palyginimas su moterų, kaimo gyventojų ir skurdžiausių gyventojų rodikliais.**

	Šalies vidurkis	Moterys	Kaimo gyventojai	Skurdžiausieji 20 %
1-asis TVT – Per mažo svorio vaikai iki 5 metų (proc.), 2003–2009 metais				
Besivystančios šalys (išskyrus Kinija)	23	24	28	40
Užsacharės Afrika	22	21	25	29
Pietų Azija	42	42	45	56
Mažiausiai išsivysčiusios šalys	28	27	30	34
Kinija	6	7	8	n.d.
Indija	43	43	46	57
4 TVT – skiepų nuo tymų paplitimas (proc.) 2008 metais				
Besivystančios šalys (išskyrus Kiniją)	81	64	61	51
Užsacharės Afrika	72	58	55	45
Pietų Azija	74	59	58	44
Mažiausiai išsivysčiusios šalys	76	65	62	56
Kinija	94	n. d.	n. d.	n.d.
Indija	70	56	54	40
5 TVT – profesionali pagalba per gimdymą 2003-2009 metais				
Besivystančios šalys (išskyrus Kiniją)	63	-	50	28
Užsacharės Afrika	46	-	36	24
Pietų Azija	42	-	33	17
Mažiausiai išsivysčiusios šalys	38	-	29	24
Kinija	98	-	97	n.d.
Indija	47	-	38	19

Šaltinis: UNICEF (2010: 51-63)[43].

Visame pasaulyje vykstant pažangai visiško skurdo mažinimo srityje, vis dažniau neaprėptųjų gretose atsidurs įvairiapusišką diskriminaciją kenčiančios grupės. Jeigu nebus imtasi tikslingų veiksmų jų patiriamai nelygybei šalinti, ši pažanga gali sulėtėti ar net sustoti. Būsimasis pasaulinis susitarimas turės rasti būdą skatinti vyriausybes spręsti šias gilumines nelygybės apraiškas, jeigu iš tikrųjų norima įvykdyti Tūkstantmečio deklaracijos siekį – panaikinti pasaulinį skurdą.

2.5 AŠTUNTASIS TVT: PAŽANGA SIEKIANT PASAULINĖS VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO PARTNERYSTĖS LINK

TVT rodikliai nebuvo siejami su konkrečiomis datomis ir tai savaime kėlė nesutarimų tarp nevyriausybinių organizacijų ir kitų subjektų. Tačiau tarp rodiklių buvo minima prekyba, naujosios technologijos ir pagrindiniai vaistai, taip pat atskirų mažiausiai išsivysčiusių šalių poreikiai – tai dažniausiai suprantama kaip įsipareigojimas kelti teikiamos pagalbos vystymuisi lygį.

2001 metais (tais pačiais, kai atsirado TVT) prasidėjo Dohos derybų raundas. Praėjo dešimt metų, o jis dar nesibaigė. Akivaizdu, kad aštuntasis TVT įsipareigojimas – „toliau plėtoti atvirą, taisyklėmis paremtą, prognozuojamą, nediskriminacinę prekybos ir finansų sistemą“ – liko neįgyvendintas pasauliniu lygmeniu. Nepaisant šios nesėkmės, nuo dešimtojo dešimtmečio išaugo be muitų į turtingų šalių rinkas patenkančių prekių iš besivystančių šalių procentinė dalis, o vidutiniai tarifų lygiai smuko. Realūs besivystančių šalių prekybos modeliai labai skyrėsi. Tebeaugo eksportas iš daugelio Azijos valstybių, kai kurie eksportuotojai toliau džiaugėsi aukštomis žaliavų kainomis. Tačiau mažiausiai išsivysčiusių šalių padėtis tik sunkėjo, 2008 metais jų dalis pasaulio prekyboje krito žemiau vieno procento pasaulinio eksporto lygio, o pats eksportas tapo labiau orientuotas į vos keletą produktų, todėl tai vis nestabilesnių rinkų sąlygomis daro šias šalis pažeidžiamas, ypač dėl pirmojo būtinumo prekių[44]. Turbūt teisinga teigti, kad nepaisant visų privalumų TVT nepavyko paskatinti prekybos taisyklių ar kitų sudėtingų pasaulio ekonomikos valdymo klausimų pokyčių skurdo mažinimo ir vystymosi labui.

Tuo pat metu tenka pripažinti, kad pagalbos teikimo ir įsiskolinimo srityse padėtis (lyginant su paskutiniuoju XX amžiaus dešimtmečiu) kiek pagerėjo. Nuo to laiko pagalbos apimtis augo, o skolų aptarnavimo našta besivystančioms šalims sumažėjo, atskirais atvejais – net labai. 2011 metų kovą 32 iš 40 šalių buvo įgyvendinusios labai įsiskolinusių neturtingų šalių (angl. *Heavily Indepted Poor Country*, HIPC) programą, tad reikšminga jų skolos dalis buvo nurašyta[45]. 2010 metais, nepaisant ekonominės krizės, oficialios paramos vystymuisi tikslams buvo išleista 128,7 mlrd. JAV dolerių – didžiausia visų laikų suma, pranokusi net precedento neturintį 2005 metų skolų nurašymą[46]. Tačiau šie rodikliai vis dėlto prasilenkė su 2005 metais Gleneaglese Didžiojo aštuoneto šalių prisiimtais įsipareigojimais paramos vystymuisi skyrimo srityje.

PVK sekretoriato skaičiavimais, pagal tuometinius įsipareigojimus, skiriamų pinigų turėjo daugėti nuo 80 iki 130 mlrd. (2004 metų lygio JAV doleriais) – taigi 2010 metais ši suma atsižvelgiant į infliaciją turėjo sudaryti 155 mlrd. dolerių, bet esama PVK OPV yra 25 mlrd. mažesnė[47]. Kita vertus, 2005 metų pažadų netesėjo dauguma valstybių, įsipareigojusių paramai vystymuisi skirti tiek lėšų, kiek reikėjo TVT pasiekti.

TVT dažnai vadovautasi sprendžiant, kaip skirstyti didėjančias paramos apimtis. Kai kurie donorai konkrečiai pasisakė šiuo klausimu, pvz., Europos Komisija susiejo paramos teikimą su pažanga įgyvendinant TVT tikslus ir įvedė „TVT sutartis“[48]. Apskritai neproporcingai didesnę pagalbą buvo linkstama skirti labiausiai nuo TVT pasiekimo nutolusioms šalims, o tai dar vienas argumentas, patvirtinantis teiginį, kad TVT dėmesys skurdui bent jau koreliavo su pastarųjų metų paramai vystymuisi skiriamais pinigais[49]. Iki 2009 metų ypatingo Didžiojo aštuoneto viršūnių susitikimų dėmesio centre buvo, žinoma, Afrika, o pagalbos Užsacharės Afrikai apimtys per 2000–2009 metų laikotarpį išaugo nuo 12 iki 42 mlrd. JAV dolerių[50].

Nuo dešimtojo dešimtmečio TEBIPO donorai ėmėsi bandomųjų žingsnių pagalbos efektyvumo didinimui, aiškiau susiedami jos teikimą su besivystančių šalių vystymosi strategijomis. Į 2005 metais TEBIPO PVK suderintą Paryžiaus deklaraciją dėl pagalbos efektyvumo buvo įtraukta 13 konkrečių tikslinių rodiklių jos koordinavimui ir lankstumui gerinti, kurie turėjo būti pasiekti iki 2010 metų. Tačiau paties PVK duomenimis, pasiekti pavyko tik vieną[51].

Rūpintis prekybos taisyklėmis ir paramos vystymuisi teikimu reikėtų daugiausia vyriausybėms. Tačiau kitos aštuntojo TVT užduotys reikalauja, kad būtų pasiektas ir viešojo, ir privačiojo sektorių dalyvavimas. Daugelyje besivystančių šalių tebetrūksta pagrindinių vaistų, nemažoje dalyje šalių mažiau nei pusė viešojo sektoriaus sveikatos apsaugos įstaigų negali pacientams pasiūlyti net būtiniausių preparatų, ypač stokojama vaistų lėtinėms ligoms gydyti. Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) nuolat vykdomos derybos dėl intelektualinės nuosavybės ir nepatentuotų vaistų, taip pat viešojo ir privačiojo sektorių ben-

drų iniciatyvų būtiniausių vaistų srityje leidžia tikėtis pažangos, tačiau darbo vis dar iki valiai.

Privačiam sektoriui investuojant į mobilųjį ir interneto ryšį, besivystančiose šalyse sparčiai augo naudojimasis naujosiomis technologijomis. Sparti mobiliojo ryšio plėtra ir paslaugų gausa rodo, kad privatus sektorius gali labai smarkiai prisidėti prie vystymosi, jei yra tinkamų paskatų ir gera aplinka. Kai privačiam sektoriui apsimoka verslą orientuoti į neturtingus gyventojus, naudos galima sulaukti ir kitose srityse, tokiose kaip žaliosios energetikos plėtra, pigių gyvenamojo būsto statyba bei maisto gaminimo technologijų sklaida.

2.6 NAUJOSIOS SKURDO PROBLEMOS NUO DEŠIMTOJO DEŠIMTMEČIO

Kintant skurstančių žmonių padėčiai keitėsi ir aplinkinis pasaulis. Dabar daugeliu požiūrių (lyginant su dešimtuoju dešimtmečiu) skiriasi jiems tenkančios galimybės ir išbandymai, kaip ir kliūtys pažangai, nes skurdo dinamiką ir skurde gyvenančių žmonių bei namų ūkių padėtį lemia naujai iškylančios jėgos. Atsirado prieštaringų tendencijų – viena vertus, daugelio skurstančių žmonių padėtis gerėja, kita vertus, teikiančių naujų galimybių pabėgti nuo skurdo ir susikurti saugesnį gyvenimą.

KLIMATO KAITA

Aiškėjant besikeičiančio klimato poveikiui orams tampa akivaizdu, kad šis poveikis tolydžio kels vis didesnę grėsmę labai dideliam neturtingų žmonių skaičiui. Ir taip sunkiai galus suduriantiems žmonėms šie poveikiai reikš dar didesnį netikrumą dėl ateities. Iš 20 šalių, kurioms 2015 metais labiausiai gresia ekstremalios oro sąlygos, 19 turi daug skurstančiųjų. Dalis šių šalių priskiriamos vidutinių pajamų šalims (Filipinai, Hondūras, Indija, Kinija, Kolumbija, Kuba, Šri Lanka, Tailandas, Vietnamas, Zambija), o kitos – mažų pajamų šalims (Kenija, Somalis, Mozambikas, Bangladešas, Džibutis, Etiopija, Bolivija, Madagaskaras, Zimbabvė)[52].

Poveikis skurdui skiriasi priklausomai nuo šalies ir socialinės grupės. Tikėtina, kad kai kuriose šalyse, pvz.: Indijoje ir Indonezijoje, itin padaugės gyventojų, pažeidžiamų dėl kylančio jūros lygio (atitinkamai 80 ir 60 proc.). Manoma, kad iki 2050 metų šiose dviejose valstybėse iš viso gyvens per 58 mln. pažeidžiamiausių žmonių. Kinijoje dar 6 mln. susidurs su kylančios jūros lygio problema – iš viso tokių žmonių bus jau 22 mln. O Nigerijoje, Filipinuose ir Egipte 2008–2050 metų laikotarpiu pažeidžiamų gyventojų irgi pagausės daugiau nei dvigubai. Mažų pajamų šalių grupėje tas pats laukia Bangladešo, kur pažeidžiamų gyventojų skaičius, prognozuojama, augs iki maždaug 27 mln. ir daugiau nei du kartus viršys 2008 metų lygį. Tai antras pagal dydį pažeidžiamų gyventojų skaičius iš visų valstybių.

6 lentelė. **Besivystančios šalys, pažeidžiamiausios dėl kylančio jūros lygio, ir pažeidžiamų gyventojų skaičius (2008–2050 metais).**

	Pažeidžiamų gyventojų (mln.)	
VPŠ	2008	2050
Indija	20,6	37,2
Kinija	16,2	22,3
Indonezija	13	20,9
Filipinai	6,5	13,6
Nigerija	4,3	9,7
Vietnamas	5,7	9,5
Egiptas	2,1	6,3
Brazilija	2,6	4,5
Turkija	2,6	3,9
Malaizija	1,9	3,5
Tailandas	1,8	2,6
MPŠ		
Mianmaras	13,2	27
Bangladešas	2,8	4,6
Korėjos Respublika	4,8	5,3
Mozambikas	1,2	2,8

Šaltinis: Wheeler (2011)[53]. Pastaba: Kitos pažeidžiamiausiųjų dvidešimtuko šalys priklauso TEBIPO.

Kitas skurdo pobūdį keičiantis veiksnys – numatomas žemės ūkio našumo smukimas. Šiuo atžvilgiu iki 2050 metų labiausiai nukentės Afrikos žemynas. Manoma, kad 2008–2050 metų laikotarpiu Afrikos ir Azijos teritorijoje žemės ūkio našumas smuks vidutiniškai 10-20 proc. Laukiama, kad labiausiai pokyčiai atsilieps Vidurio Afrikai, taip pat šiauriniam ir pietiniam šio žemyno pakraščiams, kur nuostoliai sieks mažiausiai 18 proc., o Rytų Afrika nukentės mažiau – šiame regione našumas sumažės 10-14 proc.[54].

Šių ir kitų permainų įtaką bendram skurdui, žinoma, dar sunku nusakyti, nes veiksnių bus daug daugiau. Yra nuomonių, kad klimato kaitos poveikį skurdui atsvers ekonomikos augimas, tad besikeičiantis klimatas gal ir sulėtins skurdo mažėjimą, bet bendros teigiamos tendencijos nesustabdys[55]. Tačiau sutariama, kad klimato kaita sunkiausia našta guls būtent ant neturtingųjų pečių, ypač dėl augančių maisto kainų.

EKONOMIKOS AUGIMAS IR DARBO VIETOS

Dešimtajame dešimtmetyje į ekonomikos augimo galimybes sumažinti skurdą žiūrėta optimistiškiau nei šiandien. Kitaip nei Azijoje, kur devintajame ir dešimtajame dešimtmečiuose itin išaugo galimybės įsidarbinti, šiuo metu Afrikoje daug pastebimesnis „ekonomikos augimo be darbo vietų“ reiškinys[56], būdingas taip pat pastarajai Indijos patirčiai[57] bei matomas ir Lotynų Amerikoje[58]. Pietų Afrikoje ekonomika 2003–2008 metais augo vidutiniškai 5 proc. kasmet, o darbo vietų mažėjo – darbo neturi kas trečias gyventojas[59]. Visoje Afrikoje intensyvaus ekonomikos augimo ir eksporto rodiklių gerėjimo dešimtmetis daug darbo vietų nesukūrė – nors eksportas per metus augo 18,5 proc., o BVP – 5,4 proc., metinis darbo vietų skaičiaus padidėjimas tesudarė 3 proc. Skaudžiausiai nedarbas smogia jaunimui[60].

Ne mažiau svarbi už darbo vietų kiekybę yra jų kokybė, ypač šalyse, kur nėra socialinės apsaugos sistemos ir kur kiekvienam norint išgyventi reikia užsidirbti. Tarptautinės darbo organizacijos skaičiavimais, apie 40 proc. pasaulio darbingų gyventojų uždirba nepakankamai, kad išlaikytų savo šeimas aukščiau 2 JAV dolerių per dieną skurdo ribos[61]. Dauguma skurde paskendusių Indijos žmonių gauna algas, bet nėra užtikrinti dėl darbo vietos ir gauna nepakankamas pajamas, kad galėtų taupyti bei apsisaugoti nuo grėsmių[62]. Šios tendencijos susijusios su dviem ekonomikos augimo trūkumais: negebėjimu kurti darbo vietų ir negebėjimu padidinti jų našumą.

Panašu, kad pasauliniu lygmeniu formuojasi darbo jėgos paklausos tendencija „arba kiekybė, arba kokybė“ – ilgainiui ryškėja, kad augant našumui lėtėja užimtumo rodiklių didėjimas. Septintajame dešimtmetyje vieno darbuotojo darbo našumui padidėjus vienu procentu darbo vietų kūrimo procesas lėtėdavo tik 0,07 proc., o pirmajame šio amžiaus dešimtmetyje toks pats našumo augimas jau lemia užimtumo augimo mažėjimą 0,54 proc.[63]

Aišku viena – darbo vietos ar jų trūkumas yra itin didelės svarbos klausimas ir skurdžiai gyvenantiems žmonėms, ir nuo Arabų pavasario dar neatsigaunančioms vyriausybėms. TVT numato užduotį (1b) pasiekti visišką užimtumą, tačiau dėl įgyvendinimo sunkumų jos iš esmės buvo nepaisoma. Šiuo metu girdėti vis daugiau balsų (taip pat ir iš kai kurių besivystančių šalių vyriausybių), kad naujajame susitarime, kuris bus pasirašytas po 2015 metų, būtų daugiau dėmesio skiriama ekonomikos augimo, gamybos ir užimtumo klausimams. Tačiau čia reikia atsargumo. Pasauliniu lygmeniu visų problemų neišspręsi – didelę dalį ekonominio augimo ir užimtumo problemų reikia spręsti šalies vidaus politikos lygmeniu, o pasaulinis susitarimas čia nedaug tepadės. Kita vertus, galbūt būsimajame susitarime bus norima numatyti kitokias – veiksmingesnes – užduotis ar įsipareigojimus integracinio augimo (angl. *inclusive growth*) ir (ar) užimtumo srityse, ypač jeigu bus siekiama deramai atspindėti esminius ir neturtingų gyventojų, ir besivystančių šalių vyriausybių interesus.

DEMOGRAFIJA, MIGRACIJA IR URBANIZACIJA

Visame pasaulyje žmonės tampa mažiau sėslūs. Kai kuriose besivystančiose šalyse (visų pirma Afrikoje) ir dėl tebeaugančio gyventojų skaičiaus, ir dėl ryškios migracijos iš kaimo vietovių į miestą paspartėjo urbanizacijos procesai, o šalia daugelio didmiesčių neplanuotai išsidriekė mažas pajamas gaunančių gyventojų rajonai, dar kitaip vadinami lūšnynais.

Neturtingiems gyventojams ir namų ūkiams urbanizacija reiškia didesnes galimybes – įvairesnę darbo rinką, naujas verslo perspektyvas, prieinamesnę sveikatos apsaugą ir švietimą. Atsiranda ir naujų rizikų – norėdami turėti piniginių pajamų ir tenkinti kasdienius vartojimo poreikius, miestų gyventojai dažnai tampa priklausomi nuo integravimosi į neformalias įdarbinimo rinkas ir ypač jautrūs rinkos kainų pokyčiams. Didėjančios konkurencijos sąlygomis net nedideli darbo rinkos pokyčiai gali iš daugelio atimti pragyvenimo šaltinį[65].

Dėl duomenų trūkumo apskaičiuoti miesto skurdo rodiklius sunku, nes didžioji dalis skurdžių būstų yra nelegalūs, be to, tai lemia migracijos prigimtis, kuriai būdingas dažnas gyventojų judėjimas pirmyn atgal tarp kaimo ir miesto vietovių bei priemiesčių plėtimasis. Urbanizacijos poveikis jaučiamas ir kaime, nes daug kur namų ūkiai keičiasi piniginėmis perlaidomis.

Apskritai 2008 metais pasaulyje tarp mažiau nei iš vieno JAV dolerio per dieną gyvenančių žmonių miestuose gyveno mažiau nei trečdalis (apie 300 mln.)[66]. Tačiau tarp regionų yra didelių skirtumų: Lotynų Amerikoje tarp mažiau nei iš 1,25 JAV dolerio per dieną gyvenančių žmonių trys ketvirtadaliai apsistoję miestuose.

7 lentelė. **Skurdo miestuose apskaičiavimas (nuo bendrojo procento ir mln.) 1988–2008 metais, skurdo riba laikant 1,25 JAV dolerio.**

	1988	1998	2008
Skurdas miestuose nuo bendrojo procento			
Azija	17,4	13,5	27,5
Rytų Azija	13,2	16	45,7
Pietų Azija	20,6	13,5	19,3
Pietryčių Azija	23,4	5,8	25,5
Užsacharės Afrika	18,2	23,4	25
Lotynų Amerika	42,4	48,1	73,5
Artimieji Rytai ir Šiaurės Afrika	1,0	38,7	59,9
Besivystantis pasaulis	19,5	17,1	28,4

Šaltinis: Parengta pagal Tarptautinės žemės ūkio plėtros fondo (angl. International Fund of Agricultural Development, IFAD) pateiktus skurdo duomenis (2011).

Skaičiuojant kitaip, ir visus lūšnynų gyventojus laikant vargingais miestiečiais, nepriklausomai nuo pajamų, jų skaičius 2010 metais sudarė apie 830 mln. Kaip ir kraštutinio skurdo atveju, nuo 1990 metų lūšnynuose gyvenančių žmonių dalis sumažėjo, tačiau pagal absoliučius skaičius – padaugėjo. 1990–2010 metų laikotarpiu lūšnynų labiausiai sumažėjo Azijoje – ten jų gyventojų skaičius vidutiniškai smuko daugiau nei trečdaliu, o bendra lūšnynuose gyvenančiųjų dalis – iki mažiau nei 35 proc. visų miestiečių. Nors Užsacharės Afrikoje miestų lūšnynų gyventojų skaičius sumažėjo apie 30 proc., lūšnynų rajonuose tebegyvena trys iš penkių miesto gyventojų, o tai maždaug dvigubai daugiau už tą patį rodiklį kituose besivystančiuose regionuose. Kadangi miesto gyventojų daugėjo, nuo dešimtojo dešimtmečio absoliutus lūšnynų gyventojų skaičius augo visuose besivystančio pasaulio regionuose. Užsacharės Afrikoje per 1990–2010 metų laikotarpį lūšnynų gyventojų pagausėjo maždaug dvigubai.

8 lentelė. **Lūšnynuose gyvenantys miesto gyventojai.**

	1990	1995	2000	2005	2007	2010
Procentais nuo visų miesto gyventojų						
Besivystantys regionai	46,1	42,8	39,3	35,7	34,3	32,7
Užsacharės Afrika	70	67,6	65	63	62,4	61,7
Lotynų Amerika	33,7	31,5,	29,2	25,5	24,7	23,5
Rytų Azija	43,7	40,6	37,4	33	31,1	28,2
Pietų Azija	57,2	51,6	45,8	40	38	35
Pietryčių Azija	49,5	44,8	39,6	34,2	31,9	31
Tūkstančiais žmonių						
Besivystantys regionai	656,739	718,114	766,762	795,739	806,910	827,690
Užsacharės Afrika	102,588	123,210	144,683	169,515	181,030	199,540
Lotynų Amerika	105,740	111,246	115,192	110,105	110,554	110,763
Rytų Azija	159,754	177,063	192,265	195,463	194,020	189,621
Pietų Azija	180,449	190,276	194,009	192,041	191,735	190,748
Pietryčių Azija	69,029	76,079	81,942	84,013	83,726	88,912

Šaltinis: UNHABITAT, 2010.

Žmonės migruoja ir iš šalies į šalį. Nors bendrus skaičius nustatyti sunku (nemaža dalimi dėl to, kad migracija dažniausiai vyksta nelegaliai), JT Ekonominių ir socialinių klausimų departamento duomenimis, šiuo metu pasaulyje yra apie 214 mln. migrantų. 2010 metais jie išsiuntė į savo kilmės šalis apie 440 mlrd. JAV dolerių (lyginant su 132 mlrd. 2000 metais), iš jų 325 mlrd. JAV dolerių teko besivystančioms valstybėms[67]. Migracija gali būti itin naudinga ir patiems migrantams, ir jų kilmės šaliai, ir atvykimo šaliai, tačiau dėl politinio spaudimo tebėra griežtai ribojama. Kai kuriais skaičiavimais, liberalizavus žmonių judėjimą, pasaulio ekonomika galėtų išaugti 50-150 proc. pasaulio BVP[68]. Tai neįtikėtinai didžiuliai skaičiai.

Mobilumo didėjimą iš dalies lemia jaunimo gausėjimas daugelyje besivystančių šalių. Dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės ir mažėjančio gimstamumo darbingo amžiaus žmonių dalis ir mažų, ir vidutinių pajamų šalyse per pastaruosius 20 metų augo. Todėl atsirado grupė dinamiškų gyventojų, linkusių į vidaus ar tarptautinę migraciją, taip pat iškilo „demografinio dividendo“ galimybė. Anot TVF darbiniuose dokumentuose pateiktų skaičiavimų duomenimis, įstabų aštuntojo dešimtmečio pajamų vienam gyventojui Indijoje augimą 40–50 proc. lėmė pakitusi visuomenės sudėtis[69]. Kinijoje dėl senstančios visuomenės augimas tam tikru metu ateityje gali pradėti lėtėti, o Afrikoje vis dar aukšti (nors ir mažėjantys) gimstamumo rodikliai reiškia, kad demografinio dividendo, tikėtina, laukti reikės ilgiau. Tai veikia ne tik ekonomiką – daugėjant vis labiau išsilavinusių jaunų žmonių logiška tikėtis ir politinių reformų reikalavimų, o tai 2011 metais jau kainavo išlikimą Egipto, Tuniso ir Libijos vyriausybėms.

Nors nuo devintojo dešimtmečio gimstamumas sumažėjo beveik visose šalyse, daugelyje iš jų, ypač Užsacharėje, gimstamumo rodikliai vis dar gerokai viršija natūralios reprodukcijos ribą, todėl joms artimiausiais dešimtmečiais teks susidurti su tolesniu gyventojų skaičiaus augimu. Viena vertus, tai papildomas krūvis sveikatos apsaugos ir švietimo sektoriams bei potenciali grėsmė moterų įsidarbinimo perspektyvoms, kita vertus, šansas, kad gausus energingas jaunimas ateityje dar labiau prisidės prie ekonomikos augimo. Beje, nors galimybės naudotis kontracepcija neturėjimas daugeliui moterų, be jokios abejonės, kelia didžiulių sveikatos problemų, tačiau, mokslininkų skaičiavimais, net jeigu kontracepcija būtų visuotinai prieinama, būsimasis Afrikos gyventojų skaičių 2050 metais sumažėtų tik 10 proc.[70] Yra ir kitų gerai žinomų būdų mažinti gimstamumą: skatinti moterų švietimą, kuris kartais turi labai didelį poveikį gimstamumo rodikliams, teikti kokybiškas sveikatos apsaugos bei švietimo paslaugas ir imtis kitokių politinių priemonių vaikų mirtingumui mažinti. Šios priemonės visiškai atitiktų esamą TVT darbotvarkę ir, tikėtina, kad ir koks bebūtų juos 2015 metais pakeisiąs pasaulinis susitarimas, jame šiems dalykams teks labai svarbų vaidmuo.

SKURDAS VIDUTINIŲ PAJAMŲ ŠALYSE

1990 metais daugiau nei 90 proc. pasaulio skurstančiųjų gyveno mažų pajamų šalyse. Dabar daugiau nei 70 proc. (beveik vienas milijardas pasaulio skurdžiausiųjų arba „naujasis milijardas“) gyvena vidutinių pajamų šalyse.

Nestabiliose valstybėse gyvenančių itin skurstančių žmonių dalis išaugo nuo 14 proc. (daugiausia mažų pajamų šalyse) 1990 metais iki 24 proc. (iš kurių maždaug pusė gyveno mažų pajamų šalyse, o kita pusė – nestabiliose VPŠ) 2008 metais, tačiau didžioji pasaulio vargingiausių žmonių dauguma gyvena ne nestabiliose valstybėse.

Per šį laikotarpį kelios šalys, turinčios daug gyventojų, taip pat ir neturtingų, dėl vidutinių vienam gyventojui tenkančių pajamų augimo perėjo iš mažų pajamų šalies į vidutinių pajamų šalies kategoriją[71].

9 lentelė:. **Pasaulinio skurdo pasiskirstymas (procentais nuo žemiau 1,25 JAV dolerio ribos gyvenančių pasaulio gyventojų, patikslintas metinis pasiskirstymas) pagal šalių grupę 2007 metais.**

	Milijonų	% pasaulio skurdo
MPŠ	342,7	29,1
VPŠ	836	70,9
Viso:	1178,7	100
Mažų pajamų (ne NKPV)	194,2	16,5
Mažų pajamų (NKPV)	148,5	12,6
Vidutinių pajamų (NKPV)	711,9	60,4
Vidutinių pajamų (NKPV)	124	10,5
Iš viso	1178,6	100
Iš viso NKPV (2008 m. – 43)	272,6	23,1
Kinija ir Indija	561,33	47,6

Šaltiniai: Parengta pagal Pasaulio banko duomenis (angl. World Bank PovCal Net.) Pastabos: NKPV – nestabilios ir konfliktų paveiktos valstybės (angl. Fragile and Conflict-Affected States) – tai 43 šalys, įtrauktos į tris skirtingus TEBIPO sąrašus (2010); nustatant mažų pajamų šalies (ar) vidutinių pajamų šalies kategorijas, remtasi Pasaulio banko klasifikacija 1992 ir 2011 finansiniais Pasaulio banko metais (grindžiama dvejų metų BNP vienam gyventojui duomenimis pagal Atlaso metodą).

Prognozuojant būsimąją skurdo geografiją nuomonės išsiskiria. Todas Mosas (Todd Moss) ir Benjaminas Leo (Benjamin Leo)[72], skaičiuodami būsimąsias bendrąsias nacionalines pajamas (BNP) vienam gyventojui, numato, kad iki 2025 metų mažų pajamų šalių pasaulyje gali likti apie 20, tad ilgainiui dar daugiau pasaulinio skurdo atiteks vidutinių pajamų šalims. O pagal L. Čendo (L. Chandy) ir Dž. Gerco (G. Gertz)[73] prognozes, vidutinių pajamų šalyse gyvenančių pasaulio neturtingųjų dalis 2015-aisiais tik šiek tiek sumažės ir sudarys apie 55 proc. Ši prognozė remiasi prielaida, kad nelygybės lygis nesikeis, tad iš vidutinių pajamų šalių, ypač Indijos ir Kinijos, skurdas sparčiai trauksis (žr. ankstesnį aptarimą).

Nors padalijimas į mažų ir vidutinių pajamų šalis yra tam tikra prasme sąlyginis, vis dėlto šios grupės daug kuo iš tikrųjų skiriasi kalbant apie vidutines vienam gyventojui tenkančias pajamas ar žmogaus socialinės raidos rodiklius. Jų priklausomybė nuo tarptautinės pagalbos yra taip pat iš esmės skirtingo lygio – vidutinių pajamų šalims ši pagalba reiškia ne tiek daug kaip skurdžiausioms šalims.

Vidutinių pajamų šalių grupėje taip pat yra ryškių skirtumų tarp šalių, ypač vertinant oficialiosios paramos vystymuisi (OPV) poreikį. Yra „kylančių“ galybių, tokių kaip Indija ir Indonezija, kurioms OPV nėra labai reikalinga, tačiau skurde ten gyvena daug žmonių. Didelės nestabilios vidutinių pajamų šalys, tokios kaip Nigerija ir Pakistanas, taip pat pasižymi skurstančiųjų gausa. Ir nors jų poreikis gauti OPV yra ribotas, galimybės mažinti skurdą ir vystyti viešosios sveikatos programas mažai tikėtinos. Stabilioms vidutinių pajamų šalims OPV reikalinga gamybiniams pajėgumams stiprinti, įskaitant žmogiškojo kapitalo investicijas į sveikatą ir švietimą. Yra ir sparčiai augančių mažų pajamų šalių (MPŠ), kurios greitai įgys vidutinių pajamų šalių (VPŠ) statusą.

10 lentelė. **Pagrindiniai VPŠ ir MPŠ rodikliai.**

Rodiklis	Laikotarpis	MPŠ	Mažiau nei vidutines pajamas gaunančios šalys	MVPŠ (išskyrus Kiniją ir Indiją)	MVPŠ (išskyrus Kiniją, Indiją, Pakistaną, Nigeriją ir Indoneziją)	NVPŠ
BNP vienam gyventojui (Atlas, esamais JAV doleriais)	2009	494,5	2276,3	1851,4	2112,7	7480,3
BNP vienam gyventojui (PPP, esamais tarptautiniais doleriais)	2009	1156,5	4703,6	3769	4370	12494,9
Žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI)	2010	0,39	0,58	0,55	0,58	0,71
ŽSRI (nejskaitant pajamų rodiklio)	2010	0,46	0,62	0,6	0,63	0,74
Skurdžiai gyvenantieji (procentais nuo visų gyventojų, 1,25 JAV dolerio riba) (nepatikslintais baziniais metais)	2000–2007	52,4	27,1	25,4	15,6	5,2
Gauta grynos OPV (% nuo BNP)	2008	12,3	0,6	1,5	2,2	0,2
Gauta grynos OPV (% nuo bendrojo kapitalo formavimo)	2008	51,3	2	5,8	7,8	0,9

Šaltiniai: Parengta pagal Pasaulio banko duomenis (2010; 2011b); panaudoti naujausi prieinami minimo laikotarpio duomenys. Jeigu duomenų tarp šių laikotarpių nėra, duomenų punktas (šiai šaliai ir šiam rodikliui) buvo praleistas; visos lentelės eilutės buvo pildomos atsižvelgiant į šalies gyventojų skaičių pagal tokią formulę: (suma, kurią sudaro (x šalies gyventojų skaičiaus rodiklis)) / bendras šalių, iš kurių yra šio rodiklio duomenų, gyventojų skaičius); koreliacijoms naudoti naujausi minimų laikotarpių duomenys (Atlas GNI pc, 2009; HDI 2010; Non HDI 2010; Poverty headcount 2000–2007).

Viena pagrindinių problemų vidutinių pajamų šalims – galimas vidaus išteklių kaupimo vystymuisi finansuoti vaidmuo. Čia jau daug didesnę reikšmę, nei daugumoje mažų pajamų valstybių turi šalies vidaus mokesčių politika. Pasaulio banko specialistas Martinas Ravalionis (Martin Ravallion)[74] yra apskaičiavęs, kokiu ribiniu mokesčio tarifu (RMT) reikėtų apmokestinti „turtinguosius“ (uždirbančius daugiau nei 13 JAV dolerių per dieną), kad konkrečioje šalyje būtų panaikintas skurdas. Jo skaičiavimai parodė, jog minėtas tarifas būtų labai skirtingas įvairiose šalyse, pvz., Indijoje, siekiant įveikti atskirtį, RMT „turtingiesiems“ turėtų perkopti per 100 proc. Bet apskritai iš šio tyrimo galima daryti prielaidą, kad daugumoje šalių, kuriose vidutinės vienam gyventojui tenkančios pajamos sudaro daugiau nei 4000 JAV dolerių, skurdui įveikti užtektų visai mažo papildomo apmokestinimo. Šį tyrimo teiginį patvirtina ir Lotynų Amerikos pašalpų sistemų patirtis: Brazilijoje „Bolsa Familia“ programos, kurią vykdant 11 milijonų šeimų kas mėnesį gauna po 50 JAV dolerių, vertė 2005 metais sudarė apie 0,5 proc. BVP75, o tikslinės socialinės išmokos Brazilijoje, Meksikoje ir Čilėje kainavo mažiau nei 1 proc. BVP ir leido 15-21 proc. sumažinti nelygybę šiose šalyse[76].

Kadangi turtėja vis naujos šalys, o skurdas ir nacionaliniu, ir pasauliniu lygmenimis yra nelygybės atspindys, mažinant jį vidutinių pajamų šalyse svarbus vaidmuo tenka perskirstymo pajėgumams. Ir čia labai daug ką lemia viešųjų paslaugų kokybė: jeigu jos nekokybiškos, vidurinioji klasė bus labiau linkusi jaustis pralaiminti fiskaliniuose mainuose su valstybe, todėl nenorės palaikyti į pinigų perskirstymą per biudžetą orientuotos politikos[77].

NUOLATINIS SKURDAS: PAŽEIDŽIAMUMAS IR ATSKIRTIS

Nuo dešimtojo dešimtmečio imta labiau suvokti pažeidžiamumo ir atskirties svarbą aiškinant bei suprantant skurdą. Šią sritį tyrinėjantis Nuolatinio skurdo tyrimų centras (angl. *Chronic Poverty Research centre*) buvo įkurtas „mesti iššūkį akivaizdžiam beveik milijardo žmonių nepaisymui nustatant TVT tikslinį skurdo rodiklį 2015 metams“[78]. Turėta galvoje beveik pusė pasaulio skurstančiųjų, kurie taip ir neišbris iš nepritekliaus, net jeigu bus įvykdyta TVT užduotis – juos nustatyti, išsiaiškinti jų nuolatinio skurdo priežastis bei pasiūlyti rekomendacijų šių sunkiai pasiekiamų grupių skurdui įveikti.

Manoma, kad apie pusę milijardo žmonių – taigi kiek daugiau nei trečdalį pragyvenančiųjų iš mažiau nei 1,25 JAV dolerio per dieną – galima pavadinti nuolat skurstančiais[79]. Jie tikriausiai liks vargšai visą gyvenimą ir perduos neturtą kaip paveldą savo vaikams. Tai struktūrinis skurdas – jį kuria socialiniai santykiai, tokie kaip diskriminacija tautybės ar negalios pagrindu; arba ekonominiai santykiai, tokie kaip „negatyvusis įtraukimas“ į darbo rinkas; arba geografiniai ypatumai – nuolat skurstantys žmonės dažniau gyvena atokiuose, gerais keliais ar kita infrastruktūra neaprūpintuose regionuose; arba galiausiai asmeninės aplinkybės – sunki liga, našlystė ir panašios negandos.

Kelios nepalankios aplinkybės vienu metu dar padidina tikimybę, kad tam tikra grupė ilgam pateks į skurdo gniaužtus, pvz.: skriaudžiamos Indijos kastos, tautinės Vietnamo mažumos, šiaurinių Ugandos provincijų gyventojai. Itin greitai į nuolatinį skurdą žmones pastūmėja įvairūs sukrėtimai – ekonominiai, ekologiniai, susiję su kariniais konfliktais ir pan., o išsivaduoti iš jo įmanoma tik skausmingai ir ilgai taupant.

Nuo dešimtojo dešimtmečio, dažnėjant ir nuožmėjant gamtos bei ekonominėms negandoms, daugiau dėmesio imta skirti tokiems svarbiems skurdo aspektams kaip pažeidžiamumas ir grėsmės. Nevyriausybinės organizacijos ėmė kurti „nelaimių grėsmės mažinimo“ modelius, bandė sušvelninti galimų katastrofiškų gamtos stichijų pasekmes didindamos bendruomenių pasirengimą. Augo ir susidomėjimas socialine apsauga bei kitais išteklių perskirstymo būdais – iš dalies dėl jų vaidmens užtikrinant minimalų pajamų saugumą.

Spartų ekonominį augimą išgyvenančių vidutinių pajamų šalyse skurdui traukiantis išlieka tikimybė, kad nepraturtėję gyventojai taip ir neišbris iš nuolatinio skurdo – dėl diskriminacijos, atskirties arba galimybių trūkumo savo gyvenamoje aplinkoje. Taigi kovai su šios grupės skurdu reikia specialių politinių priemonių, tokių kaip socialinė apsauga, t. y. draudimas nuo nelaimių, bendros nuosavybės ir nuosavybės perleidimo tvarkos įteisinimas tam tikroms grupėms, pvz., našlėms, kad jos būtų apsaugotos nuo skurdo, taip pat skirstant lėšas teikti pirmenybę nutolusiems regionams ir atskirtį kenčiančioms visuomenės grupėms.

2.7 KAIP SKURDAS ATRODYS 2015-AISIAIS?

Kokias problemas turės spręsti naujasis susitarimas, kurį reikės pasiekti po 2015 metų? TVT buvo iškelti pasauliui, kuriame didžiausią rūpestį kėlė visiškas skurdas, tad pastangos, pasitelkus išorės išteklius, padėti skurstantiesiems atsidurti ant žmogaus socialinės raidos slenksčio, atrodė tinkamas prioritetas.

Šios problemos niekur nedingo. 2015-aisiais nemažai žmonių mažų pajamų valstybėse tenkinsis mažesnėmis nei 1,25 JAV dolerio per dieną pajamomis ir gyvens labai panašiai kaip jų tėvai dešimtajame dešimtmetyje. Bet pasaulis keičiasi, o kartu su juo – ir skurdo problema. Pastebimi trys pagrindiniai pokyčiai:

- Skurdžiausiai gyvenantieji, kurie nespėjo pasinaudoti nuo dešimtojo dešimtmečio vykusia pažanga, vis labiau stringa uždarame nelygybės ir diskriminacijos rate, o tai mažina jų galimybes savarankiškai pakeisti savo padėtį. Taigi jų išsivadavimas iš skurdo reikalauja socialinio bei politinio lygmens sprendimų, o ir ekonominių galimybių bei išteklių perskirstymo. Rengiant po 2015 metų įsigaliosiantį susitarimą reikės kruopščiai apmąstyti, kokie veiksmai pasauliniu lygmeniu galėtų labiausiai padėti atstumtoms ir atskirtį patiriančioms gyventojų grupėms besivystančiose, o kartais ir pasiturinčiose šalyse.
- Tie, kurių gyvenimas šiandien pagerėjo, irgi vis dar yra pažeidžiami ir neapsaugoti nuo grėsmių. Susidūrę su vienu iš naujųjų iššūkių, nulemtu klimato kaitos ar ekonomikos sukrėtimų, jie gali vėl nuskursti. O tokiu atveju jiems gali būti sunkiau atgauti buvusią padėtį naudojantis tradiciniais pagalbos būdais, tokiais kaip naujų darbo vietų kūrimas dėl pramonės plėtros, tačiau naujas galimybes apsisaugoti nuo grėsmių ir toliau gerinti savo bei savo vaikų gyvenimą atveria urbanizacija ir tarptautinė migracija. Tad naujojo susitarimo rengėjams teks permąstyti skurdo dinamiką, užuot tiesiog mėginus padėti pasiekti visiems bendrą nustatytą lygį.
- 2015-aisiais skurdą dar mažiau lems tautybė. Vis daugiau neturtingų žmonių gyvens šalyse, kuriose sparčiai augs ekonomika. Tartis reikės jau ne dėl išteklių perskirstymo iš turtingų šalių skurdžioms, o kaip išvien pasauliniu lygmeniu šalinti kliūtis, trukdančias žmonėms įveikti skurdą, ir mažinti pakartotinio nuskurdimo grėsmę.

2.8 SKURDO PERMĄSTYMAS PO DEŠIMTOJO DEŠIMTMEČIO

Nustatant TVT labai smarkiai remtasi „žmogaus socialinės raidos“ samprata – pažangą nuspręsta apibrėžti socialiniais rodikliais, tokiais kaip faktiškai gyventojams teikiamos sveikatos apsaugos ar švietimo paslaugos. Tai daryta sąmoningai, siekiant atsisakyti ankstesnės nuostatos pažangą matuoti kone vienintelių rodikliu – ekonomikos augimu, ir tai suvaidino didžiulį vaidmenį. Tačiau po dešimtojo dešimtmečio skurdo supratimas toliau neišvengiamai kito – kaip ir pati skurdo prigimtis. Tam tikra prasme nebepasiteisina griežta takoskyra tarp žmogaus socialinės raidos ir ekonomikos augimo rodiklių. Tad pastebimos pastangos rasti kompleksiškesnį (holistinį) požiūrį, aprėpti platesnį rūpimų probleminių klausimų ratą ir labiau įsigilinti į visus skurdo bei jo mažinimo problematikos aspektus.

Išskiriamos keturios svarbiausios tendencijos, į kurias reikėtų atsižvelgti, vertintiant, ar iš tikrųjų TVT logika vis dar yra vienintelė ir tinkamiausia analizuojant problemas, kurias teks spręsti vadovaujantis naujuoju pasauliniu susitarimu.

DALYVAVIMU GRĮSTI SKURDO VERTINIMAI IR APKLAUSOS: KAIP NETURTINGI ŽMONĖS SUPRANTA SKURDĄ

Šiandien politikai ir tyrinėtojai daug geriau nei dešimtajame dešimtmetyje žino, kaip patys neturtingieji apibrėžia skurdą ir kokiems veiksmams linkę teikti pirmenybę su juo kovojant. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Pasaulio bankas ir kiti donorai pradėjo daugiau investuoti į dalyvaujamojo prognozavimo veiklą, kad papildytų kiekybinę analizę tokiais rodikliais kaip skurdo riba ir pan. Reikšmingiausias iš tokių mėginimų buvo 2000 metais išleista Pasaulio banko studija „Skurstančiųjų balsai“ (angl. *Voices of the Poor*[80]), kurią rengiant dalyvavo dešimtys tūkstančių žmonių iš viso pasaulio. Pastaruoju metu tokios praktikos ėmėsi ir apklausų agentūros, pvz.: „Gallup“ ir „Globescan“, kurios į reguliarias apklausas pradėjo įtraukti reprezentatyvias besivystančių šalių gyventojų imtis, kad surinktų daugiau informacijos apie neturtingų žmonių poreikius bei rūpesčius[81].

Šie nauji metodai pateikė kelis iššūkius TVT išreikštam požiūriui į žmogaus socialinę raidą. Visų pirma, paaiškėjo, kad skurdžiai gyvenantys žmonės, mėgindami apibrėžti, kas yra skurdas ir kokiomis priemonėmis reikėtų jį mažinti, prakalbo apie tokius dalykus, kurie neturi nieko bendra su esamais skurdo stebėsenos parametrais, – grėsmę patirti smurtą ir emocines problemas, tokias kaip pažeminimas, patiriamas dėl neturto.

Antra, pasirodė, kad į esamas problemas reikėtų žiūrėti kitu kampu – mat nors materialūs skurdo požymiai yra svarbūs, tačiau skurdžiai gyvenantys žmonės turtą ar jo nebuvimą, kaip praktinį skurdo požymį, laiko ne mažiau svarbiu nei pajamas, kurios beveik visuotinai, taip pat ir TVT kontekste, pripažįstamos pagrindiniu rodikliu.

Trečia, TVT kontekste kalbant apie opiausius skurdo aspektus neturtingų žmonių prioritetai ir donarų pinigų skyrimo prioritetai dažnai nesutampa. Neseniai 26-iose Užsacharės Afrikos šalyse agentūros „Gallup“ atlikta apklausa, skirta afrikiečių nuomonei apie santykinę įvairių TVT svarbą išaiškinti, atskleidė, kad (kaip ir galima buvo tikėtis) svarbiausiu prioritetu laikoma kova su skurdu ir badu, antru pagal svarbą – ŽIV plitimo mažinimas, o trečiu – darbo vietos jaunimui[82]. Pastarasis punktas, nors ir įtrauktas į apklausą, TVT kontekste buvo pamirštamas ir donorų daug metų nelaikomas reikšmingu. Taigi aiškiai jaučiamas atotrūkis tarp rezultatų, kuriuos svarbiais

laikytų patys su skurdu susiduriantys žmonės, o kuriems pirmenybę teikia donorai – tad naujoji strategija turėtų šią spragą užpildyti.

GEROVĖ

Pastaruoju metu pradėta kelti „žmogaus gerovės“ idėjas, kurios papildo įprastus materialius skurdo ir nepritekliaus suvokimo bei įvertinimo būdus. Ankstesniojo Prancūzijos prezidento Nikolia Sarkozi (Nicolas Sarkozy) sudaryta komisija buvo vienas iš tokių mėginimų ieškoti alternatyvių pažangos rodiklių. Komisija, į kurios sudėti įėjo Nobelio premijos laureatai ekonomikos srityje Jozefas Stiglicas (Joseph Stiglitz) ir Amartya Senas (Amartya Sen), nustatė aštuonis gerovės lygmenis, turinčius lemiamos įtakos laimingam ir visaverčiam gyvenimui[83]:

- Materialios sąlygos.
- Sveikata.
- Išsilavinimas.
- Asmeninė veikla (įskaitant darbą).
- Balsas politikos ir valdymo srityje.
- Socialiniai ryšiai ir santykiai.
- Esama ir būsima aplinka.
- Saugumas – ekonominis ir fizinis.[84]

Vienu reikšmingiausių vystymosi srityje tapo Ekonominių ir socialinių tyrimų tarybos (angl. *The Economic and Social Reseach Council*, ESRC) penkerius metus daugelyje šalių vykdytas tyrimas „Besivystančių šalių gerovė“ (žr. Copestake, 2008; McGregor, 2007; White, 2008, 2010). Jis turėjo lemiamos įtakos formuluojant idėjas ir davė pradžią rodiklių, kuriais būtų galima įvertinti šios srities pažangą, nustatymui. Vykdant šį tyrimą buvo išskirti ir apibrėžti septyni gerovės rodikliai, labiau už N. Sarkozi komisijos pasiūlytuosius susiję su subjektyviais ir psichologiniais gerovės aspektais, įskaitant ir tokius kaip „dvasios ramybė“, „savivertės pajautimas“ ir „artimų santykių palaikymas“[85]. Šiuos skirtingus aspektus galima apibendrintai suskirstyti į tris kategorijas: (i) poreikių tenkinimas (ką žmonės turi); (ii) prasmingi darbai (ką žmonės veikia) ir (iii) pasitenkinimas pasiekiamais tikslais (kaip žmonės jaučiasi)[86].

Pirmieji trys anksčiau pateikti gerovės lygmenys akivaizdžiai atitinka TVT. Tačiau aišku, kad „gerovės“ samprata kelia dar vieną iššūkį naujojo susitarimo rengimui – įtraukti subjektyvesnius ir kompleksiškesnius pažangos rodiklius. Klausimas, į kurį reikės rasti atsakymą, – kokius iš šių rodiklių naudingiausia būtų matuoti ir skatinti pasauliniu lygmeniu, o kokie turėtų likti analizuojami šalies ar dar žemesnės grandies lygmeniu.

KOMPLEKSIŠKUMAS IR PROCESAS

Dar viena nauja samprotavimų kryptis susijusi ne su konkrečiais siektinais tikslais, o su tuo, kaip geriau analizuoti pokyčių atsiradimą ir šio proceso diegimo iš išorės galimybes. Šios krypties vystytojai siūlo kukliau vertinti galimą pašaliečių vaidmenį skatinant vystymąsi ir geriau suvokti, kad tarptautinė parama vystymuisi ir kitokios išorinės paramos rūšys dažnai teatneša ribotą ir neaiškią naudą.

Susitelkimas į procesą ir netikrumas dėl to, kokiais rezultatais pradiniai ketinimai ir veiksmai virsta įvykių eigoje, – tai tiesioginis iššūkis tikslų nustatymo idėjai vystymosi veikloje. Šiuo atveju akcentuojami lankstūs pokyčiai, pasiruošimas koreguoti tikslus, pasikeitus situacijai, reagavimas į aplinkybes veiksmo vietoje, lankstumas ir parenkant priemones, ir tikintis rezultato. Norint apgalvoti, kaip naujasis susitarimas iš tikrųjų paveiks padėtį konkrečiose šalyse ir jų regionuose, o ir kokiais stebėsenos bei atskaitomybės būdais galima paskatinti lankstumą, neprarandant tempo, reikėtų pasidomėti, ką dar siūlo į procesą orientuotos idėjos.

Šioje srityje esama daug ir įvairių teorijų, iš kurių pagrindinės:

- Ekonomikos srityje – „augimo diagnostika“, kurią sukūrė ir (kiek pakoreguotą) pritaikė Didžiosios Britanijos Tarptautiniame augimo centre (angl. *International Growth Centre*) Danis Rodrikas (Dani Rodrik);
- Politikos srityje – augantis susidomėjimas kas gali sieti donorus su politiniais procesais besivystančiose šalyse, pvz., Užjūrio vystymosi instituto (angl. *Overseas Development Institute, ODI*) vykdomas „Afrikos galios ir politikos projektas“ (angl. Africa Power and Politics Project)[87].
- Įvairiose srityse – vis didesnis akademinis dėmesys kompleksiško požiūrio vaidmeniui ir su tuo susijęs susidomėjimas, ko tarptautinės pagalbos teikimo ir vystymosi sistema galėtų pasimokyti iš kitų procesų, tokių kaip biologinė evoliucija[88].

BESIVYSTANČIŲ ŠALIŲ SOCIALINĖS POLITIKOS TENDENCIJOS

Kartu su skurdu ir skurdo analize pokyčių bei evoliucijos neišvengia ir politika skurdo srityje. Šiandienės socialinės politikos tendencijos radikaliai skiriasi nuo dviejų paskutinių praeito šimtmečio dešimtmečių „struktūrinio stabilizavimo“ programų, kurios vyravo mažų pajamų valstybėse ir kurias vykdant didžiausias dėmesys buvo skiriamas išlaidų karpymui, mokamoms socialinėms paslaugoms ir privačiojo sektoriaus vaidmens stiprinimui. Šiuo metu visa tai užleidžia vietą universalesnei socialinei sistemai, kurioje labiausiai išsiskiria du elementai:

- **„Socialinė apsauga“** – šia sąvoka įvardijamos įvairios priemonės, įskaitant pašalpų programas (bet jomis neapsiribojant). Pirmiausia ši idėja gimė Lotynų Amerikos be-

sivystančiose šalyse, o paskui pasklido po visus žemynus. Keista, bet mintis, kad vienas iš būdų padėti skurstantiems žmonės – duoti jiems pinigų, labai lėtai skynėsi kelią į vystymosi praktiką, nors vienokios ar kitokios pašalpos daugumoje TEBIPO valstybių yra gerovės politikos pamatas. Būtent socialinės apsaugos politika gali suteikti apsaugą nuo daugelio grėsmių ir sukrėtimų, kurie darosi vis būdingesni daugelio žmonių gyvenimui. Kartais išmokos duodamos su tam tikra sąlyga, pvz., leisti vaikus į mokyklą. Nepriklausomai nuo to, ar keliamos kokios nors sąlygos, tokių programų įtaka yra stebėtina: pvz., vaikų, kurių šeimos dalyvavo socialinės apsaugos programoje „Oportunidades“, stojimo į vyresniąsias vidurinės mokyklos klases rodikliai pagerėjo dvigubai[89]. Šiuo metu visuose žemynuose veikia vienokios ar kitokios socialinės apsaugos sistemos ir beveik kasdien diegiama naujų. Už nedidelę kainą (vos kelis BVP procentus) gaunama akivaizdi nauda.

- **Nemokama sveikatos apsauga ir švietimas.** Du paskutinius praeito šimtmečio dešimtmečius vyravo požiūris, kad už naudojimąsi sveikatos ir švietimo paslaugomis verta imti mokestį, norint surinkti lėšų ir užtikrinti, jog faktiniams vartotojams šios paslaugos tikrai reikalingos. Minėta nuomonė susilaukė aktyvios kritikos – idėją imti mokestį už būtinas paslaugas iš žmonių, kurie ir taip sunkiai verčiasi, smerkė daugelis visuomeninių organizacijų bei socialinių judėjimų ir besivystančiose šalyse, ir valstybėse donorėse. Pastaraisiais metais vis daugiau besivystančių valstybių apsisprendžia šias paslaugas teikti nemokamai. 2003 metais Kenijai paskelbus, kad pradinis švietimas bus nemokamas ir prieinamas visiems, į mokyklas plūste plūstelėjo moksleiviai, o šeimų išlaidos švietimui sumažėjo perpus. Tačiau esama informacijos, kad tai neigiamai paveikė mokymo lygį, nes valstybinių mokyklų turimų išteklių neužteko padidėjusiam mokinių skaičiui tinkamai aptarnauti. Be to, padaugėjo privačias mokyklas lankančių vaikų, o tai, tikėtina, atvėrė kelią kitokio pobūdžio nelygybei švietimo sistemoje[90]. Nuo 2010-ųjų balandžio Siera Leonėje buvo pradėta nemokamai teikti pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas nėščioms ir žindančioms motinoms bei vaikams iki 5 metų. Klinikose ėmė lankytis daug daugiau moterų ir vaikų, tačiau (kaip ir Kenijos atveju švietimo srityje), padidėjus paklausai ją pasidarė sunku patenkinti dėl darbuotojų, vaistų ir įrangos trūkumo.[91]

Kad ir kokių trūkumų turėtų minėtos sistemos, kintant besivystančių šalių socialinės politikos logikai galima daug pagrįsčiau tikėtis, kad universalesni Tūkstantmečio deklaracijos siekiai bus įgyvendinti. Mintis kiekvienam žmogui suteikti bazinį pajamų ir socialinių paslaugų paketą nebėra utopinis idealas – daugelyje valstybių, įskaitant ir kai kurias labai skurdžias, šia linkme dirbama visu pajėgumu.

IŠVADOS

Rengiant naują pasaulinį susitarimą vystymuisi skatinti, būtina remtis tinkama skurdo prigimties analize, išnagrinėti tendencijas, kurios gali lemti, kam pavyks, o kam nepavyks jį įveikti, ir nuosekliai išsiaiškinti, ką reiškia skurdžiai gyventi ir kaip išmatuoti skurdą. Nors nuo TVT priėmimo pasiekta nemaža pažanga, labai daug žmonių tebegyvena absoliučiame skurde ir dar labai daugeliui tebegresia pakartotinis nuskurdimas dėl bet kada galinčių nutikti sukrėtimų bei pokyčių. Jei šias problemas norime išspręsti, po 2015 metų reikėtų gerokai rimčiau įvertinti nelygybės ir pažeidžiamumo sąvokas. Daugelio besivystančių šalių požiūriu, svarbiausiu kriterijumi apsisprendžiant dėl politinės paramos bet kuriam naujam tokio pobūdžio susitarimui taps jo siūlomas požiūris į augimo ir nedarbo problemas bei gebėjimas užtikrinti tvarią, tęstinę naudą. Be to, šiuo metu, kitaip nei dešimtajame XX amžiaus dešimtmetyje, jau galima kalbėti apie gerokai aiškesnį suvokimą, kaip skurdą supranta patys skurstantieji ir kad apibrėžti skurdą bei kovoti su juo reikia kompleksiškai.

Atsižvelgiant į šį kompleksiškesnį vaizdą, politinį susitarimą bus lengviau pasiekti pripažįstant esamas politikos skurdo mažinimo srityje tendencijas, užuot joms priešinusis. Matant, kaip sparčiai besivystančiose šalyse plinta naujas mąstymas ir priemonės kovai su skurdo problemomis, kaip tik nuo to ir galima būtų pradėti apsisprendžiant, kaip įveikti skurdo ir pažeidžiamumo problemas naujoje tikrovėje po 2015 metų.

3. BESIKEIČIANTIS DAUGIAŠALIŠKUMO VEIDAS

Klojant pamatus naujajam susitarimui svarbu ne tik tinkamai išnagrinėti ankstesnius susitarimus ir dabarties problemas, bet ir suvokti šiuolaikinį politinį kontekstą bei jame dirbti. Pastaruoju metu pasaulinio lygmens sprendimai priimami vangiai – kad nepavyksta susitarti dėl privalomų tikslų klimato kaitos srityje ir iš lėto merdėja Pasaulio prekybos organizacijos Dohos plėtros derybų raundas yra akivaizdūs pavyzdžiai, jog stipriausios valstybės vengia daugiašalių įsipareigojimų. Naujausi pasauliniai sukrėtimai taip pat neprisidėjo prie susidariusios padėties keitimo. Kad ir kaip būtų keista, dėl daugialypių ekonominių ir klimato sukrėtimų didėjant pasaulinėms grėsmėms bei nesaugumui, politiniu lygmeniu nuspręsta atsisakyti galimybės imtis kolektyvinių veiksmų ir bendrai šalinti minėtų sukrėtimų priežastis.

3.1 EKONOMINIAI SUKRĖTIMAI

Viena svarbiausių aplinkybių šiandienos politiniame ir ekonominiame gyvenime yra pasaulinė finansų bei ekonomikos krizė. Kaip parodė pastarieji įvykiai, 2008-aisiais ištikusi finansų ir ekonomikos krizė nėra išspręsta – priešingai, iš neseniai UBS investicijų banko paskelbto tyrimo aiškėja, kad „krizė niekur nedingo, tik tapo labiau politizuota“[92]. Ši krizė yra daugialypė, ją sudaro:

- *Valstybių skolų* krizė – šiuo metu būdingiausia TEBIPO šalims, bet daranti didelę įtaką ir kylančioms ekonomikoms dėl grėsmės jų užsienio valiuta laikomų santaupų vertei (Kinija, įvairiais skaičiavimais, laiko apie 2 000 trilijonų aktyvų JAV doleriais[93]), taip pat dėl galimo pasaulinio ekonomikos nuosmukio ar net depresijos.
- *Finansų krizė* – apie ją byloja ir didžiulis daugelio aktyvų kainų nestabilumas 2011 metais, ir vis dar neišspręsta prisikaupusių blogųjų paskolų bei „žalingų“ aktyvų problema. Nors daugiausia dėmesio skiriama blogosioms paskoloms išsivysčiusiose šalyse, kitose ekonomikose ši problema taip pat aktuali (pvz., blogosios paskolos vietos valdžios institucijoms Kinijos bankų sistemoje[94]).
- *Prekybos krizė* – kurią rodo tai, kad, nepaisant daugybės pastangų atgaivinti Dohos derybų raundą, jos tepalaikomos formaliai, kad stambiausios prekiaujančios šalys konkuruodamos tarpusavyje devalvuoja savo valiutas (apie tai aiškiausiai pasisakė Brazilijos finansų ministras[95]), kad išlieka pasauliniai prekybos disbalansai.
- *Užimtumo krizė* – nedarbas ir JAV, ir euro zonoje artėja prie 10 proc., darbo užmokesčio lygis nekyla net išliekant aukštai kainų infliacijai, darbo indėlis į BVP artėja prie rekordiškai žemų rodiklių TEBIPO šalių ekonomikose. Dėl šių veiksnių atsiranda didelis politinis spaudimas. Nors kylančių ekonomikų augimas spartesnis ir nedarbas mažesnis, esama šiokių tokių ženklų, kad „ekonominio augimo be darbo vietų“ reiškinys išplis ir už TEBIPO ribų[96].

Taigi bendras pasaulinės ekonomikos vaizdas išlieka niūrus ir temdomas reikšmingų grėsmių. Pasigirsta vis daugiau nuomonių, kad TEBIPO politikai nebežino, kaip taisyti ekonomikos padėtį, nes skatinimo planai ir kiekybinės lengvatos lauktų rezultatų nedavė[97]. Dar blogiau – daug kas baiminasi, kad dėl spartaus šios krizės plitimo tempų, sudėtingumo ir permainingumo valdymo sistemos nebeatlaikys spaudimo bei institucinės griūties sąlygomis į išorinius dirgiklius reaguos nevalingai[98].

Kaip minėta, nors dabartinė krizė labiausiai palietė TEBIPO valstybes, nuo kai kurių jos aspektų neapsaugotos ir besivystančios šalys. Dar svarbiau, kad ruošiantis po 2015 metų atsirasti turinčiam susitarimui ekonominė krizė vers šalis donores labiau rūpintis vidaus bėdomis, tad politikos formuotojai susidurs su didesniu spaudimu „žiūrėti savo kiemo“.

Dabartinė ekonominė krizė kuria visiškai kitokias sąlygas, nei rengiant TVT. Praeito amžiaus paskutiniame dešimtmetyje TEBIPO šalys išgyveno ilgalaikio ekonomikos pakilimo laikotarpį[99]. Tokios problemos, kaip valstybių skolos ar rimtos finansų krizės, devintajame dešimtmetyje ir dešimtojo pradžioje buvo būdingos Afrikai, Lotynų Amerikai, o antroje pastarojo pusėje – Rusijai ir Azijai, bet ne TEBIPO šalims.

Gerokai pasikeitė ir tradicinio ekonominio liberalizmo statusas. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje „Vašingtono konsensusas“ išgyveno pakilimą. Nors TVT turėjo įkūnyti nutolimą nuo tradicinio mąstymo „šalių savarankiškumo“ (angl. *country ownership*) link, kiek tai iš tikrųjų pavyko – taip ir liko ginčų objektu. O dabar, priešingai, liberalūs ekonominiai modeliai dėl krizės užleidžia poziciją, todėl tapo dar prieštaringesnė pusiausvyra tarp rinkų ir planavimo, piliečių ir valstybių.

3.2 KLIMATO IR IŠTEKLIŲ SUKRĖTIMAI

Nuo TVT suformulavimo dešimtajame dešimtmetyje politikos lygmeniu, be abejo, nuolat aktuali buvo tvaraus vystymosi samprata. 1987 metais Brundtlando komisija pateikė ataskaitą „Mūsų bendra ateitis“ (angl. *Our Common Future”)*[100]; 1992 metais Rio de Žaneire vykusiame Pasaulio viršūnių susitikime jau, rodos, buvo pažadėta suderinti vystymąsi ir aplinkosaugą (nors tai ne visai pasitvirtino); visą dešimtmetį augo susirūpinimas dėl klimato kaitos, ypač nuo 1995 metų prasidėjus deryboms dėl būsimojo Kioto protokolo. Vienas iš TVT (septintasis) taip pat buvo skirtas

aplinkos problemoms, nors gali susidaryti įspūdis, kad lyginant su daug konkretesniais pirmais šešiais tikslais jis buvo įterptas paskutinę minutę.

Šiaip ar taip, šiuo metu politinis aplinkosaugos, išteklių panaudojimo, klimato kaitos ir tvarumo kontekstas jau yra visiškai kitoks. Pirmiausia, klimato kaita paliovė buvusi teorija, visame pasaulyje ji jau virto varomąja gyvenimą keičiančių procesų jėga – ypač turint galvoje, kad itin svarbūs reiškiniai, tokie kaip Arkties ledynų tirpimas, vyksta gerokai sparčiau nei tikėtasi. Auga ir susirūpinimas dėl kitų staigių pokyčių, kurie grėstų, peržengus lemtingus, nors ir kiekybiniais rodikliais nepatvirtintus, slenksčius[101]. Kaip prognozuoja Tarpvyriausybinė klimato kaitos komisija (angl. *Independent Police Complaints Commission*, IPCC), svarbiausi artimiausio meto pokyčiai besivystančiose šalyse bus susiję su sumažėjusiu vandens prieinamumu, prastesniais derliais žemutinėse platumose (t. y. vietovėse, kur gyvena daugiausia skurstančių žmonių), naujomis grėsmėmis dešimtims milijonų žmonių tankiai apgyvendintuose didžiuosiuose Afrikos ir Azijos žemupiuose, neigiamu poveikiu sveikatai (ypač neturtingų, senyvo amžiaus žmonių, vaikų ir atskirtį patiriančių grupių atstovų) [102].

Klimato kaitos problema vis dar lenkia bandymus ją spręsti. Nuo 1990 metų CO_2 koncentracija ore padidėjo nuo 354 iki 390 dalelių milijonui (ppm) [103]. Tarptautinė energetikos agentūra prognozuoja, kad be emisijų (esant kuklioms Kopenhagoje sutartoms priemonėms) anglies dvideginio koncentracija 2008–2035 metais padidės dar 21 proc[104].

Vis labiau jaučiami ir ekonominiai klimato kaitos padariniai, tačiau jie nebūtinai privers imtis darbų šiose srityje. Visų pirma, išaugo įtampa naftos rinkose. 1990 metais naftos barelis kainavo 23 JAV dolerius (pagal 2011 metų kursą – tik 40 JAV dolerių)[105]. Šiandien „Brent“ naftos žaliavos kaina siekia 110 JAV dolerių už barelį, o 2008-aisiais buvo išaugusi iki 147 JAV dolerių[106]. Tarptautinė energetikos agentūra įspėja, kad investicijos į naują gamybą nepakankamos patenkinti būsimąją paklausą, taigi ateityje laukia nauji išbandymai107. Kadangi kainos augo labiausiai dėl netolygios paklausos, vargu ar jos padės akivaizdžiai sumažinti anglies dvideginio emisijas. Tačiau jos sėkmingai spartina pasaulinę infliaciją, o tai turi ypač skaudžių pasekmių nuo importo priklausomoms mažų pajamų šalims.

Dešimtajame dešimtmetyje maisto prekių kainos ilgą laiką mažėjo. Dabar jos labai išaugo dėl padidėjusios paklausos (augant gyventojų skaičiui, plečiantis pasaulinei viduriniajai klasei, daugiau derlių sunaudojant biokurui), smukusios pasiūlos (trūkstant investicijų į žemės ūkį, brangstant sąnaudoms, stokojant atsargų, mažėjant „Žaliosios revoliucijos“ nuopelnams derlingumo didinimo srityje, dažnėjant sausroms ir ekstremalioms orų permainoms) bei kitų veiksnių (įskaitant politines priemones, tokias kaip subsidijos ir eksporto draudimas, taip pat (nors ir neaišku, kokiu mastu) didelių kapitalo srautų nutekėjimą į žaliavinių prekių indeksų fondus)[108]. JT maisto ir žemės ūkio organizacijos Maisto prekių kainų indeksas šiuo metu sudaro 231 (o 2000-aisiais buvo lygus 90). Su maisto trūkumu susiduriančių žmonių skaičius išaugo nuo 850 mln. 1990 metais iki beveik milijardo[109]. Kalbant apie ateitį, prognozuojama, kad iki 2030 metų maisto prekių paklausa išaugs apie 50 proc., net neskaitant kitų reikmių, pvz., biokuro[110].

Šie pokyčiai lems didėjančią pasaulinę konkurenciją dėl išteklių – ir valstybių viduje, ir tarp valstybių. Nuo 2001 metų jau sudaryta sandorių dėl 80 mln. hektarų žemės (daugiau nei pusė iš jų Afrikoje) panaudojimo, ir tai pratęsia jau prasidėjusias grumtynes dėl naftos ir mineralinių išteklių daugelyje besivystančių šalių[111]. Ateityje toliau augant įtampoms dėl pasiūlos ir paklausos netolygumo, baiminantis dėl apsirūpinimo maistu saugumo gali padaugėti „išteklių nacionalizmo“ bei panikos diktuojamų politinių priemonių, tokių kaip eksporto draudimas, nors šios įtampos, priešingai, *galėtų* paskatinti platesnį tarptautinį bendradarbiavimą.

Bendras visų šių sukrėtimų poveikis, labai tikėtina, bus siaurėjanti politinė erdvė kolektyviniams veiksmams pasauliniu lygmeniu, dėl kurios susidarys paradoksali padėtis, kurią taikliai apibūdina Markas Malochas Braunas (Mark Malloch Brown): „Šiuolaikinio politiko dilema ta, kad sprendimai yra užsienyje, bet rinkėjų balsai – namuose“[112]. Dėl ekonominių išbandymų politikai jau buvo verčiami atsigręžti į „savo kiemą“, nors racionaliai aiškinant pasaulinės ekonominės krizės priežastis akivaizdu, kad ją bent jau iš dalies sukėlė kaip tik negebėjimas pasauliniu lygmeniu tvarkytis su grėsmėmis. Kitais atvejais, kai politikams išties pavyksta sėkmingai veikti pasaulinių grėsmių akivaizdoje (kaip buvo kilus paukščių gripo paplitimo rizikai 2009-aisiais), jie gali sulaukti kritikos dėl perdėto reagavimo[113].

3.3 PASAULINĖS POLITIKOS KAITA

Nuo dešimtojo dešimtmečio neįtikėtinai pasikeitė pasaulinė galių pusiausvyra. 1990-aisiais Kinija nejėjo į stambiausių pasaulio ekonomikų dešimtuką (pagal BNP, perskaičiuotą atsižvelgiant į PPG) [114]. O šiandien ji užima antrąją vietą. Indija ir Brazilija jau irgi pateko į pirmąjį dešimtuką, o antrajam priklauso dar pusė šalių, kurių ekonomikos laikomos kylančiomis[115].

Vystymosi požiūriu, naujų galių atsiradimas tapo didžiuliu ir teigiamu pokyčių stimulu. Kylančios ekonomikos šalys iš skurdo išvadavo milijo-

nus žmonių ir tapo pagrindiniu pažangos varikliu įgyvendinant TVT. Todėl daugiau nebeaktualus ankstesnis dalijimas į Šiaurę ir Pietus (TEBIPO ir G77). Kylančios ekonomikos taip pat virto tramplinais galingoms inovacijoms skurdo mažinimo ir tvaraus vystymosi srityse, pvz., plėsdamos socialinės apsaugos prieinamumą (Meksika, Brazilija, Indija, Kinija) ir aktyviai diegdamos atsinaujinančią energetiką bei švariąsias technologijas (ypač Kinija) [116].

Jei anksčiau vadovavimo pasaulinėms diskusijoms svarbiausiais klausimais galia buvo sutelkta Didžiojo aštuntuko rankose, šiuo metu pasaulio valdymas yra ir labiau kolegialus (dėl Didžiojo dvidešimtuko iškilimo), ir labiau koncentruotas (dėl Didžiojo dvejetuko vaidmens stiprėjimo, t.y. vis daugiau lemiant konsultacijoms tarp dviejų pajėgiausių ekonominių ir politinių galių – JAV ir Kinijos). Esama ir dar vienos nuomonės – kad pasaulyje apskritai mažai beliko veiksmingos globalios lyderystės.

2011-ųjų Pasaulio ekonomikos forume Davose daugiausia kalbėta apie tai, kad tarptautiniuose santykiuose šiuo metu labiau jaučiamas ne perėjimas iš Didžiojo aštuntuko į Didžiojo dvidešimtuko pasaulį, o slinkimas į „Didžiojo nulio“ modelį[117]. Ši sąvoka, kurios autoriai Janas Bremeris (Ian Bremmer) ir Deividas Gordonas (David Gordon), apibrėžia padėtį, kai „pirmą kartą nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos jokia šalis ar šalių blokas neturi politinių arba ekonominių svertų vadovauti pasaulio darbotvarkei“[118].

Be abejo, Didžiajam dvidešimtukui nepavyko visiškai pateisinti su juo sietų perdėm optimistiškų vilčių, kad jis taps svarbiausiu pasaulio lyderių forumu. Nuo 2008 metų aiškėjo, kad jis nėra nusiteikęs prisiimti didesnio vaidmens nei ekonominės krizės vadyba (pasigirsta nuomonių, kad net ir šioje srityje Didysis dvidešimtukas nepajėgė pateisinti 2009 metais Londono viršūnių susitikime iškeltų lūkesčių).

Dar blogiau sekėsi kitoms daugiašalėms institucijoms. Du iš vystymuisi svarbiausių daugiašalių procesų – Dohos raundas ir JT Bendrosios klimato kaitos konvencijos (BKKK) konsultacijos dėl Kioto protokolo pakeitimo, jam pasibaigus 2012 metais, – rizikuoja virsti „daugiašaliais zombiais“, kurie „vis dar mėšlungiškai juda ir niekaip nenumiršta“. Nieko gero tikėtis netenka ir iš 2012 metų Rio de Žaneiro viršūnių susitikimo dėl tvaraus vystymosi[119]. Viršūnių susitikimų nuovargis ima aiškiai priminti 1995-ųjų situaciją.

Silpstant daugiašališkumui menko ir JT vaidmuo. Organizacija atsidūrė šalikelėje pasauliui ieškant atsako į ekonominę krizę ir prarado reputaciją vis augant abejonėms dėl daugelio procesų, tokių kaip viršūnių susitikimai, rengiami dėl JTBKKK, prasmės. Generalinis sekretorius Ban Ki Munas (Ban Ki-moon) pareiškė, kad per jo antrąją kadenciją tvarusis vystymasis taps svarbiausiu prioritetu – tad daug kas priklauso nuo to, kaip bus vertinami Rio de Žaneiro viršūnių susitikimo rezultatai.

Tačiau per pastaruosius penkerius metus labai atsinaujino regioninis daugiašalis bendradarbiavimas, ypač tarp kylančių ekonomikų, kurios pademonstravo nemažą užsidegimą kurti ir išbandyti naujus bendradarbiavimo mechanizmus. Tarp ryškiausių yra BRIC grupė, nuo 2009-ųjų kasmet rengusi suvažiavimus; o klimato kaitos srityje – BASIC grupė (Brazilija, Pietų Afrika, Indija, Kinija), suvaidinusi lemiamą vaidmenį Kopenhagoje; IBSA grupė, arba Indijos, Brazilijos ir Pietų Afrikos dialogo forumas; Šanchajaus bendradarbiavimo organizacija – daugiašalė saugumo struktūra, vienijanti Rusiją, Kiniją ir kelias Vidurio Azijos valstybes.

3.4 NACIONALINĖS IR REGIONINĖS POLITIKOS KAITA

Menkas perspektyvas imtis daugiašalių veiksmų atspindi ir nuotaikos atskirose šalyse bei blokuose:

- *Europos Sąjunga* susitelkusi į vidaus problemas, kovoja su užsitęsusia ekonomine krize euro zonoje, o tai, savo ruožtu, kelia klausimą dėl europinio „projekto“ ateities ir rodo, kaip sunkiai Europai sekasi veikti išvien, net kai ant kortos pastatyta europinio „projekto“ ateitis. O ir prieš prasidedant euro zonos krizei Europos gebėjimu nustatyti pasaulinius tikslus ir jų siekti buvo abejojama, matant, kad Lisabonos sutartis, užuot sumažinusi atotrūkį tarp ES institucijų jį, regis, tik padidino, ES išorės veiksmų taryba nieko neišsprendė, o Kopenhagos viršūnių susitikime dėl klimato kaitos Europa buvo nustumta į antrąjį planą.
- *Jungtinės Valstijos* išgyvena politinės sklerozės fazę – tokią gilią, kad besiginčijant dėl būdų sumažinti JAV biudžeto deficitą imta rimtai aptarinėti šalies bankroto paskelbimo galimybę, dėl ko *Standard and Poor's* iš tikrųjų pablogino JAV skolos reitingą. Pats savaime atsiskyrimo nuokrypis JAV užsienio politikoje nėra neregėta naujovė, tačiau Arbatėlės partijos judėjimo iškilimas jį gerokai išryškino ir tai atspindi, pvz., neseniai stipriai apkarpytos išlaidos Valstybės departamentui ir tarptautinei paramai vystymuisi skiriamos lėšos[120].
- *Kylančios ekonomikos šalys* dabar turi neišvengiamai dalyvauti kiekvienoje kolektyvinėje veikloje visais pasaulinės svarbos klausimais – įskaitant pagalbos vystymuisi teikimą. Tačiau šios valstybės, įgydamos pasitikėjimo savimi užsienio politikoje, vis

dar iš esmės nelinkusios į pagrindinių pasaulinių klausimų sprendimą. Atvirkščiai, jos pabrėžia G77 solidarumą ir griežtą takoskyrą tarp Šiaurės ir Pietų, tarsi nematydamos, kad pastaruoju metu ši takoskyra darosi kaskart pasklidesnė. Vis didesnį susirūpinimą kelia tai, kad dėl kylančių ekonomikų vaidmens stiprėjimo daugelis politinių procesų atsiduria aklavietėje (pvz., sprendžiant klimato kaitos, prekybos klausimus).

- *Mažų pajamų šalys* negali daryti reikšmingos įtakos aukščiausio lygio daugiašalio bendradarbiavimo turiniui, ypač dėl to, kad faktiškai neįeina į Didžiojo dvidešimtuko sudėtį. Tačiau jos gali sėkmingai įgauti įtakos svertų jungdamosi į blokus. Klasikinis pavyzdys yra AOSIS grupė klimato kaitos problemoms spręsti, vienijanti mažas salose esančias valstybes, – šiai grupei pavyko pelnyti dėmesį ir įgyti moralinio svorio, nors dėl menko dydžio ją sudarančios šalys daugeliu atvejų nėra matomos kitame daugiašalio bendravimo kontekste. O tokios mažų pajamų šalys kaip Bangladešas, Etiopija, Gana, Malavis, Ruanda ir Tanzanija paminėtinos dėl to, kad aktyviai ir konstruktyviai dalyvavo Kartachenos dialoge dėl pažangių veiksmų klimato kaitos srityje.

3.5 KINTANTIS TARPTAUTINĖS PAGALBOS IR VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO VEIDAS

Siauresniame tarptautinės pagalbos pasaulyje visi minėti pokyčiai pasireiškė savaip. Kylančios ekonomikos tampa paramos teikėjomis, o ne gavėjomis kaip anksčiau (nors kartais tuo pat metu lieka ir gavėjomis). Iki finansų krizės TEBIPO nepriklausančių šalių parama pasiekė 11,2 mlrd. JAV dolerių, o BRIC grupės teikiama parama vystymuisi daugiau nei padvigubėjo[121]. Palyginimui – TEBIPO PVK nariai 2010 metais OPV tikslams iš viso išleido 129 mlrd. JAV dolerių[122]. Dar svarbiau – daugelis mažų pajamų šalių linkusios vis labiau žvelgti į kylančias ekonomikas kaip į joms pageidaujamą vystymosi modelį. Kaip apibendrina „The Economist“: „donorų viršūnėlės pagalbos monopolijai atėjo galas“[123].

Be naujų kylančios ekonomikos valstybių, į pasaulinėse pagalbos teikimo diskusijas įsijungė ir kiti svarbūs žaidėjai. Greta ilgus dešimtmečius veikusių Fordo ir Rokfelerio fondų dešimtajame dešimtmetyje iškilo naujų filantropijos veikėjų – tokių kaip Bilo ir Melisos Geitsų fondas (angl. *Bill and Melinda Gates Foundation*, BMGF). Nors BMGF atsirado 1994-aisiais, nuo 2000-ųjų jis augo ypač smarkiai, o šiuo metu turi 36,6 mlrd. JAV dolerių lėšų[124]. Labdaros teikėjai šiuo metu yra įgavę didžiulę įtaką ir galią tarptautinio vystymosi bei kitų sektorių darbotvarkės nustatymui. Be to, didžiulės galimybės pakeisti ir papildyti tradicinius tarptautinės pagalbos srautus veriasi vadinamosioms „klimato lėšoms“ – jau dabar įsipareigojimai perskirstyti išteklius iš turtingų šalių skurdžioms, siekiant prisitaikyti prie klimato kaitos ir sušvelninti jos poveikį, sudaro apie 100 mlrd. JAV dolerių per metus[125].

Vertinant tradicinių donorų rodiklius pastaruųjų metų duomenys taip pat stebėtinai optimistiški: nepaisant ekonominės krizės, 2010-aisiais OPV tikslams išleista 128,7 mlrd. JAV dolerių – tai rekordinė suma, viršijanti net išimtinį skolų nurašymą 2005-aisiais[126]. Tačiau šie duomenys taip pat rodo, kad Didžiojo aštuoneto narės nesusitvarkė su išlaidų įsipareigojimais, prisiimtais Gleneaglese 2005 metais. PVK sekretoriato skaičiavimais, šie įsipareigojimai numato išlaidų kilimą nuo 80 iki 130 mlrd. 2004 metų lygio JAV doleriais – taigi 2010-aisiais, atsižvelgus į infliaciją, ši suma turėjo sudaryti apie 155 mlrd. JAV dolerių ar 25 mlrd. daugiau už faktinę dabartinę PVK OPV[127].

Pasikeitė ir paramos teikimo bei organizavimo būdai. Atsirado naujų institucijų – be tradicinių dvišalių ir daugiašalių donorų populiarūs tapo „vertikalieji fondai“, tokie kaip Pasaulinis fondas kovai su AIDS, su tuberkulioze ir maliarija ar viešojo bei privataus sektorių partnerystės projektai, pvz., Pasaulinis aljansas už skiepus ir imunizavimą (angl. *Global Alliance for Vaccines and Immunisation*, GAVI), taip pat kiti modeliai, pakito paramos organizavimas ir skirstymas. Be to, reaguodami į augantį pilietinės visuomenės, valstybių naudos gavėjų vyriausybių ir kitų veikėjų susirūpinimą, donorai stengėsi pagerinti teikiamos paramos kokybę. Vis labiau ryškėjant šalių savarankiško indėlio į savo vystymąsi būtinybei, TEBIPO rūpesčiu 2005 metais atsirado Paryžiaus deklaracija dėl pagalbos efektyvumo. Deklaracijoje išvardyti keli principai, kuriais derėtų vadovautis pagalbos teikėjams siekiant palaikyti šalių savarankiškumą, sumažinti netolygumus ir transakcijų sąnaudas, kurios gali atsirasti dėl paramos teikimo iš kelių šaltinių. 2011-ųjų lapkritį Busane vykusiame susitikime buvo įvertinti laimėjimai diegiant šios deklaracijos principus į praktiką ir apžvelgtos galimos perspektyvos.

Deja, prieš minėtą renginį atliktos preliminarios donorų veiklos studijos atskleidė beveik visišką nesėkmę įgyvendinant deklaracijos principus. Tik vienas iš trylikos 2005 metais nustatytų tikslinių rodiklių buvo pasiektas laiku – iki 2010 metų[128]. Be to, deklaracija kritikuota dėl perdėto optimizmo vertinant besivystančių šalių vyriausybių orientaciją į vystymąsi. Siūlyta tikslą koreguoti ir kalbėti ne apie šalių savarankiškumą, o apie paramos panaudojimą savarankiškam šalies

vaidmeniui stiprinti, kuriant vystymosi strategijas institucijų vystymo ir politinės kaitos būdu[129].

Dar viena (naujesnė) tendencija, kuri pakeitė pagalbos teikimo praktiką, yra padidėjęs pagrindinių donorų, visų pirma Didžiosios Britanijos ir JAV, dėmesys rezultatams ir laimėjimams. Tuo siekiama tobulinti donorų atskaitomybę mokesčių mokėtojams ir reaguoti į įsigalintį įsitikinimą, kad „parama vystymuisi neveiksminga“. Štai šia logika grįstų naujovių pavyzdžiai:

- Taisyklė „pinigai už rezultatą“, sukurta Pasaulinio vystymosi centro Vašingtone[130].
- Didžiosios Britanijos Tarptautinio vystymosi departamento „rezultatų darbotvarkė“ ir iš jos sekanti „siūlomų rezultatų“ procedūra skirstant DB dvišalę paramą[131].

Esama pavojaus, kad susitelkimas į rezultatą gali atitraukti dėmesį nuo šalies lygmens prioritetų prie rodiklių, kuriuos lengviausia išmatuoti ir perteikti skeptiškiems pagalbą teikiančių šalių mokesčių mokėtojams. Tačiau dėmesys rezultatams, jei bus tinkamai panaudojamas, gali dar ir suteikti ilgai lauktą impulsą paramos procesams, padėti siekti to, ko norėtų patys skurstantieji[132].

Kuriant naują susitarimą reikės apgalvoti, kaip skatinti veiksmingą išteklių panaudojimą pasikeitusiame kontekste – padaugėjus donorų, įvairėjant interesams. Be to, keisti stiprėjantį skeptišką požiūrį į tarptautinę pagalbą daugelyje paramą teikiančių šalių bei įvertinti, kokio pobūdžio naujasis susitarimas galėtų padėti sušvelninti nuostatą, kad tarptautinė parama vystymuisi – bergždžias užsiėmimas. Galop būtina atsižvelgti į mėginimus racionalizuoti ir tobulinti paramos teikimą pagal jos gavėjų supratimą.

3.6 VISUOMENIŲ KAITA

Nuo dešimtojo dešimtmečio visuomenės gyvenime vyko nesuskaičiuojama daugybė laipsniškų pokyčių. Dramatiškieji Arabų pavasario sukilimai rodo, kaip pamažu brėstantys procesai kartais gali atvesti į labai sparčias transformacijas. Dvi iš jų ypač išsiskiria pasauliniu lygmeniu:

- *Socialinių tinklų technologijų augimas.* 1987 metais tik universitetų tyrėjai buvo girdėję apie elektroninį paštą. Šiuo metu internetu naudojasi 2,1 mlrd. žmonių, o atsiradus trečiosios kartos mobiliųjų telekomunikacijų technologijoms, mažų pajamų šalyse jo skvarba gali išaugti geometrine progresija[133]. Politinis socialinių tinklų technologijų poveikis kol kas ryškiausias įgalinant santykinai trumpalaikes veiklos „bangas“, tokias kaip protesto akcijos, bet jos turi potencialo skatinti ir ilgalaikiškesnes politinio dalyvavimo formas, pvz., skaidrią „liaudies kontrolę“ viešojo sektoriaus biudžeto procesuose.
- *Ateinanti „globalių paauglių“ karta.* Daugelyje kylančių ekonomikų šiuo metu ryškiai kinta išlaikytinių ir išlaikytojų santykis, nes bręsta ir į darbo rinką iš demografinės piramidės apačios žengia jaunoji karta. Politiniai šio reiškinio padariniai, be abejo, atskirose šalyse skirsis – ypač priklausomai nuo ekonominių galimybių, tačiau istorinė patirtis rodo, kad, net kai jų netrūksta, vis vien tikėtinos didžiulės socialinės ir kultūrinės permainos (pvz., demografinio sprogimo karta išsivysčiusiose šalyse). Įdomu tai, kad nors „Tūkstantmečio kartos“ pažiūras ir vertybes išsivysčiusiose šalyse tyrinėtojai, rinkotyrininkai ir sociologai yra išsamiai aprašę, apie skaičiumi juos gerokai lenkiančius bendraamžius besivystančiose ir kylančios ekonomikos šalyse žinoma daug mažiau.
  Pakitus pagrindinių visuomeninių organizacijų bei judėjimų aplinkai ir lobizmo strategijoms, pasikeitė ir jų prioritetai.
- *Šiaurės šalių nevyriausybinių organizacijų kampanijų strategijos pasikeitimai ir išbandymai.* Pasaulinės organizacijos, kovojančios už vystymąsi ir aplinkosaugą, rengdamos kampanijas siekia apimti vis platesnį klausimų ratą. Viena vertus, tai rodo, kad pažangus mąstymas sunkiai telpa į stereotipinius rėmus, kita vertus, kelia grėsmę pasiklysti tarp prioritetų ir galutinai susipainioti. Yra ir pavienių ženklų, kad pasaulinėms organizacijoms vis didesnį susirūpinimą kelia supratimas, kaip svarbu išlaikyti ryšį su pagalbos vietiniu lygmeniu šalininkais ir Pietų šalimis (įskaitant kylančias ekonomikas)[134].
- *Mažėjanti antiglobalistinio judėjimo reikšmė ir jo persiorientavimo ženklai.* Dešimtajame dešimtmetyje buvo labiausiai nerimaujama dėl ekonominės globalizacijos ir tai išsiliejo į labai dinamiškas protesto akcijas (ypač (bet ne tik) per Didžiojo aštuoneto viršūnių susitikimus). Tačiau yra nuomonių, kad trumpam pasiekęs kulminaciją pasaulinio teisingumo judėjimas pradėjo trauktis po „Sietlo mūšio“ per 1999 metų PPO susitikimą ir ypač po rugsėjo 11-osios, kai be didesnio pasisekimo bandyta susitelkti antikarinei veiklai. Esama tikimybės (nors dar ne visai aiškios), kad naujo tipo protesto akcijos, tokios kaip „Volstryto okupacija“, virs naujuoju pasauliniu judėjimu, prilygsančiu dešimtojo dešimtmečio reiškiniams.

IŠVADOS

Daugelyje šalių, kurios anksčiau buvo pasaulinių iniciatyvų, tokių kaip TVT, skatintojos, susidarius grėsmių ir būtinybės spręsti vidaus klausimus situacijai, naująjį susitarimą, turintį pasirodyti po 2015 metų, bus sunkiau inicijuoti ir dėl jo susitarti.

Tačiau padėtis tikrai nėra beviltiška. Kylančios ekonomikos valstybės, kol kas išvengusios

blogiausio galimo scenarijaus pasaulinio ekonominio sunkmečio sąlygomis, gali pareikšti savo reikalavimus rengiant naująjį pasaulinį vystymosi susitarimą, remdamosi sėkminga patirtimi kovojant su skurdu. Didžiojo dvidešimtuko Kanų viršūnių susitikimo išvadose pripažįstama „investicijų į šalies lygmeniu nustatomą bazinę socialinės apsaugos sistemą“ svarba, o naujieji donorai (pvz., Brazilijos vyriausybė) nekantriai laukia progos išbandyti savo socialinės apsaugos patirtį kituose regionuose[135].

Net kai kurios TEBIPO šalys, tokios kaip Didžioji Britanija, neatsisakė įsipareigojimų teikti tarptautinę pagalbą ekonomikos sulėtėjimo akivaizdoje ir gali apsispręsti įsitraukti į derybas dėl susitarimų – tikėtina, su išlyga, kad finansinės pasekmės bus labai ribotos. Taip pat yra šansų, kad pasaulinės lyderystės vakuumo sąlygomis daugiašalei institucijai, tokiai kaip JT, pavyks įtraukti į po 2015 metų turinčio atsirasti susitarimo kūrimo procesą daugiau šalių.

Dėl socialinių pokyčių gali kilti naujas sąjūdis už permainas, suvokus turint pakankamai svertų sutelkti jėgas. Ekonomikos ir aplinkos sukrėtimai gali paskatinti naujų idėjų įgyvendinimą, jei tokios idėjos bus parengtos. Naujosios technologijos ir augantis jaunų išsilavinusių žmonių skaičius besivystančiose šalyse gali sukurti naujo pobūdžio pasaulinį socialinį judėjimą komunikacijų technologijų ir vis ambicingesnių siekių pagrindu.

Du dalykai, kuriuos reikia suderinti siekiant susitarimo laikotarpiui po 2015 metų, yra išsami problemos analizė, t. y. supratimas, kokia 2015 metais bus skurdo situacija, ir realus galimybių vertinimas kalbant apie pasaulinės politikos padėtį ir veikimo svertus. Šiose srityse vyksta nuolatinis judėjimas, konkurencija, tad diskusijoms lemta tęstis. Tačiau tam tikru metu šios diskusijos turi pakrypti į tai, kaip galiausiai galėtų atrodyti pats susitarimas ir koks bus jo siekimo procesas. Šiame skyriuje ir aptarsime minėtus klausimus.

4.1 LAIKOTARPIO PO 2015 METŲ MODELIAI

TVT nėra vienintelis pasaulinis susitarimas. Esama labai skirtingų modelių, rodančių, koks galėtų būti susitarimas, kurį pavyktų pasiekti kaip vystymosi strategijos laikotarpiui po 2015 metų dalį.

Galiojančių susitarimų yra labai įvairių – skiriasi ir problemos, kurias jais siekiama spręsti, ir pasirinktos šių problemų sprendimo priemonės, ir jų daroma įtaka išteklių srautams tarp šalių bei šalių politikai. Kai kurie susitarimai nukreipti į vidaus politiką, t. y. juos pasirašančios šalys sutaria kažką daryti ar kažko nedaryti savo vidaus erdvėje. Kitu atveju pagrindinis dėmesys skiriamas rezultatams, t. y. šalys sutaria pasiekti tam tikrų tikslų, o kaip tai bus daroma, nebūtinai konkretinama. Abiem atvejais susitarimai kartais pasirodo sėkmingi, o kartais – ne. Sėkmė paprastai būna susijusi su susitarimuose numatomais griežtais stebėsenos mechanizmais, o retkarčiais net ir sankcijomis, pvz., PPO atveju.

Sėkmingi susitarimai pasižymi įvairiomis ypatybėmis, kurias sunku apibendrinti. Tačiau galvojant apie susitarimą naujam laikotarpiui negalima neatsižvelgti į kai kuriuos galiojančių susitarimų sėkmės veiksnius.

AIŠKŪS TIKSLAI

Viena iš dažnai minimų TVT sėkmės priežasčių yra šių tikslų aiškumas ir santykinis lakoniškumas. Ši ypatybė būdinga ir kitiems pasaulį išjudinusiems susitarimams, tokiems kaip Monrealio protokolas ir susitarimas dėl geros humanitarinės pagalbos teikimo. Tačiau tikslų aiškumas nėra tapatus politiniam pasiekiamumui. Juk anksčiau jau aptarta Paryžiaus deklaracija taip pat kėlė aiškius tikslus, tačiau jų pasiekti, be jokios abejonės, nepavyko.

Sėkmingos į tikslų įgyvendinimą nukreiptos konvencijos vadovaujasi ne tik aiškiais, bet ir tokiais tikslais, kurie susiję su pagrindinėse vykdymo šalyse vyraujančia politikos ir interesų logika. Kaip matėme, TVT atsirado po dešimtmetį trukusių politinio lygio diskusijų ir postūmių. Monrealio protokolui taip pat prireikė kelerių agitavimo metų, be to, vykdančioms valstybėms buvo santykinai nesunku jį įgyvendinti be didesnių politinių nuostolių. O Paryžiaus deklaracija, priešingai, trukdė šalims donorėms naudotis tarptautine parama siekiant savo politinių tikslų, tad nuo pat pradžių buvo pasmerkta susidurti su vargiai įveikiamais sunkumais.

11 lentelė. **Sėkmingų tarptautinių susitarimų pavyzdžiai.**

Susitarimo pavadinimas	Politikos sritis	Susitarimo tipas	Stebėsenos sistema	Poveikis
Monrealio protokolas dėl ozono sluoksnį ardančiu medžiagų	Aplinkosauga	Rezultatas: 1 konkretus tikslas	JTVP, JTAAP, JTIVP ir Pasaulio bankas	Laipsniškas CFA1 ir kitų ozono sluoksnį ardančių cheminių medžiagų gamybos mažinimas
PPO	Prekyba	Veiklos kryptis: riboja prekybos politikos šalies mastu ribas	Partnerių tarpusavio stebėsena, reguliarios ataskaitos Ginčų sprendimas, sankcijos	Kai kurie pokyčiai šalių prekybos politikoje
Ženevos konvencijos ir jų papildomi protokolai	Žmogaus teisės	Politika: vyriausybių karo praktikų ribojimai	Tarptautinė humanitarinė teisė: ratifikuojančios šalys turi priimti būtinus įstatymus, numatančius baudžiamąją atsakomybę asmenims, šiurkščiai pažeidžiantiems (arba įsakantiems pažeisti) konvencijų nuostatas	Sukurti elgsenos su nukentėjusiais nuo karo standartai
Geras humanitarinės pagalbos teikimas.	Tarptautinė parama	Rezultatas: rodiklių rinkinys stebėsenai, kaip donorai vykdo atskirus pagrindinius įsipareigojimus	Savistaba ir partnerių tarpusavio stebėsena	Patobulinta ir suderinta ataskaitų teikimo sistema
Antarkties sutartis.	Aplinkosauga	Politika: šalių vyriausybių veikimo laisvės Antarktyje ribojimas.	28 konsultacinį balsą turinčios šalys – Antarkties sutarties sekretoriatas. Ginčų sprendimas derybų, tarpininkavimo būdu ar kreipiantis į Tarptautinį teisingumo teismą.	Taikus Antarkties panaudojimas

VEIKSMINGI STEBĖSENOS MECHANIZMAI

Kituose susitarimuose, tokiuose kaip PPO Urugvajaus raundas, aiškių tikslų nėra – jį sudaro šimtai tankiai prirašytų teksto puslapių. Tačiau sėkmę šiuo atveju lemia realūs stebėsenos mechanizmai, t. y. teisiškai privaloma ginčų sprendimo sistema, kurią papildo tarpusavio stebėsena panaudojant prekybos politikos peržiūros dokumentų sistemą. Šalys turi stiprų ekonominį interesą stebėti viena kitą, nes, vienai šaliai pažeidus taisykles, gali nukentėti kitos šalies verslo sritys. Panašiai yra ir dėl Antarkties sutarties, kuriai galioja Tarptautinio teisingumo teismo sprendimai ir kurios įgyvendinimą akylai stebi visos pasirašiusios šalys, mat vienai pažeidus taisykles, tai paveiktų kitų 27 šalių teises. Ženevos konvencijos taikomos ir tarptautiniu (per tarptautinę teisę), ir šalies lygmenimis, nes yra įtrauktos į įvairių šalių teisines sistemas, kuriomis reglamentuojamas kareivių elgesys kitų valstybių teritorijoje. Tačiau nesant stiprių vidaus paskatų laikytis susitarimo vien stebėsena negali lemti susitarimo sėkmės – Kioto protokolo likimas rodo, kad kai šalyse politinės paskatos yra nepalankios sutarties laikymuisi (mat tektų imtis nepopuliarių sprendimų, keisti visuomenės ir įmonių įpročius), pasaulinis susitarimas savaime nėra pakankamas pagrindas toms paskatoms sukurti.

NORMŲ NUSTATYMAS

Kai kurie susitarimai, nors neturi nei aiškių tikslų, nei stiprių stebėsenos mechanizmų, vis dėlto pasirodo sėkmingi, nes tampa pasaulinių normų dalimi, dažnai dėl to, kad tas normas priima kaip savas pilietinė visuomenė. Nors tam tikras žmogaus teises gina tarptautinės normos, negalima atmesti prielaidos, kad labiausiai prie Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos įsigalėjimo prisidėjo ilgainiui įsivyravusios pasaulinės normos, taigi atsiradęs visuotinis priimtino elgesio suvokimas, o tai įvyko susikūrus stipriems pilietinės visuomenės judėjimams, tokiems kaip *Amnesty Internationa*l. Dažnai šios normos, pvz., kūno bausmių draudimas mokyklose Didžiojoje Britanijoje, tampa rašytinės tik po to, kai per daugybę metų įvyksta didesnių socialinių normų pokyčių.

Dar vienas normų įtvirtinimo būdas yra pasaulinių palyginimų kūrimas, pvz., nuo 1990 metų gyvuojantis Žmogaus socialinės raidos indeksas, kurį sudaro tam tikri duomenys. Šie duomenys pasitarnavo tam tikrų vystymuisi svarbių normų nustatymui ir išpopuliarinimui; jais naudojasi ir vyriausybės, ir pilietinė visuomenė, lygindamos pažangą skirtingose valstybėse bei regionuose.

Kaip rodo ankstesnių susitarimų pavyzdžiai, sudarant naująjį susitarimą laikotarpiui po 2015 metų nebūtina laikytis tokios pat tikslų ir rodiklių

logikos, kaip kuriant TVT. Galima būtų, pvz., surikiuoti šalis pagal tam tikrus kriterijus, kaip kad kasmet daroma nustatant Žmogaus socialinės raidos indeksą, ar susitarti dėl aiškių taisyklių, apibrėžiančių priimtinas ribas, kurių neturėtų peržengti šalių politika, kaip kad nutiko PPO Urugvajaus raundo atveju. Tačiau ankstesnio metodo atsisakymas visada yra rizikingas, todėl būtina labai kruopščiai apgalvoti kiekvieno siūlymo politines aplinkybes ir principus.

4.2 VEIKSMŲ PLANAS IKI 2015 METŲ

Kaip ir kuriant TVT dešimtajame dešimtmetyje, 2011-2015 metų laikotarpiu laukia konkretūs tarpiniai riboženkliai, suteiksiantys galimybę daryti įtaką diskusijai ir įvertinti tikėtiną poslinkių kryptį ruošiantis pasiekti susitarimą naujam tarpsniui. Priemonės nuolatos keisis, bet šiuo metu pagrindiniai proceso esmę lemsiantys renginiai yra šie:

Metai	Mėnuo	Įvykis	Vieta
2011-ieji	Lapkritis	JTEKA seminaras Afrikos pozicijai dėl darbotvarkės po 2015 metų nustatyti.	Akra
	Gruodis	JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl mandato suteikimo generaliniam sekretoriui inicijuoti procesą dėl laikotarpio po 2015.	Niujorkas
2012-ieji		JAV pirmininkavimas Didžiajam aštuonetui.	
	Sausis	Pasaulio ekonomikos forumas, kurio kuluaruose galimos diskusijos dėl susitarimo laikotarpiui po 2015 m.	Davosas
		JTVP ir JT ESRD vyriausiųjų techninių ekspertų komandos paruošiamieji darbai dėl JT vizijos ir plano laikotarpiui po 2015 m.	Niujorkas
	Vasaris	Antrasis tarpvyriausybinės ryšių grupės susitikimas dėl laikotarpio po 2015 m.	
	Gegužė	TEBIPO ministrų susitikimas.	Paryžius?
	Birželio 20-22 d,	JT konferencija dėl tvaraus vystymosi (Rio+20).	Rio de Žaneiras
	Birželis	Didžiojo aštuoneto lyderių susitikimas. JT atsakingų komandų ataskaitos.	Meksikas
	Liepa	JTGS turi paskirti Aukšto lygio ekspertų komisiją dėl pasiruošimo laikotarpiui po 2015 m.	
	Rugsėjis	JT Generalinė Asamblėja.	Niujorkas
2013-ieji		Didžiosios Britanijos pirmininkavimas Didžiajam aštuonetui.	
	Vasaris	JT Aukšto lygio ekspertų komisijos ataskaita.	Niujorkas
	Gegužė	TEBIPO ministrų susitikimas.	
		Europinės vystymosi ataskaitos dėl darbotvarkės laikotarpiui po 2015 m. publikavimas (data bus patikslintina).	
	Rugsėjo 15-20 d.	Tarptautinė mitybos konferencija.	
	Rugsėjis	JT Ypatingoji sesija dėl TVT. JTVP Žmogaus socialinės raidos ataskaitos laikotarpiui po 2015 m. publikavimas (preliminariai). Penkių JT regioninių struktūrų ataskaitų „Laikotarpis po 2015 m.: būsimoji JT darbotvarkė vystymosi srityje“ publikavimas (data bus patikslintina).	Niujorkas
	Lapkritis	Didžiojo aštuoneto lyderių susitikimas.	Rusija
2014–2015-ieji		Tarpvyriausybinis derybų procesas dėl laikotarpio po 2015 m., detalės priklauso nuo procesų iki 2013 m. baigties.	

4.3 DABARTINIAI POLITINIAI PROCESAI BESIRUOŠIANT LAIKOTARPIUI PO 2015 M.

Darbotvarkė nuolat kinta, tad sparčiai keisis ir politiniai procesai. Tačiau čia pateikiama naujausia mums prieinama informacija, remiantis pokalbiais su daugeliu politikų ir JT pareigūnų Niujorke ir šalių sostinėse. Atskirose šalyse susidomėjimas ir įsitraukimas į pasirengimą naujajam susitarimui labai smarkiai skiriasi. Kol vienos valstybės tik laukia JT susitikimo 2013 metais, kitos pradėjo mąstyti apie būsimą situaciją ir ją aptarinėti šalies lygmeniu bei dvišaliu pagrindu.

Kol kas nėra visiškai aišku, kaip vyks pasiruošimo 2015-iesiems procesas. Dėl procedūrų JT lygmeniu yra sutarta ir viskas apytikriai jau numatyta. Tačiau mažai tikėtina, kad šiuos žingsnius lydės naujos idėjos dėl susitarimo – labiau tikėtina to sulaukti iš mažesnių grupių, kurios imtųsi tokio pat vaidmens, kokį suvaidino TEBIPO PVK rengiant TVT. Dar neaišku, kas šį darbą atliks šiuokart. Stebėtojai sutaria, kad Didžiojo dvidešimtuko vystymosi grupė tokiam vaidmeniui nepajėgi arba nenori jo imtis – konkrečiai diskutuoti ar tartis dėl pagrindinių klausimų šiai grupei praeityje pasirodė itin sunku.

TEBIPO donorai sutarė, kad jie neturi įgaliojimų vėl atlikti šį vaidmenį. Tačiau Japonijos vyriausybės įsteigta „Ryšių grupė“ galėtų užimti jų vietą. Ji apima labai skirtingas šalis, kurios domisi perspektyvomis po 2015 metų, ir pradėjo veikti šia linkme po vieno susitikimo 2011 metais, be to, planuoja dar vieną 2012-iesiems. Vertingų minčių naujajam susitarimui formuoti gali pasiūlyti ir JT atsakingoji komanda bei generalinio sekretoriaus įsteigta Aukšto lygio ekspertų grupė, tačiau norint šias mintis paversti politiškai priimtinais sandoriais pasauliniam sutarimui pasiekti prireiks dar daug politinių procesų TEBIPO, Didžiojo dvidešimtuko ir kitų forumų lygmeniu.

Viena konkreti jau iškelta idėja šiuo metu yra Kolumbijos vyriausybės siūlomi „tvariojo vystymosi tikslai“ artėjant 2012 metų birželį Brazilijoje vyksiančiai Rio+20 konferencijai. Reakcijų jau būta įvairių (žr. toliau), nors pati idėja dar nėra itin konkreti. Brazilijos vyriausybė, kuri per Rio+20 konferenciją atliks šeimininkės vaidmenį, yra suinteresuota pasiūlymą rutulioti ir pasižiūrėti, ar jo pagrindu įmanoma sudaryti būsimąjį susitarimą.

Tolesniame skirsnyje glaustai pristatomos dabartinės kai kurių pagrindinių žaidėjų pozicijos, kiek jos žinomos šiandien.

Mažiausiai išsivysčiusios šalys (MIŠ)

- **Dominuoja su procesu susiję klausimai**. Daugelis MIŠ ilgą laiką kritikavo patį TVT rengimo būdą, kai viskam iš esmės vadovavo TEBIPO šalys donorės. Vienas opiausių klausimų siekiant bet kokio naujo susitarimo daugeliui MIŠ ir bus rengimo procesas. Taip pat esama nuomonės, kad nėra pasiektas 8-asis TVT, nes stinga pažangos derybų dėl klimato ir prekybos srityse. Nepasitenkinimą kelia ir tai, kad nevykdomi įsipareigojimai dėl pagalbos apimties.
- **Baiminamasi, kad sumažės dėmesys TVT darbotvarkei**. Kai kurios MIŠ sutinka su daugelio reiškiamu nerimu, kad jau dabar per daug susitelkus į laikotarpį po 2015 metų, bus pamiršta būtinybė stengtis pasiekti kuo didesnę pažangą iki 2015-ųjų. Su tuo susijusi ir nuomonė, kad TVT pelnius pripažinimą, naujajam susitarimui derėtų jį stiprinti, o ne apleisti ir kurti kažką visiškai nauja.
- **Esama konkrečių siūlymų keisti dabartinį susitarimą**. Pvz.: skirti daugiau dėmesio augimui ir struktūriniams pokyčiams, labiau atsižvelgti į šalių kontekstą nustatant tikslus. Apklaustųjų MIŠ atstovai, lyginant su VPŠ, mažiau akcentavo žmogaus teisių ir gerojo valdymo dėmenis.
- **Vyrauja skeptiškas požiūris į TvVT.** Afrikos šalių atstovai šiek tiek skeptiškai atsiliepė apie prieš Rio+20 konferenciją iškeltus „tvariojo vystymosi tikslus“ – iš dalies dėl to, kad neaišku, ką tai reikš praktikoje, iš dalies dėl baimės, kad TVT darbotvarkė bus perpildyta.

VIDUTINIŲ PAJAMŲ ŠALYS (VPŠ)

- **Skirtingos nuomonės dėl TvVT siūlymo ir dėl aplinkosaugos bei vystymosi tikslų integravimo į kontekstą laikotarpiui po 2015 metų.** Kolumbijos prieš Rio+20 diskusijai iškeltas pasiūlymas – toliau lygiagrečiai dirbti su TvVT ir su būsimuoju susitarimu laikotarpiui po 2015 metų, galiausiai prieinant vieningus nuoseklius tikslus. Kai kurios pagrindinės šalys pasisako už šią mintį, nors kitos (VPŠ ir MIŠ) aktyviai jai priešinasi, baimindamosi, kad sumažės dėmesys skurdui ir kad susirūpinimo dėl aplinkos apsaugos dingstimi bus pateisinamas protekcionizmas bei naujų sąlygų iškėlimas. Kitos sutinka, kad Rio+20 kontekste derėtų aptarti „žaliosios ekonomikos“ klausimus, bet mieliau apsiribotų siauresniu temų ratu, pvz., technologijų perdavimu.
- **Nuogąstavimai, kad sumažės dėmesys esamų TVT pasiekimui.** Labai pabrėžiama, kad diskusijos apie ateitį po 2015 metų neturėtų trukdyti siekti iki to laiko įvykdyti TVT. Diplomatai ne kartą sakė, kad pradėti kalbėti apie laikotarpį po 2015 metų reikėtų 2013-aisiais per JT specialią sesiją.
- **Kritinės pastabos dėl esamų TVT ir nuomonės, kokius punktus įtraukti į naująjį susitarimą.** Nuolat kartota, kad dabartiniame TVT kontekste pražiūrimos tokios problemos kaip augimas, industrializacija, infrastruktū-

ra ir užimtumas, taip pat aprūpinimas maistu ir mityba. Kelių šalių nuomone, jų skurdo mažinimo politika į augimą nukreipta ne mažiau negu į socialinę raidą, ir tai turėtų atsispindėti pasauliniame susitarime laikotarpiui po 2015 metų. Iš kitų problemų buvo paminėtos energetika, technologijos, žmogaus teisės, nelygybė, konfliktai ir saugumas. Teigta, kad VPŠ tikriausiai bus labiau suinteresuotos visapusiškesniu ir jų problemas (pvz., prekybos ar finansų srityse) labiau atspindinčiu susitarimu, nei ribota į pagalbos teikimą orientuota TVT darbotvarke.

REGIONINĖS INSTITUCIJOS

- **Pietryčių Azijos valstybių asociacijos** (angl. *Association of South East Asian Nations*, ASEAN**)** lyderiai davė ministrams užduotį sukurti tokią schemą ir esminius principus, kurie apimtų didžiausią poveikį turinčių tikslų ir nesunkiai pasiekiamų laimėjimų elementus bei juos pratęstų po 2015 metų.
- **JT Afrikos ekonomikos komisija** (angl. *Economic Commission for Afrika*, ECA) ir **Naujoji Afrikos vystymosi partnerystė** (angl. *New Partnership for African's Development*, NEPAD) rengia praktinį Afrikos politikos formuotojų, privataus sektoriaus ir pilietinės visuomenės seminarą, siekdamos suformuluoti Afrikos poziciją dėl naujojo susitarimo, kuri prisidės prie 2013 metais ketinamos baigti JT regioninių institucijų ataskaitos rengimo.
- **Europos Komisijoje** įsteigtai grupei pavesta apmąstyti pozicijas dėl laikotarpio po 2015 metų. Tikėtina, kad 2013 metais pasirodysianti Europinė vystymosi ataskaita bus skirta laikotarpio po 2015 metų darbotvarkei ir gerokai prisidės prie EK pozicijos pagrindimo.

TEBIPO ŠALYS

Britai, olandai ir vokiečiai pradėjo vidaus diskusijas dėl perspektyvos po 2015 metų vystymosi arba užsienio reikalų ministerijose. 2011-ųjų birželį susitikimą dėl TVT surengė japonai ir įsteigė nemažai šalių (įskaitant Braziliją ir Saudo Arabiją) vienijančią grupę, kuri posėdžiavo Niujorke 2011-ųjų gruodį ir 2012-ųjų vasarį.

PILIETINĖS VISUOMENĖS STRUKTŪROS

Pagrindinės Didžiosios Britanijos nevyriausybinės organizacijos įsteigė grupę „BEYOND 2015". Ši grupė daugiausia dėmesio skiria proceso organizavimui ir pabrėžia, kad naujojo susitarimo rengimas turi vykti demokratiškai, įtraukiant visas suinteresuotas puses. Šiuo metu grupė turi daug narių, taip pat ir iš Pietų, tačiau pastarųjų pilietinės visuomenės organizacijos kritikuota ją dėl šiauriečių dominavimo. Aptariamu klausimu aktyviai reiškiasi ir aljansas „Pasaulinis raginimas veikti prieš skurdą" (angl. *Global Call to Action Against Poverty*, GCAP) – 2011 metų spalį jo atstovai dalyvavo Užjūrio vystymosi instituto ir JTVP surengtame seminare Kaire. Organizacijos „Gelbėkit vaikus" JK padalinys pradeda rengti strategiją dėl perspektyvos po 2015 metų, už šį klausimą atsakingą asmenį paskyrė ir dar viena JK visuomeninė organizacija „Oxfam", tačiau išskyrus minėtąsias, kol kas pagrindinės tarptautinės NVO ir jų tinklai šio klausimo aktyviai nesiima.

KITOS GRUPĖS IR INSTITUCIJOS

Kanados centras tarptautinėms valdymo inovacijoms rengti (angl. *Canadian Centre for International Governance Innovation*, CIGI) yra vadovavęs nevyriausybinių organizacijų ir kitų ekspertų grupei, kuri remdamasi dabartinių problemų analize parengė naujai siūlomus tikslus. Ši grupė, į kurios sudėtį įeina ir atstovai iš kelių Brazilijos, Kinijos, Indijos ir Pietų Afrikos „smegenų centrų", buvo susirinkusi 2012 metų balandžio mėnesį parengti naujų siūlomų tikslų, kuriuos išdėstė tų pačių metų rudenį išleistame dokumente.

Vašingtone įsikūręs Pasaulio išteklių institutas (angl. *World Resources Institute*) taip pat preliminariai galvoja apie laikotarpį po 2015 metų, iš dalies susitelkęs į aplinkosaugos aspektus, o ten pat esantis Pasaulinio vystymosi centras (angl. *Centre for Global Development*) – į vystymosi problematiką.

Diskusijose apie naująjį laikotarpį pirmuoju smuiku grieš Jungtinės Tautos ir įvairios jos institucijos. Jau dabar šio klausimo rimtai ėmėsi JTVP, siūlanti ambicingą į šalies lygmens konsultacijas bei tyrimus nukreiptą projektą. 2013-aisiais JT generalinis sekretorius šaukia ypatingąją sesiją. Šios esamų TVT stebėsenoje dalyvaujančios grupės taps svarbiomis informacijos ir įžvalgų „saugyklomis", kurios padės įvertinti dabartinės schemos poveikį ir generuoti jos tobulinimo idėjas, tačiau kol diskutuojama daugiausia viduje, sunku suprasti, ką JT mąsto apie savo vaidmenį ir ar jos pasirengusios (bei pajėgios) prisiimti lyderystę kuriant schemą laikotarpiui po 2015 metų.

Šios ataskaitos rengėjas – Didžiosios Britanijos Užjūrio vystymosi institutas (angl. *Overseas Development Institute*, ODI) – vykdo JK Tarptautinio vystymosi departamento, Viljamo ir Floros Hjuletų fondo (angl. *William and Flora Hewlett Foundation*) ir kelių kitų europinių rėmėjų dotuojamą tyrimo projektą. Įgyvendinant šį tyrimą bus siekiama suderinti akademinį darbą su politinio dialogo ir ryšių plėtojimo tikslais, remiantis tarptautinės tyrinėtojų grupės ir aukšto lygio patarėjų komiteto ekspertize. Per 2012 metus bus parengti darbiniai dokumentai, o 2013-ųjų pradžioje – galutinis pasirinkimo variantus nušviečiantis dokumentas.

4.4 GALIMI 2015 METŲ SUSITARIMO VARIANTAI

2015 metais TVT galėtų būti pakeisti begale įvairių kitokių susitarimų. Tačiau remiantis esama politine situacija ir jos analize galima išskirti šiuo metu labiausiai tikėtinas alternatyvas. Jos nebūtinai prieštarauja viena kitai ir gali būti fragmentiškai įtrauktos į vienokį ar kitokį baigiamąjį susitarimą (pvz., pirmasis ir trečiasis variantai gali būti suderinti: vienas tarnautų kaip minimali, kitas – kaip maksimali programa).

TA PATI VEIKIMO SRITIS, BET KITOKIA SCHEMA IR PRIEMONĖS

Kai kuriose grupėse įsitvirtinant nuostatai, kad visų pirma reikėtų „užbaigti TVT pradėtus darbus“, galima būtų toliau laikytis TVT užkoduotos „žmogaus socialinės raidos“ logikos, tačiau pakeisti pasiekimų matavimo būdą: nustatinėti ne pažangos rodiklius, o pasaulinius uždavinius, kurie galiotų kiekvienam planetos gyventojui. Pvz., vietoje TVT „perpus sumažinti pasaulinį skurdą“ galima būtų naujajame susitarime numatyti pasaulinį pajamų minimumą – tarkime, 1,25 JAV dolerio per dieną, ir už šios ribos neturėtų būti paliktas nė vienas žmogus. To galima pasiekti suderinus priklausomai nuo konteksto taikomas skirtingas priemones: naujas įsidarbinimo galimybes, pinigines pašalpas, investicijas į mažųjų paskolų schemas ir pan. Laikantis tokio paties principo vietoje tikslo „sumažinti naujagimių mirtingumą dviem trečdaliais, o gimdyvių – trimis ketvirtadaliais“ naujajame dokumente būtų galima fiksuoti didžiausią reikšmę turinčių sveikatos apsaugos priemonių paketą – pagrindinių vaistų prieinamumą, didžiausią leistiną atstumą iki ligoninių, slaugytojų skaičių vienam gyventojui ir pan. ir nuo tam tikros dienos suteikti šias nustatytas garantijas kiekvienam Žemės gyventojui. Panašią logiką, vyriausybėms susitarus, pritaikyti galima ir kitoms sritimis – energijos prieinamumui, asmeniniam saugumui ir kt.

Tarptautinė parama vystymuisi tokiu atveju nebeturėtų būti pagrindinė tikslų pasiekimo priemonė. Naujojo susitarimo įgyvendinimą finansuotų (sutartomis dalimis) šalių vyriausybės ir donorai, priklausomai nuo konkrečios šalies galimybių. Žinoma, skirtingais atvejais įgyvendinimo mechanizmai labai smarkiai skirtųsi pagal tai, kokia būtų aptariamos šalies institucinė, politinė, ekonominė sąranga. Tokiu būdu atsirastų reagavimo į besikeičiančią skurdo geografiją sistema, į kurią atsižvelgti turėtų naujasis pasaulinis susitarimas. Toks požiūris dera su kai kuriomis socialinės politikos tendencijomis besivystančiose šalyse – socialinės apsaugos sistemų iškilimu, ryškėjančiu postūmiu užtikrinti visuotinį sveikatos apsaugos ir švietimo paslaugų prieinamumą.

Pritaikius tokį metodą, aiškiai matytųsi ryšys tarp TVT ir naujosios, po 2015 metų įsigaliosiančios schemos, o tai nuramintų dažną aktyvistą ar politiką, besibaiminantį, ar diskutuojant apie ateitį neatslūgs entuziazmas pasistengti pasiekti maksimalius rezultatus iki 2015 metų. Būtų išspręsta TVT už borto palikta nelygybės problema, deramai atsižvelgiama į tokį didelį susirūpinimą keliantį klausimą kaip augantis pažeidžiamumas dėl demografinių pokyčių ir stiprėjančios sukrėtimų grėsmės, be to, tai būtų įkvepiantis šūkis aktyvistams.

Tiesa, šis naujasis metodas išspręstų ne viską. Vėl nepakankamai dėmesio būtų skirta augimui ir užimtumui, ko daugelis valstybių ir pilietinės visuomenės organizacijų pasigenda esamuose TVT. Jis nesuteiktų ir būdo spręsti kitų pasaulinio valdymo problemų, pvz.: prekybos ir klimato kaitos srityse.

KITOKIA VEIKIMO SRITIS, TA PATI SCHEMA

Į TVT struktūrą galima, pačios struktūros iš esmės nekeičiant, be didesnio vargo įtraukti daugelio trokštamas naujas temas, tokias kaip ekonomikos augimas ar aplinkosauga. Tokią logiką iliustruotų kanadiečių (CIGI) vadovaujamos grupės siūlomi tikslai[136]. Kiek kitoks variantas kaip pagrindą imti TvTT ir visiškai integruoti į būsimąjį susitarimą aplinkosaugos srities tikslus, pačią tikslų ir užduočių struktūrą paliekant tokią pačią. Kitaip tariant, ši idėja padėtų atkreipti didesnį dėmesį į kai kurias naujas, po dešimtojo dešimtmečio aktualesnėmis tapusias skurdo ir vystymosi problemas, tokias kaip aplinkosauga ir klimato kaita.

Ši logika patraukli tuo, kad būtų galima išnaudoti turimą nusistovėjusią struktūrą, tikslai ir pažanga jų siekiant trauktų dėmesį, atsirastų galimybė susieti rezultatus su skiriamais ištekliais bei tuo remiantis reikšti pageidavimus dėl pasaulinio finansavimo. Ji padėtų taip pat išlaikyti TEBIPO šalių tarptautinei pagalbai skiriamus biudžetus, jei šį susitarimą paremtų aktyvi pasaulinė kampanija.

Iš trūkumų reikėtų paminėtini tikslų ir užduočių programuojamus logikos ribotumus, ypač sunku būtų šį metodą panaudoti platesnio masto politikos pokyčiams TEBIPO šalyse skatinti, pvz., dėl prekybos ar technologijų perdavimo. Susiaurėtų spręstinų problemų ir prieinamų sprendimų ratas. Dėl šios spragos galbūt sumažėtų Didžiojo dvidešimtuko šalių susidomėjimas susitarimu – jos negalėtų būti nei tarp pagrindinių donorių, nei tarp vystymosi išteklių gavėjų. Tad iškiltų grėsmė, kad toks susitarimas niekuo nepadėtų daugumai skurdą patiriančių pasaulio gyventojų, kurie gyvena vidutinių pajamų šalyse.

NAUJA VEIKIMO SRITIS, NAUJA SCHEMA

Tai būtų ambicingiausia ir tuo pat metu labiausiai neapibrėžta alternatyva. Būtų siekiama apimti didesnį vystymuisi aktualių politinių priemonių spektrą – prekybos srityje (galbūt išskiriant vystymuisi didžiausią reikšmę turinčius PPO Dohos raundo elementus), klimato srityje (taip pat galbūt remiantis ištraukomis iš derybų stadijos dokumentų) ir kitose, pvz., intelektinės nuosavybės srityse.

Siekiant pažangos tokiais sudėtingais klausimais kaip prekyba, šitoks susitarimas turėtų aprėpti ir tikslų nustatymą, ir politines priemones tikslams pasiekti, ir veiksmingą stebėsenos sistemą efektyvumui užtikrinti.

Tokio sprendimo pliusai – didesnis kompleksiškumas, dėl kurio poveikis skurdui ir vystymuisi būtų didesnis, nei susitelkus vien į finansinę reikalo pusę. Jį mieliau palaikytų ir Didžiojo dvidešimtuko šalys, kurios įžvelgtų galimybę bent šiek tiek pradėti spręsti joms aktualiausias pasaulines problemas.

Pagrindinis trūkumas – ambicijų lygis tokį susitarimą padarytų daug sunkiau įgyvendinamą. Iškiltų rizika, kad susitarimai būtų nevykdomi, jei pasirodytų esą per daug politiškai kontraversiški didžiausią įtaką turinčioms TEBIPO šalims.

Schemos novatoriškumas pasireikštų visišku dėmesio nukreipimu nuo skurdo į bendrų pasaulinių problemų sprendimą, o tai būtų aktualu ir skurdžioms, ir turtingoms valstybėms. Turėtų būti nustatyti pagrindai, kokias ir kaip atrinkti pagrindines problemas iš visų esamų. Be akivaizdžių dalykų, tokių kaip prekyba ir klimato kaita, dėmesio centre pretenduotų atsidurti tokios temos kaip neužkrečiamos ligos sveikatos apsaugos sistemoje, IT diegimo į švietimą kliūtys, migracija. Svarbiausia būtų sukurti bendrą abiem pusėms (ir Šiaurei, ir Pietums) aktualių problemų supratimą ir konkrečias priemones numatančią darbotvarkę joms spręsti.

Toks požiūris pasitarnautų tikros bendros pasaulinės darbotvarkės atsiradimui, atsisakant vystymosi mąstysenai būdingo „mes ir jie“ pasidalijimo. Visos šalys matytų sau naudą siekti pažangos, o esant abipusiams lūkesčiams bei atskaitomybei būtų palankiau vertinama galimybė diegti stebėsenos ir sankcijų už įsipareigojimų nevykdymą mechanizmus.

Problema taptų didžiulis planų ambicingumas – iki 2015 metų būtų sunku pasiekti tokių didžiulių mąstysenos apie pasaulinį valdymą ir vystymąsi pokyčių. Kaip nutinka ir kitų tarptautinių susitarimų atveju, problemiška būtų sudaryti tinkamas paskatas ir įsipareigojimų vykdymą užtikrinančią dokumento sąrangą[137]. Iškiltų ir pavojus, kad ėmusis visas šalis dominančių pasaulinių klausimų sprendimo į šalį būtų nustumtos kai kurios labai konkrečios ir realios skurdo problemos.

IŠVADOS

Kad ir kaip artimiausiais mėnesiais bei metais plėtotųsi su laikotarpiu po 2015 metų susijusi politika ir įvairūs procesai, artimiausioje ateityje iš jų išplaukiančių variantų bei įvairių siūlymų derinių tik daugės. Tačiau norint iki 2015 metų susitarti, 2013 metais jau reikėtų turėti konkretų siūlymą su tam tikru politiniu užnugariu. Dar neaišku, kaip atsiras šis užnugaris ir kaip atrodys būsimasis siūlymas, bet matant augantį susidomėjimą ir veiklą šia linkme galima tikėtis, kad sulaukti vienokio ar kitokio susitarimo vis dėlto tikėtina. Tai tinkamas metas pilietinei visuomenei generuoti idėjas, derinti jas su palankiai nusiteikusiomis vyriausybėmis, pasinaudoti reta proga kurti nuoseklią ir realią pozityvią permainų programą.

5. IŠVADOS

Gero pasaulinio susitarimo sudarymas būtų didžiulis laimėjimas. Geru laikytinas toks susitarimas, kuris paskatins kolektyvinius veiksmus daugiausia naudos skurde gyvenantiems žmonėms turinčiose ir labiausiai tvarų vystymąsi lemiančiose srityse. Jis turi būti nukreiptas į tikrąsias skurdo ir prasto vystymosi priežastis šiandieniniame pasaulyje bei grįstas pasauliniu konsensusu, kad su jomis reikia kažką daryti.

Šiuo metu naująjį susitarimą reikia dar kurti ir kurti. Tačiau kūrimo priemones mes turime. TVT patirtis parodė, kad tai įmanoma ir pažanga gali būti pasiekta. Politinė pasaulio aplinka nedžiugina, esama naujų tendencijų ir besikeičiančių aplinkybių – kartais jomis galima pasinaudoti skatinant pažangą, kartais, priešingai, jos pažangą stabdo. Pačios skurdo ir vystymosi problemos gali gąsdinti, tačiau reikalai gerėja ir gali dar pagerėti.

Labiausiai reikia aiškumo, į ką bus orientuotas susitarimas, kokių priemonių teks imtis. Reikia ir jėgos, kuri galėtų suvienyti politinius veikėjus ir koalicijas, būtų tuo pat metu veiksminga ir politiškai įmanoma. Be to, būtina aiškiai įsiklausyti į skriaudžiamųjų balsus – į balsus tų, kuriems labiausiai pasitarnaus gerieji sprendimai pasauliniu lygmeniu.

Ši ataskaita turėtų tapti paspirtimi pavieniams žmonėms ir organizacijoms, kurie norėtų šias permainas skatinti bei prisidėti kuriant geram ir veiksmingam susitarimui palankią situaciją. Iki 2015 metų pasikeis daug kas, todėl pravers nuolatinis informacijos atnaujinimas, kokybiškas tiriamasis darbas ir veiksminga strategija. Tačiau nuo kažko juk reikia pradėti, o tai ir yra viena iš galimybių.

6. PRIEDAI

6.1 KELIO Į 2015 METUS SCENARIJAI

Šiame skirsnyje trumpai pristatomi penki scenarijai pateikiant jų santraukas, tikimybės iš tikrųjų įvykti vertinimą bei patarimus, kaip tokiu atveju mažų pajamų šalims ir pilietinės visuomenės organizacijoms daryti didžiausią įtaką.

Sunku numatyti, kaip per artimiausius ketverius metus klostytis politika ruošiantis laikotarpiui po 2015-ųjų. Mažai tikėtina, kad tikrovėje tiksliai pasikartos vienas iš čia pateikiamų scenarijų, tačiau planuojant strategiją ir norint suvokti kaitos procesus visada tam tikra prasme pravartu apgalvoti realiausias galimų procesų pasekmes.

Scenarijai yra tokie:

- **1 scenarijus**. JT pavyksta prabilti įtaigiu balsu.
- **2 scenarijus**. Iniciatyvos imasi TEBIPO ir Tarptautinės finansų institucijos (TFIs).
- **3 scenarijus**. Viršų paima kylančios ekonomikos.
- **4 scenarijus**. Kyla pilietinės visuomenės entuziazmo banga.
- **5 scenarijus**. Visiškas žlugimas.

1 SCENARIJUS

JT pavyksta prabilti įtaigiu balsu

Kaip tai gali nutikti?

Valstybėms narėms vis labiau įsitikinant, kad Rio de Žaneiro konferencijos 2012 metais laukia žlugimas, 2012-ųjų pradžioje jos pradeda dirbti su „tvaraus vystymosi tikslais“ kaip galimu didžiajai daugumai šalių priimtinu rezultatu. Pripažinęs, kad iki viršūnių susitikimo yra per mažai laiko tikslams apibrėžti, JT generalinio sekretoriaus biuras paragina valstybes nares Rio de Žaneiro renginį laikyti tramplinu 18-kos mėnesių TvVT nustatymo procesui, kuris pasibaigtų 2014-ųjų pradžioje.

Iš pradžių pagrindiniai donorai ir tarptautinės finansų institucijos (TFIs) skeptiškai vertina TvVT darbotvarkę, nes baiminasi, kad susilpnės TVT būdingas dėmesys skurdui. Tačiau stipri intelektuali JTVP lyderystė kartu su aktyviu ir politiškai precizišku svarbiausių MPŠ įtraukimu sėkmingai suteikia postūmį atnaujintiems tikslams, kuriuos TEBIPO šalims belieka patvirtinti.

Pamatiniai naujos schemos elementai – atsparumas ir tvarumas, o tai įkūnija atsisakymą griežto šalių skirstymo į išsivysčiusias ir besivystančias bei kitokį mąstymą, kuris kelia daug daugiau konkrečių reikalavimų besivystančioms šalims, tuo pat metu pripažindamas kylančių ekonomikų vaidmens pasikeitimą.

Tačiau yra pagrįstų abejonių, ar tikrai JT, MPŠ, pažangių donorų ir NVO sąjungai užteks jėgų pasiekti naujų ir papildomų finansinių įsipareigojimų ar sanglaudos priemonių šalies politikoje. 2016-aisiais vystymosi kampanija lieka su tikslais, bet netenka palaikymo.

Tikimybė

Vidutiniška. JTVP didina apsukas, kad imtųsi tokio vaidmens, juolab kad turi visišką legitimumą mažų pajamų šalių akyse. Bet ją iš dalies varžys generalinio sekretoriaus silpnumas, taip pat neregėtos telkiamojo darbo apimtys, kurias reikėtų įveikti politiniam pritarimui užsitikrinti. Kylančios ekonomikos ir išsivysčiusios šalys tikriausiai priešinsis tikslams, kurie reikalaus didesnių pastangų šalies viduje.

Galimybės MPŠ ir pilietinės visuomenės įtakai

Didelės. JT sistemai legitimumas ir plati aprėptis būtų vieni iš svarbiausių prioritetų, tad MPŠ būtų stumiamos prie vairo. JTVP labai domisi masių įtraukimu ir socialiniais tinklais, tad liaudies telkimas galėtų tapti tinkama platforma.

2 SCENARIJUS

Iniciatyvos imasi TEBIPO ir TFI

Kaip tai gali nutikti?

Nuo maždaug 2012-ųjų vidurio dvišaliu pagrindu dirbančios TEBIPO šalys donorės (ypač Didžioji Britanija ir JAV) vis labiau apsisprendžia dėl pozicijos, kas turėtų pakeisti TVT. Panašiai elgiasi ir Pasaulio bankas bei TVF, jų nuomonės daug kur sutampa.

Dėl lėšų trūkumo TEBIPO šalys vengia situacijos, kurioje besivystančios šalys galėtų kelti daug konkrečių pageidavimų. Mieliau išlaikomas TVT būdingas dėmesys besivystančioms (ypač mažų pajamų) šalims. Lieka ir pirmosios kartos TVT telkimasis į konkrečias sritis, pridedant kai kurias naujas, pvz., atsparumą klimato kaitai.

Kylančios ekonomikos iš esmės lieka proceso nuošalėje. Vengdamos kivirčų, TEBIPO donorės nenori jų spausti dalyvauti įgyvendinant naujus planus. Savo ruožtu kylančios ekonomikos valstybes tenkina senasis Šiaurės ir Pietų pasiskirstymas ir tai, kad joms netenka prisiimti naujos atsakomybės.

TEBIPO valstybės sėkmingai iškovoja, kad 2015-aisiais įvyktų JT viršūnių susitikimas vystymosi klausimais, kuris ir ratifikuoja naujai sutartus tikslus, nors JT vaidmuo lieka labiau simbolinis. Mažų pajamų šalims belieka paklusti šiems planams, nors jos iš tikrųjų nesijaučia savarankiška jų dalimi.

Tikimybė

Didelė. TEBIPO šalys ir TFI labai motyvuotos vadovauti vystymosi darbotvarkei, kadangi tai leidžia ją kreipti didesnių naujų finansinių įsipareigojimų nereikalaujančia linkme ir išlaikyti sistemos

kontrolę. Joms nestinga pajėgumų ir darbotvarkės nustatymo gebėjimų. Tačiau toks scenarijus kelia realią grėsmę, kad ilgainiui sutarta schema praras aktualumą, nes kylančios ekonomikos iš esmės lieka nuošalyje.

Galimybės MPŠ ir pilietinės visuomenės įtakai

Mažos. Šio scenarijaus atveju, tikėtina, vyks įtraukiamasis darbas ir konsultacijos su daugeliu subjektų, tačiau visų pirma parodomaisiais tikslais, o ne iš tikrųjų siekiant vertinti šalis kaip savarankiškas proceso dalyves. NVO ir MPŠ galėtų ginti tam tikras abiem pusėms aktualias pozicijas, tačiau neturėtų galimybės formuoti pačios darbotvarkės.

3 SCENARIJUS

Viršų paima kylančios ekonomikos

Kaip tai gali nutikti?

TEBIPO šalims įžengiant į dar sudėtingesnę krizės stadiją, išsivysčiusių šalių ryžtas skatinti vystymąsi pamažu blėsta. Tačiau paklausai kylančiose ekonomikose išliekant didelei, aukštos lieka ir žaliavinių prekių kainos – tad atsiranda didelis strateginis interesas gamintojų šalyse.

Šioje situacijoje kylančios ekonomikos dar labiau stiprina savo diplomatines pozicijas ir dvišaliuose, ir daugiašaliuose santykiuose, pvz., Afrikos ir Kinijos bendradarbiavimo forume (angl. *Forum on China–Africa Cooperation*, FOCAC). TEBIPO šalims pačioms kenčiant nuo žaliavinių prekių infliacijos, dėl politinio spaudimo „atsigręžti į savo daržą“ net JAV vis labiau pasiduoda ir nebebando priešintis kylančių ekonomikų įtakai mažų pajamų eksporto šalyse, o įsitraukia į politinių ir ekonominių gaisrų gesinimą namuose, kur, be infliacijos protrūkių, yra dar gausybė kitų neišspręstų problemų.

Vienu metu atrodo, kad TVT tiesiog nugrims užmarštin – 2015 metų ataskaitinio viršūnių susitikimo laukiama ne kaip krikštynų, o veikiau kaip šermenų. Tačiau čia iškylančios ekonomikos įžvelgia diplomatinio perversmo šansą. Pasirūpinama išlaikyti įprastines žodines konstrukcijas apie šalių donorių atsakomybę, tačiau mažų pajamų šalims nepaliekama abejonių, iš kur pučia vėjas ir kodėl formuluojant naujuosius tikslus taip smarkiai pabrėžiami augimo ir infrastruktūros klausimai. Aišku kaip dieną, ir iš kur gauti pinigų.

Vystymosi komentuotojai reiškia viltis, kad naujajame kontekste kylančios ekonomikos ilgainiui daugiau dėmesio skirs nestabilių valstybių problemoms, nes yra suinteresuotos valstybių gamintojų stabilumu. Tačiau tikrosios aukos vietoje liks žemą eksporto potencialą turinčios MPŠ – joms bus skiriama gerokai mažiau dėmesio nei pirmajame dešimtmetyje.

Tikimybė

Maža artimiausiu metu, didelė ilgainiui. Labai gali būti, kad per artimiausius 15–20 metų šis scenarijus nieko nebestebins. Tačiau mažai tikėtina, kad iki 2015 metų likus vos ketveriems metams net nuožmiausias sunkmetis gali suteikti progą naujoms kylančioms ekonomikoms taip greitai tapti vystymosi lyderėmis.

Galimybės MPŠ ir pilietinės visuomenės įtakai

Mažos. Nors šio scenarijaus atveju vystymosi tema taptų pakankamai aktuali, ji būtų plėtojama vadovaujantis visų pirma šalių donorių interesais. Taigi donorės teikiamą pagalbą norėtų naudotis savo, o ne kitų subjektų įtakai sustiprinti.

4 SCENARIJUS

Kyla pilietinės visuomenės entuziazmo banga

Kaip tai gali nutikti?

2012 metų pradžioje Brazilijos vyriausybė ima nuolat kalbėti apie „naujosios kartos įvairiapusiškumą” (2.0) ir savo norą panaudoti socialinių tinklų technologijas, kad paverstų Rio de Žaneiro viršūnių susitikimą pirmuoju pasaulyje „internautų suvažiavimų“ (angl. *crowdsourced summi*), t. y. paskatintų mases žmonių jame dalyvauti per naująsias technologijas. Keli programuotojai ir pilietinio dalyvavimo skatinimo per socialinius tinklus technologijų žinovai (kai kurie dar 2008-aisiais kūrę „Ushahidi“) nusprendžia priimti brazilų pareiškimus už gryną pinigą ir per savaitę įdeda į žiniatinklį novatoriškiausią platformą internautams dalyvauti.

Brazilai jaučiasi užspeisti į kampą, juk jie ketino sukurti savo platformą, tik manė, kad tam prireiks kokių dviejų mėnesių. Galiausiai jie nusprendžia neprarasti orumo ir dviračio nebeišradinėti, tad suteikia svetainei oficialų Rio’2012 statusą. Porą mėnesių apie platformos veikimą vyksta padrikos diskusijos. Tačiau dėl balandį ir gegužę ištikusių gamtinių nelaimių bei pražuvusių derlių pasaulyje kyla nauja susidomėjimo tvarumo bei vystymosi problemomis banga. Visą planetą apskrieja įtikinamas, skausmingas ir labai emocingas ūkininkės iš Malio pasisakymas, kurio įrašą į socialinius tinklus įdeda NVO darbuotojas. Visos pasaulio žiniasklaidos žvilgsniai netikėtai nukrypsta į Rio’2012 internautų platformą.

Pamažu kylant pasipiktinimui, aktyvėjant diskusijoms ir augant ryžtui, tradicinė žiniasklaida iš pradžių nepaiso šio pilietinės visuomenės jėgos pasireiškimo, bet paskui įvertina jo dydį ir nukreipia savo solidžius išteklius jam nušviesti. Dėl techninių internautų platformų galimybių pakankamai greitai parengiamas pasaulinis manifestas už permainas bei iškeliami keli pagrindiniai prioritetai. Barako Obamos 2008-ųjų rinkimų kampanijos veteranai savo pasisakymuose vertina šią naują ban-

gą kaip kažką panašaus į jų ankstesnę patirtį, tik pasauliniu lygmeniu, ir dabar visą politiką kontroliuoja aktyvistai.

Rio'2012 tepasiekia kuklių rezultatų, bet ir tai įkvepia Tinklą – taip jis imamas vadinti. Tik pradedama įsijausti į naujas galimybes.

Tikimybė

Vidutiniška. Kai kurios šio scenarijaus atmainos jau virsta tikrove (plg. Artimuosiuose Rytuose), bet ne pasauliniu lygmeniu. Kad tai taptų tikrove, reikalingos tinkamos technologijos. Pasitelkus „Facebook" ir „Twitter" galima surengti protesto akciją, bet ne suderinti prieštaringas pažiūras ar susikertančius prioritetus. Be to, išvengiant didesnių sukrėtimų paskatinti masinio dalyvavimo turbūt irgi nepavyktų (žr. 1 priedą).

Galimybės MPŠ ir pilietinės visuomenės įtakai

Labai didelės. Kadangi iš penkių scenarijų šiam labiausiai pradžią duoda „apačios", jis ir yra palankiausias pilietinei visuomenei dalyvauti. Jis, ko gero, būtų palankiausias ir mažų pajamų šalių įtakai stiprinti. Didysis klausimas būtų, ar išsivysčiusios ir kylančios ekonomikos jaustųsi galinčios nepaisyti pilietinės visuomenės aktyvumo bangos, – ir atvirkščiai, kiek ši pajėgtų išsiversti be jų palaikymo.

5 SCENARIJUS

Visiškas žlugimas

Kaip tai gali nutikti?

Nuo 2011 metų pabaigos ekonominė krizė plečiasi ir apima visą pasaulį. Beviltiška tampa ne tik TEBIPO šalių padėtis – užkratas pasiekia kylančias ekonomikas, kurios sunkiai laikosi paviršiuje dėl sparčiai augančios infliacijos, itin nestabilių užsienio valiutų kursų, stiprėjančio prekybos protekcionizmo, o 2012-ųjų pabaigoje, doleriui žlugus bei nustojus būti rezervine pasaulio valiuta, ir dėl pasaulinės ekonomikos pusiausvyros praradimo. Netrukus žlunga ir euro zona.

Tokiame kontekste, nedarbui pasiekus nuo ketvirtojo dešimtmečio nematytas aukštumas ir daug kur kylant neramumams, apie vystymąsi tiesiog pamirštama. JT viršūnių susitikimai laikomi beprasmių plepalų klubais, žiniasklaida į juos praktiškai numoja ranka. Sparčiai džiūvant finansavimo upeliams, silpsta ir NVO balsas – joms belieka užimti gynybines pozicijas.

Tiesą sakant, dėl visuotinio chaoso ir suirutės iš tikrųjų auga masių dalyvavimas politikoje bei visuomeniniuose judėjimuose, tačiau tai ne toks dalyvavimas, kokio norėtų vystymosi aktyvistai. Vis didesnį politinį svorį daugelyje išsivysčiusių šalių įgauna nacionalizmo ir protekcionizmo gaivalas, prieš imigrantus nukreiptos nuotaikos, vyksta ryžtingas atsitraukimas nuo liberalių, kosmopolitiškų ir globalistinių pažiūrų.

Tikimybė

Didelė. Žinoma, priešpriešiniai ekonominiai ir politiniai vėjai gali būti kitokio pobūdžio, nei scenarijuje pateikiami pavyzdžiai, bet jei niekas nepasikeis, perspektyva neturėti *jokio* TVT pakeisiančio dokumento žvelgiant į dabartinę įvykių eigą net labai gali virsti tikrove.

Galimybės MPŠ ir pilietinės visuomenės įtakai

Mažos. Nors ir niūriausiais ekonomikai laikais būna šviesių periodų, pvz., net per didžiausią sunkmetį išliko stebėtinai aukštas aukojimo labdarai lygis Didžiojoje Britanijoje, vis dėlto šio scenarijaus atveju pilietinės visuomenės įtaka vystymosi politikai akivaizdžiai sumažėtų. Susiaurėjus daugiašaliais įsipareigojimais sprendžiamų klausimų ratui, tai neigiamai paveiktų ir mažų pajamų šalis.

6.2 TVT

Tūkstantmečio vystymosi tikslai (TVT)	
Tikslai ir užduotys (iš Tūkstantmečio deklaracijos)	**Stebėsenos proceso rodikliai**
1 tikslas. Panaikinti visišką skurdą ir badą.	
1. A užduotis. 1990–2015 metų laikotarpiu perpus sumažinti dalį žmonių, kurių pajamos yra mažesnės nei 1 doleris per dieną	1.1 Žmonių, gyvenančių iš mažiau nei 1 JAV dolerio (PGP) per dieną, dalis[138]. 1.2 Skurdo atotrūkio rodiklis. 1.3 Skurdžiausiam gyventojų penktadaliui tenkanti šalies vartojimo dalis.
1. B užduotis. Pasiekti visišką ir produktyvų užimtumą bei užtikrinti orų darbą visiems, įskaitant moteris ir jaunimą .	1.4 Vienam įdarbintajam tenkančio BVP augimas. 1.5 Užimtumo ir gyventojų skaičiaus santykis. 1.6 Mažiau nei iš 1 dolerio per dieną (PGP) pragyvenančių dirbančių žmonių dalis. 1.7 Sau ar šeimai dirbančiųjų dalis vertinant bendrojo užimtumo lygiu.
1. C užduotis. 1990–2015 metais perpus sumažinti nuo bado kenčiančių žmonių skaičių.	1.8 Per mažo svorio vaikų iki 5 metų aprėptis. 1.9 Mažiau nei minimalų energijos suvartojančių gyventojų dalis.
2 tikslas. Užtikrinti visuotinį pradinį išsilavinimą.	
2. A užduotis. Užtikrinti, kad iki 2015 metų visur gyvenantys vaikai (ir berniukai, ir mergaitės) turėtų galimybę įgyti pradinį išsilavinimą.	2.1 Pradinės mokyklos lankymo rodikliai. 2.2 Į pirmą klasę įstojusių vaikų, kurie pasiekia paskutinę pradinės mokyklos klasę, dalis. 2.3 15–24 metų amžiaus moterų ir vyrų raštingumo rodikliai.
3 tikslas. Skatinti lyčių lygybę ir didesnes moterų teises.	
3. A užduotis. Likviduoti lyčių nelygybę pradinio ir vidurinio švietimo įstaigose, geriausiai iki 2005-ųjų, visuose švietimo lygmenyse – iki 2015 metų.	3.1 Mergaičių ir berniukų santykis pradinėse, vidurinėse bei trečios pakopos mokyklose. 3.2 Moterų mokamo užimtumo ne žemės ūkio sektoriuje dalis. 3.3 Moterų dalis šalies parlamente.
4 tikslas. Sumažinti vaikų mirtingumą.	
4. A užduotis. 1990–2015 metais dviem trečdaliais sumažinti vaikų iki 5 metų amžiaus mirtingumą.	4.1 Vaikų iki 5 metų mirtingumas. 4.2 Kūdikių mirtingumas. 4.3 Nuo tymų paskiepytų vaikų iki 1 metų dalis.
5 tikslas. Pagerinti gimdyvių sveikatos apsaugą.	
5. A užduotis: 1990-2015 metais dviem trečdaliais sumažinti gimdyvių mirtingumą	5.1 Gimdyvių mirtingumas. 5.2 Gimdymų dalyvaujant profesionaliam medikui dalis.
5. B užduotis: Iki 2015-ųjų užtikrinti visuotinį reprodukcinės sveikatos prieinamumą	5.3 Kontracepcijos priemonių paplitimas. 5.4 Gimdymų paauglystėje rodiklis. 5.5 Nėščiųjų patronažo paplitimas (su mažiausiai vienu ir mažiausiai keturiais apsilankymais). 5.6 Nepatenkintas šeimos planavimo poreikis.
6 tikslas. Kova su ŽIV / AIDS, maliarija ir kitomis ligomis.	
6. A užduotis. Iki 2015 metų užkirsti kelią ŽIV / AIDS paplitimui.	6.1 ŽIV paplitimas tarp 15–24 metų gyventojų. 6.2 Prezervatyvo naudojimas per paskutinį rizikingą lytinį aktą. 6.3 15–24 metų gyventojų, turinčių pakankamai žinių apie ŽIV / AIDS, dalis. 6.4 Mokyklą lankančių ir nelankančių 10–14 metų našlaičių santykis.
6. B užduotis. Iki 2010 metų pasiekti visuotinį ŽIV / AIDS gydymo prieinamumą visiems, kam to reikia.	6.5 Gyventojų su pažengusia ŽIV infekcija, turinčių galimybę vartoti antiretrovirusinių vaistų, dalis.
6. C užduotis. Iki 2015 metų užkirsti kelią ir sumažinti maliarijos bei kitų pagrindinių ligų paplitimą.	6.6 Maliarijos sergamumo ir mirštamumo rodikliai. 6.7 Vaikų iki 5 metų, miegančių po priemonėmis nuo uodų apdorotais tinkleliais, dalis. 6.8 Karščiuojančių vaikų iki 5 metų dalis, gydoma tinkamais vaistais nuo maliarijos. 6.9 Tuberkuliozės sergamumo, paplitimo ir mirštamumo rodikliai. 6.10 Pagal tiesiogiai kontroliuojamo gydymo strategiją (angl. *Directly Observed Therapy*, DOTS) nustatytų ir išgydytų tuberkuliozės atvejų dalis.
7 tikslas. Užtikrinti darnią aplinkos apsaugą.	
7. A užduotis: Įtraukti tvaraus vystymosi principus į šalių politines priemones ir programas bei pradėti atkurti prarastus gamtos išteklius. 7. B užduotis. Sumažinti biologinės įvairovės praradimą, iki 2010 metų užtikrinant reikšmingą praradimų rodiklių mažinimą.	7.1 Miškingumo rodiklis. 7.2 CO2 emisijos vienam gyventojui ir vienam BVP doleriui (PGP). 7.3 Ozono sluoksnį sekinančių medžiagų naudojimas. 7.4 Saugiose biologinėse populiacijos ribose esančių žuvų atsargų dalis. 7.5 Visų vartojamų vandens išteklių dalis. 7.6 Saugomų sausumos ir jūrų erdvių dalis. 7.7 Ties išnykimo riba esančių rūšių dalis.
7. C užduotis. Iki 2015 metų perpus sumažinti nuolatinio geriamojo vandens šaltinio ir minimalių sanitarinių sąlygų neturinčių žmonių dalį.	7.8 Švaraus vandens šaltinį turinčių gyventojų dalis. 7.9 Kanalizaciją turinčių gyventojų dalis.

7. D užduotis. Iki 2020 metų reikšmingai pagerinti gyvenimo sąlygas bent 100 milijonų lūšnynų gyventojų.	7.10 Lūšnynuose gyvenančių miesto gyventojų dalis[139].
8 tikslas. Suburti pasaulio bendruomenę partnerystei vystymosi labui.	
8. A užduotis. Toliau vystyti atvirą, taisyklėmis grįstą, prognozuojamą, nediskriminacinę prekybos ir finansų sistemą. Apima įsipareigojimus gerojo valdymo, vystymosi ir skurdo mažinimo srityse – ir šalių, ir pasaulio lygmenimis. 8. B užduotis. Patenkinti specifines mažiausiai išsivysčiusių šalių reikmes. Tai apima: - eksporto galimybę be tarifų ir kvotų; - intensyvią skolos nurašymo programą stipriai įsiskolinusioms skurdžioms šalims (SĮSŠ), oficialių dvišalių įsiskolinimų nurašymą; - dosnesnę OPV skurdą mažinti įsipareigojusioms šalims. 8. C užduotis. Patenkinti specifines išėjimo į jūrą neturinčių šalių ir mažųjų besivystančių salų valstybių reikmes (įgyvendinant Mažųjų besivystančių salų valstybių tvaraus vystymosi veiksmų programą ir 21-osios Ypatingosios Generalinės asamblėjos sesijos nutarimus). 8. D užduotis. Kompleksiškai spręsti besivystančių šalių skolų problemas taikant ilgalaikes nacionalines ir tarptautines priemones siekiant skolų tvarumo.	*Kai kurie iš toliau pateiktų rodiklių stebimi atskirai mažiausiai išsivysčiusiose šalyse (MIŠ), Afrikoje, besivystančiose išėjimo į jūrą neturinčiose šalyse ir mažosiose besivystančiose salų valstybėse.* <u>Oficiali parama vystymuisi (OPV)</u> 8.1 Grynoji, bendroji ir MIŠ tenkanti OPV santykiu su TEBIPO / PVK donorių BNP. 8.2 Bendrosios dvišalės sektoriais suskirstytos TEBIPO / PVK donorių OPV dalis, tenkanti pagrindinėms socialinėms paslaugoms (pradiniam išsilavinimui, pirminei sveikatos apsaugai, mitybai, vandens saugumui, sanitarinėms sąlygoms). 8.3 Prie šalių „nepririštos“ dvišalės TEBIPO / PVK donorių OVP dalis. 8.4 Besivystančių išėjimo į jūrą neturinčių šalių gauta OPV santykiu su jų BNP. 8.5 Mažųjų besivystančių salų valstybių gauta OPV santykiu su jų BNP. <u>Rinkos prieinamumas</u> 8.6 Bendrojo be muitų į išsivysčiusias šalis priimto (matuojant pagal vertę, neįtraukiant ginklų) importo iš besivystančių šalių ir MIŠ dalis. 8.7 Vidutiniai išsivysčiusių šalių žemės ūkio produktams ir tekstilei iš besivystančių šalių taikomi tarifai. 8.8 TEBIPO šalių parama žemės ūkiui santykiu su jų BNP. 8.9 Suteiktos OVP dalis, tenkanti pagalbai vystant prekybos pajėgumus. <u>Skolų tvarumas</u> 8.10 Bendras SĮSŠ sprendimo stadiją pasiekusių ir SĮSŠ procesą įvykdžiusių šalių skaičius. 8.11 Pagal SĮSŠ ir MDRI (Daugiašalio skolų nurašymo iniciatyvą) nurašytos skolos. 8.12 Skolos aptarnavimo sąnaudos santykiu su prekių ir paslaugų eksportu.
8. E užduotis. Bendradarbiaujant su farmacijos bendrovėmis užtikrinti įperkamų pagrindinių vaistų prieinamumą besivystančiose šalyse.	8.13 Gyventojų, kuriems nuolat prieinami įperkami pagrindiniai vaistai, dalis.
8. F užduotis. Bendradarbiaujant su privačiu sektoriumi užtikrinti naujųjų technologijų naudos prieinamumą, ypač informacijos ir komunikacijos srityse.	8.14 Telefono linijų šimtui gyventojų. 8.15 Mobiliųjų telefonų abonentų šimtui gyventojų. 8.16 Interneto vartotojų šimtui gyventojų.

NUORODOS

[1] Hulme, D. , 2009, The Millennium Development Goals (MDGs): A Short History of the World's Biggest Promise. Manchester: University of Manchester Brooks World Poverty Institute.

[2] Manning, Richard 2009, Using Indicators to Encourage Development: lessons from the millennium development goals, DIIS Report on the Future of Aid: Danish Institute for International Studies.

[3] OECD DAC (1995). Summary of the Thirty-Third High Level Meeting, 1995 gegužės 3-4 d., Chateau de la Muette, Paryžius. DCD/DAC/M(95)4/PROV. Paryžius: OECD.

[4] Hulme, 2009.

[5] OECD DAC (1996). Shaping the 21st Century: The Contribution of Development Cooperation. Paris: OECD. Prieiga: http://www.oecd.org/dataoecd/23/35/2508761.pdf.

[6] Vandemoortele, J., 2008, Making Sense of the MDGS, Development, 2008, 51, (220–227).

[7] Asmeninė komunikacija.

[8] United Nations (2000). We the Peoples: the role of the United Nations in the twenty-first century. Report of the Secretary-General. A/54/2000. Agenda item 49(b), Fifty-fourth session, Millennium Assembly of the United Nations. Niujorkas: Jungtinės Tautos. Prieiga: http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan000923.pdf.

[9] Hulme, op. cit.; IMF, OECD, United Nations, World Bank (2000), A Better World for All: Progress towards the international development goals. Prieiga: http://www.paris21.org/sites/default/files/bwa_e.pdf.

[10] Hulme, 2009.

[11] Crossette, Barbara, 2004, Reproductive Health and the Millennium Development Goals: The Missing Link, Paper commissioned by the Population Programme, William ir Flora Hewlett Foundation, http://www.hewlett.org/uploads/files/ReproductiveHealthandMDGs.pdf.

[12] Jungtinės Tautos, 2005, Resolution Adopted by the General Assembly, 60/1 2005 World Summit Outcome, Spalio 24 , Niujorkas.

[13] Žiūrėti, pavyzdžiui, 'No MDGs without LDCs', Stambulas, 2011 gegužė: http://www.ldcwatch.org/index.php?option=com_jdownloads&Itemid=28&task=view.download&cid=28&lang=en.

[14] Pavyzdžiui, Selim Jehan, Richard Manning ir Jan Vandemoortele, Melamed & Sumner (eds), The MDGs and Beyond, IDS bulletin 41, 2010 sausio 1d.

[15] Manning, 2009.

[16] Kenny, C ir A Sumner, 2011, More Money or More Development: What have the MDGs achieved?, CGD Working Paper 278, Vašingtonas: Centre for Global Development.

[17] Sachs, J, 2005, The End of Poverty, Londonas: Penguin books.

[18] Asmeninė komunikacija.

[19] Sumner, A. ir M. Tiwari, 2010, Global Poverty Reduction to 2015 and Beyond: What has been the impact of the MDGs and what are the options for a post-2015 global framework?, IDS Working Paper 348, Braitonas: IDS.

[20] Manning, R, 2010, The Impact and Design of the MDGs: Some Reflections, IDS Bulletin 41,1, 7-14 psl.

[21] Cafod, 2011, 100 voices: Southern Perspectives on what should come after the MDGs, Londonas: CAFOD.

[22] Manning, 2009.

[23] Pavyzdžiui: Chang, Ha-Joon, 2010, Hamlet without the Prince of Denmark: How development has disappeared from today's development discourse, in S. Khan ir J. Christiansen (eds.), Towards New Developmentalism: Market as Means rather than Master, Abingdon: Routledge; Gore, C., 2010, The MDG Paradigm, Productive Capacities and the Future of Poverty Reduction, IDS Bulletin, 41,1, 70-79 psl.

[20] Save the Children, 2010, A Fair Chance at Life: why equity matters for child mortality, Londonas: Save the Children.

[25] Manning, 2009.

[26] Melamed, C. & Sumner, A, 2010, The MDGs and Beyond, IDS Bulletin 41.

[27] Vandemoortele, Jan, 2008, Making Sense of the MDGs, Development, 51, 220-227 psl.

[28] Manning, 2009.

[29] Kenny, C. ir Sumner, A., 2011, forthcoming. More Money or More Development? What have the MDGs achieved?

[30] Kenny, C ir A. Sumner, 2011, More Money or More Development: What have the MDGs achieved? Forthcoming working paper, Vašingtonas: Centre for Global Development.

[31] Vandemoortele, J. ir E. Delamonica, 2010, Taking the MDGs beyond 2015: Hasten Slowly? IDS bulletin 41,1, 60-69 psl.

[32] Melamed, C. ir L. Scott, 2011, Beyond 2015: Progress and Challenges for Development, ODI Background Note, Londonas: Overseas Development Institute.

[33] Save the Children, 2010.

[34] Kenny, C & A. Sumner, 2011, More Money or More Development: What have the MDGs achieved? Forthcoming working paper, Washington: Centre for Global Development.

[35] Chen, Shaohua & Ravallion, Martin, 2008, The developing world is poorer than we thought, but no less successful in the fight against poverty, Policy Research Working Paper Series 4703, Vašingtonas: Pasaulio bankas. Pasaulio bankas, 2011, Global Monitoring Report 2011: Improving the odds of reaching the MDGs, 11 psl., Vašingtonas: Pasaulio bankas.

[36] Chandy, L & G Gertz, 2011 Poverty in Numbers: The changing state of global poverty from 2005 to 2015, Policy Brief 2011-01, Vašingtonas: The Brookings Institution.

[37] All figures this sections from UN, 2011, The Millennium Development Goals Report 2011, Niujorkas: Jungtinės Tautos.

[38] SACMEQ, 2010, What are the levels and trends in reading and mathematics achievement, SACMEQ policy issues series, Nr.2.

[39] WHO, 2011.

[40] Hillebrand, 2009, Poverty, Growth and Inequality over the next 50 years, paper presented at FAO expert meeting on how to feed the world in 2050, birželio 24-26, 7 psl.).

[41] Duomenys: http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=58447&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

[42] All figures from Kabeer, N.,2010, Can the MDGs provide a pathway to social justice? The challenge of intersecting inequalities, IDS/UN MDG Achievement Fund.

[43] Unicef, 2010, Progress for Children: Achieving the MDGs with equity, Nr. 9, Niujorkas: Jungtinių Tautų Vaikų Fondas.

[44] UN, 2011a, The Global Partnership for Development: Time to Deliver, MDG Gap task force report 2011, Niujorkas: Jungtinės Tautos.

[45] UN, 2011a.

[46] OECD DAC, 2011,. "Development aid reaches an historic high in 2010". Prieiga: http://www.oecd.org/document/35/0,3746,en_2649_34447_47515235_1_1_1_1,00.html.

[47] Šaltinis: Bank of England inflation calculator, http://www.bankofengland.co.uk/education/inflation/calculator/flash/index.htm.

[48] Manning R., 2009, Using Indicators to Encourage Development: Learning Lessons from the MDGs, Kopenhaga: Danish Institute for International Studies.

[49] Hailu, D. ir Tsukada, R., 2011, Is the Distribution of Foreign Aid MDG-Sensitive?, dokumento projektas, Niujorkas: JTVP.

[50] Kenny, C. ir Sumner, A., forthcoming. More Money or More Development? What have the MDGs achieved?

[51] OECD, 2011, Assessing progress on implementing the Paris Declaration and the Accra Agenda for Action, 2011 apklausos duomenys.

[52] Duomenys: http://www.cgdev.org/section/topics/climate_change/mapping_the_impacts_of_climate_change.

[53] Wheeler, D. 2011, Quantifying Vulnerability to Climate Change: implications for adaption assistance, Working Paper 240, Vašingtonas: Center for Global Development.

[54] Wheeler, 2011.

[55] Skoufias, E., M. Rabassa, S. Olivieri, 2011, The Poverty Impacts of Climate Change: A Review of the Evidence, Poverty Research Working Paper 5622, Vašingtonas: Pasaulio bankas.

[56] Aryeety, E. ir Baah-Boateng, W., 2007, 'Growth, Investment and Employment in Ghana', Working Paper 80. Ženeva: TDO.

[57] Mehta, A., Shepherd, A., Bhide, S., Shah, A., Kumar, A., 2011, India Chronic Poverty Report: Towards solutions and new compacts in a dynamic context, Chronic Poverty Research Centre.

[58] Jemio, L.C. ir del Carmen Choque, M., 2006, Towards a more employment-intensive and pro-poor economic growth in Bolivia, Development Research Working Paper Series 18/2006. La Lapasas: Institute for Advanced Development Studies.

[59] The Economist, Jobless Growth, 2010 birželio 3 d.

[60] Ancharaz, Vinaye, Trade, Jobs and Growth in Africa: An empirical investigation of the export-led jobless growth hypothesis, Paper presented at the ICITE 3rd regional conference on 'Trade, Jobs and Inclusive Development', 2011 rugsėjo 22 d., Gammarth, Tunisas.

[61] ILO, 2011, Global Employment Trends 2011: The Challenge of a Jobs Recovery, Ženeva: TDO.

[62] Mehta et al, 2011.

[63] UNRISD, 2010, Combating Poverty and Inequality; Ženeva: UNRISD.

[64] Urbanisation has undoubtedly been happening at a rapid rate, but recent research suggests that it may have been slower in Africa than previously thought: Paice, E, 2011, Urban Africa by Numbers, Blog post, Africa Research Institute, spalio 3 d., http://africaresearchinstitute.blogspot.com/2011/10/urban-africa-by-numbers.html.

[65] Beall, J. and S. Fox, 2007, Urban poverty and development in the 21st Century. Londonas: DESTIN.

[66] IFAD, 2010, Rural Poverty report. Roma: IFAD.

[67] UN DESA duomenys.

[68] Clemens, M. 2011, Economics and Emigration: Trillion-Dollar Bills on the Sidewalk? Vašingtonas: CGD.

[69] Aiyar, S. ir Mody, A., 2011, 'The Demographic Dividend: Evidence from the Indian States', IMF Working Paper 11/38. Vašingtonas: TVF.

[70] Bongaarts, J, 2009, Population Growth and Policy Options in Sub-Saharan Africa, Population Council, Paper presented at Hewlett Foundation meeting 2009 gegužės 2 d.

[71] Sumner, A., (2010), 'Global Poverty and the New Bottom Billion: Three-quarters of the World's Poor Live in Middle-income Countries', IDS Working Paper 349, Braitonas: IDS.

[72] Moss, T. ir Leo, B., 2011, 'IDA at 65: Heading toward retirement or a fragile lease on life?', Working Paper 246. Vašingtonas: Center for Global Development.

[73] Chandy ir Gertz, 2011.

[74] Ravallion, M., 2010, Do poorer countries have less capacity for redistribution?, Journal of globalization and development. 1(2).

[75] Palma, G. 2011 Homogeneous Middles vs. Heterogeneous Tails, and the End of the `Inverted-U': It's All About the Share of the Rich. Development and Change, 42(1): 87-153.

[76] Soares, F., Osorio, R., Medeiros, M., Zepeda, E., 2007, 'Conditional cash transfer in Brazil, Chile and Mexico: Impacts upon inequality, Working paper 35. Niujorkas: International Poverty Centre.

[77] OECD, 2011b, Latin American Economic Outlook 2011: How middle class is Latin America, Paryžius: OECD.

[78] Shepherd, A. 2011, Tackling chronic poverty: The policy implications of research on chronic poverty and poverty dynamics, Manchester: Chronic Poverty Research Centre.

[79] Shepherd, 2011.

[80] World Bank, 2000, Voices of the poor. Vašingtonas: Pasaulio bankas.

[81] Gallup, 2011, 2011 Global Survey. Prieinama: http://www.gallup.com/poll/126977/global-wellbeing-surveys-find-nations-worlds-apart.aspx.

[82] Tortora, B, 2009, Sub-Saharan Africans Rank the Millennium Goals (MDGs), Vašingtonas: Gallup World Press.

[83] Stiglitz, J., Sen, A. & Fitoussi, J-P., 2009, Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Prieiga: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm.

[84] Stiglitz et al., 2009, op c it: 10. 14-15.

[85] White, S., 2009, 'Bringing wellbeing into development practice', WeD Working Paper 09/50. Bath: University of Bath.

[86] McGregor, J.A, 2007, 'Researching Human Wellbeing: From Concepts to Methodology' in Gough, I. and McGregor, J.A. (eds), Wellbeing in Developing Countries: From Theory to Research, Cambridge University Press.

[87] Booth,D. 2011, Aid effectiveness: bringing country ownership (and politics) back in. ODI working paper 336. Londonas: ODI.

[88] Ramaligan, B. ir Jones, 2008, H. Exploring the science of complexity: Ideas and implications for development and humanitarian efforts. ODI Working Paper 285. Londonas: ODI.

[89] Hanlon, J., A. Barrientos ir D. Hulme, Just Give Money to the Poor: The development revolution from the global south, Sterling VA: Kumarian Press.

[90] IIG, 2009, Lessons from Kenya's introduction of free primary education, IIG Briefing Paper 03, Oxford: Centre for the Study of African Economies, University of Oxford.

[91] Amnesty International, 2011, At a Crossroads: Sierra Leone's free health care policy, Londonas: Amnesty International.

[92] Magnus, G. (2011). The Convulsions of Political Economy. UBS Economic Insights, 2011 rugpjūčio 16 d. Prieiga: http://www.scribd.com/doc/62456334/Update.

[93] Rabinovitch, S. (2011). "Chinese official warns on dollar assets", Financial Times, 2011 birželio 7 d.

[94] BBC (2011). "Moody's warns over China bad debt". 2011 birželio 5 d. Prieiga: http://www.bbc.co.uk/news/business-14024999.

[95] Cowley, M. ir Davis, B. (2011). "Brazil's Mantega: 'Currency war is still on'". Wall Street Journal, 2011 balandžio 14d.

[96] Žiūrėti, pavyzdžiui, Reuters (2011). "Foxconn to rely more on robots; could use 1 million in 3 years". 2011 rugpjūčio 1 d. Prieiga: http://www.reuters.com/article/2011/08/01/us-foxconn-robots-idUSTRE77016B20110801. Evans, A. (2011). Development Futures 2020. Londonas: ActionAid. Prieiga: http://www.globaldashboard.org/wp-content/uploads/2020-Development-Futures-GD.pdf.

[97] Žiūrėti, pavyzdžiui, Salmon, F. (2011). "The global crisis of institutional legitimacy", Reuters, 2011 rugpjūčio 21 d. Prieiga: http://blogs.reuters.com/felix-salmon/2011/08/22/the-global-crisis-of-institutional-legitimacy/.

[98] Evans, A., Jones, B. and Steven, D. (2010). Confronting the Long Crisis of Globalization: Risk, Resilience and International Order. Vašingtonas: Brookings Institution.

[99] Schwartz, P., Leyden, P. ir Hyatt, J. (1999). The Long Boom: The Coming Age of Prosperity. Niujorkas: Perseus Books.

[100] World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future. Oksfordas: OUP.

[101] Lenton, T. (2011). "Early warning of climate tipping points". Nature Climate Change 1, 201-209, 2011 birželio 19 d.

[102] Parry, M. (2008). Humanitarian Implications of Climate Change. Presentation to IASC Principals meeting.

[103] US Earth System Monitoring Laboratory duomenys: prieiga: http://www.esrl.noaa.gov/gmd/ccgg/trends/

[104] International Energy Agency (2010). World Energy Outlook 2010. Paryžius: IEA.

[105] Šaltinis: InflationData.com. Prieiga: http://inflationdata.com/inflation/inflation_rate/historical_oil_prices_table.asp.

[106] Šaltinis: BBC / DigitalLook. Prieiga: http://www.bbc.co.uk/news/business/market_data/commodities/default.stm.

[107] Evans, A. (2010). Globalisation and Scarcity: Multilateralism for a world with limits. Niujorkas: NYU Center on International Cooperation.

[108] Evans, A. (2009). The Feeding of the Nine Billion: Global food security for the 21st century. Londonas: Chatham House.

[109] FAO Food Price Index: see http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/. Hunger data: see FAO (2010), The State of Food Insecurity in the World, 2010: http://www.fao.org/publications/sofi/en/.

[110] World Bank (2008). Agriculture for Development: World Development Report 2008. Vašingtonas: Pasaulio bankas.

[111] The Economist (2011) duomenys, "When others are grabbing their land", 2011 gegužės 5 d.: http://www.economist.com/node/18648855.

[112] Malloch Brown, M. (2011). The Unfinished Revolution. Niujorkas: Viking.

[113] Evans, A. and Steven, D. (2010). Organising for Influence: UK Foreign Policy for an Age of Uncertainty. Londonas: Chatham House.

[114] World Bank WDI duomenys, prieiga http://en.wikipedia.org/wiki/Historical_list_of_ten_largest_countries_by_GDP.

[115] Ibid.

[116] Evans, A. ir Steven, D. (2011). Making Rio 2012 Work: Setting the stage for global economic, social and ecological renewal. Niujorkas: NYU Center on International Cooperation.

[117] Giles, C. (2011). "Sarkozy tells G20 'dare to dream'", Financial Times, 2011 sausio 27 d.

[118] Bremmer, I. ir Gordon, D. (2011). "G Zero", Foreign Policy, 2011 sausio 7 d. Prieiga: http://eurasia.foreignpolicy.com/posts/2011/01/07/g_zero

[119] Evans, A. ir Steven, D. (2011), op. cit.

[120] Rogin, J. (2011). "House bill would impose huge cuts on State and USAID". Foreign Policy, 2011 liepos 26 d. Prieiga: http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/07/26/house_bill_would_impose_huge_cuts_on_state_and_usaid.

[121] Global Humanitarian Assistance (2011). The GHA Report 2011. Prieiga: http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2011/07/gha-report-2011.pdf.

[122] OECD DAC (2011). "Development aid reaches an historic high in 2010". Prieiga: http://www.oecd.org/document/35/0,3746,en_2649_34447_47515235_1_1_1_1,00.html.

[123]The Economist (2011). "Charity begins abroad". 2011 rugpjūčio 13 d. Prieiga: http://www.economist.com/node/21525836.

[124] Bill and Melinda Gates Foundation Fact Sheet. Prieiga: http://www.gatesfoundation.org/about/Documents/foundation-fact-sheet.pdf.

[125] Glennie, J. & N. Bird, 2011, Going beyond aid effectiveness to guide the delivery of climate finance, ODI Background Note, Londonas:Overseas Development Institute.

[126] OECD (2011), op. cit.

[127] Šaltinis: Bank of England inflation calculator, http://www.bankofengland.co.uk/education/inflation/calculator/flash/index.htm.

[128] OECD DAC 2011, Survey on monitoring the Paris Declaration, http://www.oecd.org/document/1/0,3746,en_2649_3236398_48725569_1_1_1_1,00.html

[129] Booth, D, 2011, op cit.

[130] Birdsall, N. and Savedoff, W., 2010, Cash on Delivery: a new approach to foreign aid? Vašingtonas: Center for Global Development.

[131] DFID, 2011, Bilateral Aid Review: technical report. Londonas: DFID.

[132] Melamed, 2011, In praise of results, Global Dashboard.

[133] Šaltinis: Internet World Stats. Available at: http://www.internetworldstats.com/stats.htm

[134] Asmeninė komunikacija.

[135] G20, Cannes Summit Final Declaration, 2011 lapkritis http://www.g20-g8.com/g8-g20/g20/english/for-the-press/news-releases/cannes-summit-final-declaration.1557.html.

[136] http://www.cigionline.org/project/toward-post-2015-development-paradigm.

[137] Barrett, S. 2004, Critical Factors for the Successful Provision of Transnational Public Goods, Background study for the International Task Force on Global Public Goods.

PAŽANGA 2020 -IESIEMS

KRITIŠKOS MINTYS APIE VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO PERSPEKTYVAS

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos komisijos finansuojamą projektą „Baltijos valstybių sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“. Projektas yra bendrai finansuojamas Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos iš Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai programos lėšų, įgyvendinant projektą „Sprendėjų, nuomonės formuotojų ir skleidėjų informuotumo didinimas apie vystymą“.

Šiame leidinyje išreikštas požiūris atspindi tik autorių nuomonę bei nebūtinai atitinka oficialią Europos Sąjungos ar Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos poziciją.

Turinio redaktorė: Marta Čubajevaitė

Kalbos redaktorė: Jūratė Žeimantienė

Dizaineris: Dalius Naginevičius

Fotografė: Simona Žemaitytė

Viršelio nuotraukoje: Punam Patel, besidarbuojanti vietiniame cukraus fabrikėlyje, šalia Gorakhpur esančio kaimo (Uttar Pradesh, Indija).

Nuotraukoje psl 127: Jaipure Kor, dirbanti statybose (Indija)

Versta iš:
Trocaire
Maeve Bateman, Tara Bedi, dr. Lorna Gold, Olive Moore
Leading Edge 2020. Critical thinking of the future of the international development
Ireland, 2011

© Trocaire, 2011

© Nacionalinė nevyriausybinių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma, 2012

TURINYS

Diagramų ir lentelių sąrašas ... 132
Santrumpos ... 133
1. Įvadas ... 134
Ataskaitos struktūra ... 135
2. Svarbiausios išvados ... 136
Pasaulinės tendencijos ... 136
Klimato kaita ... 136
Kintanti geopolitika ... 137
Demografiniai pokyčiai ... 138
Gamtinių išteklių stygius ... 138
Didėjanti nelygybė ... 138
Tarptautinės vystymosi struktūros ... 139
Alternatyvų paieškos ... 139
Dešimt dalykų, kuriuos VB NVO turi padaryti ... 140
Pažangos procese? ... 142
3. Pasaulinės tendencijos ... 144
Klimato kaita ... 144
Kintanti geopolitika ... 147
Demografiniai pokyčiai ... 151
Gamtinių išteklių stygius ... 155
Didėjanti nelygybė ... 157
Kitos svarbiausios tendencijos ... 161
Išvada ... 162
4. Vystomojo bendradarbiavimo struktūra ... 166
Vystomojo bendradarbiavimo finansavimas ... 166
Kad paramą būtų veiksmingesnė ... 168
Tūkstantmečio vystymosi tikslai ... 171
Naujieji donorai ... 174
Išvada ... 175
5. Vystomojo bendradarbiavimo srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų ateitis ... 178
Svarbiausi VB NVO iššūkiai ... 178
Dešimt dalykų, kuriuos turi padaryti VB NVO ... 180
Ypatingas akcentas: ar tikėjimu savo veiklą grindžiančioms VB NVO tenka išskirtinis vaidmuo? ... 188
Specialus akcentas: partnerystės ateitis ... 190
Išvada ... 191
1 priedas. Ataskaitos metodologija ... 194
Literatūros paieškos ... 194
Pusiau struktūruoti interviu ... 194
Pastaba dėl stilistinių sąlygiškumų ir priskyrimo ... 196
Kaip grupuojamos temos ... 197
Tyrimo dalyviai ... 198
Šaltiniai ... 200
Nuorodos ... 206

DIAGRAMŲ IR LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 diagrama. Stichinių nelaimų pavojaus tikimybė
2 diagrama. BNP dalis vienam gyventojui
3 diagrama. Tiesioginės užsienio investicijos iš Kinijos į Afriką, 2003–2008 metais
4 diagrama. Pasaulio gyventojų skaičius 1950–2050 metais, pagal skirtingus numatomus variantus (milijardais)
5 diagrama. Santykinis nelygybės lygis šalyse

1 lentelė. Nelygybė tarp EBPO ir Afrikos į pietus nuo Sacharos šalių
2 lentelė. Tūkstantmečio plėtros tikslų suvestinė
3 lentelė. Tyrimų, kuriuos atlieka pažangios organizacijos, dalyviai

SANTRUMPOS

BINGO	Didelės tarptautinės nevyriausybinės organizacijos
BRIC	Brazilija, Rusija, Indija ir Kinija
PVO	Pilietinės visuomenės organizacija
PPK	Paramos plėtrai komitetas
ES	Europos Sąjunga
RB	Religinės bendruomenės
BVP	Bendrasis vidaus produktas
BNP	Bendrosios nacionalinės pajamos
IKT	Informacijos ir komunikacijos technologijos
VSI	Vystymosi studijų institutas
TFI	Tarptautinės finansinės institucijos
TDO	Tarptautinė darbo organizacija
VB NVO	Vystomojo bendradarbiavimo srityje veikianti nevyriausybinė organizacija
TKKSG	Tarpvyriausybinė klimato kaitos specialistų grupė
MIŠ	Mažiausiai išsivysčiusi šalis
TVT	Tūkstantmečio vystymosi tikslai
NVO	Nevyriausybinė organizacija
NŽT	Nacionalinė žvalgybos taryba
OPV	Oficialioji parama vystymuisi
UPI	Užjūrio plėtros institutas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
SSSK	Skurdo sumažinimo strategijos knyga
JT	Jungtinės Tautos
JTESRS	Jungtinių Tautų ekonomikos ir socialinių reikalų skyrius
JTPP	Jungtinių Tautų plėtros programa
JTAP	Jungtinių Tautų aplinkosaugos programa
JTBKKP	Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija
PPO	Pasaulio prekybos organizacija

1. ĮVADAS

Kinta tarptautinis kontekstas. Klimato pokyčiai, sukeliantys nenuspėjamas, dažnai niokojančias pasekmes ir skurstančioms, ir turtingoms šalims, šiandien jaučiami visame pasaulyje. Tuo pačiu metu vyriausybės stengiasi susitarti, kaip galėtų sušvelninti tolesnius pavojingus klimato pokyčius. Iškyla naujos politinės jėgos, kurios meta iššūkį nustatytoms normoms ir procesams – pradedant JT sistema ir tarptautinėmis finansinėmis institucijomis, baigiant sutartimis dėl paramos efektyvumo bei tarptautinės prekybos. Jų įtaka jaučiama visame pasaulyje. Šiai ataskaitai keliaujant į spaustuvę Viduriniuose Rytuose vyksta tokie neramumai, kurių pasekmes sunku numatyti.

Praėjusį dešimtmetį vyko didžiuliai pokyčiai tarptautinio vystymosi kontekste. Daugelio EBPO šalių ekonomika iš santykinio stabilumo 2000 metų pradžioje pasikeitė tiek, kad baigėsi finansine 2008-ųjų krize. Šie sunkūs ekonomikai laikai daro spaudimą vyriausybėms, kurios stengiasi laikytis savo įsipareigojimų dėl paramos ir užtikrinti, kad ta parama duotų apčiuopiamų rezultatų.

Mėginimas susigaudyti šiame besikeičiančiame kontekste ir suprasti galimas jo pasekmes yra nelengvas uždavinys. Vystomojo bendradarbiavimo srityje veikiančioms nevyriausybinėms organizacijoms (toliau tekste – VB NVO), tokioms kaip *Trocaire*, ši analizė yra būtina siekiant užtikrinti, kad mūsų darbas liktų svarbus ir ateityje. Be to, susidūrus su ribotais finansiniais ištekliais, ji padeda atidžiau pažvelgti į savo atliekamą darbą ir užduoti sau sunkų klausimą – kaip mes su juo susidorojame. Ji gali padėti mums labiau sutelkti dėmesį į tai, ką įmanoma daryti visiškai kitaip.

Geri sprendimai priimami tada, kai šiek tiek atsitraukiama nuo neatidėliotinų rūpesčių ir kasdienių darbų, kad būtų galima perskaityti „laikmečio ženklus“. Tai reiškia, kad reikia gerai įsižiūrėti į horizontą ir pamėginti pastebėti, kas laukia ateityje, bei kelti klausimus, ką pažangios organizacijos veiks po dešimties metų ir kaip derėtų koreguoti savo politiką bei praktiką, siekiant prisiderinti prie kintančio konteksto. Būtent tai turėdama galvoje, *Trocaire*, finansuojama Airijos paramos organizacijos ir remiama Plėtros studijų instituto (PSI), ėmėsi Pažangos 2020-esiems projekto.

Tai jau trečias toks projektas. Kiekvienas projektas apėmė panašaus turinio literatūros paiešką, po kurios sekė pusiau struktūruotas interviu su pagrindiniais vystomojo bendradarbiavimo srities ekspertais. Prieš dešimt metų *Trocaire* pradėjo pirmąjį Pažangos projektą kaip savo vidinio strateginio planavimo proceso dalį. Po šio projekto organizacija skyrė daugiau dėmesio VB politikai ir atstovavimui, pasinaudodama galimybėmis, kurias teikė Skurdo mažinimo strategijos dokumentai (SMSD) bei Tūkstantmečio vystymosi tikslai (TVT). Antrasis Pažangos projektas buvo vykdomas 2005 metais. Be kitų dalykų išskirtinis dėmesys jame buvo skiriamas aplinkosaugai ir reikalavimui vystymosi organizacijoms įtraukti minėtą sritį į savo darbą.

Šios ataskaitos tikslas – ištirti būsimas tendencijas, kurios formuos vystomojo bendradarbiavimo politiką, ir ypač VB NVO vaidmenį, per ateinantį dešimtmetį. Ji numatyta kaip išteklius, skatinsiantis diskusijas svarbiausiais klausimais, kuriuos sprendžia VB organizacijos. Šiandien tai yra itin išsamus projektas, prie kurio savo įžvalgomis apie tarptautinio vystymosi perspektyvas prisidėjo 87 ekspertai iš viso pasaulio. Tai yra pirmoji pažangos ataskaita, kuri prieinama plačiajai visuomenei, ir tikimasi, kad ji pasitarnaus vystymosi sektoriui Airijoje ir visame pasaulyje.

Nuspėti ateitį nėra paprasta ir visada rizikinga. Šioje ataskaitoje nesiekiama pateikti galutinių atsakymų į klausimus, kurie joje nagrinėjami. Joje nėra statistiškai reikšmingų duomenų ar nuoseklaus tyrimo dalyvių iškeltų prielaidų patikrinimo. Rengiant šią ataskaitą veikiau mėginta pasiekti tuos, kuriems tenka svarbus vaidmuo formuojant vystomojo bendradarbiavimo darbotvarkę.

Ataskaita sudaryta taip, kad skatintų diskusijas. Tyrimo dalyviai iškelia pagrindines problemas, nors kai kurios iš jų yra teoriškai gerai žinomos. Jie skatina mus susieti jas su praktika. Jie taip pat užduoda naujus klausimus, į kuriuos teks atsakyti ateityje. Karštligiškai stengiantis nepraleisti paskutinio termino ir pasiekti pagrindinius tikslus, šios problemos yra retai kada atvirai gvildenamos – ir vis dėlto galiausiai bus nustatyta, ar tie trumpalaikiai tikslai kaip nors daro įtaką ilgalaikiams.

ATASKAITOS STRUKTŪRA

Ataskaita sudaryta remiantis dviem pagrindiniais šaltiniais. Pirmasis – tai selektyvios literatūros apžvalga, žvelgiant ir į esamą kontekstą, ir į ateities prognozes vidinių bei išorinių dalykų, kurie gali turėti įtakos vystymuisi. Šios literatūros paieškoje daugiausia dėmesio buvo skiriama tiems veikalams, kuriuos rekomendavo Vystymosi studijų institutas ir *Trocaire*. Pagrindiniai tekstai, kuriuose buvo ieškoma informacijos, yra įtraukti į bibliografiją.

Kitas pagrindinis šaltinis – 2010 metais atlikti giluminiai interviu su 87-iais tarptautinio vystymosi ekspertais, įvairių šalių valstybinio ir nevyriausybinio sektorius atstovais. Visą metodologijos, naudotos rengiant šią ataskaitą, aprašymą galima rasti 1 priede. Dalyvių pavardės yra pateikiamos ataskaitos pradžioje, bet atskiri komentarai tekste yra anonimiški.

Ataskaitos struktūra yra tokia:

- Pirmajame skyriuje pateikiama ataskaitos priešistorė.
- Antrajame skyriuje išdėstomi svarbiausi rezultatai.

2. SVARBIAUSIOS IŠVADOS

- Trečiajame skyriuje nurodomos pagrindinės kryptys, kurios formuos pasaulinį kontekstą ateinančiame dešimtmetyje.
- Ketvirtajame skyriuje detaliau analizuojami su besikeičiančiu kontekstu susiję pokyčiai vystomojo bendradarbiavimo programose ir darbotvarkėse.
- Penktajame skyriuje nagrinėjami konkretūs iššūkiai VB NVO sektoriui ir tai, ką reikėtų nuveikti norint susidoroti su šiais iššūkiais.

Visoje ataskaitoje laikomasi tokios struktūros: kiekvienas skyrius prasideda trumpa įžanga į pagrindinę temą, pagrįsta literatūros analize.

Paskui pateikiama pirminių duomenų santrauka – interviu metu gauti atsakymai: „Ką sako tyrimo dalyviai?“. Gerbiant dalyvių nuomonių skirtumus šioje dalyje pateikiami tik pasisakymai jų neanalizuojant ir neapibendrinant. Pažodinės citatos yra pateikiamos kabutėse.

Toliau eina *Trocaire* komentarai ir analizė: „Kas laukia ateityje?“ Šioje dalyje pateikiamos tam tikros nuorodos arba kryptys pažangioms organizacijoms.

Be to, įžvalgūs komentarai yra išskiriami pateikiant juos kabutėmis išskirtuose intarpuose. O 3-ojo, 4-ojo ir 5-ojo skyrių pabaigoje rasite strateginius nurodymus opių klausimų forma įvardijančius pagrindines problemas, kurias teks spręsti VB NVO.

Šios ataskaitos tikslas – paskatinti diskusijas dėl pagrindinių iššūkių tarp tų vystomojo bendradarbiavimo nevyriausybinių organizacijų, kurios ateinantį dešimtmetį dirbs tarptautinio vystymosi srityje. Kitaip tariant, joje užduodamas klausimas, kokias pozicijas užims tokios pažangios VB NVO kaip *Trocaire*.

PASAULINĖS TENDENCIJOS

Penkios svarbiausios pasaulinės tendencijos, nustatytos ataskaitoje, yra klimato pokyčiai, besikeičianti geopolitika, demografiniai pokyčiai, sunkumai dėl gamtinių išteklių ir vis didėjanti nelygybė. Nei viena iš šių problemų nėra nauja – jos kasdien minimos laikraščiuose ir žurnaluose. Svarbiausias dalykas – ar vystymosi sektorius, ir ypač VB NVO, yra pasirengęs dirbti pasaulyje, kuriame šios tendencijos kelia vis naujus iššūkius.

KLIMATO KAITA

Klimato kaita jau nebėra vystymosi problema – dabar tai svarbiausias kontekstas, kuris vis dažniau formuos (jei ne nulems) tai, ką galima pasiekti vystymosi baruose. Ateinantieji metai bus didėjančios įtampos tarp šalių metai, nes jos stengsis prisitaikyti ir sušvelninti iškilusias daugialypes grėsmes. Finansai ir erdvė augimui taps vis svarbesni.

Tyrimas rodo, kad visų pirma būtina stiprinti politinę valią tolesnei klimato kaitai išvengti. Galima justi, kad bent jau Šiaurėje žinia apie klimato kaitą vis dar neskatina reikšmingų požiūrio ir elgesio pokyčių. Regis, problema yra pernelyg tolima, kad žmonės ją suvoktų ir ji priverstų prarasti žadą. Svarbiausi dalykai čia yra nuolatinis švietimas ir atstovavimas.

Institucijoms teks imtis praktinių veiklos pokyčių siekiant prisitaikyti prie klimato kaitos. Netikrumas kelia dar didesnį pavojų organizacijų programoms ir projektams. Prisimenant dabartinį siekį dirbti dėl rezultatų ir veiklas pagristi įrodymais, sunku kovoti su tokiais požiūriais, kurie remiasi perdėtu tariamu žinojimu.

Ekstremalių su klimato kaita susijusių gamtinių kataklizmų dažnumas taip pat kelia naujų rūpesčių. Dėl netiesioginio jų poveikio galima tikėtis daugiau krizių, susijusių su išteklių stygiumi ir priverstine migracija. Pasiruošimas ekstremalioms situacijoms taps vis svarbesnis visose veiklos sferose. Dažnesni nenumatyti atvejai išsunks išteklius, sumažins valstybinių donorų geranoriškumą bei VB NVO rėmėjų bazę ir persikels į kitas ilgalaikio darbo sritis.

KINTANTI GEOPOLITIKA

Naujų jėgų atsiradimas arba pakartotinis iškilimas, ypač kalbant apie Kiniją ir Indiją, yra laikomas antra svarbiausia pasauline tendencija. Gerai žinoma, kad šie jėgų pokyčiai sukels ir ženklių vystymosi pokyčių. Jie privers tokias pasaulines po Antrojo pasaulio karo atsiradusias valdymo struktūras, kaip tarptautinės finansų institucijos ir JT, reformuotis arba rizikuoti tapti nereikalingomis. O nauji forumai, tokie kaip G20, taps dar svarbesni.

Mažiausiai išsivysčiusios šalys sieks ekonominio bendradarbiavimo su naujosiomis jėgomis labiau nei tradicinės pripažintų donorų paramos vystymuisi.

Šie naujieji finansai ateis kitaip nustatytomis sąlygomis, nei veikia pripažinti donorai.

Tai sukels ženklių dominuojančio vystymosi modelio pokyčių. Dabartinio modelio, kuris vis labiau tobulinamas, kad būtų galima geriau koordinuoti Tūkstantmečio vystymosi tikslus, svarbiausias siekis – sumažinti skurdą. Šis modelis paprastai nustato daugybę sąlygų ir galybę reikalavimų atskaitomybei. Jei naujieji donorai nesilaiko šio modelio, skurdo mažinimas nelaikomas tiesioginiu tikslu. Naujas, valstybiniu kapitalizmu pagrįstas požiūris gali būti naudingas infrastruktūrai vystyti, tačiau kelia ir rimtą pa-

vojų. Skaidrumo ir atskaitomybės stoka atskleidžia akivaizdžias valdymo spragas įvairiausiais lygmenimis.

DEMOGRAFINIAI POKYČIAI

Trečia nustatytoji tendencija yra demografiniai pokyčiai. Sudėję augantį gyventojų skaičių, vis didėjančią migraciją ir urbanizaciją, susidarysime ne tik naudos gavėjų sudėties, bet ir socialinių paslaugų poreikių pokyčių vaizdą.

Ateinančiame dešimtmetyje gyventojų skaičiaus augimas pateiks nemažų iššūkių. Klimato kaitos skatinama migracija gali baigtis griežtesniu požiūriu Šiaurėje. Institucijos, kurios priklauso nuo privačių dovanojamų lėšų, gali susidurti su didesniais sunkumais renkant lėšas. Žmonės gali nebepritarti VB veikloms, jei ims manyti, kad jiems nebepakeliamas gyventojų skaičiaus augimas, kuris yra pateikiamas kaip nekontroliuojamas.

Institucijoms taip pat teks reaguoti į skurdo urbanizaciją, kuri sukelia milžiniškų problemų sunkiai dirbantiems žmonėms kaimo vietovėse. VB NVO gali kilti nesklandumų rengiant miesto projektus, „kurie yra mažiau patrauklūs, kuriems daug sunkiau pritraukti lėšų ir kurie tampa tikru programos slogučiu“.

GAMTINIŲ IŠTEKLIŲ STYGIUS

Gamtinių išteklių stygius yra glaudžiai susijęs su kitomis ataskaitoje nurodytomis tendencijomis. Klimato kaita, gyventojų skaičiaus augimas ir geopolitiniai pokyčiai sustiprina išteklių stygiaus tendenciją. Todėl ilgalaikės žemės pasisavinimo pasekmės taps daug akivaizdesnės.

Didėjantis gamtos išteklių stygius vystymosi organizacijoms gresia rimtais padariniais. Svarbiausia problema čia yra visų lygių valdymo spragos. Daugelyje šalių gamtinių išteklių stygius verčia griežčiau riboti demokratinę erdvę ir kriminalizuoti pilietinius protestus prieš politinius sprendimus. Taigi bus neišvengiamai varžomos tokios pažeidžiamų grupių žmogaus teisės kaip teisė į nuosavybę.

DIDĖJANTI NELYGYBĖ

Paskutinė iš nustatytų pagrindinių tendencijų – vis didėjanti nacionalinė, regioninė ir pasaulinė nelygybė. Tyrimas rodo, kad nelygybė daro neigiamą poveikį vystymuisi.

Artimiausiais metais nelygybė vidutinių pajamų šalyse taps ypatinga problema. Paliekant mažiausiai išsivysčiusiųjų gretas šalių galimybė pasinaudoti vystymosi fondais sumažės. Tačiau ir toliau kai kuriose tokiose šalyse daug žmonių gyvens skurde. Iškyla klausimas, kokia linkme VB NVO turėtų dirbti ir kokio požiūrio joms derėtų laikytis siekiant kovoti su skurdu tokiose šalyse. Šiuo atveju gerokai svarbesnis taps pačių (Pietinių) šalių išteklių sutelkimas per apmokestinimą.

Rengiant ataskaitą paaiškėjo, kad klimato kaitos akivaizdoje pagrindiniu iššūkiu nelygybei tampa Šiaurės ir Pietų šalių politikos konvergencijos poreikis. Nelygybės problemos sprendimas verčia reguliuoti per didelį vartojimą ir mažinti skurdą.

TARPTAUTINĖS VYSTYMOSI STRUKTŪROS

Dominuojančių vystymosi struktūrų ateitis neatrodo užtikrinta. Taip yra iš dalies dėl anksčiau minėtų tendencijų, bet taip pat dėl ypatingų aplinkybių EBPO šalyse ir laikmečio, kuriame joms tenka dirbti. Šis sektorius pagal OPV[1] labai greitai perėjo nuo santykinės gausos prie augančio finansų stygiaus.

Artimiausiais metais kai kurių paramos efektyvumo darbotvarkės aspektų svarba gerokai išaugs. Iškilus būtinybei mažinti biudžetus ir pateikti atskaitomybę, svarbiausiu dalyku taps pasiekti rezultatai. Tačiau pasaulinės tendencijos gali pakenkti tokiems šios darbotvarkės aspektams kaip geresnis koordinavimas.

Tūkstantmečio vystymosi tikslų (TVT) persvarstymas galėtų būti galimybė imtis kai kurių šių problemų sprendimo, bet yra ir tam tikros rizikos. Tokio svarbaus dokumento reformavimas laikotarpiu, kai vyksta pasaulinių jėgų poslinkiai ir didėja finansinis nestabilumas, gali baigtis dar prastesniais rezultatais nei tie, kuriuos turime dabar. Daugeliu atvejų TVT yra visiškai tinkami. Tad gal derėtų pasvarstyti, kaip būtų galima siekti didesnio jų veiksmingumo, ir užtikrinti, kad jie įkūnytų tvarumą.

Kad taip būtų, reikėtų nustatyti reikiamą Šiaurės ir Pietų, Rytų ir Vakarų politikos konvergenciją.

ALTERNATYVŲ PAIEŠKOS

Nors vienas ar kitas čia aprašytas klausimas gali pasirodyti nenaujas, svarbiausia, kas atsiskleidžia šioje ataskaitoje, – kad pasaulis pasiekė kritinį panašių ir tarpusavyje susijusių tendencijų tašką. Didelį susirūpinimą kelia negatyvių tendencijų ir jų galimybių sustiprinti viena kitą sąsajos. Vystymosi pasiekimams gali iškilti rimtų grėsmių.

Ateinančiame dešimtmetyje dabartiniam vystymosi modeliui arba modeliams kils vis daugiau iššūkių. Iš vienos pusės, tokios naujosios galios kaip Kinija ir Indija toliau eksportuos valstybiniu kapitalizmu ir vartojimo skatinimu pagrįstą ekonominės plėtros modelį. Tuo pačiu metu aplinkos apribojimai augimui bus vis labiau pastebimi. Kai kurios šalys pareikalaus poslinkio link kitokio vystymosi modelio, apimančio ekonomines ir socialines dimensijas arba tolygų vystymąsi. Bus vis svarbiau, kuris iš šių modelių laimės arba kaip pavyks pasiekti kompromisą.

Į politinę darbotvarkę sugrįžta alternatyvių modelių, kuriuos būtų galima panaudoti praktikoje, paieškos. Svarbiausia iššūkis VB NVO yra susijęs su jų pridėtine verte, strategine kryptimi ir tuo, ar jos gali turėti patikimą alternatyvų balsą šiandieniniuose debatuose. Esant tokiai padėčiai, kai NVO priklauso nuo vyriausybės finansavimo ir jos spaudimo pateikti įrodymais pagrįstus rezultatus, reikėtų pamąstyti, ar jos gali dar kartą imtis šio vaidmens. Regis, daugeliui NVO atrodo nepatrauklus minėtas alternatyvus politinis emancipacinis vaidmuo būtent tokiu metu, kai nustatytos tendencijos rodo, kad privalu ieškoti naujų kelių. Reakcija į klimato kaitos iššūkius reikalauja naujos mąstysenos ir naujų požiūrių. Nelygybės problemų sprendimas – kitokių TVT. Turint reikalų su tokiomis galiomis kaip Kinija reikia galvoti naujoviškai. Besikeičiantis Šiaurės – Pietų bei Pietų – Pietų santykių pobūdis verčia VB NVO nustatyti naują savo partnerystės vaidmenį globalioje pilietinėje visuomenėje.

DEŠIMT DALYKŲ, KURIUOS VB NVO TURI PADARYTI

Kad galėtų priimti besikeičiančio globalaus konteksto iššūkius vystomojo bendradarbiavimo srityje veikiančios NVO privalo:

1. Labiau ir geriau atstovauti, pasitelkdamos savo potencialą permainoms įgyvendinti. Atstovavimas turi būti pagrįstas įrodymais panaudojant vietos žinias ir geresnę analizę. VB NVO turi dirbti bendradarbiaudamos, užtikrindamos, kad jų atstovavimą palaikytų partneriai, ir megzdamos glaudesnę partnerystę su Pietų šalimis, remdamos, o ne slopindamos ar uzurpuodamos pietinių parnerių balsus.

2. Užtikrinti atskaitomybę iš viršaus į apačią tiems, kuriems tarnauja. VB NVO tenka svarbus vaidmuo siekiant vyriausybių ir tarptautinių organizacijų atskaitomybės, bet jos ne visada yra tokios reiklios, kai tenka atsiskaitinėti pačioms. Labai svarbu, kad jos būtų tiek pat griežtos sau atsiskaitydamos tiems, kurių poreikiams tarnauja, kaip ir patekdamos ataskaitas tiems, kurie finansuoja jų darbą, kad labiau įtrauktų savo parnerius į politikos formavimą ir sprendimų priėmimą. Joms nereikėtų aklai pasitikėti visų pietinių NVO teisėtumu, net neklausiant, kam šios atstovauja, be to, jos turėtų sukurti bendrą partnerystės viziją, kai kartu priimami svarbiausi sprendimai.

3. Tapti lankstesnėmis ir greičiau reaguoti. Tai reiškia, kad sugebama pertvarkyti išteklius ir sutelkti dėmesį į besikeičiančius prioritetus, nepakliūvant į vienadienių ar laikinų tendencijų spąstus. VB NVO turi investuoti laiko ir pinigų į kritišką mąstymą ir mokymąsi, nes tai leis pastebėti naujus iššūkius. Jos turi dirbti kartu su kitomis VB NVO, kad atsikratytų nelanksčių struktūrų, sunkinančių prioritetų pokyčius.

4. Ieškoti bendros kalbos su valdžia ir politikais, ypač dėl šių daromos įtakos kontekstui, kuriame VB NVO tenka dirbti ir namuose, ir užsienyje. Jos turi skirti daugiau tiesioginio dėmesio politinėms savo darbo pasekmėms ir tam, kaip valdžia bei politikai daro poveikį jų tapatybei ir pokyčiams, kurių jos siekia.

5. Stiprinti Pietų pilietinę visuomenę. VB NVO turi remti perėjimą, per kurį Pietų organizacijos perims daugelį jų funkcijų. Jos turi užtikrinti, kad teikiama parama būtų aukštos kokybės, tvari ir tenkintų vietos poreikius.

6. Planuoti padėtį esant mažesniam finansavimu. Gali nutikti, kad finansiniai donorai pereis prie didesnių ilgalaikių sutarčių, nukreiptų į paslaugų teikimą. VB NVO, kurios nori varžytis, turi tapti efektyviomis ir stiprinti savo techninius gebėjimus. Tačiau neatrodo, kad didžioji dalis mažų ar vidutinio dydžio NVO pasiektų tokį lygį ar technines galimybes, kad pajėgtų sėkmingai dalyvauti didžiuliuose viešuosiuose konkursuose. Tad joms teks tiesiog ieškoti įvairesnių finansavimo šaltinių.

7. Atlikti geresnę vietinio konteksto, kuriame dirba, analizę. Tai yra svarbiausias dalykas ir kalbant apie atstovavimą, ir apie programų kūrimą, bet to sunku pasiekti ir išlaikyti ilgesnį laiką. VB NVO turi pripažinti skirtingų strategijų, kurios gali būti pritaikytos prie individualių aplinkybių atskirose šalyse, poreikį, o ne tiesiog taikyti savo pačių strateginius tikslus.

8. Ieškoti bendros kalbos su vietos bendruomenėmis ir stengtis kurti tokias bendruomenes, kurios būtų palankios vystymuisi ir namuose, ir svetur, bendrai dirbant teisingumo labui. Švietimas – tai pagrindinė priemonė didinti žmonių supratimą apie vystymąsi ir savo pačių veiksmų poveikį. VB NVO privalo suprasti ir reaguoti į žmonių poreikį jaustis šeimininkais ir įsitraukti.

9. Sukurti globaliąją solidarumo kultūrą, kuri būtų glaudžiau susijusi su socialiniais judėjimasis. VB NVO turi unikalią galimybę sujungti

skirtingas grupes ir bendruomenes, pasiūlyti turtingų šalių piliečiams priemonę savo susirūpinimui ir solidarumui reikšti. Tam jos turi įveikti skirtumus ir išmokti geriau dirbti kartu.

10. Skatinti inovacijas ir technologijas. VB NVO gali rizikuoti tais atvejais, kuriais vyriausybės ir tarptautinės organizacijos negali. Eksperimentuodamos su naujomis idėjomis, jos gali skatinti naujų projektų rengimą ir dalytis gerąja patirtimi, kurios apimtis nustato vyriausybės. VB NVO turi įgyti tokią kompetenciją, kad taptų specialiuoju katalizatoriumi, skatinančiu technologijas pasitarnauti neturtingiesiems.

PAŽANGOS PROCESE?

Tad kur slypi pažanga? Iššūkiai, kuriuos vystymosi sektoriui, ir ypač VB NVO, pateikia šis tyrimas, yra pakankamai reikšmingi. Jis padeda susidaryti VB NVO vaizdą, patvirtindamas, kad jos yra vienos iš tų organizacijų, kurios sparčiai augo per paskutiniuosius dešimtmečius ir ėmėsi įvairiausių vaidmenų vystomojo bendradarbiavimo srityje, kiekviena turėdama labai skirtingą požiūrį į savo atliekamą darbą. Šiame greito augimo procese jos galėjo atitolti nuo savo pradinės misijos ir vertybių, tad nėra visiškai tikros dėl savo dabartinio vaidmens. Taigi tampa vis sunkiau kalbėti apie VB NVO kaip apie vieningą organizacijų grupę. Ateityje joms gali tekti visiškai skirtingi vaidmenys. Tikėtina, kad dalyvaujant pažangos procese ir atliekant vieną vaidmenį, kito imtis jau nebus įmanoma. Be to, VB NVO negali tapti „vaistu nuo visų ligų“.

Šiandien matome nuolatinį didelės apimties ir labai profesionalių paslaugų teikimo srityje dirbančių VB NVO augimą. Jos visą laiką specializuojasi, dirba kaip verslininkų ir vyriausybių partnerės, kad galėtų efektyviau teikti paramą, ir turi subrangos sutartis su vyriausybe ar daugiašalėmis organizacijomis. Privataus sektoriaus modeliai įgys vis didesnę įtaką šiose didžiuliuose konsorciumuose ir jų pajėgumai įgalins formuoti bei kelti iššūkius paramos darbotvarkei techninio problemų spendimo lygmeniu. NVO labai didžiuosis naujais požiūriais į specializuotas problemas. Nors siekiant paramos sistemos pažangos joms gal ir nekils noras mesti iššūkį platesniems paramos politiniams bei valdžios santykiams ir apskritai vystymosi modeliams.

Šiuo keliu neinančios organizacijos turės išsiskirti kitokiais būdais. Jos galės sumažinti savo veiklos apimtis Pietuose, tačiau jų partnerystė bus daug stipresnė, jei jos remsis bendrai pripažįstama pokyčių vizija ir tvirta esamų tendencijų analize. Kartu su partneriais Šiaurėje ir Pietuose jos bandys sukurti globalų piliečių judėjimą, kad mestų iššūkį destruktyvioms, dėl dominuojančių vystymosi modelių pasireiškiančioms tendencijoms.

VB NVO gali turėti geresnes galimybes mąstyti kitaip ir siūlyti alternatyvas, kurios yra tvaresnės, mažiau šališkos ir teisingesnės. Šios organizacijos turės mažiau ką prarasti nei jų partneriai, jei atmes savo skirtumus ir savitumus dirbdamos kartu ir siekdamos realių pokyčių bei pripažins, kad tai užims nemažai laiko. Jos gali išsaugoti daugiau erdvės nepriklausomai nuomonei reikšti savo gimtosiose šalyse ir pateikdamos svarius įrodymus mesti iššūkį savo vyriausybėms, kad šios imtųsi sprendimų neteisybei ištaisyti savo šalyje ir užsienyje. Jei jos tai padarytų, pelnytų visuomenės palankumą ir įsitrauktų į kūrybiškus santykius su savo šalies donorais. Joms reikės padvigubinti savo pastangas, kad suburtų tvirtą grupę, kuri suprastų tai, ką daro, ir tikėtų tuo.

Ateitis gali pasiūlyti daugiau nei vieną pažangos kryptį, tačiau atstumas tarp skirtingų krypčių gali sumažėti. Pradedant šį nenuspėjamą dešimtmetį, VB NVO reikia gerai pagalvoti, kur jų vieta. Nuo to, kaip jos sugebės prisitaikyti prie vykstančių pokyčių, didele dalimi priklausys jų sėkmė.

3. PASAULINĖS TENDENCIJOS

Šiame skyriuje bus aptariamos penkios pagrindinės problemos, kurios tyrimo dalyvių nuomone, formuos pasaulinį vystomojo bendradarbiavimo kontekstą per ateinantį dešimtmetį:

1. Klimato kaita.
2. Kintanti geopolitika.
3. Demografiniai pokyčiai.
4. Gamtinių išteklių stygius.
5. Stiprėjanti nelygybė.

Aptariamos tendencijos pateikiamos kaip „didysis penketas“, pradedant nuo pačios svarbiausios. Paskui pereinama prie kitų tyrimo metu išskirtų tendencijų, kurias pabrėžė mažesnis tyrimo dalyvių skaičius.

KLIMATO KAITA

Klimato kaita yra tendencija, kurią, kaip darysiančią didžiausią įtaką vystomajam bendradarbiavimui per ateinantį dešimtmetį, mini didžioji dauguma tyrimo dalyvių.

Klimato kaita yra suprantama kaip svarbus, jei ne pats svarbiausias, kontekstas, kuris formuos vystymąsi per ateinantį dešimtmetį. Ji palaipsniui tampa centriniu viešosios politikos objektu[2]. Nauji skaičiavimai rodo, kad šio amžiaus pabaigoje vidutinė metinė temperatūra pasaulyje pakils maždaug 7° C. Daugiau nei 2° C pakilimas laikomas lygiu, kuris padidina nepataisomo ir potencialiai katastrofiško poveikio tikimybę[3].

Daugelyje besivystančių šalių jau buvo pastebėta labai reikšmingi pokyčių[4]. Prognozės dėl Afrikos numato, kad kontinentas patirs didesnį nei vidutinis pasaulinis atšilimą[5]. Šalys, kurios bando išspręsti didelio skurdo problemą, dažnai pasižymi prastesnėmis prisitaikymo galimybėmis dėl infrastruktūros stokos ir silpnos valdžios[6]. Manoma, kad apie 2020 metus nuo 75 iki 250 milijonų Afrikos žmonių patirs didžiulį vandens stygių, o kai kuriose šalyse derlingumas lietumi drėkinamos žemdirbystės srityse gali sumažėti perpus. Sergamumas ir mirtingumas dėl viduriavimo ligų, susijusių su potvyniais ir sausromis, turėtų padidėti Rytų šalyse. Lotynų Amerikos šalyse tai labai paveiks geriamojo, žemės ūkiui ir energijos gamybai skirto vandens išgavimą[7].

Klimato kaitos lygis ir būsimas poveikis priklausys nuo to, ar sėkmingos bus pastangos ją sušvelninti ir prie jos prisitaikyti. Tačiau net tada, jei tos pastangos būtų sėkmingos, galimos įvairios baigtys, įskaitant ir humanitarinę krizę dėl tokių dažnesnių ir žiauresnių netikėtų stichinių nelaimių kaip audros ar sausros[8]. 1 diagramoje parodytas tikėtinas žmonių, kuriuos paveiktų su klimato kaita susijusios humanitarinės katastrofos, skaičiaus didėjimas. Be to, klimato kaita padidintų ir nacionalinę bei tarptautinę[9] migraciją, sukeltų didesnį politinį bei ekonominį nestabilumą, įskaitant ir padidėjusį konfliktų, atsirandančių ir dėl kraustymosi iš vienos vietos į kitą, ir dėl vandens stygiaus, skaičių – ypač Afrikoje, kur beveik visi 50-ies upių baseinai peržengia sienas[10]. Esama ir tokios tikimybės, kad šalys galėtų imtis vienašališkų veiksmų ištekliams, teritorijai ir kitiems interesams apsaugoti[11].

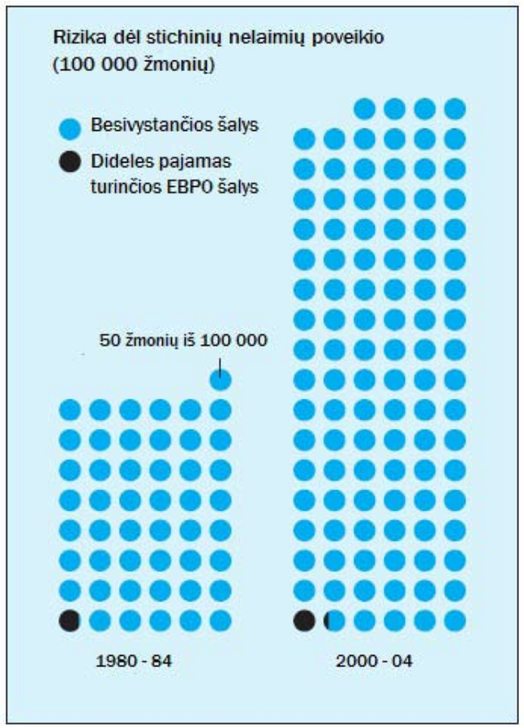
Svarbiausias ateinančio laikmečio poreikis – pasiekti pasaulinį susitarimą dėl prisitaikymo ir neigiamo poveikio sušvelninimo, įskaitant ir finansinius mechanizmus[11].

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Klimato kaita yra „žaidimo taisyklių keitėja“, nusakanti, kas gali nutikti vystymosi metu. Ji daro poveikį labai įvairioms sritims: migracijai ir sveikatai, energijos ištekliams ir gaunamam derliui, finansams ir sausringų žemių alinimui. Ji yra glaudžiai susijusi su tokiomis ilgalaikėmis aplinkosaugos problemomis kaip dykumėjimas, vandens trūkumas, dirvos erozija ir gamtinių išteklių gavyba.

Neaišku, ar pasaulis yra pasirengęs imtis tvarios plėtros ir žaliosios darbotvarkės. Nepaisant keletą metų trukusio visuomenės švietimo ir sąmoningumo didinimo, didžioji jos dalis vis dar nėra pasiruošusi suprasti, kokias pasekmes tai žada, ir nežino, kaip reaguoti į tokius iššūkius.

1 diagrama. Stichinių nelaimių pavojaus tikimybė

Šaltinis: HDRO skaičiavimai remiantis OFDA ir CRED duomenimis, 2007.

Reikia ryžtingai imtis šio iššūkio ir galimų jo „baisių pasekmių“. Įsivaizduojant ateitį iškyla niūrus vaizdas – grandininis poveikis sveikatai, pragyvenimui ir saugumui Pietuose. Buvimas gamtos stichijų akivaizdoje reiškia, kad tuos, kurie gyvena skurde, neproporcingai daug palies klimato kaita nors jie mažiausiai pajėgūs prie jos prisitaikyti.

Nesusikalbėjimas ir auganti įtampa tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių bandant surasti bendrus sprendimus išryškės per ateinantį dešimtmetį. Būtina ieškoti kompromisų, kurie švelnintų padėtį, bet tuo pačiu paliktų erdvės besivystančioms šalims augti ir kovoti su skurdu. Pagrindine problema taps tai, kaip susitarti dėl finansavimo mechanizmų prisitaikymui ir padėties švelninimui pasiekti.

Padėties švelninimo pagrindas turi būti vienodas siūlomo vystymosi modelio supratimas. Kitaip pinigai, skirti klimato kaitai, gali tik padidinti skurdą ir nelygybę: viena vertus, juos galima nesunkiai nukreipti į daugianacionalines biokuro bendroves, kita vertus, juos panaudojant pakeisti gyvenimus tų, kurie skursta. Vystomojo bendradarbiavimo sektorius privalo užtikrinti, kad skurdo mažinimas išliktų kertiniu siekiu reaguojant į klimato kaitą.

Žmonėms, nepriklausantiems aktyvistų ratui, klimato kaita tapo vienu iš tų dalykų, apie kuriuos jie linkę negalvoti, nes tai yra pernelyg didelis iššūkis.

Privatus sektorius, Airija

Ateinantį dešimtmetį klimato kaitos finansavimas gali tapti labiausiai ginčytinu dalyku. Jis taps pasaulinės pusiausvyros „palaikymo egzaminu“. Šiai sričiai bus reikalingas didžiulis finansavimas, daug kartų viršijantis šiandien vystomajam bendradarbiavimui skiriamus biudžetus. Jei vystomajam bendradarbiavimui ir klimato kaitos švelninimui skiriami finansiniai ištekliai pradėtų dubliuotis, reikėtų kelti klausimą, kad minėtos dvi šiuo metu atskiros sritys būtų sujungtos į vieną.

Jei neįvyks jokių pokyčių, besivystančios šalys bus priverstos pačios prisiimti klimato kaitos naštą. Reikia neatidėliotino vadovavimo ir politinės valios šiai problemai spręsti, nes ji yra pati svarbiausia ir užgožia daugelį kitų mūsų laukiančių iššūkių.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Kai 2005 metais *Trocaire* baigė savo antrąjį Pažangos projektą, klimato kaitos problema nebuvo minima tarp pagrindinių. Tuo metu apie ją buvo mažai diskutuojama žiniasklaidoje ar plėtros sektoriuje. Ir dažniausiai kalbama būsimuoju laiku. O šiame naujausiame projekte klimato kaita tapo problema, apie kurią kalba didžioji tyrimo dalyvių dalis. Taigi akcento vieta diskusijoje pasikeitė.

Respondentai parodė, kad jie puikiai supranta, jog klimato kaita šiandien yra itin opi problema, bet dauguma jų detaliai jos nenagrinėjo. Įdomu, kad tyrimo dalyviai iš Šiaurės dažnai sutelkdavo dėmesį į tarptautinės politikos sritį – sutartis ir prisitaikymą, o Pietų atstovai buvo labiau linkę plačiau kalbėti apie apčiuopiamą poveikį aplinkai. Vystomojo bendradarbiavimo sektorius turi neatidėliodamas imtis klimato kaitos daromo neigiamo poveikio skurdo mažinimui švelninimo.

Kaip „žaidimo taisyklių keitėja“ klimato kaita darys poveikį daugeliu lygmenų. Vis labiau sutariama dėl principo (nepaisant to, kaip jis pasireikš praktikoje), kad norėdami tinkamai spręsti klimato kaitos problemas, turime tuo pačiu peržiūrėti kertines ekonominio augimo modelių, aukšto vartojimo lygio ir vystymosi prielaidas.

Šių modelių reforma ir gyvenančių skurde žmonių galimybių vystytis užtikrinimas yra neišvengiamai susiję su politikos konvergencija: kova su aukštu vartojimo lygiu ir atliekomis pabrėžiant pagrindines žmogaus teises. Lygiateisiškumo klausimas tampa kertinis, sukeldamas milžiniškus nepatogumus turtingoms ir aukštą vartojimo lygį turinčioms ekonomikoms. Tokiam iššūkiui reikia visiško pagrindinių vertybių ir elgesio pokyčio, kuris nukreiptų viešąją nuomonę ir politinę valią visame pasaulyje didesnio tvarumo link.

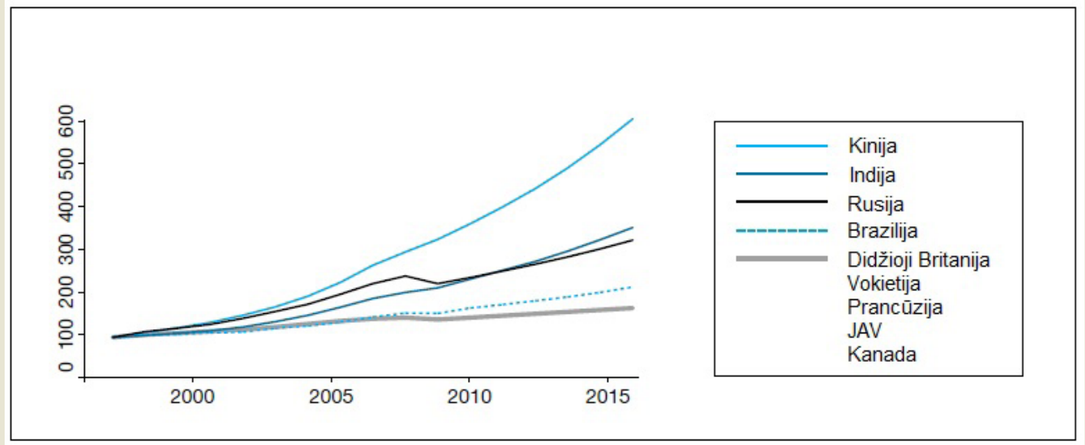
Esminis klausimas ateityje bus, kur ir kaip turėtų būti aptariamos tokios daugialypės pasaulinės problemos. Šiuo metu pasaulio politikos diskusijų erdvė yra suskaidyta – iš dalies sutampančios diskusijos vyksta skirtingomis kryptimis. Geopolitiniai poslinkiai, kaip matyti iš toliau pateiktos medžiagos, veda prie dar didesnio fragmentiškumo. Tokios globalios konferencijos kaip aukščiausio lygio susitikimas dėl tvarios plėtros (Rio+20) gali atverti platesnius kelius šiai darbotvarkei – tačiau jų šiandieniai laimėjimai siekiant pokyčių nežada nieko gero.

KINTANTI GEOPOLITIKA

Antroji tendencija, kurią mini Pažangos tyrimo dalyviai, yra kintanti geopolitika ir jėgų poslinkiai.

Dominavusi nuo Šaltojo karo pabaigos, „vienpusiška“ pasaulio santvarka artėja į pabaigą. Mažiau aišku, kas užims jos vietą. Kai Jungtinės Valstijos pajuto globalios finansų krizės poveikį, auganti Kinijos ekonominė galia ir vadinamosios BRIC[12] šalys (Brazilija, Rusija ir Indija) nė kiek nesusilpnėjo. Tikėtina, kad apie 2025-2030 metus JAV, Kinija, Indija ir galbūt Europa taps

2 diagrama. BNP dalis vienam gyventojui

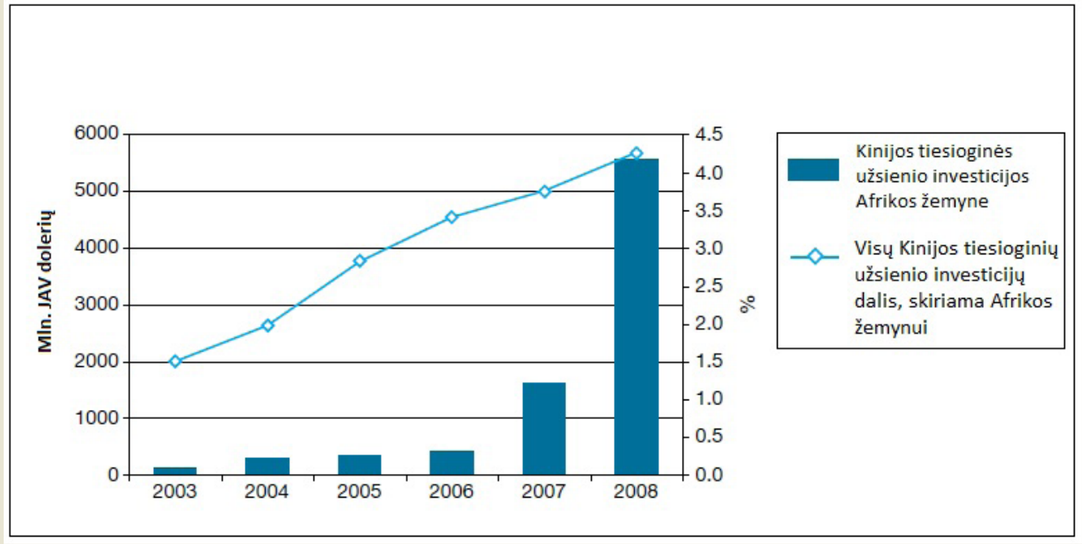

Duomenys: Indeksuojamas bendrasis vidaus produktas, atsižvelgiant į perkamosios galios paritetą ir indeksuojamas bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui pagal perkamosios galios paritetą, 1995-2015. Šaltinis: Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio ekonomikos augimo perspektyvos, 2010.

reikšmingais galios stulpais globalaus valdymo architektūroje[13]. Alternatyviai mums gali tekti įžengti į tokį „G-2“ pasaulį, kuriame visus susitarimus turės patvirtinti JAV ir Kinija[14].

Kaip matyti iš 2 diagramos, bendras BRIC BNP yra 15 % viso pasaulio produkcijos, o jų bankai turi 40 % pasaulio tvirtos valiutos rezervų[15]. BRIC augimo galimybės rodo, kad apie 2040–2050 metus jos kolektyviai pasieks pasaulinio BNP G-7 dalį[16]. Dėl didelio gyventojų skaičiaus Kinija ir Indija negali būti laikomos kylančiomis ekonomikomis. Jau greičiau turėdamos daugiausiai gyventojų jos yra „globalių pokyčių varomosios jėgos (...) besispraudžiančios į pasaulio ekonomiką ir keičiančios nusistovėjusius modelius“[17]. Regis, Kinija yra tvirtai nusiteikusi ir toliau daryti ženklią įtaką ir besivystančioms, ir išsivysčiusioms šalims[18].

3 diagrama. Tiesioginės užsienio investicijos iš Kinijos į Afriką, 2003–2008 metais

Šaltinis: UNCTAD, FDI/TNC duomenų bazė.

Be to, Kinijos ir BRIC valstybių iškilimas jau dabar verčia ilgai gyvuojančias pasaulines institucijas keisti ekonominio ir politinio valdymo procesus. Viską apimančių ir efektyvių institucijų, kurios galėtų užsiimti globaliu ekonominiu valdymu po finansų krizės, nebuvimas vis labiau didina G-20 svarbą. Tačiau būtų nelabai protinga iš to daryti prielaidą, kad perėjimas nuo G8 prie G20 garantuos viską apimančią ekonominę tvarką. Pastaruoju metu G20 buvo kritikuojamas už tai, kad nenustato aiškaus privataus sektoriaus vaidmens ir kad nėra pripažinto būdo besivystančių šalių poreikiams nustatyti[19]. ES būdama regioninė institucija kartu su JT šioje grupėje atlieka tik stebėtojos vaidmenį.

Be to, JT ir Bretton Woods institucijos vis griežčiau kritikuojamos, kad stengiasi prisitaikyti prie naujų politinių realijų. Iš pradžių sukurtos

„kitokiai politinei tvarkai palaikyti“ šios institucijos per XX amžiaus pabaigos ir XXI amžiaus pradžios metus darėsi vis didesnės ir labiau sustabarėjusios[20]. JT entuziazmas pasibaigus Šaltajam karui buvo atvėsintas sudėtingomis politinėmis peripetijomis ir nuolatiniais klausimais apie JT teisėtumą. Čia galima įžiūrėti ir tą faktą, kad Saugumo tarybai nepavyko taip persitvarkyti, jog galėtų tiksliai atspindėti pasikeitusias pasaulio jėgos struktūras ir esamą jėgų pusiausvyrą.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Jėgos keičiasi: Šiaurės–Pietų, ir Rytų –Vakarų santykiuose atsiranda nauja dinamika. Į paskutinių 50-ies metų jėgos pusiausvyros vietą ateina naujoji, gebanti „pakeisti pasaulio mąstyseną“.

Šiuose besikeičiančių jėgų santykiuose G20 teks reikšmingas naujas vaidmuo. Tačiau neaišku, kaip tai atrodys praktiškai. G20 savaime neatstovaus skurde gyvenančiųjų balsams. Augantį G20 galia gali būti suprantama kaip tradicinių Šiaurės ir Pietų ribų peržengimo pasekmė. Tai turės reikšmingų padarinių vystomojo bendradarbiavimo konceptualizavimui ir įgyvendinimui.

G20 gali tapti tarptautinių sutarčių katalizatoriumi, tačiau „mažo ir aiškaus elito, koks buvo G8“ nebuvimas ir atstovavimas plačiam interesų ratui gali sunkinti realų pokyčių pasiekiamumą.

Mes judame link pasaulio, kuriame G-20 vis labiau įsigalės. Tai daro didelę įtaką mūsų mintims apie vystomąjį bendradarbiavimą ir tam, kaip aktyviai mes jame dalyvaujame.

Donoras, Europa

Augantį G20 galia ne tik darys ženklią įtaką vystomajam bendradarbiavimui, ji privers pakeisti VB modelį. Greitas ekonomikos augimas Azijoje skatins diskusijas apie vystymosi kryptis ir privers ištirti alternatyvas. Naujai iškylantys donorai bando prastumti vadinamąjį „jokių nesąmonių“ vystymosi modelį. Tai modelis, kai jūs pirmiausia „sukuriate įrangą, o visa kita atsiranda savaime“. Kinija yra ypač peršama kaip šalis, siūlanti alternatyvų vystymosi modelį, kuris, kas beatsitiktų, bus labai reikšmingas ateinančiame dešimtmetyje. Neaišku, gerai tai ar blogai. Jis gali vystyti infrastruktūrą besivystančiose šalyse, tačiau sukurti ir visiškai nereikalingų dalykų.

Kiekvienas diktatorius sutiks plaukioti su Kinijos vėliava, nes tai leis jam gauti taip trokštamų pinigų be jokių sąlygų.

NVO direktorius, Pietų Afrika

Afrikos šalių vyriausybės daugiau klauso Kinijos nei Vakarų. Kinijos investicijos į naftos ir vario pramonę bei žemės pasisavinimą Afrikoje ir toliau sparčiai augs. Tuo pačiu gali sumažėti dėmesys gero valdymo klausimams Afrikoje ir už jos ribų. Augant šioms tendencijoms poreikis geriau suprasti Kinijos ketinimus taps vis svarbesnis.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Kintančios geopolitikos tema ir toliau kelia nepatogius klausimus. 2005 metų Pažangos ataskaita apibūdino tai kaip kritinį kontekstą, kuris šio tyrimo metu tik dar labiau pasitvirtino. Tačiau atsakas į minėtą iššūkį neatrodo adekvatus. Šiokia tokia sumaištis kilo dėl to, ar esama logiškai nuoseklaus kinų vystymosi modelio. VB NVO mažai apie tai žino ir neturi jokių ryšių su Kinijos pilietine visuomene. Šis trūkumas stebina, turint galvoje nenugįnčijamą kinų įtakos jėgą ir tai, kad ji ir toliau augs. Daugelis stebėtojų mano, kad Kinija linkusi nutylėti dabartinius Vakarų procesus. Tai galėtų atspindėti abipusę nežinomų dalykų baimę ir praktinį negebėjimą sudominti vieniems kitus.

Tyrimo dalyviai taip pat nurodo būtinybę pažvelgti plačiau, nei siūlo pernelyg supaprastintas Šiaurės-Pietų ir Pietų-Pietų pasaulio suvokimas, ir pamąstyti apie regioninius blokus. Toks regioninis mąstymas padeda suprasti skirtingus santykius ir sąveikas, priklausančias nuo šalių ir konteksto. Mažai kalbama apie Islamo šalių vaidmenį kuriant naujus aljansus, nors, pvz., Saudo Arabija yra susijusi su daugeliu žemės pirkimų Afrikoje. Neginčytina ir tai, kad Kinija – labiausiai pastebima naujoji galia, o apie kitas šalis, tokias kaip Indonezija ar Turkija, kalbama nedaug, nepaisant to, kad jos taip pat atstovauja naujai iškylančių donorų grupei.

Masinių geopolitikos poslinkių akivaizdoje dėl tokių po Antrojo pasaulinio karo atsiradusių pasaulinių institucijų kaip JT ir Bretton Woods ateities iškyla daug klausimų. Kitos neseniai suformuotos grupės, pvz., G20, atrodo, kopia aukštyn. JT žlugimo šmėkla, regis, sklando ore: tyrimo dalyviai neaptarinėjo dažnai diskutuojamo teiginio, kad reikia reformuoti JT, nes dabar jos laikomos visiškai neįtakingomis ir neturinčiomis lemiamo balso. Mažai buvo kalbama ir apie JAV vaidmenį. Galbūt tai buvo kintančios jėgų pusiausvyros suvokimo atspindys. Keista, bet ir ES vaidmuo diskusijose nebuvo aktyviai aptarinėjamas.

DEMOGRAFINIAI POKYČIAI

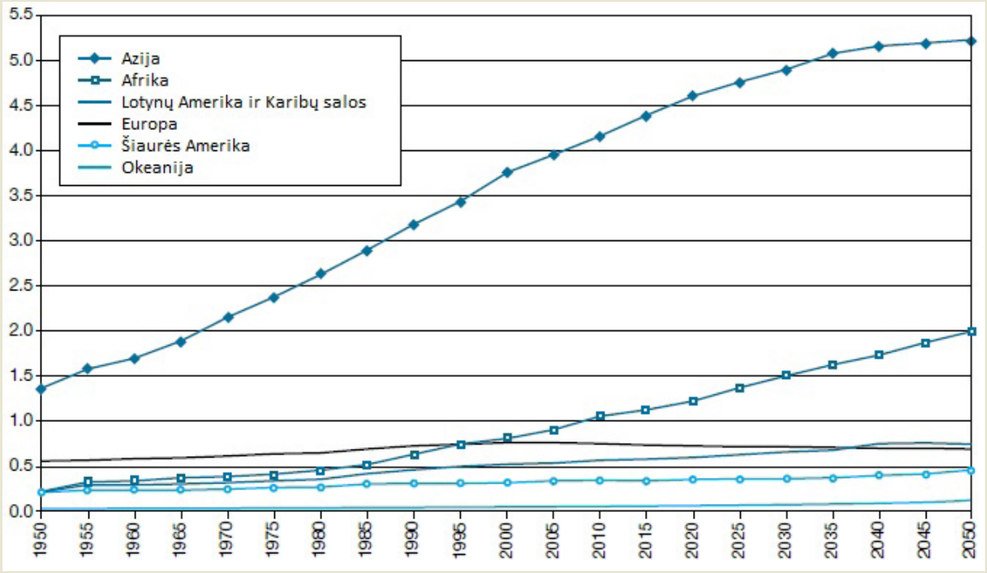
Trečioji tyrimo dalyvių minima tendencija yra demografiniai pokyčiai, plačiai apibrėžiami kaip gyventojų skaičiaus augimas, migracija ir urbanizacija.

Demografiniai pokyčiai neišvengiamai padarys didelę įtaką per artimiausius 10 metų. Apskaičiuota, kad pasaulio gyventojų skaičius apie

2050 metus išaugs maždaug trečdaliu, t. y. iki 9,2 milijardų[21], ir nebus (o tai labai svarbu) vienodas visuose regionuose. Kaip matyti iš diagramos, tikėtina, kad santykinai stabilios ir senėjančios Šiaurės populiacijos ryškiai skirsis nuo nuolat augančių Pietų populiacijų. Numatoma, kad iki 2050 metų gyventojų skaičius padidės 2,3 milijardo, iš kurių 2,25 milijardo Pietų šalyse[22].

2008 metais pirmą kartą daugiau nei pusė pasaulio gyventojų gyveno miestuose, o apie 2050 metus šis skaičius gali išaugti iki 70 %. Iki 2050 metų Užsacharės Afrikoje gyventojų skaičius gali padvigubėti, o kai kuriose šalyse dar labiau padidėti: Ugandoje nuo 27 iki 130 milijonų, Nigerijoje nuo 14 iki 50 milijonų[23].

4 diagrama. Pasaulio gyventojų skaičius 1950–2050 metais, pagal skirtingus numatomus variantus (milijardais).

Šaltinis: JT Ekonominių ir socialinių reikalų departamento Gyventojų padalinys (2009): Pasaulio šalių gyventojų prognozės: 2008 m. peržiūra, Niujorkas.

Ši tendencija turės aiškias pasekmes pasiekimams kovoje su skurdu, nebent atitinkamai išaugtų ir paslaugų teikimas. Padidėjusios populiacijos pareikalaus ir daugiau svarbiausių paslaugų, taip pat sumažins turimos žemės ir vandens kiekį. Manoma, kad dėl to padidės pilietinių konfliktų pavojus, ypač ten, kur yra daug jaunų žmonių ir mažai galimybių įsidarbinti.

Tačiau negalima nustatyti tiesioginio priežastingumo tarp gyventojų skaičiaus augimo ir skurdo. Priešingai, dabar plačiai pripažįstama, kad ir tai, kiek gyventojų skaičiaus augimas lemia gebėjimą kovoti su kraštutiniu skurdu, ir gyventojų skaičiaus augimo stabilizavimas priklauso nuo reikšmingų pasiekimų įvairiose socialinėse sferose.

Ateinančiame dešimtmetyje skurdo urbanizacija taps kritine vystymosi problema. Menkai tesutariama, kaip ją spręsti. Kaip galimybę urbanizacijai sustabdyti kai kurie ekspertai įvardija būtinybę efektyviai vystyti kaimo vietoves[24], o kiti mano, kad urbanizacija yra potencialus gėris, jei donorai ir vyriausybės ją derina su tinkamu skurdo mažinimu miestuose.

Per paskutinį dešimtmetį bendrasis tarptautinių migrantų skaičius nuo numatytų 150 milijonų 2002 metais padidėjo iki 214 milijonų šiuo metu[25]. 2009 metais daugiau nei 307milijardai dolerių buvo pervesti besivystančioms šalims – o tai sudaro apie 74 % visų pervedimų. Įdomu, kad pagrindinės užregistruotų pervedimų gavėjų šalys buvo Indija, Kinija, Meksika, Filipinai ir Lenkija[26]. Didesnė migracija ir šalies viduje, ir į kitas šalis yra susijusi su gyventojų skaičiaus augimu. Regis, kad tai gali būti didėjančios urbanizacijos tendencijos rodiklis. Pasekmės čia susijusios su vadinamuoju protų nutekėjimu ir padidėjusia priklausomybe nuo piniginių pervedimų Pietų šalyse.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Gyventojų skaičiaus augimas sugrįš į darbotvarkę ir bus labai reikšmingas visam vystomojo bendradarbiavimo procesui, nes stabdys TVT pasiekimą socialinės rūpybos sistemoms žūtbūt stengiantis patenkinti išaugusius poreikius. Gyventojų skaičiaus augimas padidins įtampas dėl gamtinių išteklių ir žemės. Šalyse, kurios iš esmės yra agrarinės, tai sustiprins badą ir gali sukelti konfliktų.

Per ateinantį dešimtmetį visame pasaulyje skurdo veidas taps vis labiau urbanizuotas. Tai gali sukelti didėjantį nedarbą ir tokių išteklių kaip vanduo bei elektra stygių. Augantis miesto gyventojų skaičius besivystančiose šalyse sukels problemų dėl apsirūpinimo maistu. Žemės ūkyje dirbant vis mažiau žmonių, žemės ūkio reformų poreikis taps neatidėliotinas. Tačiau ne visos ur-

banizacijos pasekmės gali būti neigiamos. Atsiras galimybė išaugti didesnei viduriniajai klasei ir miestietiškajam elitui, ypač Afrikoje. Regis, pertvarkos socialiniai pokyčiai greičiau ateis iš lūšnynų.

Kartu su urbanizacija kitą dešimtmetį labai padidės greita ir didelės apimties migracija, skatinama daugiausiai bedarbystės ir klimato kaitos. Laukiamos pasekmės daugiausia yra neigiamos, nors gaunami piniginiai pervedimai gali jas sumažinti. Įtampa, agresija ir ksenofobija yra tikėtinos su darbo paieškomis susijusios migracijos pasekmės. Didėjantis nepasitenkinimas dėl imigrantų Šiaurėje gal suformuoti neigiamą požiūrį į VB.

Didesni demokratiniai poslinkiai dėl gyventojų skaičiaus augimo, migracijos ir urbanizacijos atskirose šalyse ir skirtinguose kontinentuose pasireikš labai nevienodai. Šoktels jaunimo skaičius Afrikoje, kurį lydės senstančių Azijos populiacijų, ypač Indijoje ir Kinijoje, keliami iššūkiai.

Šiuo metu pastebimas prieštaravimas, kai Vakarų visuomenės siunčia pinigų vystymuisi Afrikoje, tačiau nenori imigrantų iš Afrikos savo bendruomenėse.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Demografiniai pokyčiai nėra įtraukti į vystomojo bendradarbiavimo darbotvarkės klausimus. Jie nebuvo detaliai nagrinėjami ankstesniuose dviejuose Pažangos projektuose ir neužėmė pagrindinės vietos VB diskurse nuo pat 1994 metais vykusios tarptautinės konferencijos, skirtos populiacijai bei vystomajam bendradarbiavimui.

Demografiniai pokyčiai taps vienu iš reikšmingų poslinkių ateinantį dešimtmetį. Vyks greitas, bet netolygus gyventojų skaičiaus augimas; šis augimas ir klimato kaita paskatins masinę migraciją, o besivystančiame pasaulyje paspartins urbanizacija. Šie pokyčiai gali vykti lėtai arba labai greitai, nes dažnesnės stichinės nelaimės verčia žmones kraustytis iš vietos į vietą. Pasekmės bus akivaizdžios visais lygiais. Pabėgėliai ir imigrantai iš besivystančio pasaulio bus nusiteikę daryti poveikį pasaulinei politikai. Istorinė patirtis rodo, kad milijonų imigrantų iš kitų šalių šmėklą galima be jokių skrupulų panaudoti politinėms pergalėms pasiekti. Demografinių pokyčių poveikis ateinančiame dešimtmetyje bus žadantis permainas. Didžiausias iškylantis klausimas – ar VB sektorius yra pasirengęs susidoroti su tais pokyčiais, o jei ne, kokias tai atneš pasekmes vystymuisi per ateinančius metus?

GAMTINIŲ IŠTEKLIŲ STYGIUS

Ketvirtoji tendencija, kurią išskiria tyrimo dalyviai, yra gamtinių išteklių stygius.

Gamtinių išteklių turėjimas yra svarbus pranašumas siekiant vystymosi. Sveikas protas sako, kad naudingosios iškasenos, derlinga žemdirbystei žemė, nafta ir kiti gamtos ištekliai turėtų garantuoti pajamas neturtingiausioms šalims. Tačiau realiame gyvenime dauguma tokių šalių kenčia dėl „išteklių prakeiksmo“, nes kaip bebūtų paradoksalu, daug išteklių turinčios vargingos šalys paprastai pasižymi prastai valdoma ekonomika. Tose šalyse neretai klesti autoritariniai režimai ir daugeliu atveju smurtas[27].

„Išteklių prakeiksmo“ esmė visada yra prastas valdymas. Pastebėtas aiškus ryšys tarp gamtinių išteklių, ypač iškasenų, naudojimo ir trapių demokratijų naikinimo[28]. Ištekliais turtingų šalių vyriausybės nuolat leidžia užsienio kalnakasybos ir naftos bendrovėms naudoti savo išteklius[29]. Be to, besivystančiame pasaulyje stiprėja tendencija socialinius protestus užgniaužti panaudojant jėgą ir tokiu būdu ribojant žmonių galimybes reaguoti į iššūkius[30].

Svarbi šio sunkumo įveikimo dalis – spręsti minėtą valdymo problemą. Tinkamos administracinės ir vyriausybės institucijos yra labai svarbios gamtiniams ištekliams tvarkyti. Atsižvelgiant į tai, kad gamtiniai ištekliai gali sukelti priešpriešą silpnose, ką tik iš konfliktų išsivadavusiose valstybėse, kuriose dažnai dar nėra sukurtų tvarių reguliavimo mechanizmų[31], didelis dėmesys turi būti skiriamas tinkamų reguliavimo struktūrų sukūrimui ir nepriklausomų teismų bei biurokratinės kompetencijos išteklių valdymo stiprinimui[32]. Taip pat priemonių mokesčių nemokėjimui sustabdyti, kovai su korupcija[33], nuosavybės teisių gynimui[34] ir efektyvesnei verslų kontrolei kurti ir diegti.

Pramonės šakų, kurias palietė šie valdymo skaidrumo ir atskaitomybės trūkumai, skaičius auga. Santykinai naujos pramonės šakos, susijusios su klimato pokyčių sušvelninimu, tokios kaip biokuras, dažnai susiduria su ta pačia valdymo problema. Biokuras ir žemės ūkio pavertimas preke (komodifikacija) vis dažniau priskiriami gamtos išteklių kategorijai. Todėl reikalinga išsami pelno, gaunamo iš biokuro, analizė, atitinkamų verslo taisyklių ir standartų nustatymas ir adekvataus žemės administravimo sistemos sukūrimas siekiant spręsti su gamtinių išteklių naudojimu susijusius konfliktus[35].

Žemė priklauso ypatingai išteklių sričiai. Per paskutinįjį dešimtmetį žemės poreikis akivaizdžiai išaugo. Tai paskatino žemės pasisavinimą, nes užsienio investuotojai sudaro sutartis su valstybėmis paimti savo nuosavybėn arba kon-

troliuoti didelius žemės plotus komercinei ar žemės ūkio produkcijai gaminti. Paprastai šie žemės plotai būna daug didesni už vidutines žemės valdas tame regione.

Pasaulio banko duomenimis, iki 2008 metų vidutinis kasmetinis žemės ūkio paskirties žemės plotų padidėjimas pasaulyje buvo mažesnis nei 4 milijonai hektarų, tačiau didelės apimties sandoriai dėl 56 milijonų hektarų žemės ūkio paskirties žemės buvo paskelbti besibaigiant 2009 metams. Daugiau nei 70 % minėtos žemės yra Afrikoje, kurioje tokios šalys kaip Etiopija, Mozambikas ir Sudanas perleido milijonus hektarų investuotojams. Tačiau tik 37 % šios žemės buvo panaudota maisto produktams auginti[36]. Paskutinė žemės pasisavinimo banga buvo tiesioginė reakcija į 2008 metų maisto krizę, kai šalys, kurios suvartoja daugiau maisto nei pasigamina, bandė užsitikrinti ilgalaikį maisto produktų tiekimą. Patikimos informacijos apie žemės pasisavinimą stoka sunkina šios problemos dydžio įvertinimą.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Tokių svarbiausių gamtinių išteklių, kaip vanduo, maistas, švarus oras ir energija, stygius taps labai opia problema per ateinančius metus. Jis paveiks atskirus žmones ir bendruomenes, taip pat darys ženklų poveikį tarptautinei bendruomenei, nes priėjimas prie gamtinių išteklių ir jų kontrolė taps svarbiausiu galios įrankiu kintančioje geopolitikoje.

Vis augantis stygius turės nevienodas pasekmes skirtinguose regionuose. Neproporcingai bus paliestos Afrikos šalys, ypač dėl neteisingo žemės ir vandens paskirstymo.

Žemės pasisavinimas taps įprastu reiškiniu. Pramoninės šalys stengsis išsinuomoti didžiulius žemės plotus besivystančiose šalyse, sukeldamos daug etinių problemų, ypač dėl atitinkamų vietos bendruomenių ir daugianacionalinių bendrovių teisių.

Paskirstymas taps daug svarbesnis. Karštos diskusijos vyks dėl to, kas turi teisę naudotis, kas – teršti aplinką, o kas – nuimti derlių.

Tai, ką jie paima iš šalies, prisidengę teisėta prekyba, iš tiesų yra didžiulio masto Afrikos kontinento stekenimas.

VB NVO, Afrika

Labai tikėtina, kad kils nauji konfliktai dėl negausių gamtinių išteklių. Tai taip pat susiję su klimato kaita. Įtampa apipus Nilo upės gali sukelti konfliktų daugelyje šalių, jei jie nesusitars dėl teisės į vandenį. Naujai atrasti naudingųjų iškasenų klodai tik sunkins valdymo ir atskaitomybės problemas.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Jei ateityje kils papildomų įtampų dėl demografinių pokyčių ir klimato kaitos, teisė į išteklius taps vis svarbesnė pasauliniam vystymuisi, stiprėjant konfliktams dėl svarbiausių išgyvenimui reikalingų dalykų – žemės, oro ir vandens. Vyriausybių, kurios išparduoda teises į šalies išteklius, nepaisydamos savo žmonių poreikių, veiksmai kelia didžiulį susirūpinimą. Užsienio asmenų grupės perka ar nuomoja žemę, sudarydamos ilgalaikes sutartis, ypač Užsacharės Afrikoje. Kaip toliau klostysis šių žemių likimas, ar jos neskatins augančio į šalį nustumtų vietos gyventojų pykčio, vis dar neaišku.

Šis klausimas atskleidžia didžiąsias valdymo spragas ir netolygumus nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu lygmenimis, taip pat ir neatidėliotiną prekybos bei komercinių interesų reguliavimo poreikį užtikrinant bendrą didesnį skaidrumą. Vyriausybės gali daryti didžiulį spaudimą vietos bendruomenėms tradicinei žemės naudojimo praktikai pakeisti arba versti išvis atsisakyti žemės – kitaip tariant, atimti iš jų išteklius. Tačiau vis dėlto esama tarptautinių įstatymų, kurie per Tarptautinę darbo organizaciją (TDO) ir JT gali apsaugoti vietos gyventojų teises į išteklius. Svarbiausias klausimas – ar tie įstatymai turės pakankamą galią ateityje.

DIDĖJANTI NELYGYBĖ

Penkta kritinė tendencija, kurią išskyrė tyrimo dalyviai, yra didėjanti nelygybė nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu lygmenimis.

Pasaulinės, regioninės ir nacionalinės nelygybės augimas taps pagrindine problema ateinantį dešimtmetį. Nepaisant vystomojo bendradarbiavimo pastangų turtas ir valdžia išlieka nedidelės žmonių grupelės rankose. Kaip matyti iš 1 lentelės, akivaizdi nelygybė pagal pagrindinius žmogaus socialinės raidos rodiklius ir toliau tebeklesti.

Nelygybei skiriamas vis didesnis dėmesys. 2010 metų Žmogaus socialinės raidos ataskaitoje įvertinta nelygybė pagal žmogaus raidos indeksą[37]. Didelė skurstančiųjų dalis dabar gyvena vidutinių pajamų šalyse, įskaitant Kiniją, Indiją ir Nigeriją[38]. Šalims brendant iš skurdo, dominuojančių vystymosi modelių taikymas rodo augančią nacionalinę ir regioninę nelygybę. 5 diagramoje parodytas aukštas nelygybės lygis kai kuriose kylančios ekonomikos šalyse.

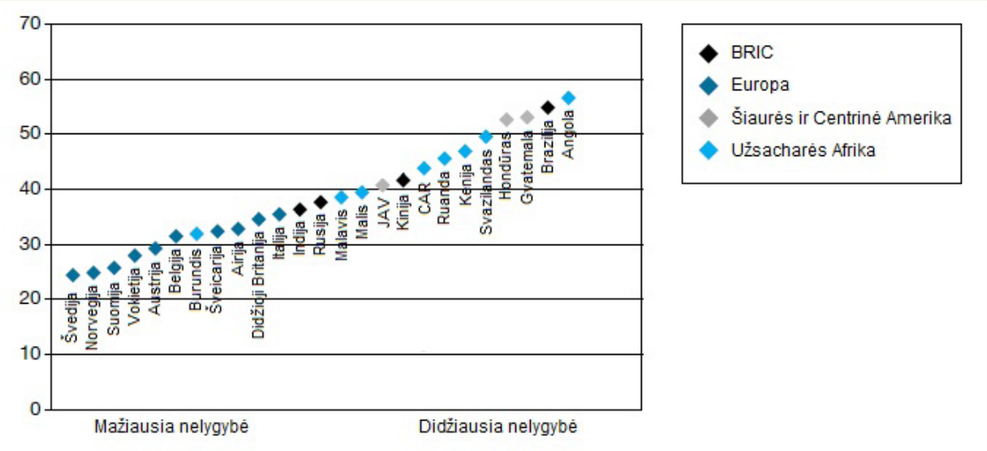
Skurdui mažinti šalyse, kur yra didelė nelygybė, reikia tris kartus didesnio ekonominio augimo nei tose šalyse, kuriose nelygybės lygis yra žemas[39]. Tačiau ryšys tarp ekonominio augimo ir nelygybės yra labai sudėtingas. Ne tik augimui daromos kliūtys, bet ir kai kurie augimo tipai gali didinti nelygybę šalyse. Todėl gali susidaryti uždaras ydingas ratas.

1 lentelė. **Nelygybė tarp EBPO ir Užsacharės Afrikos šalių.**

	EBPO šalys	**Užsacharės Afrika**
Pajamos BNP vienam gyventojui (JAV doleriais)	$37,077	$2,050
Gyvenimo trukmė Tikėtina vidutinė gyvenimo trukmė	80,3	52,7
Gimdyvių mirtingumas Gimdyvių mirtingumas 100 000 gimdymų	8	881
Išsilavinimas % gyventojų, turinčių bent vidurinį išsilavinimą (25 metų ir vyresnių)	Moterys 84 % Vyrai 87 %	Moterys 23 % Vyrai 38 %

Šaltinis. JTVP Žmogaus socialinės raidos ataskaita 2010 m.

5 diagrama. Santykinis nelygybės lygis šalyse

Duomenys: Gini koeficiento vidurkiai, 1999-2008. Šaltinis: Pasaulio banko Plėtros tyrimų grupė.

Paskirstymo modelis, kai augimo privalumais naudojasi tik nedidelė šalies gyventojų dalis, likusiai daugumai gyvenant visiškame skurde, daro didžiulį poveikį socialiniam stabilumui. Nelygybė leidžia palaikyti vyriausybių atskaitomybės nebuvimą, efektyviai išstumiant daugelį interesų grupių iš politinio proceso. Kai turtingas elitas pradeda valdyti politinius procesus, sumažėja tikimybė, kad socialinė ir ekonominė politika skatins augimą ir žmogaus socialinę raidą[40]. Be to, turtinė nelygybė silpnina socialinį stabilumą ir gerokai padidina pilietinių konfliktų tikimybę[41].

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Ateinantį dešimtmetį nelygybė taps daug reikšmingesnė. Atotrūkis tarp turtingųjų bei vargšų ir toliau augs, didės su tuo susijusios problemos, ypač vidutinių pajamų šalyse. Daug šalių juda šio statuso link ir, nors dar labai daug žmonių gyvena skurde, oficiali padėtis keičiasi. Ir toliau išliks nuolatinio skurdo regionai – greičiausiai pilietinių neramumų vietose.

Netolygiai išsivysčiusios šalys, judėdamos vidutinių pajamų šalių statuso link, susidurs su paramos mažėjimu. Tarptautiniams donorams vis dažniau iškils santykių su tokiomis šalimis dilema. Skurdo lygis čia išliks aukštas, tačiau daug vietos organizacijų gali nebeturėti prieigos prie tradicinių finansavimo šaltinių. Nesant jokių alternatyvų jos gali likti visiškai be paramos net solidarumo prasme, nes paramos davėjai, paisydami savo interesų ir siekdami globalių tikslų, gali vis dažniau kreipti dėmesį tik į konfliktų paliestas ir silpnas valstybes.

Kiekvienas gali teigti, kad pasisako prieš skurdą, bet VB NVO turi kelti klausimą, ar mums patinka gyventi pasaulyje, kuriame Šiaurės ir Pietų vartojimo modeliai yra tokie nevienodi.

VB NVO direktorius, Europa

Nelygybės tarp Šiaurės ir Pietų priežastimi reikėtų laikyti ne tiek skurdą Pietuose, kiek pernelyg didelį vartojimą Šiaurėje. Tie, kurie dirba vystomojo bendradarbiavimo srityje, ir ypač Šiaurėje, turės griežčiau pasisakyti prieš tokius nevienodo vartojimo modelius ir aiškiai išreikšti savo asmeninę poziciją lygybės klausimu.

Ateinančiais dešimtmečiais atotrūkis tarp ekonomikos augimo ir gyvenimo kokybės vis labiau didės, todėl reikės ieškoti naujų būdų gerovės sąvokai apibrėžti, vadovaujantis holistiškesnių požiūriu į vystymąsi.

Geresnis ekonomikos valdymas pasauliniu lygiu, ypač prekybos srityje, bus labai svarbus sprendžiant dabartinės pasaulinės nelygybės problemas. Prekybos sistema viską pakreipė Šiaurės naudai ir priklausančius nuo paramos Pietus paliko prašyti išmaldos. Praėjusį dešimtmetį daugiašalė prekybos sistema patyrė krizę, ją ištiko nesėkmė Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) Doha derybų dėl vystymosi raunde. Ši nesėkmė leido atsirasti dvišaliams prekybos sandoriams, kurių poveikis ilgainiui tapo žalingas. Nors PPO ir buvo kritikuojama, gerų pasaulinių taisyklių nebuvimas potencialiai yra daug kenksmingesnis.

Esama didžiulių nelygybės problemų vidutinių pajamų šalyse, tačiau tai yra šių šalių vidaus reikalas ir sprendimo turi ieškoti vietos politikai. Tradiciniu būdu bendradarbiaudamos vystymosi srityje išsivysčiusios šalys šiuo klausimu nedaug kuo gali padėti.

Akademinio pasaulio atstovas, Europa

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Pasaulinių nelygybės problemų sprendimas yra vystymosi pagrindas. Ateinantis dešimtmetis jau nebevertins nelygybės vien tik Šiaurės ir Pietų arba vien tik finansinių išteklių prasme. Nelygybė bus suvokiama pagal tokias socialines ir politines kategorijas kaip socialinė klasė, lytis, religija ir etninė priklausomybė. Tai bus pats tinkamiausias didinamasis stiklas santykiams įvairiuose plotmėse analizuoti: tarp individų, grupių, šalių ir regionų.

Toks atnaujintas akcentas leis moderniau pažvelgti į sudėtingą klausimą, kurios grupės pasisavina vystymosi privilegijas. Jis taip pat leis sutelkti didesnį dėmesį į moterų nelygybę ir diskriminaciją dėl lyties.

Kadangi nelygybė yra neatsiejama nuo pažeidžiamų ir atskirtį patiriančių grupių diskriminacijos, ši sritis pateiks iššūkį VB veikėjams, skatindama juos pažvelgti į vystymąsi žmogaus teisių požiūriu. Diskriminacijos problemų sprendimo būdai geriausiai suformuluoti ir nustatyti žmogaus teisių apsaugos dokumentuose, atveriančiuose galimybes juos panaudoti vystomojo bendradarbiavimo srityje.

Didėjanti nelygybė reiškia, kad kitą dešimtmetį VB sektoriui teks spręsti nemažai opių problemų. Svarbiausias klausimas – ar mes sugebėsime neleisti galingajam elitui pasinaudoti daugybės krizių(finansinių, energijos, maisto, klimato ir kitokių) teikiamomis galimybėmis sukaupti dar didesnius turtus ir galią. Tai labai priklausys nuo pasaulinių valdymo sistemų, įskaitant ir prekybos sutartis, reformos. Šalių lygmeniu reikia politinės valios nelygybės problemoms vystymosi procese spręsti.

Šiuo atveju kyla klausimų dėl išorinių donorų (ir oficialių, ir NVO) vaidmens vidutinių pajamų šalyse. Kaip paskatinti tokia šalis sutelkti savo pačių išteklius vidaus problemoms spręsti? Kaip turėtų reaguoti donorai, jei šalys nepajėgia arba nenori pačios susidoroti su šiais rūpesčiais, bet ne dėl finansinių išteklių trūkumo? Ar VB sektorius čia dar tebeturi paramos teikėjo statusą? O gal išorinė parama slopina norą naudoti vidinius šalies išteklius?

Tūkstantmečio vystymosi tikslų (TPT) struktūra buvo griežtai kritikuojama dėl to, kad nepakankamai pabrėžė nelygybę. Kaip po 2015 metų bebūtų pakeisti TVT, teks suteikti nelygybei pagrindinės problemos statusą.

KITOS SVARBIOS TENDENCIJOS

Be penkių anksčiau aptartų tendencijų dalyviai į svarbiausiųjų dešimtuką įtraukė dar keletą dalykų.

Kitą dešimtmetį **technologijos** įgis žaidimo taisykles keičiantį potencialą. Nuolat vyks tobulinimo procesas naudojant informacijos ir komunikacijos technologijas. Augantis pasiekiamumas mobiliaisiais telefonais, mobilioji bankininkystė ir plačiajuostė radijo signalų sistema toliau turės permainas skatinantį poveikį. Išvirkščioji šio reiškinio pusė – kad tobulėjančios technologijos gali trukdyti besivystančių šalių augimui.

Žmonės aprūpina bendruomenes elektroninėmis informacijos priemonėmis, pasirinkdami vienus informacijos šaltinius ir atmesdami kitus. Tai yra didžiulis juos supančio pasaulio sampratos pokytis, kuris turi suformuoti jų požiūrį į NVO ir VB sritį plačiąja prasme.

Privatus sektorius, Europa

Saugumas bei paramos nukreipimas saugumo klausimams spręsti ir toliau turės įtakos VB darbotvarkei. Jis darys ypatingą poveikį humanitarinės pagalbos pristatymui, vis daugiau įtraukiant karines struktūras.

Pasaulinio karo su terorizmu diskursas gali būti panaudojamas kai kuriuose regionuose kaip struktūra vidiniams konfliktams sustabdyti, įvedant represyvius įstatymus, kurie galėtų suduoti „naikinamą smūgį liberalioms demokratijos politikoms“. Daugelyje šalių pilietinės visuomenės organizacijos jau susiduria su ribojančiais įstatymais arba visuomenės protestus kriminalizuojančiais veiksmais. Regis, ši antidemokratinė tendencija yra linkusi gilėti ir plėstis. Tačiau pastarojo meto įvykiai Egipte atskleidžia neagresyvios „žmonių jėgos potencialą“ nedemokratiškiems režimams nuversti.

Pietų šalių atstovai mini **ŽIV** ir **išsilavinimo** problemas tarp dešimties svarbiausiųjų dalykų, nors jų kolegos iš Šiaurės šalių šių problemų nekelia. Jaučiama, kad ŽIV lyg ir po truputį nyksta iš pasaulinės darbotvarkės. Išsilavinimas ir švietimas laikomas labai svarbiais, tačiau vystomojo bendradarbiavimo iniciatyvos nėra linkusios imtis tokių klausimų, kuriems reikia ilgalaikių investicijų.

Lytis tyrime nebuvo plačiai minima. Jos klausimą daugiausia kėlė moterys, atstovaujančios Pietų šalims. Nedidelis šios temos populiarumas tarp tyrimo dalyvių nebūtinai reiškia, kad ji bus ne itin reikšminga vystomajam bendradarbiavimui kitame dešimtmetyje; veikiau rodo, kad VB diskurse ji laikoma nelabai svarbiu objektu.

Pasaulis tapo labiau pažeidžiamas dėl virusų protrūkių, pasireiškiančių dėl globalių tarpusavio sąsajų. Tokie įvykiai, kaip vulkaninių pelenų debesys, pasaulinio saugumo dalykai, kiaulių maras, gali sustabdyti keliones, maisto gabenimą ar apskritai sužlugdyti pasaulinę ekonomiką. Gali būti ir iš to išplaukiančių pasekmių, ypač kai susiduriame su ilgalaikiais reiškiniais.

IŠVADA

Atsižvelgiant į tendencijų pobūdį ir sudėtingumą sunku daryti kategoriškas išvadas. Vis dėlto, galima numatyti kai kurias tolesnes šių tendencijų pasekmes. Kitas dešimtmetis pasauliui taps pereinamuoju laikotarpiu, ženklintu esminiu jėgų persigrupavimu, pradedant stabilia Šiaure ir baigiant kylančiomis valstybėmis, ypač Kinija. Išties pradėsime jausti klimato kaitos pasekmes, ypač jos atsilieps skurdžiausiesiems ir pažeidžiamiausiesiems. Be to, kitą dešimtmetį vyks pasaulio gyventojų skaičiaus didėjimas ir visų lygių migracija. Skurdo veidas vis labiau urbanizuosis. Visa tai lems sunkumus dėl gamtinių išteklių, įskaitant pagrindinius, būtinus žmogaus išgyvenimui – vandenį ir žemę. Valstybių remiamos transnacionalinės bendrovės ir toliau stiprins savo pozicijas skurdžiausiose šalyse, reikšdamos teisės į išteklius, ypač į žemę. Daugelyje pasaulio regionų išaugs pilietinių konfliktų tikimybė, nes stiprės nelygybė ir konkuravimas dėl išteklių bus dar atkaklesnis.

Pasaulinės valdymo struktūros, kurios gyvuoja nuo Antrojo pasaulinio karo, bus priverstos reformuotis arba tapti mažiau reikšmingomis, jei nesakytume, nereikalingomis. Jeigu kylančios ekonomikos valstybės negalės dirbti šiose struktūrose, kad siektų savo tikslų, jos nusisuks nuo jų. O tokios struktūros kaip G20 gali itin sustiprėti. Svarbesnėmis taps ir regioninės institucijos. Tačiau nelabai tikėtina, kad šios naujos valdymo struktūros laikysis tų pačių vystymosi modelių arba tinkamai užkaišios valdymo spragas, kad tarnautų gyvenantiesiems skurde. Galima daryti prielaidą, kad žmogaus teisėmis pagrįstas požiūris į tvarią plėtrą, kuris yra svarbiausias dalykas daugelio VB organizacijų darbe, gali tapti mažiau reikšmingas.

Jeigu minėtos seniai gyvuojančios pasaulinio lygmens institucijos baigs savo veiklą, vystomojo bendradarbiavimo padėtis per trumpą laiką neatpažįstamai pasikeis. JT yra ne tik pasaulio politikos arena (be to, plačiausiai atstovaujama), bet ir pasaulinės žmogaus teisių sistemos bei tarptautinės humanitarinės teisės nuostatų pamatas. Jos suformavo žmogaus socialinės raidos darbotvarkę ir toliau duoda toną pasaulio diskursui, nors kartais tai daro fragmentiškai ir nenuosekliai. Jei JT taps (kaip tikisi kai kurie analitikai) praeities reliktu, ar vystymosi modelis, kuriam jos atstovauja, numirs kartu su jomis? Ar jas pakeis kitokia vystomojo bendradarbiavimo forma, kuri iki šiol nėra aiški, tačiau galbūt susijusi su augančia Kinijos įtaka besivystančiame pasaulyje. Tai yra sudėtingas klausimas, į kurį nėra lengva atsakyti.

Nelygybės, klimato kaitos ir sunkumų dėl gamtinių išteklių sąveika iškels dar svarbesnius klausimus dėl VB modelio, kuris palaiko globalizaciją. Šis tyrimas rodo poreikį imtis spręsti nelygybės problemą ne tik skurdo, bet ir vartojimo mažinimo prasme. Kaip labai svarbus dalykas iškyla politikos konvergencija tvariai plėtrai Šiaurėje ir Pietuose.

Siekiant apibrėžti tvarumo koncepciją kitame dešimtmetyje įvyks posūkis į tokius tvarios plėtros rodiklius kaip gerovė, o ne ekonomikos augimas. Toks mąstymo poslinkis gali atitolinti viešąją politiką nuo siauro pažangos apibrėžimo ekonomikos augimu, o nelygybės – finansinių išteklių stoka. Šio poslinkio poveikis galėtų būti toli siekiantis ir duoti ženklą plačiajai visuomenei, kad ekonominė nauda yra vienas, bet jokiu būdu ne vienintelis pažangos rodiklis. Populiaresnėmis gali tapti naujos sąvokos, apimančios tokius reliatyvius visuomenės poreikius kaip „pakanka“ arba „stabilus“, o ne „augimas“.

Tačiau toks diskurso posūkis bus labai ginčytinas ir kupinas pavojų. Politikos pokyčiai tvarumo link turi leisti skurstančioms šalims pakelti pragyvenimo lygį, naudojantis tokiomis vartoto-

jų privilegijomis, kuriomis Šiaurės šalys mėgavosi daugiau nei šimtmetį. Kitaip tariant, gali atsirasti visa tai vertinančiųjų kaip cinizmo apraišką, kai gražinama išorinė išvaizda, kad būtų patenkintas vakariečių laimės siekis, nors kiti tuo pat metu kovoja už išlikimą.

Prieš akis iškylantis vaizdas žada vienas kitą dubliuojančių ir papildančių pasaulinių iššūkių. Penkios pagrindinės nustatytos tendencijos yra itin glaudžiai tarpusavyje susijusios. Kiekviena atskirai nėra nauja, tačiau analizuojamos kartu jos atveria didžiulių pokyčių perspektyvą artimiausiems dešimtmečiams. Šie iššūkiai, regis, byloja, kad pasaulis pasiekė vyraujančio vystymosi modelio aklavietę, tačiau nėra sutarimo, kas ir kaip jį pakeis. O kaip VB sektorius yra pasirengęs reaguoti į naujus iššūkius?

OPŪS KLAUSIMAI

Klimato kaita. Kokius žingsnius VB NVO turėtų žengti, kad nukreiptų potencialius klimato kaitai skirtus finansus į vystomojo bendradarbiavimo sritį?

Kintanti geopolitika. Kokių priemonių reikia, kad suprastume vystymosi modelį, kurį įgyvendina BRIC valstybės, ir darytume jam įtaką?

Demografiniai pokyčiai. Kokios yra demografinio poslinkio iš kaimo į miestą pasekmės, atsižvelgiant į tai, kur ir kaip VB NGO plėtoja savo veiklą?

Sunkumai dėl gamtinių išteklių. Kaip galėtume tinkamai naudoti gamtinius išteklius ir imtis stiprinti didžiulį valdžios sektoriaus deficitą, susijusį su gamtinių išteklių naudojimu?

Nelygybė. Mažiau ar daugiau VB NVO turėtų dirbti vidutinių pajamų šalyse, kuriose auga nelygybė ir daug žmonių tebegyvena skurdžiai?

Galutinės išvados. Kokį vaidmenį skatinant tvaresnių modelių diegimą VB NVO vaidina savo šalyse ir užsienyje?

4. VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO STRUKTŪRA

Trečiame skyriuje pristačius penkias pasaulines tendencijas buvo teigiama, kad kitas dešimtmetis pasauliui taps pereinamuoju laikotarpiu, ženklintu akivaizdžiu spaudimu dabartiniams vystymosi modeliams. Nuo to, kaip vystomojo bendradarbiavimo sektorius reaguos į šią situaciją, priklausys jo svarba ateityje.

Atsižvelgiant į minėtas pasaulines tendencijas 4 skyriuje nagrinėjami keturi pagrindiniai su vystomuoju bendradarbiavimu susiję klausimai:

1. Kaip skiriamos vystomajam bendradarbiavimui reikalingos lėšos?
2. Kaip užtikrinti paramos veiksmingumą?
3. Kokiu pagrindu turėtų būti organizuojama parama po 2015 metų?[42]
4. Kaip reaguoti į naujus donorus?

VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO FINANSAVIMAS

Po 2008 metų finansinės krizės tarptautinės paramos kontekstas labai smarkiai pasikeitė. Nuo sąlyginės gausos šis sektorius pasuko prie griežto taupymo. Europos Sąjunga išlieka svarbiausias pasaulio donoras: daugiau nei pusė 2010 metais VB skirtos paramos atėjo iš ES, kuri per paskutinįjį dešimtmetį savo oficialią paramą vystymuisi (OPV) padidino dvigubai.

Po Tūkstantmečio vystymosi deklaracijos pasirašymo 2000 metais paramos lygis nuolat augo. ES priėmė susitarimą dėl patikimo laikotarpio, per kurį būtų galima pasiekti JT tikslą, kad 0,7 % BNP būtų skiriama OPV. JT skatinamo vystomojo bendradarbiavimo finansavimo (VBF) procesas, kurio užduotis – užtikrinti lėšas tūkstantmečio vystymosi tikslų siekimui, pasiekė viršūnę 2002 metais, pasirašius Monterėjaus sutartį dėl VBF (ir vėliau, 2008 metais, pasirašius Dohos deklaraciją). Tai palietė skirtingus VB finansavimo aspektus, įskaitant vidinių išteklių sutelkimą, finansinį techninį bendradarbiavimą ir didėjančias prekybos apimtis.

Vienu metu su šiais JT koordinuojamais procesais ir Vakarų vyriausybių įpareigojimais atsiskaityti apie didinamą OPV biudžetą, EBPO pabandė užtikrinti pastangas, kad paramos sektoriaus veikla taptų efektyvesnė. Visa tai atsispindėjo 2005 metų Paryžiaus deklaracijoje ir po jos 2008 metais priimtoje Akros veiksmų darbotvarkėje (žr. „Kad parama būtų veiksmingesnė“).

EBPO šalių vyriausybės vis dar žada, kad 2015 metais bus pasiektas JT tikslas – 0,7 % BNP skiriama OPV, tačiau sudėtinga finansinė padėtis daugelyje ES šalių sunkina šių pažadų vykdymą. Didėjantis nedarbas ir kylantis fiskalinis deficitas baigėsi tuo, kad paramos pažadai tapo politiškai nebepasiekiami kai kuriose šalyse net per vidutinės trukmės laikotarpį.

Daug dėmesio skiriama ne tik OPV, bet ir kitiems finansavimo šaltiniams. Žaliosios knygos dėl vystymosi projekte ES išskiria keletą ekonominio bendradarbiavimo priemonių, nukreiptų į tai, kad ekonomikos augimas taptų pagrindiniu vystomojo bendradarbiavimo aspektu, pabrėždama, esą akivaizdu, jog TVT nebus pasiekti be „vis didesnio ir visa apimančio augimo“. Apmokestinimas (įskaitant ir tarptautinį) kaip vystymosi finansavimo priemonė susilaukia vis daugiau politinio dėmesio.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Vystomojo bendradarbiavimo finansavimo scenarijus kitam dešimtmečiui yra gana miglotas dėl OPV mažėjimo ir būtinybės diversifikuoti finansavimo srautus skurdui mažinti. Kitas dešimtmetis išsiskirs nesibaigiančiomis tarptautinės bendruomenės pastangomis išlaikyti esamas paramos apimtis ir užtikrinti, kad ta parama būtų tinkamai naudojama. Vis labiau pripažįstama, kad atsižvelgiant į finansinę EBPO šalių padėtį labai nedaug iš jų galės pasiekti užsibrėžtą JT 0,7 % tikslą 2015 metais. Tačiau nepaisant numatomo nuosmukio, parama išliks labai svarbus išorinio finansavimo šaltinis.

Šiaurės šalių politikams ir VB NVO teks įdėti daug pastangų norint užtikrinti savo šalių gyventojų pritarimą paramai, skiriamai vystomajam bendradarbiavimui. Sumažėjusios fondų galimybės ir augantis poreikis atsiskaityti mokesčių mokėtojams gali turėti neigiamos įtakos šiuo metu stiprėjančiai tendencijai pritarti daugiasektoriniam biudžetui, kuris yra labai svarbus paramos efektyvumui užtikrinti. Gali pasireikšti laipsniškas grįžimas atgal į projektų lygmens finansavimą.

Prekių, pagamintų besivystančiose šalyse, susiejimas su pridėtinės vertės mokesčiu išsivysčiusiose šalyse, reiškia, kad šalys, kuriose jos parduodamos, gauna didžiules pajamas iš mokesčių.

Kitą dešimtmetį pasikeis OPV gavėjai. Sumažėjusių išteklių akivaizdoje valstybės gali pradėti grįsti sprendimus dėl paramos paskirstymo, siekdamos savo pačių politinių interesų, o ne skurdo mažinimo tikslų: „strategines pozicijas užimančiose šalyse parama skurstantiesiems nėra dėmesio centre“. Politiškai motyvuota parama gyvavo visada, tačiau visuotinai priimti susitarimai pabrėžia skurdo mažinimą per TVT. Šis pokytis greičiausia bus vykdomas ne atvirai, bet per fondų perskirstymą strategiškai reikšmingesnėms šalims.

Fondų pasiskirstymui didžiausią įtaką darys klimato kaita bei bendra VB skiriamo finansavimo apimtis.

Didės spaudimas besivystančioms šalims sutelkti savo vidinę mokesčių bazę ir ją efektyviau panaudoti. OPV taps platesnės apimties finansinių ir komercinių sprendimų dalimi. Kai kuriais atžvilgiais tai bus sveikintinas reiškinys, nes Pietų partneriai taps labiau nepriklausomi.

Nėra abejonių, kad parama mažės, todėl mes turime apsispręsti, kaip toliau elgsimės: stengsimės pasiteisinti ar ieškosime naujų finansavimo būdų. Mes negalime nepaisyti savo šalies mokesčių (ir apimties, ir kokybės prasme). Klausimas tas, kaip mes atstovaujame vietos mokesčių sistemoms atitinkamose besivystančiose šalyse.

VB NVO, Jungtinė Karalystė

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Aišku, kad kitą dešimtmetį dabartiniai finansavimo mechanizmai keisis. Atsižvelgiant į donorams daromą spaudimą, parama, regis, mažės. Sprendimai dėl klimato kaitos finansavimo mechanizmų gali nukreipti ženklius paramos išteklius į jų švelninimą ir prisitaikymą prie jų. Labai galimas daiktas, kad šie du finansavimo srautai susilies.

Ir politikai, ir visuomenė atidžiau tyrinės paramos biudžetus, keldami reikalavimus už mažiau padaryti daugiau. Pastarųjų metų tendencija pritarti besivystančioms šalims skiriamai paramai ir daugiasektoriniam finansavimui, siekiant didesnės atskaitomybės, gali kisti. Tikėtinas grįžimas prie trumpalaikių projektų finansavimo.

Kitą dešimtmetį padidės parama iš BRIC šalių, ypač Kinijos. Tai padės atsirasti naujam ekonominio bendradarbiavimo modeliui. Šis reiškinys bus išsamiau nagrinėjamas toliau.

KAD PARAMA BŪTŲ VEIKSMINGESNĖ

Praėjusį dešimtmetį buvo itin aktyviai diskutuojama, kaip užtikrinti vystomajam bendradarbiavimui skiriamos paramos efektyvumą. Paramos sektorius yra perpildytas ir kenčia dėl akivaizdaus koordinavimo stygiaus. Donorų skaičius išaugo nuo 12-os kiekvienai šaliai paramos gavėjai 1960 metais iki 33-jų kiekvienai šaliai 2001–2005 metais[43]. Šalia paramos koordinavimo problemų iškyla ir kitas svarbus klausimas, kaip išmatuoti paramos poveikį.

EBPO Paramos plėtrai komitetas (PPK)[44] šioje srityje atliko pagrindinį vaidmenį. Pasirašydami 2005 metų Paryžiaus deklaraciją daugiau nei šimtas donorų ir vyriausybių paramos gavėjų susitarė dėl penkių vienas kitą papildančių principų, kurie turėtų užtikrinti paramos veiksmingumą: šeimininkiškumo, suderinamumo, harmonizavimo, rezultatų vadybos ir abipusės atskaitomybės. 2008 metų Akros veiksmų darbotvarkėje šie aukšti principai buvo toliau rutuliojami, skiriant didesnį dėmesį šalių šeimininkiškumui, efektyvesnių ir glaudesnių partnerysčių kūrimui ir atskaitomybei dėl rezultatų.

Paramos veiksmingumo darbotvarkė sukūrė visiems aktualų, nuoseklų ir visa apimantį požiūrį į pagalbos vystymuisi teikimą, kuris padėjo pamatus bendram sutarimui dėl pokyčių, kuriuos donorai ir paramos gavėjai (vyriausybės, tarptautinės organizacijos ar NVO) turi pasiekti, kad galėtų gauti finansavimą.

Būtinybė išmatuoti sėkmę yra vienas svarbiausių dalykų paramos veiksmingumui užtikrinti, tačiau tai nėra paprasta. Sėkmė yra susijusi su rezultatais, kurie dažnai yra kokybiniai, o ne kiekybiniai, pvz., rodantys švietimo kokybę, o ne tiesiog mokinių įtraukimą į sąrašus. Pirmenybės teikimas ne kokybei, bet kiekybiškai išmatuojamiems pasiekimams gali iškreipti rezultatus ir sukelti neplanuotas pasekmes darbui, kurio buvo imtasi. Sritys, kurias labai sunku išreikšti kiekybiškai arba kurios yra susijusios su didesnėmis grėsmėmis, gali išvis nesulaukti dėmesio.

Dėmesio sutelkimas į išmatuojamumą ir koordinavimą gali kelti tam tikrų sunkumų VB NVO, kurios mano atliekančios kitokį vaidmenį nei oficialūs donorai. Kaip atsvarą oficialiai darbotvarkei pilietinės visuomenės organizacijos (PVO) sukūrė savo principus, kuriais remiasi siekdamos užtikrinti paramos efektyvumą. Šie principai taip pat nusako minimalius reikalavimus aplinkai, kurioje PVO gali visokeriopai atlikti savo ypatingą vaidmenį prisidedant prie vystymosi[45].

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Kitą dešimtmetį paramos ištekliai sumažės. Dėl to kai kurie anksčiau aptarti paramos veiksmingumo principai taps itin reikšmingi, nors apie kitus to negalima tvirtai pasakyti.

Nustatyti principai yra labai reikšmingi VB bendruomenės patikimumui. Iki šiol paramos veiksmingumo vertinimui nebuvo teikiama pirmenybė. Per ateinančius metus tai pasikeis.

Bus skiriamas vis didesnis dėmesys rezultatų matavimui, naudojant vis sudėtingesnes metodikas gerovės ir ekonomikos augimui įvertinti. Tai bus derinama su poreikiu parodyti ir platesnį paramos poveikį, ir konkrečius rezultatus. Daug reikšmės bus skiriama už pinigus gautai vertei bei rezultatais grįstai kultūrai. Nors iš esmės vertės už pinigus akcentavimas nėra laikomas blogu dalyku, „vertė už pinigus“ nepritekliaus laikais yra pavojingesnė nei „vertė už pinigus“ gausos metu.

Projektus galima nufotografuoti, tačiau neįmanoma įamžinti vyriausybės biudžeto deficito.

Privatus sektorius, Pietų Afrika

Rezultatais pagrįsta kultūra mažėjant finansiniams ištekliams gali, viena vertus, sustiprinti paramos gavėjų atskaitomybę donorams, kita vertus, sureikšminti nuostatą, kad donorai siekia suformuoti paramos gavėjų darbotvarkę. Tai kelia donoro atskaitomybės besivystančioms šalims klausimą ir verčia galvoti, ar donorai investuos tokiais būdais, kad skatintų vyriausybes atsiskaityti prieš savo piliečius. Kyla grėsmė, kad donorų atskaitomybė užgoš visa kita.

Klausimas, kaip tvarkytis su finansinėmis investicijomis paramai, kurių veiksmingumą sunku išmatuoti, taps esminiu. Gali būti bandymų nutraukti finansavimą sritims, kurių sėkmę sunku įvertinti, pvz.: švietimo ar atstovavimo, ir sutelkti dėmesį į sritis, kurių trumpalaikiai rezultatai yra akivaizdūs. Donorų šalių visuomenės įnoriai ir kaprizai gali turėti įtakos sprendimams, bet ne politikai.

Teikiant pirmenybę tam, kas greitai pasiekiama ir apčiuopiama, padidės grėsmė „sieti vystomąjį bendradarbiavimą tik su paslaugų teikimo iniciatyvomis“ ir „depolitizuoti paramą iki technokratinių sprendimų lygio“. Tai gali lemti tokių nematerialiųjų plėtros sričių kaip geras valdymas ir žmogaus teisių apsauga nepaisymą.

Dauguma vykstančių diskusijų yra skirtos ištekliams perskirstyti ir išsikeltiems tikslams pasiekti, o ne tų išteklių panaudojimui gerinti. Šalys turėtų pradėti gilintis į tai, kaip jos galėtų keisti savo elgesį.

Tarptautinė organizacija, JAV

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Tai, kaip per kitą dešimtmetį susiformuos arba bus suformuota paramos efektyvumo darbotvarkė, labai paveiks vystomąjį bendradarbiavimą ir ypač VB NVO veiklą. Mūsų tyrimas rodo, kad ateityje donorams labiau patiks tiesioginis, praktinis požiūris į vystymuisi skirtus veiksmus.

Rezultatais grįsta kultūra bus linkusi atiduoti pirmenybę tiesioginiam paslaugų teikimui, nes jis siūlo geriausią būdą rezultatams parodyti. Partneryščių pagrindu dirbančios organizacijos gali nukentėti, kadangi yra pakankamai sunku tiesiogiai išmatuoti tokios veiklos poveikį. Ataskaitoje prie šios temos dar grįšime kitame skyriuje.

TŪKSTANTMEČIO VYSTYMOSI TIKSLAI

Tūkstantmečio vystymosi tikslai tapo vystomojo bendradarbiavimo politikos pagrindu nuo pat Tūkstantmečio deklaracijos pasirašymo 2000 metais[46].

TVT atstovauja aukščiausio lygio pasaulinei paramai, telkiančiai visus galimus veiksmus pasauliniam skurdui mažinti[47]. Jie išlaikė skurdo klausimą pasaulinėje darbotvarkėje ilgiau nei visos ankstesnės vystymosi paradigmos. Jais vadovaujantis dėmesys kreipiamas ne į įdėtas pastangas, bet į rezultatus. TVT stebėsenos ataskaitos padėjo surinkti vertingų lyginamųjų duomenų apie vystomojo bendradarbiavimo veiksmus atskirose šalyse. TVT teikiama pirmenybė tam tikroms sritims padarė poveikį paramai plačiąja prasme, nes lėšos buvo nukreipiamos į konkrečius socialinius sektorius[48].

TVT, daugiausia propaguojami JT agentūrų, sulaukė ir nemažai kritikos pradedant netinkamų gairių ir netinkamo starto 1990 metais pasirinkimu[49] ir baigiant per dideliu 1–7-ojo tikslų akcentavimu, 8-ąjį tikslą paliekant lyg ir „už borto“. Taip pat baiminamasi, kad neigiami kiekybiniai vertinimai gali padaryti įtaką ir kokybei tokiose srityse, kaip, pvz., švietimas. Be to, nustatydami socialinio sektoriaus ir paramos prioritetus, TVT atitraukė dėmesį nuo gilesnių struktūrinių reformų ir nuo Tūkstantmečio deklaracijoje[50] išdėstytų gero valdymo bei žmogaus teisių siekių. Sumažėjo produktyviems sektoriams skiriama parama. Galiausiai daugelis opiausių mūsų laikmečio problemų, tokių kaip klimato kaita ir gamtiniai ištekliai. neatsispindi TVT[51].

2 lentelė. **Tūkstantmečio vystymosi tikslai.**

1 tikslas. Panaikinti ypač didelį skurdą ir badą.
2 tikslas. Užtikrinti visuotinį pradinį išsilavinimą.
3 tikslas. Skatinti lyčių lygybę ir daugiau teisių suteikti moterims.
4 tikslas. Sumažinti vaikų mirtingumą.
5 tikslas. Stiprinti gimdyvių sveikatą.
6 tikslas. Kovoti su ŽIV/AIDS, maliarija ir kitomis ligomis.
7 tikslas. Užtikrinti darnią aplinkos apsaugą.
8 tikslas. Plėtoti pasaulinę partnerystę vystymosi labui.

Žr. http://unstats.un.org/unsd/mdg visą TVT rodiklių sąrašą.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Nepaisant ilgalaikio vyravimo VB diskurse, TVT jau senokai pasiekė zenitą. Galutinis jų įgyvendinimo terminas – 2015 metai, bet nelabai ti-

kėtina, kad jie išties bus pasiekti. Finansinė krizė gali tapti puikiu pasiaiškinimu, kodėl TVT pasirodė neveiksmingi. Į klausimą, o kas gi bus toliau, turint omenyje vystymosi programą po 2015 metų, sunku atsakyti. Regis, trūksta politinės ištvermės diskusijoms šiais klausimais atnaujinti ir esamai situacijai aptarti, nes atsižvelgiant į kintantį pasaulinį kontekstą atrodo, kad tai, kas nutiks ateityje, gali būti blogiau negu tai, kas yra dabar.

Aš asmeniškai dar nesutikau tokios besivystančios šalies vyriausybės atstovo, kuris veiktų vardan TVT. Galbūt aš tiesiog sutikau per mažai žmonių.

Akademikas, JAV

Daugelis laiko TVT pakankamai gerais. Kol teigiama, kad jie nėra tobuli (būdami politinio kompromiso rezultatu) susidaro įspūdis, kad juos galima patobulinti. Be to, ir papildyti. Tačiau jei jie būtų derinami su kitomis pastangomis, galėtų padėti sutelkti protus ties skurdo mažinimo problemomis.

Didžiausia TVT stiprybė – kad jie yra viešų, politiškai suderintų tikslų rinkinys. Šie paprasti, aiškūs ir tikslūs pažadai vis dar gali priversti vyriausybes atsiskaityti. Per paskutinįjį dešimtmetį TVT pasirodė esą efektyvūs kaip skatinantis veikti atstovavimo įrankis, norint atkreipti donorų dėmesį į labiausiai paramos reikalaujančius sektorius, ypač sveikatos ir švietimo. TVT atliko svarbų vaidmenį plečiant viešąjį VB diskursą ir pasiūlė daugiau rodiklių nei tik įprastas BNP augimas.

Svarbiausia, kad viso pasaulio pilietinei visuomenei jie davė bendrą politinę platformą, suvienydami vyriausybes ir sutelkdami viešąją nuomonę dėl vienodesnio vertybių turinio – bendros kalbos ir tikslo. Jie taip pat darė teigiamą išorinį spaudimą, nes šalys nenorėjo, kad kas nors manytų, jog jos atsilieka nuo kitų.

Prieš pereidami prie to, kas bus po 2015 metų, pirmiausia turime labai rimtai įvertinti pasiekimus. Todėl reikia atidžiai išanalizuoti rezultatus ir nustatyti, kas ir kur buvo pasiekta, užduodant klausimą, kodėl kai kurie tikslai liko neįgyvendinti ir kai kuriuose šalyse bei regionuose nebūta pažangos.

Jei nori eiti greitai, eik vienas, jei nori nueiti toli, eik kartu. Aš galvoju apie TVT kaip apie labai netvarkingą ėjimą kartu.

Socialinės pagalbos tinklas, JAV

Iš kitos pusės, TPT nusipelno gana rimtos kritikos. Būdami tikslais, kurie labiau taikytini paslaugų teikimui, jie nukreipė VB politinę darbotvarkę į paramą, o ne į skurdo priežasčių šalinimą. Didesnis dėmesys buvo sutelktas į technines galimybes, kurių reikia galutiniams rezultatams pasiekti, diskusijų apie pamatines vertybes, tokias kaip dalyvumas ir įgalinimas, sąskaita. Stengiantis suderinti universalius tikslus konkrečių šalių kontekstas ir poreikiai lieka antroje vietoje.

Nuomonės dėl to, ar TVT tebėra aktuali VB politikos dalis ar jie jau gerokai nutolę nuo svarbių šiandienos struktūrinių pokyčių, išsiskiria. 8 tikslas, kuris labiausiai susijęs su struktūriniais pokyčiais, buvo lyg ir pamirštas, nes jis yra mažiausiai apčiuopiamas ir nesaistomas konkrečių kiekybinių rodiklių. O daugelis kaip tik mano, kad būtent į 8-tą tikslą reikia orientuotis, nes jis kuria aplinką, įgalinančią pasiekti daugelį kitų tikslų.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Atsižvelgiant į tai, kokie reikšmingi vystomajam bendradarbiavimui tapo TVT, kyla klausimas, kas bus po 2015 metų? TVT ir toliau gyvuos vienokia ar kitokia forma, blogiausiu atveju – kaip neišpildyti pažadai. Neaišku, ar jie gali tiesiog būti atiduoti užmarščiai. Galbūt jų įvykdymo terminas tiesiog bus pratęstas iki, pvz., 2030-ųjų, kad būtų užtikrintas „atsakingas ir griežtas įgyvendinimas“? O politinis akcentas patyliukais perkeltas kitur, kad šie netesėti pažadai būtų paprasčiausiai palaidoti, nes „politikai nemėgsta būti siejami su nesėkmės istorijomis“.

Gali kilti esminių nesutarimų dėl naujos programos ar darbotvarkės sukūrimo. Atsižvelgiant į pasaulinius pokyčius, įvykusius nuo to laiko, kai dėl tikslų buvo susitarta, esama nuomonės, kad reikia panaudoti 2015 metus visiškai naujos programos sukūrimui, kurioje pagrindinis dėmesys taip pat būtų skirtas skurdo mažinimui, bet kuri taip pat apimtų tokius svarbius TVT apeitus klausimus kaip nelygybė ir klimato kaita. Atsižvelgiant į prisitaikymo ir pokyčių švelninimo kaštus, klimato kaita yra svarbiausia sritis, kurioje „TVT +“ reikia labiausiai išplėsti. Šiandien dar nėra susitarimo dėl žemės ūkio ir energetikos įtraukimo į naująją TVT+ programą.

Kad ir kaip būtų, šalių šeimininkiškumo užtikrinimas taps svarbiausiu dalyku. Jis turi būti pagrįstas konkrečios šalies kontekstu ir įtrauktas į nacionalines vystymosi programas. Šio naujo susitarimo kūrimo procesas bus toks pat svarbus kaip ir jo rezultatai.

Išmatuojamumas yra svarbiausia sritis, kurioje TPT+ turi būti peržiūrėti, įskaitant kiekybinių ir kokybinių metodų panaudojimą pažangai įvertinti, bei naujus arba papildytus rodiklius.

NAUJIEJI DONORAI

3 skyriuje aptartos išorinės jėgos gali turėti įtakos ir paramos veiksmingumui, ir TVT kartu paėmus. Nauji galingi donorai meta didelį iššūkį šioms nusistovėjusioms sistemoms. BRIC šalys yra Paryžiaus deklaracijos signatarės, bet tai atspindi jų kaip paramos gavėjų poziciją. Esama ženklų, kad Kinija ypač nelinkusi nustatyti savo santykių su kitomis šalimis pagal paramos veiksmingumo principus[52]. Nauji donorai gali daryti trejopą įtaką: akivaizdžiai pakeisti visą pasaulinę jėgos struktūrą, propaguoti visiškai kitokį vystymosi modelį arba pradėti taikyti kitokius paramos mechanizmus.

Kinija, Indija ir Rusija nesilaiko vakarietiško liberalaus vidinės plėtros modelio, o naudoja kitokį, pramintą valstybiniu kapitalizmu, kai valstybė prisiima pagrindinį ekonomikos valdymo vaidmenį. Judėjimas šio plėtros modelio link, tolstant nuo „Vašingtono konsensuso“ darosi vis labiau tikėtinas, jei vyraus dabartiniai šių valstybių augimo tempai, o „senieji“ donorai turės finansinių problemų.

Kiti nevyriausybiniai veikėjai ieško būdų, kaip kitą dešimtmetį padidinti savo vaidmenį VB srityje per plačiai pripažintus, privačius, VB veiklas remiančius fondus. 2008 metais Bilo ir Melindos Geitsų fondo dotacijos per pasaulines sveikatos ir vystymosi programas pralenkė tokių šalių kaip Austrija, Suomija, Portugalija, Indija, Brazilija ir Pietų Afrika VB skiriamos paramos dydį.

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Kintant VB kontekstui, kuriame dominuoja rezultatais grindžiama kultūra, o TVT ateities klausimas kybo ore, nauji ir kartais netradiciniai donorai išeis į žaidimo aikštę ir pakeis žaidimo taisykles. Jie tai padarys ir dėl savo siūlomos paramos pobūdžio, ir savo vystymosi pavyzdžiu. Kaip jau aptarėme 3 skyriuje, investuodamos už neaukštus palūkanų procentus BRIC šalys tampa naujais reikšmingais finansavimo šaltiniais besivystančioms šalims. Paramos gavėjams labiau patinka nesikišimu grindžiamas, sąlygų nenustatantis paramos davimo modelis. „Jei BRIC ir toliau eis alternatyviu keliu, tai neišvengiamai padarys įtaką nusistovėjusioms VB formoms.“ Jų sėkmė keičia vystymosi modelį. Nors daugiausia kalbama apie Kiniją, kitą dešimtmetį Arabų donorai taip pat darys ženklią įtaką.

Vis labiau aiškėja, kad privataus sektoriaus atstovai nėra tokie juodi velniai, kokius mes juos piešėme.

VB NVO, Pietų Afrika

Ir kiti VB veikėjai ateinantį dešimtmetį taps vis svarbesni. Didesnis vaidmuo atiteks privataus sektoriaus investuotojams, kurie tradicinę paramos paradigmą praturtins naujomis vertybėmis. Didėjantis jų skaičius sunkins skirstymą į kategorijas. Privatūs fondai veikia visiškai kitaip nei pelno siekiančios įmonės, praktikuojančiais bendrą socialinę atsakomybę. Vis didės įtampa tarp abstrakčios VB politikos ir konkrečių sudėtingų darbų, pvz.: kelių tiesimo ar žemės ūkio kėlimo, kuriems tiesiog reikia siųsti specialistus.

KAS LAUKIA ATEITYJE?

Ateinančiais metais Kinijos požiūris į paramą gali tapti visų VB susitarimų kelrode žvaigžde (ypač ekonominio bendradarbiavimo srityje), keliančia tam tikrus iššūkius EBPO ir PPK paramos konsensusui. Priešingai nei esant tradiciniam paramos modeliui, Kinijos supratimu, parama apima ir ekonominį bendradarbiavimą per prekybą, ir paskolas bei subsidijas. Šios šalies sutartys paprastai yra konfidencialios, taigi lieka visiškai neaišku, kokias privilegijas ir lengvatas ji gauna mainais. Jos nesikišimo principas yra veiksnys, darantis ją geidžiamu partneriu daugelyje Afrikos šalių, ir neatrodo, kad ta „nei klausk, nei nesakyk“ politika pasikeistų. Nekeldama įprastų valdymo reformos ir skaidrumo reikalavimų, kuriuos taip mėgsta tradiciniai daugiašaliai ir dauguma dvišalių donorų, Kinija laikoma netiesiogiai metanti iššūkį PPK konsensusui. JAV Nacionalinė žvalgybos tarybos prognozėmis, „panašu, kad apie 2025 metus daugiau šalių, užuot sekusios vakarietiškų politinės ir ekonominės plėtros modelių pavyzdžiu, gali susidomėti Kinijos alternatyvaus vystymosi modeliu.“

IŠVADA

Vystomojo bendradarbiavimo sektoriaus vaizdas kitą dešimtmetį nuolat kis ir bus nestabilus. Nusistovėjusios struktūros ir paradigmos sulauks iššūkių iš dalies dėl aplinkybių, kurių sektorius negali kontroliuoti. Kintančioje paramos „architektūroje“ iškils „visu ūgiu“ klimato kaitos problema, nors jos poveikis nėra iki galo aiškus. Klimato kaita jau daro įtaką milijonams gyventojų ir yra itin neigiamas pasekmes galinti sukelti problema.

Pasaulinė paramos architektūra greičiausiai keisis, nes tradicinės šalys donorės reaguoja į finansinį spaudimą savo šalyse ir joms vis sunkiau prieš savo rinkėjus pateisinti užsienio paramai skirtas išlaidas. Mažėjant ankstesnių donorų vaidmeniui, alternatyvūs balsai taps vis įtakingesni. Kylančios ekonomikos, turinčios kitokį paramos vystymuisi supratimą, vis labiau vers abejoti tradicine perspektyva ir siūlys kitokį požiūrį ir kitus atskaitos taškus. Privatus sektorius, kurio įsitraukimas vis labiau stiprėja ir įvairėja, taps vis svarbesnis.

Sunku atsikratyti pojūčio, kad šie pokyčiai įvyko žaibiškai. Paramos požiūriu posūkis nuo gausos amžiaus prie griežtos ekonomijos įvyko labai greitai ir jo būsimas poveikis dar ne visai aiškus. Kai kurių susitarimo dėl paramos veiksmingumo aspektų, kurie dominavo 2000 metais, svarba mažėja. Nelabai tikėtina, kad vyriausybės daugiau investuos į harmonizavimo pastangas ir bendradarbiavimą. Vėl išaugs poreikis rodyti rezultatus, kai didžiausias dėmesys bus skiriamas donoro matomumui, o ne šalies paramos gavėjos vystymosi reikmių užtikrinimui.

Jei ši tendencija įsitvirtins, taps nemažu iššūkiu VB sektoriui, ypač NVO. Išorinis spaudimas, atrodo, riboja paramos „architektūrą“, o tai prieštarauja didelei daliai tyrimų, kaip reikia sėkmingai plėtoti vystymosi procesus. Ilgalaikiai plėtros projektai, kurie yra rizikingesni ir kuriuos sunkiau įvertinti, gali nukentėti nuo šio spaudimo.

Svarbiausias esamo VB sektoriaus klausimas – kaip derėtų elgtis su naujaisiais donorais. Dabartiniai donorai ir išoriniai komentatoriai, įskaitant VB NVO, visada įtariai žvelgdavo į jų vaidmenį. Daugelį besivystančių šalių žavi privataus sektoriaus veikėjai ir kylančių ekonomikų šalys donorės. Į klausimą, kaip galima geriausiai su jais dirbti ir ar verta kurti partnerystes, turės atsakyti pačios VB NVO.

Koks likimas laukia TVT, kol kas neaišku. Nuomonių šiuo klausimu esama pačių įvairiausių ir tai leidžia plėtoti atviras diskusijas. Niekas nežino, kas bus rytoj, tačiau vyriausybės, regis, nelabai nusiteikusios dar vienam pasaulinių susitarimų raundui. Tiesa, Pietų ir Šiaurės pilietinių visuomenių organizacijos labai norėtų pasiūlyti naują vystymosi programą.

OPŪS KLAUSIMAI

VB finansavimas. Kaip galėtume diversifikuoti VB skiriamų finansų srautus?

Tūkstantmečio vystymosi tikslai. Kaip po 2015 metų sukurti holistiškesnę ir jautresnę Pietų šalių poreikiams programą?

Paramos veiksmingumas. Kaip skirtingi VB veikėjai galėtų užtikrinti, kad didelis dėmesys rezultatams nepakenktų svarbiausioms vertybėmis ir ilgalaikėms programoms, kurias sunku išmatuoti.

Nauji veikėjai. Kaip VB veikėjai galėtų užmegzti ir palaikyti geresnius ryšius su savo kolegomis iš BRIC šalių?

5. VYSTOMOJO BENDRADARBIAVIMO SRITYJE VEIKIANČIŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ ATEITIS

Dviejuose ankstesniuose skyriuose aptarėme pagrindines tendencijas pasauliniu ir VB sektoriaus lygmenimis. Aptariamas dešimtmetis yra didžiųjų pokyčių laikotarpis – ir pasaulio, ir minėto sektoriaus prasme. Šiame skyriuje analizuosime konkrečius iššūkius ir galimybes, atsiveriančias VB NVO[53]. Toliau pateiksime dešimt dalykų, kuriuos tyrimo dalyviai įvardijo kaip būtinus atlikti VB NVO, siekiančioms išsaugoti turimą poziciją ir kitame dešimtmetyje.

1. Gerinti ir stiprinti atstovavimą.
2. Užtikrinti atskaitomybę iš viršaus į apačią.
3. Būti lankstesnės ir imlesnės.
4. Įsitraukti į politiką ir valdymą.
5. Stiprinti Pietų pilietinės visuomenės gebėjimus.
6. Planuoti finansavimo pokyčius.
7. Atlikti išsamesnę vietos konteksto analizę.
8. Aktyviau dalyvauti savo šalies visuomenės gyvenime.
9. Kurti pasaulinio solidarumo kultūrą.
10. Skatinti inovacijas ir naująsias technologijas.

Kadangi *Trocaire* yra partnerinė, religija grįsta organizacija, partnerystės ateitį ir religija grįstų organizacijų vaidmenį aptarsime atskirai.

SVARBIAUSI VB NVO IŠŠŪKIAI

VB NVO vaidmuo ir svarba pastebimai keičiasi. VB NVO populiarumas ir siekiai, veikiami pasaulinių įvykių ir vystymosi tendencijų, neliko statiški. 1980-aisiais, vykstant Šaltajam karui, pilietinės visuomenės koncepcija tapo vienijančiu šūkiu prieš priespaudos režimus. Plėtros agentūros įsiminė ir pasisavino šią idėją. 1990-tieji buvo lyg ir VB NVO aukso amžius. Mažėjant OPV jos tapo oficialių donorų „mylimu vaiku“[54]: lanksčiu ir greitai prisitaikančiu, atsidavusiu ir jautriu visuomenei[55]. 2000-aisiais, staigiai didėjant OPV, VB NVO skaičius taip pat proporcingai augo ir šiuo metu ES jų įregistruota daugiau nei 30 000.

Augant organizacijų skaičiui didėjo ir ambivalencija jų atžvilgiu. Buvo suabejota jų veiklos pridėtine verte vystomajam bendradarbiavimui, nes kartais yra nelengva įžvelgti skirtumą tarp NVO ir kitų VB veikėjų, pvz., privataus sektoriaus[56]. VB NVO paprastai atstovaudavo savanoriškų organizacijų ir bendruomeninių organizacijų sektoriui, kurio veikla grindžiama savanoriškumu ir į vertybes orientuota misija. Kadangi VB NVO profesionalėjo ir augo jų darbų apimtys, dabar jos primena valstybines struktūras ar verslo įmones, galinčias dalytis patirtimi apie organizacinę strategiją ir tikslų (pa)siekimą.

Nors šiuose procesuose galima įžvelgti ir pozityvių dalykų, perėjimas prie korporatyvinio požiūrio vis dar nėra įsigalėjęs pačiame NVO sektoriuje. Keletas didesnių studijų leidžia daryti išvadą, kad VB NVO yra nutolusios nuo savo pamatinių vertybių ir misijos[57]. Siekiant įtvirtinti tapatybę ir įgyvendinti į rezultatus orientuotas programas, organizacijų vertybės, kurios visada buvo atvirų diskusijų, derybų ir apmąstymų objektas, yra tiesiog paminamos[58]. Dėl to VB NVO būdinga savybė siūlyti naujas alternatyvas įprastiems elgesio modeliams tapo gerokai retesnė, jei nesakytume, išvis dingo. Mat tokios alternatyvos dėl savo pobūdžio yra rizikingesnės.

Daugeliu atvejų pagrindinis VB NVO vaidmuo šiandien yra atstovauti marginalizuotoms socialinėms grupėms[59]. Joms tenka tarpininko vaidmuo tarp Šiaurės donorų ir Pietų pilietinės visuomenės organizacijų. Vystomojo bendradarbiavimo politikos srityje jos atlieka analizę ir užsiima lobizmu dėl tų, kuriuos remia. Tačiau dėl šio įgaliotinių vaidmens jos patiria vis didesnį spaudimą. Augant Pietų pilietinės visuomenės organizaciniams pajėgumams vis dažniau pasigirsta klausimas, ar reikalingos tokios įgaliotinės, kai pats gali pasiimti tai, ko nori. Šiuo metu Pietuose iškyla didelės VB NVO ir atsiranda tendencija vystyti Pietų ir Pietų bendradarbiavimą, o Šiaurės VB NVO gauna tenkintis antraeiliu vaidmeniu.

Greitas daugelio VB NVO augimas didele dalimi prasidėjo todėl, kad buvo lengva gauti vyriausybių finansavimą. Tos organizacijos, kurios tradiciškai didžiavosi tuo, kad turi nepriklausomą nuomonę, dabar klausia, ar tai išties pakirto jų viziją ir misiją. Jų priklausomybė nuo oficialių donorų ir nuo verslo „daro kai kuriuos jų teiginius apie nepriklausomybę ir moralinį teisėtumą nepagrįstus“[60]. Esama nuomonės, kad VB NVO pačios virto vyriausybių donorių hegemoninių politinių ir ekonominių projektų vykdytojomis.

Išorinis finansinis ir politinis kontekstas keičia santykius tarp VB NVO ir jų donorų. Pradiniuose vyriausybių ir VB NVO finansavimo santykiuose nebuvo nustatoma daug išankstinių sąlygų. Ataskaitų reikalavimai buvo nesudėtingi ir lankstūs, kai donorai su kaupu dengdavo visas veiklos sąnaudas. Tačiau per keletą paskutinių metų donorai teikia NVO mažiau bendrosios paramos. Esant labiau apkarpytiems biudžetams ir didėjant spaudimui pateikti įrodymais pagrįstus rezultatus, švytuoklė gali sugrįžti prie konkrečių projektų finansavimo.

Dvi dominuojančios, paramos efektyvumo ir 4 skyriuje aptarta TVT, programos rodo ryškėjančią techninės paramos teikimo tendenciją. Susidūrusios su poreikiu pasiekti TVT ir parodyti rezultatus, VB NVO gerokai padidino savo vaidmenį inicijuodamos socialines paslaugas ir daugiau būdamos šalyje, kurioje įgyvendinami pro-

jektai. Nėra specializuotų techninių VB NVO, teikiančių paramą tik vienam sektoriui, pradedant vandens išteklių tvarkymu ir švietimu, baigiant žemės ūkiu ar informacinėmis technologijomis. Pastebima tendencija finansuoti sudėtingus, didelės apimties projektus, sukurtus specialiai tam, kad būtų siekiama bendrų tikslų su finansavimo agentūromis.

Greitas organizacijų augimas kėlė VB NVO konkrečius iššūkius. Jų atstovai, praleisdami daugiau laiko šalyse, kuriose vykdomi projektai, susiduria su didelėmis logistinėmis ir techninėmis problemomis. Vis dažniau tai vyksta konkurencingoje viešųjų konkursų aplinkoje, kartu su privačiu sektoriumi ir vietos organizacijomis.

Perėjimo prie tiesioginių paslaugų finansavimo aktualumas yra ginčytinas, nes neretai daromas NVO pastangų užtikrinti žmogaus teises ir gerą valdymą bei darbo pagal partnerystės principą su vietos pilietine visuomene finansavimo sąskaita[61]. O dėl to silpnėja politinis ir įgalinantis VB NVO vaidmuo. Tai vyksta tuo metu, kai politinei pilietinės visuomenės prigimčiai daugelyje pasaulio šalių iškilo rimta grėsmė. Paskutiniai tyrimai rodo, kad šiuo metu įsigali nerimą kelianti tendencija eliminuoti vyriausybę kritikuojančius pilietinės visuomenės segmentus, kurių veikla priklauso nuo oficialių donorų finansavimo ir NVO palaikymo[62].

KĄ SAKO TYRIMO DALYVIAI?

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, ko, susidūrusios su anksčiau aptartais iššūkiais, VB NVO turi imtis, kad išliktų svarbios ir kitą dešimtmetį. Toliau pateikiamas dešimties svarbiausių pasiūlymų sąrašas pagal jų paminėjimo interviu dažnį.

1. Gerinti ir stiprinti atstovavimą.

VB NVO nepanaudoja savo didžiulių galimybių. Tokiu metu, kai trūksta pasitikėjimo valdžios struktūromis, jos gali pasiūlyti alternatyvą. Jos yra stiprios, patikimos, teisėtos ir turinčios pokyčių bei poveikio potencialą. Geba įsitraukti į itin stiprias atstovavimo iniciatyvas ir aljansus. Tačiau minėtos galios nepanaudoja.

VB NVO atstovavimas yra gana painus ir tai reikia keisti. Daugiausia sunkumų kyla dėl pusiausvyros tarp paslaugų teikimo ir atstovavimo; dvejopos komunikacijos su fondais siekiant gauti lėšų ir atstovauti tikslinių grupių interesams; iššūkio dirbti politiškai nestabiliose šalyse ir tuo pačiu metu garsiai pasisakinėti viešinant esamą situaciją. Tai, kaip VB NVO spręs šiuos sudėtingus uždavinius ir kaip joms pavyks išsaugoti nepriklausomybę, taps vienu svarbiausių dalykų ateityje.

Konkurencija tarp skirtingų įstaigų daro žalą bendradarbiavimui, ypač atstovavimo srityje. Jei siekdamos bendrų tikslų jos neišmoks dirbti kartu, tai nepanaudos savo potencialo permainoms pasiekti. Visus kitus dalykus nusveriantis troškimas būti pripažintoms gali trukdyti darbui koalicijose. Dėmesys turi būti sutelktas į geriausią būdą rezultatams pasiekti, o ne į tai, kad būtent X, Y ar Z bus minimi žiniasklaidoje.

Atstovavimas turi būti labiau struktūruotas, sutelktas ir aiškus. Be to, labiau pagrįstas įrodymais, geriau naudojant vietos patirtį ir išsamesnę analizę. Tam reikia patyrusio personalo, turinčio darbo besivystančiose šalyse patirties ir suprantančio politinius bei politikos kūrimo procesus. Tai daugiau nei ryšiai. Užuot laikius atstovavimo darbą dirbančio personalo atstovus viešųjų ryšių specialistais, jie turėtų būti vertinami kaip pokyčių skatintojai.

Atstovavimo strategijos turi būti labiau struktūruotos ir politizuotos. Daugiausia dėmesio susilaukia vyriausybės, tačiau labai galingas yra ir verslo sektorius bei karinės struktūros. Atstovaujant paprastai naudojami konfrontacijos ir viešinimo būdai, nors daugeliu atvejų ramus konstruktyvus dialogas gali pasiekti daug daugiau.

Sprendimų priėmėjų mąstysenos keitimas turi didesnį poveikį – nes per jų požiūrį yra formuojamas tam tikras politikos kursas, todėl svarbu pabrėžti santykių su politiniais veikėjais užmezgimą ir puoselėjimą.

VB NVO taip pat turėtų daugiau dėmesio skirti atstovavimo stebėsenai ir vertinimui. Išmatuoti minėtą darbą yra be galo sunku, nes poveikį politikai sudėtinga (o gal ir išvis neįmanoma) įrodyti. Vis dėlto svarbu, kad VB NVO sąžiningai pripažintų savo atstovavimo veiklos ribotumus ir tai, kad pokyčiams pasiekti reikia laiko, kartais net keliasdešimt metų.

Atstovavimas yra VB NVO ateitis ir tai, kas daro jas išskirtinėmis; tai vienintelis būdas, kuriuo naudodamosi jos gali pasiekti mažesnių ar didesnių pokyčių.

Universitetas, JAV

Kad VB NVO atstovavimas būtų legitimus, reikia jį derinti su partneriais ir pagrįsti praktiniais pavyzdžiais. Žmonės vis labiau nori išgirsti necenzūruotą Pietų balsą, neperkoštą per Šiaurės NVO mąstymo ir informacijos pateikimo filtrus. VB NVO turi kuo glaudžiau bendradarbiauti su Pietų pilietine visuomene, tuo pačiu įsisąmonindamos Pietų balsų įvairovę.

Ar donorai daugiau nesidomės investavimu į priemones, kuriais piliečiai priverstų savo vyriausybes atsiskaityti? Ar pačių donorų atskaitomybė išstums visa kita?

Universitetas, Europa

2. Užtikrinti atskaitomybę iš viršaus į apačią

Daug VB NVO turi spręsti savo pačių atskaitomybės problemas, ypač prieš tuos, su kuriais dirba besivystančiame pasaulyje. Tai yra jų

silpnoji vieta. VB NVO giriamos už tai, kad užtikrina vyriausybių atskaitomybę, bet kritikuojamos dėl vengimo atsiskaityti žmonėms, kuriems tarnauja, kaip tenkina jų poreikius teikdami paslaugas bei atstovaudami.

Pernelyg daug dėmesio yra skiriama atskaitomybei iš apačios į viršų tiems, kurie finansuoja jų darbą, ir pernelyg mažai tiems, vardan kurių tas darbas yra daromas. Stengdamiesi patenkinti vis kintančius donorų poreikius, VB NVO, regis, mažiau rūpinasi, kaip tie pokyčiai atsiliepia partnerių darbui. Susidarius padėčiai, kai finansavimas nėra užtikrintas, partneriai dažnai turi keisti savo tikslus ir daryti tai, kas finansuojama. Jei VB NVO būtų išties atskaitingos, jos rinktųsi tokį veikimo būdą, kuris stiprina piliečius vietos lygiu, o ne jas pačias ar atitinka jų strateginio planavimo tikslus.

VB NVO politikos formavimas yra ta sritis, kurioje atskaitomybė iš viršaus į apačią yra silpna. Tai daugiausia vyksta vadovaujančiųjų kabinetuose, o Pietų partnerių dalyvavimas yra minimalus. Susitarusios VB NVO stengiasi užimti svarbiausias pozicijas, kalbėdamos didelių Pietų pasaulio žmonių grupių vardu nacionalinėms, regioninėms ar tarptautinėms auditorijoms. VB NVO turi labiau įtraukti partnerius į savo politikos formavimą, kad jų balsas taptų legitimiu, o veiksmai – atskaitingesni.

Be to, jei įmanoma, joms reikėtų pasitraukti į šalį iš užimamos politinės erdvės ir dirbti užtikrinant, kad pilietinė Pietų visuomenė ir vyriausybės būtų pajėgios dalyvauti svarbiausiuose procesuose. Imdamosi tokių pokyčių VB NVO turi geriau įsigilinti į vietos kontekstą ir Pietų pilietinės visuomenės sudėtingumą.

Jos neturėtų suteikti teisėtumo statuso visoms Pietų NVO, net nepasidomėdamos, kam šios atstovauja. Nuomonė, autentiškumas ir tapatybė taps vis svarbesniais iššūkiais VB NVO. Tai gali pasirodyti ir silpnoji jų vieta, nes VB NVO dažnai mano, kad vietos NVO daromas darbas yra teisėtas.

Vienas iš būdų atskaitomybės iš viršaus į apačią problemai spręsti – perduoti spendimų priėmimą nacionalinio lygmens atstovams. Tai savo ruožtu gali sukelti kitų problemų, susijusių su VB NVO organizacine darna ir kryptimis. Kitas būdas – pasitelkti inovatyvų požiūrį į partnerystes. Dabartinė partnerystės samprata ateityje turės keistis.

Jei pažvelgtume į vergovės panaikinimo istoriją, niekas nevykdė penkmečio plano pagal tvarkingai sudėliotą loginę matricą.

Universitetas, JAV

3. Būti lankstesnės ir imlesnės

Ateityje VB NVO turi tapti geriau prisitaikančios, lankstesnės ir imlesnės. Keičiantis prioritetams, organizacijos turės perskirstyti savo išteklius. Joms teks iš naujo atrasti ir apibrėžti savo tapatybę pagal naujas aplinkybes. Tuo pačiu jos turėtų jausti skirtumą tarp gebėjimo įvertinti padėtį ir reagavimo į laikinas tendencijas. Jos turi likti ištikimos savo misijai.

Kad būtų lanksčios ir imlios, bet neprasilenktų su savo misija, VB NVO turi žvelgti gerokai toliau ir numatyti, kur gali kilti naujų iššūkių. Gera analizė yra labai svarbi, jei VB NVO nenori vėl pakliūti į spąstus ir daryti tai, ką jau darė, nors laikmetis pasikeitė. Realus laikas ir realūs pinigai turėtų būti vertinami labai kritiškai.

Jos turi sąžiningai pažvelgti į pokyčių katalizatorius ir į tai, kaip pasiekti ženklių, struktūruotų ir tvarių pokyčių. Daugeliu atvejų tai nereiškia, kad reikia inicijuoti naujus tyrimus, pakaks iš tiesų pasimokyti iš to, kas jau padaryta.

Organizacijoms reikia surasti geresnių atskaitomybės savo donorams ir partneriams būdų kartu išsaugant gebėjimą keistis.

Prieš dvidešimt metų niekas nežinojo apie ŽIV, prieš dešimt metų tik nedidelė grupelė žmonių nerimavo dėl klimato kaitos, prieš dvejus metus niekas nesitikėjo tokios finansinės krizės. Visos VB NVO turi lanksčiau vykdyti programas: kai padėtis komplikuojasi, mums visiems reikia į tai reaguoti.

4. Įsitraukti į politiką ir valdymą

Valdžia ir politikai turi nuolat būti VB NVO dėmesio centre ir savo šalyje, ir užsienyje. Jei VB NVO nori pasinaudoti savo potencialu pokyčiams pasiekti, jos turi tai pripažinti ir pasistengti geriau suprasti „ne tik kitų, bet ir savo pačių galias“. NVO yra dabartinės valdžios struktūros dalis ir privalo įsisąmoninti, kokią įtaką jų veiksmai daro valdžios santykiams. Joms reikia apmąstyti savo tapatybę ir tai, kaip ją gali paveikti santykiai su skirtingais socialiniais partneriais.

Tai ypač pasakytina apie finansavimo sritį. Daugelis VB NVO dabar yra oficialiai finansuojamos donorų, tad joms kyla grėsmė sukompromituoti savo nepriklausomą balsą. Neaišku, laiko jos save vyriausybės priedėliu ar kuo kitu. Tad visų pirma VB NVO reikėtų išsiaiškinti, kaip jos pačios supranta politiką, remiančią šiuos atitinkamus vaidmenis.

VB NVO taip pat turėtų pagalvoti apie glaudesnius saitus su politinėmis savo darbo pasekmėmis tose šalyse, kuriose dirba. Atskirais atvejais tam tikros rūšies parama, teikiama kai kurioms šalims, padrąsino diktatorius ir aprūpino juos papildomais ištekliais savo apsaugos sistemoms išplėsti ir žmonių nepasitenkinimui slopinti. Tiesa ir tai, kad VB NVO darbuotojai dažnai yra „viduriniosios klasės savo vertybių sistemą turintys žmonės“, kurie „sprunka į krūmus“, kai tik jų partnerių darbas tampa pernelyg politiškas, tad čia dar vienas iššūkis jų kaip katalizatoriaus vaidmeniui socialiniame judėjime stiprinti.

Užuot mokėję už tilto statybą, turėtume mobilizuoti žmones, kad jie iškovotų tiltą iš savo vyriausybės, nors ir sugaištumėte dešimt kartų ilgiau. Pramonės paskatos yra iš principo klaidingos.

Socialinės paramos tinklas, Europa

5. Stiprinti Pietų pilietinės visuomenės gebėjimus

Ateityje didelės apimties paslaugų teikimas kai kurioms VB NVO taps pagrindiniu dalyku, o kitoms taps mažiau reikšmingas arba net visai nesvarbus. Atsiras puiki galimybė perduoti gebėjimus ir funkcijas Pietų organizacijoms.

Pastaruoju metu pastebima tendencija, kad užuot stiprinusios Pietų organizacijų gebėjimus, VB NVO tiesiog sustiprino savo įsitvirtinimą Pietuose. Kuriančios savo vietines kontoras NVO yra neretai laikomos „imperijos kūrėjomis“ ir dažnai išties okupuoja vietinių organizacijų erdvę. Nors ir paremtas geriausiais ketinimais, toks elgesys vis mažiau ir mažiau toleruojamas. Atvirkščiai, žmonės palaiko nuomonę, kad užuot „ siuntus desantą“ (nors tai tinkama priemonė esant kritiškai padėčiai), būtų geriau vystyti vietos pajėgas.

NVO privalo pasiekti, kad taptų... nereikalingos; štai kada jus aplanko sėkmė – kai jūs tampate nereikalingos. Tačiau, matyt, nelengva prašyti žuvies, kad ji išsekintų savo tvenkinį.

Verslo sektorius, Pietų Afrika

Sritys, kuriose VB NVO buvo pasiūlyta spartinti potencialo kūrimą, yra politika, tyrimai, politinės strategijos ir viešinimo kampanijos.

Kaip VB NVO teiks tokią paramą, taip pat yra svarbu. Kai kuriais atvejais organizacinių gebėjimų stiprinimui skirti mokymai tapo „antruoju atlyginimu“ žmonėms, keliaujantiems iš vieno seminaro į kitą ir niekada nė nepabandantiems įgyvendinti tai, ko išmoko, nes jiems labai naudinga kasdien gauti dienpinigių pragyvenimui.

6. Planuoti finansavimo pokyčius

Pasirodo, kad silpnoji VB NVO vieta – finansavimo šaltiniai. Pernelyg didelė priklausomybė nuo valstybės finansavimo reiškia, kad VB NVO *de facto* „tampa vyriausybių subrangovės“. Toks statusas gresia autonomijos praradimu, sunkindamas galimybes išsaugoti tradicinę NVO savybę – nepriklausomą, nesusisaistytą požiūrį į tai, ką reikia padaryti. Jei NVO tarnaus valstybės tikslams ar taps tokios paramos, kurią skatina valstybė, propaguotojomis, jos netruks prarasti savo balsą. Paramos reikalai taps savitarna, o NVO labiau rūpės apsaugoti savo finansavimą, nei kritikuoti donorus.

Finansavimo aplinkoje aiškiai vystosi tendencija remti kuo daugiau paslaugų. Ateityje VB NVO turės vystyti gebėjimus įgyvendinti didesnius projektus, kadangi finansuotojai bus linkę sudarinėti didesnes ir ilgalaikes sutartis. Kartu su tendencija vykdyti daugiau teminių programų taps įprastu reiškiniu bendrų VB NVO, vietos organizacijų ir verslo sektoriaus konsorciumų paraiškos. Siekiant didesnio efektyvumo teks kardinaliai pakeisti vidines sistemas ir procesus – padaryti juos priimtinesnius verslo sektoriui, o ne viešajam administravimui.

Be to, pasikeis VB NVO, kaip tarpininko tarp Šiaurės donorų ir Pietų pilietinės visuomenės, vaidmuo. VB NVO turės imtis finansų pritraukimo patirties perdavimo savo Pietų partneriams. Šis pokytis turės didelės įtakos jų ilgalaikei veiklai.

Atsižvelgdamos į politinę aplinką, ypač Vakarų Europoje, VB NVO turi suvokti pernelyg didelio pasitikėjimo vyriausybės teikiamu bendruoju finansavimu pasekmes. Siekdamos patenkinti donorų reikalavimus pateikti rezultatus ir vertę už pinigus, VB NVO gali tapti techninėmis pagalbinėmis agentūromis. Lengviausias kelias parodyti vertę, gautą už pinigus, – padaryti tai pačiam, nes paslaugų teikimą galima „išmatuoti ir nufotografuoti“. Didesne permainas žadantys bendro darbo su partneriais būdai kelia didesnių iššūkių šiandienei finansavimo aplinkai. Gali būti, kad šiam požiūriui nebus pritariama.

VB NVO turi dirbti kartu, kad pasipriešintų minėtai tendencijai ir skatintų ilgalaikį požiūrį. Jos turi tapti lankstesnės, o ne „stengtis kurti penkmečio planus, siekdamos įtikti savo finansuotojams“. Vykdymui skirto laiko apkarpymas arba efektyvių projektų stabdymas po dviejų metų, nes vis dar nepasiekti jų tikslai arba kad jie nebeatitinka finansuotojų darbotvarkės, yra laikomi priešingus rezultatus duodančiu elgesiu. Kaip rodo istorija, žmonės pasiekė didelių socialinių pokyčių tik nenuilstamai dirbdami tikslo vardan, net jeigu tam aukojo savo laiką kelios kartos.

Kyla abejonių, ar VB NVO yra puikiai pasirengusios prisiimti tiesioginį techninį vaidmenį. Jei nesilpnės tendencija rengti didelius konkurencingus viešuosius konkursus paslaugoms pirkti, daugelis mažų ir vidutinio dydžio NVO gali išnykti. Neatrodo, kad joms užteks jėgų ar techninių gebėjimų rungtis kaip lygioms dėl didesnių sutarčių ir laimėti prieš tokius verslo sektoriaus atstovus kaip valdymo bendrovės.

Kadangi finansavimas iš institucinių ir privačių donorų yra sumažintas, VB NVO turės aiškiau apibrėžti savo pridedamąją vertę ir netgi siekti naujų neįprastų finansavimo šaltinių paramos, tapdamos atviresnės skirtingoms finansuotojų rūšims. Kad ateityje užtikrintų savo finansinę bazę, joms teks apsvarstyti galimybę strategiškai dirbti su platesne finansuotojų grupe, įskaitant verslo sektorių ir netgi kariškius. Šie veiksmai leis politiškai daug geriau suvokti potencialias sutikimo priimti finansavimą iš tam tikrų šaltinių pasekmes.

Nerimą kelia refleksijų apie esamą šios besikeičiančios finansavimo aplinkos politiką, ypač

apie didesnės apimties paslaugų teikimo modelį, stoka. Ilgainiui tai gali padaryti didelį poveikį nepriklausomam VB NVO, kaip tam tikriems interesams atstovaujančių grupių, balsui. Šios finansavimo struktūros vers NVO ir toliau išlikti į problemas orientuotoms ir „planuoti labdaros diskursą“, o ne sutelkti dėmesį į socialinių ir politinių pokyčių vyksmą.

7. Atlikti išsamesnę vietos konteksto analizę

VB NVO neturėtų imtis įgyvendinti jokių kitur, pvz., centrinėje būstinėje, priimtų sprendimų, kol neapsvarstys jų pasekmes. Joms reikia turėti skirtingų kontekstų, kuriuose jos dirba ir atitinkamai formuoja savo veiklą, sampratą. Tai labai svarbu ir tarptautinio atstovavimo, ir vietinio programavimo prasme. Pastangos dirbti veiksmingai – nemažas iššūkis net ir didžiausioms NVO, nes net supratimas, kas yra pilietinė visuomenė, skiriasi priklausomai nuo šalies, o tai reiškia, kad strategijas reikia kurti individualiai kiekvienai šaliai. Nėra lengva visa tai subalansuoti remiantis tik savos organizacijos strateginiais tikslais.

Didesnio sąmoningumo nusipelno ir vietos kontekstas. VB NVO turi pripažinti galimą neigiamą politinę įtaką, daromą šalyse, kuriose dirba. Įsitraukimas, kurio tikslas yra sukurti pilietinę visuomenę, gali visai nelauktai depolitizuoti vietos pilietinę visuomenę. Užimdamos vietos organizacijomis priklausančią erdvę, jos gali pakirsti vietinę atskaitomybę, o aiškindamos apie natūraliai politizuotą ir tarpusavyje konkuruojančią pilietinę visuomenę – sustiprinti susiskaldymą.

Užuot naudojusios Londone, Paryžiuje ar Tokijuje paruoštus projektus, VB NVO turi priimti sprendimus, kurie tiktų konkrečiam kontekstui.

VB NVO, Pietų Afrika

8. Aktyviau dalyvauti savo šalies visuomenės gyvenime

VB NVO turi kurti glaudesnius santykius su savo šalies visuomene ir atsižvelgti į savo šalies gyventojų, palaikančių VB, poreikius, tuo pačiu kurdamos pridėtinę vertę savo visuomenei. Didėjant kelionių ir bendravimo per socialinius tinklus galimybėms, ateityje žmonės nebenorės santykių su besivystančiomis šalims per tarpininkus – VB NVO. Šiaurės šalių visuomenė nori daugiau įsitraukimo ir šeimininkiškumo organizacijose, kurias ji remia. Technologijų pažanga leidžia žmonėms tikėtis, kad jie galės matyti, kur keliauja jų pinigai.

Žinią apie vystomąjį bendradarbiavimą sekasi parduoti vis sunkiau, ypač dėl padidėjusių gamtinių kataklizmų, susijusių su klimato kaita. Žmonės vis mažiau pasitiki VB NVO ir vis atkakliau reikalauja akivaizdžių rezultatų. Žmogaus teisėmis grįstas požiūris į VB, kurio laikosi daugelis partnerystės principu dirbančių VB NVO, dar labiau komplikuoja galimybes parodyti akivaizdžius rezultatus.

VB NVO turi buti laikomos ne tik institucijomis, veikiančiomis tolimose Pietų valstybėse, bet ir atliekančioms tam tikrą vaidmenį savo visuomenėje. Jos turi paklausti savęs: „Ar mes darome viską, ką galime, visuomenei, kuri yra palanki plėtrai namie ir svetur, sukurti?“ Jų pačių visuomenės turi remti pasaulinio teisingumo darbotvarkę, skatindamos solidarumo, svarbiausių vertybių, bendros atsakomybės dvasią ir supratimą, kad vystymasis nėra tik Pietų problema. Nepaisant ilgų visuomenės informuotumo didinimo metų, jos supratimas, kaip veikia paramos sistema ir kas yra vystomasis bendradarbiavimas, tebėra menkas. Todėl svarbu, kad VB NVO vykdytų vystomąjį švietimą ir pritrauktų daugiau VB šalininkų savo šalyse.

VB NVO reikės sukurti pridedamąją vertę savo pačių bendruomenėse ir politinėse sistemose, kuriose jos yra „pasaulinio judėjimo už teisingumą, plėtrą ir taiką“ dalis. Kartu su tvarumu jos turi skatinti naują gyvenseną ir skleisti žinią, kad mums metas mažinti vartojimo lygį.

9. Kurti pasaulinio solidarumo kultūrą

Labiau įsitraukiant į savo visuomenių gyvenimą VB NVO reikia suvokti ir savo vaidmenį kuriant pasaulinį solidarumą. Turimi ištekliai joms leidžia kalbėti abipus sienų ir diskutuoti su žmonėmis išsivysčiusiame bei besivystančiame pasaulyje apie svarbiausias problemas bendrai visų ateičiai. Jos atstovauja tam tikrai pasaulinei kultūrai, kuri įkūnija „išorinį pasaulį, kuriam rūpi“. Geriausiu atveju VB NVO gali tapti simboliu pasaulio bendruomenių, besivienijančių prieš ribotą mąstyseną – „mes prieš juos“, kai tie „jie“ nuolat keičiasi. Tai suteikia šioms organizacijoms unikalias galimybes susieti „pasaulinius dalykus su regioniniais, nacionaliniais ir vietiniais“.

Likdamos ištikimos savo įsipareigojimams, VB NVO vis dar siūlo būdus turtingų šalių piliečiams išreikšti savo susirūpinimą ir parodyti pasaulinį solidarumą. Tačiau šis vaidmuo yra suvokiamas kaip fragmentiškas ir konkurencingas – kai organizacijos kartais nepasižymi vertybėmis, kurias pačios taip garsiai palaiko. Kad išties padarytų įtaką ir paskatintų permainas, VB NVO turi nugalėti savo nesutarimus ir siekdamos tikslų dirbti darniau. Praktiniu lygmeniu tai reiškia investavimą į bendradarbiavimo kūrimą bei lyderystę.

Norint įsijungti į pasaulinius judėjimus ir kurti pasaulinę solidarumo kultūrą, reikia didesnio bendradarbiavimo. Tai reiškia, kad būtina paaukoti asmeninius interesus (tokius kaip įvaizdis ar prioritetai) bendram darbui. Padaryti reikšmingą politinę įtaką galima tik įveikus skirtumus ir išmokus bendradarbiauti ir dirbti tinkluose bei al-

jansuose su įvairiais socialiniais partneriais, pvz., akademikais, vyriausybėmis ir verslo atstovais.

Aljansai ir tinklai yra labai svarbūs pokyčiams politikoje pasiekti. Svarbiausias klausimas – kaip dirbant tinkluose lengviau įveikti iššūkius ir ribotumus. Dideliuose tinkluose dažnai dominuoja „vakarietiško mąstymo loginės matricos modeliai“ ir juose nėra rezultatus užtikrinančių mechanizmų bei sprendimus priimančių jėgų. Be labiau integruotų aljansų VB NVO gali suvokti, kad jų poveikis per kitą dešimtmetį taps vis menkesnis. Pirmaus dinamiškos koalicijos, kurios gali integruoti skirtingas problemas.

10. Skatinti inovacijas ir naująsias technologijas

Tradiciškai VB NVO didžiuodavosi galinčios pasiūlyti alternatyvias, naujas idėjas. Inovacijoms turėtų ir toliau būti skiriama daug dėmesio. Keldamos patrauklias idėjas VB NVO gali skatinti naujas programas, dalytis gerąja praktika ir įtikinti valdžios atstovus didinti projektų apimtis. Jei jos galės perduoti tai, kas joms pavyko, tuo pačiu galės tai plėsti, gilinti ir didinti. Tai leis vyriausybėms finansuoti daugiau projektų, kurie iš pradžių laikyti rizikingais, tačiau dėl VB NVO inovacijų tapę efektyvūs. Daugelis VB NVO yra praradusios savo gebėjimus skatinti naujus sprendimus, nes siekia betarpiškų rezultatų, o ne mėgina rizikuoti.

Naujosios technologijos – tai sritis, kuri reikalauja iš VB NVO vis didesnio išradingumo ir įsitraukimo: jos turi atlikti katalizatoriaus vaidmenį, kad priverstų technologijas tarnauti skurdžiausioms gyventojų grupėms. VB NVO yra kritikuojamos už tai, kad šiuo atžvilgiu jos kartais būna pernelyg konservatyvios ir neišmano, kaip naudoti naująsias technologijas. Šios technologijos nepriklauso nuo iš Šiaurės į Pietus judančių žmonių, o VB NVO turi inovatyviau ir kūrybingiau reaguoti į iššūkius, įskaitant ir klimato kaitą.

Mokslinės inovacijos tokiose srityse kaip nanotechnologijos įgalina daryti atradimus, kurie gali sukelti revoliuciją vystymosi srityje. Tikėtina, kad gali būti sukurtos naujos medžiagos, kurios pakeistų medvilnę ir varį. VB NVO reikėtų turėti mokslinių patarėjų savo gretose.

YPATINGAS AKCENTAS: AR RELIGIJA SAVO VEIKLĄ GRINDŽIANČIOMS VB NVO TENKA IŠSKIRTINIS VAIDMUO?

Daugelis VB NVO palaiko glaudžius ryšius su bažnyčiomis Šiaurėje ir Pietuose. Skirtingų organizacijų ryšiai su jomis vis kitokie. Kai kurie mažiau formalūs, jei organizacijos yra „pasaulietinės“ asociacijos, kurios semiasi motyvacijos iš tikėjimo ir paramos iš bažnyčių. Kitu atveju ši sąsaja daugiau formalizuota – tokiose organizacijose kaip *Trocaire* ir daugumoje KTBPS agentūrų bažnyčios hierarchijai priklauso svarbiausias valdymo vaidmuo. Įvairių formų sąsajos su bažnyčia daro įtaką ir VB NVO vaidmeniui.

Svarbiausia turtas, kurį sukuria religija pagrįstos organizacijos, yra vertybės, sudarančios jų darbo pamatus. Tokios organizacijos remiasi stipriu bendruomeniškumu. Kadangi jos yra susietos su religija, jų pagrindinė vizija ir vertybės turėtų būti aiškesnės nei pasaulietinių NVO.

Kitas svarbus privalumas – visų lygių sąsajos pradedant paprastais žmonėmis ir baigiant tarptautiniais ryšiais. Prieš pradėdamos dirbti konkrečioje šalyje šios organizacijos jau turi bažnyčios paruoštą tinklą. Jos dažnai žino, kur turi veikti ir kas yra jų partneriai. Tai, kad jos susijusios su religija, duoda joms atskaitos tašką užmezgant ryšius su vietos bendruomenėmis ir leidžia kitoms religinėms bendruomenėms jas lengviau suprasti ir priimti jų atsiradimą.

Be to, religija pagrįstos VB NVO dažnai turi tą pranašumą, kad gali dirbti ilgiau nei kitos NVO. Jos turi didesnę profesinę patirtį ir jų įsitraukimas į šį darbą laikomas pastoviu. Jos yra įsipareigojusios bendruomenėms ir į jas įaugusios. Kai prasideda karas, kuris saugumo sumetimais verčia kitas VB NVO pasitraukti, niekada nekyla klausimas dėl bažnyčios pasitraukimo. Šis ilgalaikiškumas yra tai, kuo jos turėtų geriau pasinaudoti. Iš esmės, jas daug mažiau varžo trumpo laiko imperatyvas.

Tačiau ne visos religija savo veiklą grindžiančios organizacijos daro teigiamą įtaką. Galybė Afrikoje atsiradusių įvairių religinių pakraipų organizacijų kelia susirūpinimą. Šios abejotinos institucijos, teikdamos paramą aktyviausiai dalyvaujantiesiems, yra linkusios panaudoti VB metodus savo religinėms pažiūroms propaguoti. Daugelis laiko tokias organizacijas žalingomis vystymuisi. Tai tendencija, kuria dera stebėti.

Daug religija savo veiklą grindžiančių VB NVO yra įgijusios milžinišką pasitikėjimą ir turi daugybę šalininkų, bet tuo iki galo nepasinaudoja. Kad ši ypatinga padėtis teiktų naudą žmonėms, jos turi geriau suprasti, ką jų vertybės byloja apie jų darbą. Jos turi ne tik prašyti vietos religines bendruomenes aukoti, bet veikti plačiau šviesdamos žmones ir skatindamos tai daryti suprantant ir tikint savo darbų prasme, o ne dėl to, kad taip liepia bažnyčia. VB NVO „religinė perspektyva“ yra ta gija, kuri sujungia organizacijas ir vietos bendruomenes. Jos turi panaudoti savo pozicijas, kad sustiprintų bažnyčios balsą dėl svarbių dalykų. Joms reikia panaudoti savo dvasinį kapitalą, permąstant, ką mes, kaip visuomenė, norime pasiekti. Tikėjimu besiremiančiame požiūryje glūdinčios vertybės gali pasiūlyti kitokį požiūrį į tvarumą, padėti eiti toliau, nei veda dabartinė vartotojų vadovaujama plėtra, kitokio, gerove pagrįsto gyvenimo būdo link.

SPECIALUS AKCENTAS: PARTNERYSTĖS ATEITIS

VB srityje partnerystė yra „pabodęs“ žodis, dažniausiai suprantamas kaip santykis tarp Šiaurės VB NVO ir Pietų partnerių. Kaip partnerystė plėtosis kitą dešimtmetį?

Manoma, kad atsiras partnerysčių, apimančių verslo sektorių, vietos valdžią, regioninę valdžią bei kitus regioninius organus, prekybos institucijas, universitetus ir socialinius judėjimus. VB NVO turi atitinkamai pasirengti, kad galėtų dirbti su šia įvairove. Partnerystės su verslo sektoriumi tampa vis labiau strategiškai naudingos NVO sektoriui; taip pat kol kas neišnaudotas potencialas partnerystėms tarp Šiaurės ir Pietų universitetų.

Reaguodamos į besikeičiantį pasaulinį kontekstą VB NVO turi būti pasirengusios paaukoti dalį savo galių. Jėgų pusiausvyra krypsta Pietų link, taip pat keičiasi ir jėgų santykis pilietinėse visuomenėse. Kai tokios Pietų organizacijos kaip BKPK auga, atsiranda naujų aljansų, susiformavusių skirtingoms perspektyvoms subalansuoti. Vis dažniau kai kurios vietinės NVO perauga jas remiančias VB NVO. Tokiais atvejais VB NVO skiria joms nedideles pinigų sumas, kad turėtų „vietą prie stalo“.

Labai svarbu, kaip veikiant partnerystėje tvarkomi galios ir lygybės klausimai. Kad sukurtume lygiateisiškesnes partnerystes, turime pirmiausia pripažinti būdingą galių netolygumą tarp davėjo ir gavėjo. Kaip rodo praktika, partnerystės su Šiaurės VB NVO retai leidžia Pietų NVO nustatyti veiklos tempus. Dauguma svarbiausių sprendimų vis dar priimami Šiaurės štabuose.

Dėl grandininio finansavimo idėjos, kai „dvišaliai donorai finansuoja VB NVO, kuri savo ruožtu finansuoja vietos NVO, o šios – tikslinių grupių organizacijas“, patiriama vis didesnė įtampa. Jei VB NVO neįrodo savo pridėtinės vertės, jos gali būti vertinamos tik kaip „pinigų maišai“, todėl joms yra labai svarbu parodyti, ką dar be finansų jos „padeda ant stalo“.

Gebėjimų stiprinimas tebėra sritis, kurioje VB NVO gali kurti pridėtinę vertę. Dauguma vietos NVO tebėra ankstyvosios vystymosi stadijos ir joms reikia paramos. Tačiau ta parama turi būti pagrįsta abipusiai naudinga partneryste, o ne VB NVO perėmimu. Esama nuolatinio poreikio siūlyti pagalbą vietos NVO, pvz., dėl atsiskaitymų su donorais. Sąveika stiprinanti gebėjimus gali sustiprinti ir gerąjį valdymą, o ypač skaidrumą bei atskaitomybę, bet tik tuo atveju, jei pačios VB NVO turi atitinkamų gebėjimų.

VB NVO privalo kiek įmanoma padėti vietos NVO, kad jos būtų matomos ir regioniniu, ir tarptautiniu lygiais, taip pat jas remti dažnai ribotose nacionalinėse ir vietinėse arenose. Jos turi leisti besivystančių šalių žmonėms kalbėti savo vardu – „Mes galime jiems padėti tai įgyvendinti, pasirūpindami, kad jie nuvyktų į susitikimus, ir padėdami gauti vizas. Bet jie patys turi spręsti, kas juos užtaria ir kokia yra jų padėtis.“ Būti tuo pačiu metu ir Šiaurės, ir pasaulio atstovu nėra lengva, bet svarbu palaikyti šią pusiausvyrą.

Bendroji partnerystės vizija laikoma kertine ir labai svarbu turėti bendrą tikslą bei aiškią pokyčių viziją. Abiejų šalių suderinti tikslai ir vertybės yra svarbūs kuriant „pagalbos santykius, grįstus abipuse atskaitomybe“. Partnerystė turi būti kažkas daugiau nei konsultacijos su partneriais. Kad ji būtų tikra, sprendimus reikia priimti kartu, o ne VB NVO gimtojoje šalyje. VB NVO ir jų partneriai turi kartu nuspręsti, kaip sukurti naujus veikimo būdus esant partneriais. Jei VB ir vietinės NVO neaptarinės suderinamumo nuo vietinio lygio iki tarptautinio, didžiausią galią visada turės donorai.

IŠVADA

Su VB NVO ateitimi susiję dalykai kelia sektoriui ilgalaikius klausimus, liečiančius pačią šių organizacijų tapatybės ir tikslų esmę. Sakytume netiesą teigdami, kad tyrimo dalyviai turėjo vieningą požiūrį į VB NVO, tačiau, regis, esama šiokio tokio sutarimo dėl to, kas gali įvykti kitame dešimtmetyje ir kaip į tai turi reaguoti VB NVO.

Svarbiausias tyrimo atskleistas dalykas – greitas VB NVO augimas. Neapleidžia jausmas, kad ieškodamos vis didesnių galimybių NVO baigia prarasti sąlytį su savo pradine misija ir tradicine pridėtine verte. Augimo greitis ir apimtys skatina galvoti, kad daugelis VB NVO prarado ryšį ir su savo šaknimis – vietos bendruomenėmis, su kuriomis dirba, taip pat su tarptautiniu solidarumo judėjimu. Įkarščio, kuris buvo būdingas VB NVO, regis, irgi nebeliko, pasidavus impulsui konkuruoti su kitomis agentūromis dėl finansų. O rezultatais pagrįstas požiūris daro neigiamą įtaką jų gebėjimui atlikti darbą, kurį sunku išmatuoti arba kurį darant tikimybė, kad lydės sėkmė, ne per didžiausia.

Kaskart atkakliau skamba institucinių donorų keliamas reikalavimas VB NVO apsispręsti dėl savo darbo specifikos. Patirdamos spaudimą dėl rezultatų parodymo daugelis VB NVO išplėtė savo veiklos sritis ir juda link tiesioginio ar netiesioginio paslaugų teikimo. Gali likti mažai erdvės sąlyginai nedidelių nepriklausomų VB NVO, kurios neatitinka šio požiūrio, veiklai. Dėl galimybės pretenduoti į donorų finansus dėmesys bus skiriamas didelėms sutartims, veikiant su didele grupe parnerių, įskaitant ir verslo sektorių.

Tačiau tuo pačiu metu tyrimas rodo, kad tai nebūtinai yra pati tinkamiausia kryptis VB NVO.

Paklausus, ką VB NVO turėtų daryti, kad išliktų reikalingomis, didžiausia respondentų dalis paminėjo atstovavimą, kaip svarbiausią jų veiklos dalį. VB NVO taip pat turi skirti didesnį dėmesį politinei įtakai, kurią jos daro, bei partnerystės ir santykių kokybei. Tai ypač pasakytina apie jų svarbiausių donorų interesus. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad čia atsiranda prieštaravimas. Kaip VB NVO gali patobulinti atstovavimo veiklas, kai tuo pat metu didėja jų priklausomybė nuo vyriausybės ir verslo sektoriaus teikiamų finansų? Esant šiems finansavimo santykiams sutartys, regis, suvaržys VB NVO subrangovų santykiais, kuriuose atstovavimo galimybės, bent jau viešojo pobūdžio, bus ribotos.

Pasireiškiant poslinkiui į didelės apimties paslaugų teikimą, galimybės mažoms ir vidutinio dydžio VB NVO pasiekti vyriausybių finansus ilgalaikei veiklai gali tapti ribotos. Aiškėja orientacija į didelių sutarčių finansavimą, be to, tyrimo dalyviai numato perėjimą prie tiesioginio Pietų pilietinės visuomenės organizacijų finansavimo. Turint didesnių pajėgumų vietose, daugelio VB NVO kaip finansavimo tarpininkų vaidmuo turės tendenciją mažėti. Kitame dešimtmetyje pamatysime sektoriaus racionalizavimą, kai palyginti nedaug VB NVO dar turės išteklių ar bus pajėgios įsijungti į laukiamą konkurencinį viešųjų konkursų procesą.

Paradoksalu, kad ši galima VB NVO ateitis nėra viena iš daugelio joms tyrėjų prognozuojamųjų. Jie būtų linkę matyti VB NVO labiau nepriklausomas nuo vyriausybės finansavimo, balsingesnes atstovavimo veikloje, atviriau atliekančias politinį vaidmenį ir savo šalyje, ir svetur. Jie norėtų, kad VB NVO būtų mažesnės ir lankstesnės, kad skirtų daugiau dėmesio struktūriniams pokyčiams, o ne filantropijai, kad grįstų savo darbą daug tvirčiau įsišaknijusia partnerystės forma, palaikoma bendrosios vizijos ir vertybių bei glaudesnio bendradarbiavimo su panašiai mąstančiomis organizacijomis.

Akivaizdu, kad VB NVO didžiausia pridėtinė vertė sukaupiama kuriant sąsajas – finansinius ryšius iš Šiaurės į Pietus, atliekant finansavimo tarpininkų vaidmenį, buriant pilietinę visuomenę dalytis gerąja patirtimi ar vystyti gebėjimus, vienijant judėjimus skirtinguose regionuose ir priverčiant vyriausybes atsiskaityti tarptautiniu lygmeniu. Trumpai tariant, VB NVO ir toliau turi atlikti savo įprastus vaidmenis, bet šių vaidmenų atlikimo būdas turi atitikti naujus iššūkius ir galimybes.

OPŪS KLAUSIMAI

Atstovavimas. Kaip VB NVO užtikrina savo nepriklausomybę ir gebėjimą atstovauti interesams, kurie gali nepatikti įtakingiems veikėjams?

Atskaitomybė iš viršaus į apačią. Kokios priemonės užtikrintų, kad VB NVO būtų atskaitingos prieš žmones, vardan kurių dirba, bent tiek, kiek yra atskaitingos donorams?

Lankstumas ir imlumas. Kaip VB NVO gali prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos, bet netapti kitų įnorių įkaitėmis?

Galia ir politika. Kaip VB NVO gali geriau suprasti savo kaip politinių veikėjų vaidmenį ir kokią įtaką tai turės galių pasiskirstymui?

Pietų pilietinės visuomenės stiprinimas. Kaip VB NVO gali pritaikyti partnerystės modelius ir pozityviai reaguoti į tikimybę, kad Pietuose atsiras galingesnių pilietinės visuomenės veikėjų?

Finansavimo aplinka. Kaip VB NVO tęs pradėtą darbą, susijusį su atstovavimu ir partneryste, kai institucinio finansavimo prioritetai, atrodo, keičiasi plačios apimties paslaugų vystymo naudai?

Konteksto analizė. Ką VB NVO mano apie geresnio vietinio konteksto analizės poreikį?

Dalyvavimas savo šalies visuomenės gyvenime. Ar VB NVO derėtų skirti daugiau dėmesio savo šalių visuomenės švietimui vystomojo bendradarbiavimo klausimais?

Pasaulinio solidarumo kultūra. Kokius žingsnius reikėtų žengti, kad išvengtume destruktyvios konkurencijos tarp VB NVO ir sukurtume stipresnes koalicijas?

Pažangių technologijų naudojimas. Kokių praktinių priemonių galėtume imtis, kad padidintume VB NVO žinias ir permainas žadančių technologijų bei inovacijų naudojimą?

1 PRIEDAS. ATASKAITOS METODOLOGIJA

Šis tyrimas buvo atliktas naudojant kokybinius tyrimo metodus. Pagrindiniai jo šaltiniai – literatūros analizė ir pusiau struktūruoti interviu su praktikais bei įtakingais teoretikais.

Ataskaita nėra skirta kokiai nors konkrečiai hipotezei patikrinti, o joje pateiktų duomenų nereikėtų laikyti statistiškai reikšmingais. Dauguma žmonių, dirbančių VB srityje, nebūtinai turėtų sutikti su visomis čia išdėstytomis mintimis. Taip pat nebuvo atliktas atskiras tyrimas dalyvių prielaidų validumui patikrinti (tariant, kad validumas šiuo atveju galėtų būti susijęs su tuo, jog jų prognozės pildosi, arba su jų požiūrių reprezentatyvumu). Ataskaitoje pateikiami daugybės žmonių požiūriai ir nuomonės. Taip daroma manant, kad net jei jų prielaidos nepasitvirtintų, artimiausioje ateityje jos gali pasirodyti pakankamai svarbios.

Interviu buvo atlikti užtikrinant dalyvių anonimiškumą. Tai paskatino laisvus ir nuoširdžius interviuojamųjų pasisakymus, o ne oficialius pareiškimus dėl atstovaujamų organizacijų pozicijų.

LITERATŪROS ANALIZĖ

Atliekant literatūros analizę buvo atsižvelgiama ir į dabartinį kontekstą, ir į prognozes ateičiai, t. y. kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai, tikėtina, turės poveikio vystymuisi. Literatūros šaltinių paieška visų pirma rėmėsi Vystymosi studijų instituto ir *Trocaire* rekomendacijomis.

PUSIAU STRUKTŪRUOTAS INTERVIU

Iš ko buvo imami interviu ir kodėl?

Unikalus šio tyrimo šaltinis yra pusiau struktūruoti interviu su pažangiausiais ir įtakingiausiais VB teoretikais bei praktikais. Jų buvo klausiama:

1. Kokias jie mato VB kryptis per ateinantį dešimtmetį?
2. Kaip jie įsivaizduoja tolesnį VB NVO vaidmenį?

Išsamų klausimų sąrašą galite rasti šiame priede.

Buvo panaudota tikslinė tyrimo dalyvių atranka, remiantis keletu laisvai taikomų kriterijų. Tyrimo dalyviais tapo asmenys:

- užimantys aukštą padėtį svarbiose organizacijose, kurie gali daryti įtaką reikšmingiems politiniams sprendimams;
- turintys solidžią profesinę patirtį akademinio vystomojo bendradarbiavimo diskurso formavime (įskaitant politiką, ekonomiką, tarptautinius santykius);
- užimantys aukštus postus tyrimų ir politikos analizės organizacijose;
- kurie buvo rekomenduoti kaip konkretaus regiono ar sektoriaus ekspertai;
- kurie prisidėjo prie ankstesnės Pažangos ataskaitos;
- be to, buvo norima sužinoti kai kurių *Trocaire* darbuotojų požiūrius.

Todėl atrankos procesas buvo gana subjektyvus. Kur galima, buvo stengiamasi užtikrinti geografinę ir sektorių įvairovę. Tačiau minėtą procesą lėmė *Trocaire* turimi kontaktai ir aukšto rango atstovų noras dalyvauti šiame tyrime. *Trocaire* atrankos procese vadovavosi Vystymosi studijų instituto patarimais ir pasiūlymais bei ryšiais šalyje ir regionuose, kuriuose dirba.

Iš viso buvo atlikti 77 interviu su 87 dalyviais, kurie apėmė ir keturias patogumu bei prieinamumu pagrįstas focus grupes su konkrečiomis organizacijomis. Skirsnyje „Tyrimo dalyviai“ nurodomos įvairios organizacijos, kurioms interviu metu atstovavo respondentai, nors daugeliu atveju jie išsakė asmeninę nuomonę, kuri nebūtinai sutampa su organizacijos, kurioje jie dirba arba kuriai vadovauja, pozicija.

Daugiau negu trečdalis tyrimo dalyvių gyvena Afrikoje ir Lotynų Amerikoje, pusė jų yra iš EBPO šalių. Siekiant išsiaiškinti konkrečių Airijos ir JK socialinių partnerių požiūrius, didelė tyrimo dalyvių, atstovaujančių šioms šalims (32 %), dalis kiek iškreipia geografinį pasiskirstymą. Deja, nepaisant ženklių pastangų, kai kurie regionai labai menkai atstovaujami; visai nėra tyrimo dalyvių iš Rytų bei Centrinės Azijos.

Daugiau kaip pusė tyrimo dalyvių priklauso pilietinės visuomenės organizacijoms, įskaitant dirbančias VB srityje, vietos NVO ir religines bendruomenes. Ketvirtis yra iš akademinio pasaulio, kitas ketvirtis – iš vyriausybės, donorų, verslo sektoriaus, fondų ir tarptautinių organizacijų. Atrodytų, kad būtų galima skirstyti pasisakymus pagal tai, kokiais grupei respondentas priklauso, tačiau šitaip kategorizuoti yra gana sunku. Pvz., daug dalyvių, kurie yra praktikai (tarkim, dirba VB NVO arba fonde), taip pat gali būti laikomi už aukštųjų mokyklų ribų dirbančiais akademinio pasaulio atstovais.

KO BUVO KLAUSIAMA?

Visiems tyrimo dalyviams buvo užduodami tie patys klausimai. Nepaisant nedidelių formulavimo variacijų, paaiškinimai ir klausimų eiliškumas taip pat nesiskyrė. Daugumai tyrimų dalyvių buvo užduoti visi klausimai, bet atskirais atvejais kai kurie buvo praleisti dėl kalbos barjero ar laiko stokos. Žemiau pateikiamas visas klausimų rinkinys.

Žvelgdami į ateinantį dešimtmetį, kaip Jūs įsivaizduojate pagrindines (5–10) esamas arba (ir) iškilsiančias tendencijas, kurios paveiks vystomąjį bendradarbiavimą ir darys vis didesnę įtaką minėtu laikotarpiu formuojant VB politiką? Tolesni klausimai buvo tokie:

Ar šiuose dalykuose yra kokia neapibrėžta vieta? Kas nors, kas neaišku kaip išsirutulios, bet jei atsitiks, tai darys didelę įtaką vystymusi ir mūsų požiūriui į VB (šį klausimą taip pat buvo galima užduoti priešpaskutinį).

Liko tik penkeri metai iki TVT pasiekimo. Kaip, Jūsų manymu, TVT dera (prisideda) prie VB konteksto? Ar Jums TVT vis dar atrodo aktualūs? Kas mūsų laukia po to laiko – ar bus pratęstas galutinis terminas, o gal pasiūlyta nauja schema, pakeisianti TVT?

Kokią apibūdintame kontekste matote VB NVO vietą? Kaip, Jūsų nuomone, jos formuos pokyčius ar reaguos į juos?

Per kitą dešimtmetį VB NVO taps vis mažiau reikalingos vystymuisi. Ar su tuo sutinkate? Kodėl (arba kodėl ne)? Tolesni klausimai:

Ką darys VB NVO (arba) RB (religinės bendruomenės), kad išliktų reikalingos? Ką veiks VB NVO (arba) RB ateityje?

Viena sritis, kurioje, visuomenės nuomone, VB NVO sukuria pridedamąją vertę, yra atstovavimas. Ar Jūs sutinkate? Kokį vaidmenį jos galėtų vaidinti atstovavimo procese? Koks galėtų būti VB NVO vaidmuo siekiant požiūrio ir elgesio pokyčių?

Kokias naujas partnerystes, ypač su Pietų NVO, atras VB NVO?

Ar įsivaizduojate kitokį VB NVO ir RB vaidmenį formuojant vystymąsi bei prisidedant prie jo? Ar manote, kad jos suteiktų skirtingų vertybių šiam procesui? O gal Jums atrodo, kad jos siekia to paties galutinio tikslo?

Jei kitą dešimtmetį VB NVO turėtų nuveikti vieną darbą, koks, Jūsų nuomone, jis turėtų būti?

PASTABA DĖL STILISTINIŲ SĄLYGIŠKUMŲ IR PRISKYRIMO

Tai, kad tyrimo dalyviai yra cituojami, kaip buvo susitarta, anonimiškai, kelia reikšmingų stilistinių ir priskyrimo problemų. Šios ataskaitos esmė – kas ką pasakė, kai tie „kas“ yra labai reikšmingi dėl to, kad suvokia savo pozicijos įtaką. Neskelbiant dalyvių pavardžių labai sunku perduoti jų skirtingų požiūrių svarumą ir reikšmingumą.

Sprendžiant šią problemą, pateikiamas pasisakančiojo apibūdinimas, kuris neatskleidžia jo tapatybės. Tai daroma selektyviai tik prie tam tikrų citatų. Tokie apibūdinimai kaip „akademinio pasaulio atstovas iš Pietų Afrikos“ arba „Europoje dirbantis konsultantas“ leidžia suprasti dalyvio perspektyvą ir be konkrečios informacijos.

Siekdami užtikrinti anonimiškumą, cituodami naudojame apibūdinimus, kurie mažiausiai gali identifikuoti respondentus. Pvz., darome nuorodą apie tyrimo dalyvius iš Europos, užuot sakę, kad jie yra iš Airijos, JK ar žemyninės Europos. Kalbėdami apie NVO atstovus, manome esant naudinga nurodyti, ar jie iš VB ar vietos NVO. Cituodami RB narius, pristatome juos kaip atstovaujančius VB NVO.

Mes vartojame terminus „Šiaurė“ ir „Pietūs“, taip pat „besivystantis pasaulis“. Kai sakome Šiaurė, kalbame apie ESBO šalis, Europos ir Šiaurės Amerikos kontinentus bei tokia šalis kaip Naujoji Zelandija, Australija ar Japonija. Pietūs tai daugiausia šalys Afrikos, Azijos ir Lotynų Amerikos kontinentuose. Pripažįstame, kad šie terminai nėra tikslūs ir, jei įmanoma, juos aiškiau apibrėžiame. Ataskaitos skirsnyje „Ką sako tyrimo dalyviai“ didžiąja dalimi perfrazuojame pasisakymus, sugrupavę atskirus komentarus pagal temas. Naudojamos kabutės rodo, kad pateikiame tiesioginę įrašyto teksto citatą.

KAIP GRUPUOJAMOS TEMOS

Grupuojant klausimus pasirinkta terminija ne visada yra ta pati, kurią vartojo dalyviai, bet stengtasi neiškreipti terminų reikšmių. Pvz., kai mūsų tyrimo dalyviai kalbėjo apie „kylančią Kinijos galią“ arba BRIC šalių vaidmenį, nutarėme šiuos dalykus suskirstyti kategorijomis ir pateikti su bendra antrašte „geopolitika“. Kai jie kalbėjo apie „gyventojų skaičių“, „migraciją“ ir „urbanizaciją“, nusprendėme, kad tai yra susiję su „demografiniais pokyčiais“, ir juos atitinkamai sugrupavome.

Tyrimo dalyvių nurodytos vystomojo bendradarbiavimo tendencijos buvo suklasifikuotos ir pateiktos 3 skyriuje. O tendencijos, susijusios su VB politika, – 4 skyriuje.

TYRIMO DALYVIAI

Allison Aldred (*Trocaire*, Airija)
Chris Bain (*CAFOD*, Didžioji Britanija)
Theresa Banda (*Valid International*, Malavio Respublika)
Dr. Kees Biekart (*Socialinių mokslų institutas*, Nyderlandų karalystė)
Fr. Claude Boucher (*Kungoni kultūros centras*, Malavio Respublika)
Fr. George Buleya (*Malavio Vyskupų Konferencija*, Malavio Respublika)
Dr. Mauricio Diaz Burdett (*FOSDEH*, Hondūras)
Nazish Brohi (*Konsultantė*, Pakistanas)
Luis Eduardo Celis (*Cooperacion Nuevo Arco Iris*, Kolumbija)
Mavuto Bamusi (*Žmogaus teisių konsultacinis komitetas*, Malavio Respublika)
Aldo Caliari (*Center of Concern*, JAV)
Ann Chaplin (*Konsultantė*, Bolivija)
Lindsay Coates (*InterAction*, JAV)
Guy Clarke (*Trocaire*, Kambodža)
Dr. Michael Comerford (*Trocaire*, Kenija)
Dr. Silvio Decurtins (*GTZ*, Malavio Respublika)
Ernest Deenadayalan (*The Other Media*, Indija)
Dr. Fr Mauricio Garcia Duran, SJ (*Tyrimų ir visuotinio švietimo centras*, Kolumbija)
Dr. Nata Duvvury (*Nacionalinis Airijos universitetas*, Galway, Airija)
Alistair Dutton (*Caritas Internationalis*, Italija)
Dr. Alison Evans (*Užjūrio vystymosi institutas*, Didžioji Britanija)
Roberto Rubio Fabian (*FUNDE*, Salvadoras)
Sr. Katherine Feely (*SND*, JAV)
Adrian Fitzgerald (*Irish Aid*, Malavio Respublika)
Connell Foley (*Concern Worldwide*, Airija)
Dr. Louise Fresco (*Amsterdamo universitetas*, Nyderlandų karalystė)
Victoria Geresomo (*Ekonomikos planavimo ir plėtros ministerija*, Malavio Respublika)
Fionnuala Gilsenan (*Irish Aid*, Airija)
Marcelo Giugale (*Pasaulio bankas*, JAV)
Paul Graham (*Afrikos demokratijos institutas*, Pietų Afrikos Respublika)
Dr. Duncan Green (*Oxfam GB*, Didžioji Britanija)
René Grotenhuis (*Cordaid*, Nyderlandų karalystė)
Dr. Sanjeev Gupta (*TVF*, JAV)
Prof. Lawrence Haddad (*Vystymosi studijų institutas*, Sasekso universitetas)
Samson Hailu (*Concern Universal*, Malavio Respublika)
Paul Healy (*Trocaire*, Ruanda)
Fr. Peter Henriot, SJ (*Jėzuitų teologinės refleksijos centras*, Zambija)
Prof. David Hollenbach, SJ (*Bostono koledžas*, JAV)
Fr. Jim Hug (*Center of Concern*, JAV)
Sherine Jayawickrama (*Harvardo universitetas*, JAV)
Farah Karimi (*Oxfam-Novib*, Nyderlandų karalystė)
Patrick Kabambe (*Žemės ūkio ministerija,* Malavio Respublika)
Justin Killcullen (*Trocaire*, Airija)
Prof. Paul Kishindo (*Socialinių tyrimų centras, Malavio Respublikos universitetas*)
Peter Konijn (*Cordaid*, Nyderlandų karalystė)
Fr Jos Kuppens (*Centre for Social Concern*, Malavio Respublika)
Darryl Li (*Harvardas*, JAV)
Prof. Philip Lane (*Dublino Trinity koledžas*, Airija)
Matthew Martin (*Debt Relief International*, Didžioji Britanija)
Prof. Alan Matthews (*Dublino Trinity koledžas*, Airija)
Eamonn Meehan (*Trocaire*, Airija)
Richard Miller (*ActionAid*, Didžioji Britanija)
Sisonke Msimang (*Pietų Afrikos Respublikos Atviros visuomenės iniciatyva*, Pietų Afrikos Respublika)
Henry Morales (*Movimiento Tzuk Kim-pop*, Gvatemala)
Kumi Naidoo (*Greenpeace*, Nyderlandų karalystė)
Ron Ngwira (*Alliance One Tobacco*, Malavio Respublika)
Colm O Cuanacháin (*Amnesty International*, Didžioji Britanija)
Fr. Sean O'Leary (*Denis Hurley Peace Institute*, Pietų Afrikos Respublika)
Dr. Sally O'Neill (*Trocaire*, Hondūras)
Seán O'Neill (*First Merchant Bank, Airijos garbės konsulas*, Malavio Respublika)
Dr. Vincent O'Neill (*Irish Aid*, Malavio Respublika)
Fernando Pacheco (*Konsultantas*, Angola)
Mark Plant (*TVF*, JAV)
Marina Ponti (*Millennium Campaign*, Italija)
Prof. Lant Pritchett (*Harvardo universitetas*, JAV)
Terry Prone (*The Communications Clinic*, Airija)
Maria Riley (*OP, Center of Concern*, JAV)
Brendan Rogers (*Irish Aid*, Airija)
Nick Roseveare (*Bond*, Didžioji Britanija)
Anabella Sibrian (*Plataforma Holandesa (Nyderlandų platforma)*, Gvatemala)
Sally Smith (*UNAIDS*, Šveicarija)
Elizabeth Stuart (*Oxfam*, JAV)
Mary Sutton (*The Atlantic Philanthropies*, Airija)
Sally Timmel (*Grail centras*, Pietų Afrikos Respublika)
Maximo ba Tiul (*San Carlos universitetas*, Gvatemala)
Roy Trivedy (*DFID*, Didžioji Britanija)
Biranchi Upadhyaya (*Oxfam*, Indija)
Ana Lilian Vega (*Universidad Centroamericana*, Salvadoras)
Tina Wallace (*Consultants*, Didžioji Britanija)
Prof. Nicholas van der Walle (*Kornelio universitetas*, JAV)
Prof. Patrick Paul Walsh (*Dublino universiteto koledžas*, Airija)
Paul Watson (*Trocaire*, Ruanda)
Carol Welch (*Geitsų fondas*, JAV)
Mike Williams (*Trocaire*, Airija)
Walter Wintzer (*Centrinės Amerikos stichinių nelaimių prevencijos koordinavimo centras*, Gvatemala)
Prof. Michael Woolcock (*Pasaulio bankas*, JAV)
Hans Zomer (*Dochas*, Airija)

ŠALTINIAI

Altenberg, Tilman (2005), 'The private sector and development agencies: How to form successful alliences',

10th Business Forum, Niujorkas

Association for Progressive Communication (2009), APC/ICTS for democracy, 'Information and communication technologies for the enhancement of democracy – with a focus on empowerment', Department of Empowerment, Sida: http://www.globaleconomicgovernance.org/wp-content/uploads/Woods-EU-briefing-International-Response-to-the-Financial-Crisis.pdf

Bebbington, Anthony, Hickey, Samuel ir Mitlin, Diana (2008), Can NGOs Make a Difference? The Challenge of Development Alternatives, Londonas/Niujorkas: Zed Books

Bhimji, Wahid (2009), 'Guidance on the use of strategic futures analysis for policy development in government', Foresight Horizon Scanning Centre, Government Office for Science, spalis

Bird, Jeff ir Brown, Jessica (2010), 'International climate finance: principles for European support to developing countries, European development cooperation to 2020', Working Paper No.6, kovas

Caliari, Aldo, Way, Sarah-Anne, Raaber, Natalie, Schoenstein, Anne, Balakrishan, Radhika ir Lusiani, Nicholas (2010), 'Bringing human rights to bear in times of crisis: a human rights analysis of government responses to the economic crisis, ESCR-Net, kovas

Clarke, G ir Jennings M. (2008), Development, Civil Society and Faith-based Organizations: Bridging the Sacred and the Secular, Basingstoke: Palgrave Macmillan Chahoud, Tatjana (2005), 'International instruments for promoting corporate responsibility', German Development Institute, Briefing Paper 2

Chetley, Andrew (Ed. 2006), 'Improving health, connecting people: the role of ICTs in the health sector of developing countries, a framework paper', InfoDev program Grant No. 1254

CIDSE (2009), Impacts of Extractive Industries in Latin America: Analysis and Guidelines for Future Work, Briuselis, sausis

Climate Action Tracker: http://www.climateactiontracker.org/

Daly, Siobhan with Howell, Jude (2010), For the Common Good? The Changing Role of Civil Society in the UK and Ireland, Carnegie UK Trust

Davies, Penny (2008), 'Aid effectiveness and non-DAC providers of development assistance, background document to round table 9: "The changing aid architecture: Implications for aid effectiveness", third level forum on aid effectiveness (HLF-3), Gana: rugsėjis

Davies, Penny (2007), 'China and the end of poverty in Africa', Diakonia Deininger, Klaus and Byerlee, Derek (2011), with Lindsay, Jonathan, Norton, Andrew, Selod, Harris and Stickler, Mercedes, Rising Global Interest in Farmland: Can it yield Sustainable and Equitable Benefits?, Vašingtonas: Pasaulio bankas

Drezner, Daniel W. (2009), 'Loose BRICs', The National Interest, birželis

Easterly, William (2007), 'How the Millennium Development Goals are unfair to Africa', Brookings Global Economy and Development Working Paper 14, lapkritis

Economist, The (2010), 'Crumbs from the BRICs-man's table: emerging powers have helped poorer nations weather the global recession', kovas

Edwards, Michael (2010), Small Change: Why Business won't Save the World, Kalifornija: Berrett-Koehler

European Commission, COM (2010), 'EU development policy in support of inclusive growth and sustainable development, Increasing the impact of EU development policy', Briuselis: 629 final, Green Paper: http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/GREEN_PAPER_COM_2010_629_POLITIQUE_DEVELOPPEMENT_EN.pdf

European Think-Tank Group (2010), 'New challenges, new beginnings: next steps in European development cooperation', vasaris

Government Office for Science (2011), *Foresight: The Future of Food and Farming*, Executive Summary, Londonas

Fowler, Anne (2007), 'Civic driven change and international development: exploring a complex perspective', *Context International Cooperation*, *Contextuals* Nr. 7: lapkritis

Gaventa, John, and McGee (2010), Introduction in Gaventa and McGee (Eds, 2010), *Citizen Action and National Policy Reform: Making Change Happen*, Londonas: Zed

Gaventa, John and Barrett, Greg (2009), 'So what difference does it make? Mapping the outcomes of citizen engagement', Work in Progress Paper prepared for Citizenship DRC Synthesis and Review Workshop, spalis

Gaventa, John and Tandon, Rajesh (2010), *Citizen Engagements in a Globalizing World*, Londonas/Niujorkas: Zed Books

George, Mark (2009), 'China Africa two-way trade – recent developments', DFID Kinija: sausis

German Development Institute (2007), *Africa agenda for 2007*, Discussion Paper 4, Bona: 101-5 psl.

Gilmore, Kate (2010), 'Change has changed. =*mc*', The Management Centre

Glenn, Jerome C., Gordon, Theodore J. and Florescu, Elizabeth (2009), 'Millennium Project Futures – 2009 State of the Future', The Millennium Project: http://www.millennium-project.org/millennium/sof2009.html

Goldstein, Andrea, Pinaud, Nicolas, Reisen, Helmut and Chen, Xiaobao (2006), The Rise of China and India – What's in it for Africa?, Paryžius: OECD

Green, Duncan (2008), From Poverty to Power: How Active Citizens and Effective States can Change the World, Oxfam International

Grimm, Sven (2006), 'European Development Co-operation to 2020 – The EU as an answer to global challenges?', *EDC2020*, Vol.6, No 1, rugpjūtis

Grimm, Sven et al. (2009), 'Challenges by new actors in international development: European Development Cooperation to 2020,' Working Paper No.4, gegužė

Haddad, Lawrence (2010), 'Development Horizons – Ten Predictions for 2010', Brighton: Institute of Development Studies:http://www.developmenthorizons.com/2010/01/ten-predictions-for-2010.html

Hailey, John (2010), 'Future directions in international NGO structures: Decentralised management, alliances and the recession', International NGO Training and Research Centre, lapkritis

Harro, Maat and Waldman, Linda (2007), 'Introduction: How participation relates to science and technology and how science and technology shapes participation', IDS Bulletin Vol. 38 No.5

Hossain, Naomi and Sengupta, Anasuya (2009), 'Thinking big, going global: the challenge of BRAC's global expansion', IDS Working Paper, Vol. 2009 No. 339, gruodis

Howell, Jude and Lind, Jeremy (2009), 'Manufacturing civil society and limits of legitimacy: aid, security and civil society after 9/11 in Afghanistan', European Journal of Development Research, No. 21, 718-36 psl.

Howell, Jude, Ishkanian, Armine, Obadare, Ebenezer, Seckinelgin, Hakan and Glasius, Marlies (2008), 'The backlash against civil society in the wake of the long war on terror', Development in Practice, Vol.18, No.1, vasaris

Howell, Jude (2008), 'The backlash against civil society in the wake of the long war on terror', Development in Practice Vol.18, 82-93 psl.

Hughes, Barry B., Irfan, Mohammad T., Reducing Global Poverty: Patterns of Potential Human Progress Khan, Haider, Kumar, Krishna B., Rothman, Dale S. and Solorzana, Jose R. (2009), Vol.1. Koloradas: Paradigm

Hulme, David (2007), 'The making of the Millennium Development Goals: human development meets resultsbased management in an imperfect world', Brooks World Poverty Institute Working Paper 16, gruodis

Hulme, David (2010), 'Lessons from the making of the Millennium Development Goals', Poverty in Focus, sausis

Hulme D. and Edwards M. (Eds,1997), Too Close for Comfort? NGOs, States and Donors, London: Macmillan Humphrey, J. and D. Messner, D. (2006), 'China and its impact on global and regional governance', Agendasetting paper prepared for DFID, Brighton: Institute of Development Studies

Hunter, Lori (2000), The Environmental Implications of Population Dynamics, Santa Monica: RAND

International Budget Partnership (2010), Open Budgets Transform Lives: The Open Budget Survey 2010, 31 psl.

International Development Association Resource Mobilization (2007), 'Aid architecture: an overview of the main trends in official development assistance flows, vasaris: http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/Seminar%20PDFs/73449-1172525976405/3492866117252758449 8/Aidarchitecture.pdf

International Labour Organisation (2010), ILO Global Employment Trends, sausis: www.ilo.org

International Monetary Fund (2010), World Economic Outlook Database, 2010 spalis.

Intergovernmental Panel on Climate Change (2007a), 'Summary for Policymakers', in M. L. Parry, O. F. Canziani, J. P. Palutikof, P. J. van der Linden, and C. E. Hanson (Eds), Climate Change 2007: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Kembridžas: Cambridge University Press

Intergovernmental Panel on Climate Change (2007b), 'The Physical Science Basis'

Jahan, Selim (2009), 'The Millennium Development Goals beyond 2015', Niujorkas: UNDP, balandis

Jacobs, Alex (2008). 'New management agenda', Mango, rugsėjis.

James, Rick (2009), 'What is distinctive about FBOs?', *Praxis Paper* 22, INTRAC

Jayawickrama, Sherine and McCullagh, Neil (2009), 'What makes international NGOs distinctive: contributions, characteristics and challenges' Hauser Center for Nonprofit Organizations, gruodis

Kabeer, Naila (2005) '"Growing" citizenship from the grassroots: NijeraKori and social mobilization in Bangladesh', in N. Kabeer (Ed.) *Inclusive Citizenship*, Londonas ir Niujorkas: Zed Books

Kabeer, Naila, HaqKabir, A. and YasminHuq, T. (2009), 'Quantifying the impact of social mobilisation in rural Bangladesh: donors, civil society and "the road not taken"', IDS Working Paper 333, Braitonas: Institute of Development Studies

Klingebiel, Stephan (Ed. 2007), 'Suggestions for the German G8 and EU council presidencies: Africa agenda for 2007', *Discussion Paper 4*, German Development Institute

Knorringa, Peter and Helmsing, A.H.J (2006), 'Beyond an enemy perception: unpacking and engaging the private sector, *Development and Change*, Vol. 39, No.6, 1053-62 psl.

Lamy, Pascal (2010), 'Global governance is a challenge for democracy (but an EU opportunity)', *Europe's World*, Spring

Lancaster, Carol (2007), 'The Chinese aid system', Center for Global Development, birželis

Lewis, David and Opoku-Mensah, Paul (2006), 'Moving forward research agendas on international NGOs: theory, agency and context', *Journal of International Development* 18, 665-75 psl.

Lin, Justin Yifu (2010), 'New structural economics – a framework for rethinking development', Policy Research Working Paper No. 5197, Vašingtonas: Pasaulio bankas

Lum, Thomas, Fischer, Hannah, Gomez-Granger, Julissa and Leland, Anne (2009), 'China's foreign aid activities in Africa, Latin America and Southeast Asia', Congressional research service, vasaris

Lundsgaarde, E. (2010), 'Emerging non-state actors in global development: challenges for Europe', EDC 2006, Nr.7

Manning, Richard (2009), 'Using indicators to encourage development lessons from the Millennium Development Goals', *DIIS Report 2009*, 01

Marten, Jens (2008), 'Problematic pragmatism: the Ruggie Report 2008: background, analysis and perspectives', Miserior Global Policy Forum Europe, birželis

Mcgrath Gumbo, Noreen (2008), 'Scoping study of organisations involved in governance and human rights in South Africa', Maynooth: Trocaire, birželis

Mowles, Chris (2007), 'Promises of transformation: just how different are international development NGOs?', Journal of International Development 19, 401-11 psl.

Mueller, Christoph (2009), 'Climate change impact on Sub-Saharan Africa? An overview and analysis of scenarios and models', Discussion Paper 3, German Development Institute

Mullar, Inga (2007), 'Perspectives for Germany's scientific-technological cooperation with sub-Saharan Africa', Discussion Paper 14, German Development Institute

Munck, Ronaldo (2006), 'Global civil society: royal road or slippery path?', International Society for Third-sector Research and the John Hopkins University, Vol.17, 325-32 psl.

National Intelligence Council (2008), 'Global trends 2025: a transformed world', lapkritis

National Intelligence Council (2007), 'World Urbanisation Prospects'

Overseas Development Institute (2010), 'The G-20 in 2010: cementing the BRICKs of development', ODI Policy Paper, gegužė

Overseas Development Institute (2002), 'Why inequality matters for poverty', ODI Inequality Briefings 2, vasaris

Peskett, Leo, Slater, Rachel, Stevens, Chris and Dufey, Annie (2007), 'Biofuels, agriculture and poverty reduction', Overseas Development Institute, birželis

Organisation for Economic Co-operation and Development-DAC (2008 and 2009), Report on Multilateral Aid, Paris: OECD

Phillips, Lauren M. (2008), 'International relations in 2030: the transformative power of large developing countries', Discussion Paper 3, German Development Institute

Pratt, Brian (2010), 'Politically correct or good practice? The debate on decentralised management of international NGOs', International NGO Training and Research Centre

Reisen, Helmut (2007), 'Is China actually helping improve debt sustainability in Africa?', international conference 'Emerging powers in global governance', Paryžius: OECD, liepa

Rennkamp, Britta (2009), 'Science diplomacy for a sustainable development: from the South perspective', German Development Institute

Rhydderch, Alun (2009), 'Scenario planning', Foresight Horizon Scanning Centre, Government Office for Science, spalis

Rodrik, D. (2003), In search of Prosperty: Analytic Narratives on Economic Growth, Princeton University Press

Ronalds, Paul (2009), 'Fit for the twenty-first century? Can the largest relief and development INGOs adapt to a new international context?', INGO Research Paper

Ronalds, Paul (2010), The Change Imperative: Creating a Next-Generation NGO, Kumarian Press

Ross, Michael Lewin (2001), 'Does oil hinder democracy?' World Politics, Vol. 53 (3), 325-61 psl.

Rosser, A. (2006), 'The political economy of the resource curse: a literature survey', Working Paper Nr.268,

Braitonas: Institute of Development Studies

Samuels, Fiona, Geibel, Rena and Perry, Fiona (2010), 'Collaboration between faith-based communities and humanitarian actors when responding to HIV in emergencies', *Project Briefing* No 41, Overseas Development Institute, gegužė

Shankleman, Jill (2006), *Managing Natural Resource Wealth*, United States Institute of Peace, rugpjūtis

Shutt, Cathy (2009), 'Changing the world by changing ourselves: reflection from a bunch of BINGOs', Practice Paper Vol. 2009, Nr.3 Institute of Development Studies, rugsėjis

Slim, Hugo (2007), 'Post-colonial dilemmas, international NGOs, government and civil society in war and disaster, Dead Sea Spring Conference for Third Sector Research,10th Anniversary Conference of the Israel Centre for Third Sector Research, kovas

SNV (2009), 'Future models of economic development in Central America', SNV, Global Business Network

Soros, George (2007), Foreword, in Humphreys, Macartan, Sachs, Jeffrey, Stiglitz, Joseph E. (Eds), Escaping the Resource Curse, Columbia University Press

Stamm, Andreas, Altenburg, Tilman and Scmitz, Hubert (2006), 'Building knowledge based competitive advantages in China and India: lessons and consequences for developing countries', Global Development Network Annual Conference, Sankt Peterburgas

Stamm, Andreas (2001), 'A global ICT skills offensive to bridge the digital divide between North and South', Briefing Paper No. 2, German Development Institute

STEPS Centre (2010), 'Innovation, sustainability, development: a new manifesto', Braitonas

Sumner, Andy (2011), 'The global economic crisis and beyond: what possible future(s) for development studies?', European Journal of Development Research Nr.23, 43-58 psl., vasaris

Sumner, Andy (2010), 'Global poverty and the new bottom billion: three-quarters of the world's poor live in middle-income countries', Braitonas: Institute of Development Studies

Sumner, Andy and Tiwari, Meera (2010), 'After 2015 what next?', The MDGs and human rights international symposium, Harvard University, kovas

Tax Justice Network (2010), 'Extractive industries and development - re-assessing the agenda': http://taxjustice.blogspot.com/2010/01/extractive-industries-and-development.html

Trocaire (2010), 'Copenhagen: What went wrong and what happens next? Maynooth: www.trocaire.org

Trocaire (2009a), 'Changing lives: climate change in the developing world', Policy Paper, Maynooth: www.trocaire.org

Trócaire (2009b), 'More than a numbers game: ensuring the MDGs address structural injustice', Maynooth: www.trocaire.org

United Nations (2008a), World Population Prospects: The 2008 Revision, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Niujorkas: http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/pressrelease.pdf

United Nations (2008b), Trends in Total Migrant Stock: The 2008 Revision, Niujorkas: http://esa.un.org/migration

United Nations (2008c), Revision of the official population estimates and projections, Niujorkas: http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2008/pressrelease.pdf

United Nations Human Rights Council (2010), 'Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises', John Ruggie, 14th Session, balandis

United Nations Conference on Trade and Development (2010), UNCTAD World Investment Report 2010:Investing in a Low Carbon Economy: http://www.unctad.org/en/docs/wir2010_en.pdf

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2009), Population Division, Population Prospects

United Nations Development Programme (2010), Human Development Report, Niujorkas: UNDP

United Nations Development Programme (2007/2008), Human Development Report: Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World, Niujorkas: UNDP

United Nations Development Programme (2007), World Population Prospects, National Intelligence Council, World Urbanisation, UN Department of Economic and Social Affairs

United Nations Development Programme (2009), World Population Prospects: Population Division UN Department of Economic and Social Affairst: www.un.org/esa/population/

United Nations Framework Convention on Climate Change (2008), National Greenhouse Gas Inventory Data for the Period 1990–2006, Poznane: UNFCCC

United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), Climate Change: Impacts, Vulnerabilities, and Adaptation in Developing Countries, Bona: UNFCCC Secretariat

Vandemoortele, M. (2009), 'Within-country inequality, global imbalances and financial instability, Overseas Development Institute

Woods, Ngaire (2009), 'The international response to the global crisis and the reform of the international financial and aid architecture', rugsėjis

Woods, Ngaire (2008), 'Whose aid? Whose influence? China, emerging donors and the silent revolution in development assistance', International Affairs 84, No. 6, 1000-1018 psl.

World Vision (2011), http://www.worldvision.org/content.nsf/about/ar-financials, sausis

NUORODOS

World Bank (2011), Migration and Remittances Factbook 2011: http://go.worldbank.org/QGUCPJTOR0

World Bank (2010), 'Economics of adaptation to climate change team–the costs to developing countries of climate change: new methods and estimates', Vašingtonas

World Bank (2009), 'The costs to developing countries of adapting to climate change – new methods and estimates', The Global Report of the Economics of Adaptation to Climate Change

World Bank (2007), Overview of Main Trends in ODA, Vašingtonas: vasaris

World Resources Institute, UNEP, UNDP and the World Bank (1999), World Resources 1998-99: Environmental change and human health, http://www.wri.org/publication/world-resources-1998-99-environmental-change-and-human-health

[1] Sumner ir Tiwara (2010)

[2] Pasaulio bankas (2009)

[3] Trocaire (2009a)

[4] Mueller (2009)

[5] Ibid

[6] Tarpvyriausybinė klimato kaitos komisija (2007)

[7] Sumner ir Meera (2010)

[8] Glenn ir bendraautoriai (2009)

[9] Sumner (2011); Jungtinių Tautų Bendroji klimato kaitos konvencija (2007)

[10] Nacionalinė žvalgybos taryba (2007)

[11] „Financial Times" žurnalisto sukurtas terminas BRIC, išsiplėčiamas į BRIIC (įtraukiant Indoneziją), BRICKS (įtraukiant Korėją) ir BRICS (įtraukiant Pietų Afriką)

[12] Humphrey ir Messner (2006)

[13] Haddad (2010)

[14] Drezner (2009)

[15] Nacionalinė žvalgybos taryba (2007)

[16] Humphrey ir Messner (2006)

[17] Nacionalinė žvalgybos taryba (2007)

[18] Užjūrio vystymosi institutas (2010b)

[19] Nacionalinė žvalgybos taryba (2007)

[20] Jungtinės Tautos (2008a)

[21] Ibid

[22] Jungtinių Tautų Ekonomikos ir socialinių reikalų departamentas (2009)

[23] Hunter (2000)

[24] Jungtinės Tautos (2008b)

[25] Pasaulio bankas (2011)

[26] Rosser (2006)

[27] Tarptautiniai Biudžeto Projektai (2010)

[28] Soros (2007)

[29] CIDSE (2009)

[30] Shankleman (2006)

[31] Rodrik (2003)

[32] Mokesčių teisingumo tinklas (2010)

[33] Rodrik (2003)

[34] Užjūrio vystymosi institutas (2007)

[35] Deininger ir Byerlee (2011)

[36] JTVP (2010)

[37] Sumner (2010)

[38] ODI (2002)

[39] Vandemoortele (2009)

[40] Pasaulio išteklių institutas ir bendraautoriai (1999)

[41] Darbotvarke apibėžiama vizija, vertybės ir tarptautinės plėtros diskursas bei tai reglamentuojantys atitinkami procesai, susitarimai, politikos kryptys ir procedūros.

[42] Pasaulio bankas (2007)

[43] EBPO – Tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo plėtros organizacija – buvo įsteigta Maršalo plano administravimui pokario Europoje. Jos nariais yra beveik vien tik didelių pajamų šalys. 1960 metais įkurtas EBPO Paramos vystymuisi komitetas daugiausia dėmesio skiria tarptautiniam vystymajam bendradarbiavimui, ir pastaruoju metu aktyviai įsitraukęs į paramos vystymuisi veiksmingumo gerinimą.

[44] Stambulo principai, dėl kurių susitarta Atvirojo forumo visuotinėje asamblėjoje, 2010 m. rugsėjo 28–30 d. posėdžiavusioje Stambule, yra Atvirojo forumo tarptautinės darbotvarkės dėl pilietinės visuomenės vystomojo bendradarbiavimo organizacijų efektyvumo projektas.

[45] Idėjų, vedančių link Tūkstantmečio vystymosi tikslų (TVT), istoriją apžvelgia Hulme (2007)

[46] Europos ekspertų grupė (angl. European Think Tank Group) (2010)

[47] Manning (2009)

[48] Žiūrėti, pavyzdžiui, Johan (2009); Easterly (2007)

[49] Hulme (2007)

[50] Trocaire (2009b)

[51] Grimm (2006)

[52] Terminą "VB NVO" yra sunku apibrėžti, bei jis apima įvairias vystymojo bendradarbiavimo srityje veikiančias agentūras, nepriklausančias oficialiam paramos vystymuisi sektoriui. Kai kurios jų teikia paslaugas tiesiogines paslaugų, kitų veikla daugiausia remiasi partneryste. Jų dydis svyruoja nuo daugiamilijoninių (skaičiuojant eurais) agentūrų, turinčių tūkstančius darbuotojų, iki mažų organizacijų, vykdančių veikla dvejose šalyse. Daugelio ilgiau veiklą vykdančių VB NVO istorija yra panaši - jos išaugo iš Šiaurės solidarumo judėjimų, kurių veikla nukreipta į skurdžiai gyvenančius asmenis. Bendra pilietinės visuomenės vizija, kaip svarbiausias elementas skatinant žmogaus teises ir vystymąsi, vienija daugumą VB NVO, visgi pastarosios savaip interpretuoją šias sąvokas.

[53] Hulme ir Edwards (1997)

[54] Lewis ir Opoku-Mensah (2006)

[55] Shutt (2009)

[56] 2009 m. tyrimas dėl didelių VB NVO vaidmens atskleidė, jog skiriasi daugelio organizacijų misijos, kurios dažnai yra neaiškios, bei tai, kaip jas įgyvendina ir traktuoja organizacijų darbuotojai (Shutt, 2009). Karnegio fondas kritikuoja „nykstančias vertybes", kurioms jo manymu, įtakos turėjo tai, jog organizacijų pagrindinis tikslas buvo augimas (Daly ir Howell, 2010).

[57] Mowles (2007)

[58] Lewis ir Opoku-Mensah (2006)

[59] See Shutt (2009)

[60] Howell ir Lind (2009)

[61] Ibid

[62] Tam tikrais atvejais tyrimas buvo vykdomas dalyvio gimtąja kalba (interviu vykdyti ispanų, portugalų ir anglų kalbomis) bei vėliau išversti. Tačiau daugumą interviu buvo atliekami anglų kalba vieno iš dviejų tyrėjų.

